

Etnografinės sritys (pagal XIX a. materialinę kultūrą)

Etninė kultūra

Etninės kultūros globos tarybos informacinis leidinys - 2001

REDAKCIŅĖ KOLEGIJA

Angelė Vyšniauskaitė (pirmininkė)
Rimantas Astrauskas
Irena Čepienė
Petras Kalnius
Virginija Kondratienė
Jonas Rudzinskas
Jonas Trinkūnas
Dalia Urbanavičienė
Ramunė Vėliuvienė

Išleido Etninės kultūros globos taryba
Informacinį leidinį parengė
Etninės kultūros globos tarybos sekretoriatas

Tekstai, redagavimas, parengimas – Vaclovas Mikailionis

Dailininkė Ramunė Vėliuvienė

© Maketavo Viačeslavas Majauskas

© Spausdino P. Kalibato II „Petro ofsetas“
Žalgirio g. 90, LT-2005 Vilnius,
telefonas 273 33 47, faksas 273 31 40,
el. paštas priemimas@petroofsetas.lt
www.petroofsetas.lt
Užs. Nr. 410

ISSN 1648-6072

TURINYS

Ižanga	2
Teisės aktai	5
<i>Dokumentai, reglamentuojantys Etninės kultūros globos tarybos veiklą</i>	
Tarybos veikla	16
<i>Bendrojo pobūdžio raštai įvairiais Tarybos veiklos klausimais</i>	
Nuolatinų ekspertų komisijų veikla	
Švietimas ir mokslas	31
Gyvoji tradicija	40
Regionų komisija	50
Paveldas	73
Žiniasklaida	79
Konferencijos	83
Nuomonės	88
Etninės kultūros globos taryba, 2002 metai	91
Tarybos padaliniai	
Regioninės etninės kultūros globos tarybos	92
Tarybos sekretoriatas	96

I viršelyje: Dailininkės Domicelės Tarabildienės piešinys (iš kn. Jadvyga Čiurlionytė „Lietuvių liaudies dainos vaikams“. V., 1999)
II viršelyje: Lietuvos etnografinis žemėlapis (Pasaulio atlasas. Lietuva. „Pradai“. V., 1999)

Etninė kultūra – tautinio identiteto pagrindas. Ji padeda išlaikyti tautos savimone, savarankišką visuomenės ir valstybės gyvenimą pasaulio tautų bendrijoje. Tautinis orumas, savimone ne kartą padėjo Lietuvai išlikti ir atgauti nepriklausomybę. Lietuvos kultūros raida nebuvo laisva, todėl ir etninė kultūra, anksčiau ištvėrusi prievartinį svetimų kultūrų brūkumą, vėliau „sovietizaciją“, dabar gniuždoma komercinės „vesternizacijos“. Greitai nyksta unikali etninės kultūros vertybės, kurių vėliau bus neįmanoma atkurti. Atmetus tradicines vertybes, kultūroje susiformuoja vakuumas, kurį užpildo menkaverčiai reiškiniai.

Etninė kultūra neretai vulgarizuojama, dažnai tampa tik parodomąja, muziejine, scenine, nesudarytos sąlygos įvairioms etninės kultūros raiškos formoms gyvuoti natūralioje aplinkoje. Etninės kultūros paveldo srityje nesilaikoma tarptautinėje praktikoje pripažintų taisyklių, jos vertybės kaupiamos ir naudojamos neatsižvelgiant į subjektų teises, folkloro archyvai neturi tinkamo statuso ir reikiamų sąlygų, archyvinė etninės kultūros medžiaga nėra laisvai prieinama.

Vienas iš būdų užtikrinti valstybinę etninės kultūros globą – jos įteisinimas įstatymu, nustatančiu etninės kultūros valstybinės globos pagrindus ir sąveiką su valstybės sritis ar ūkio šakas reglamentuojančiais įstatymais. Įstatymo forma yra mažiau priklausoma nuo politinių svyravimų valstybės valdymo struktūrose, juo gali būti labiau apsaugotos laiko patikrintos etninės kultūros vertybės.

Pirmieji pasiūlymai sukurti Etninės kultūros globos įstatymą nuskambėjo dar 1990 m. įvykusiame I Kultūros kongrese. Vienoje šio Kongreso rezoliucijų, kurios projektą parengė prof. Norbertas Vėlius, nurodoma, kad „etninė kultūra ilgą laiką, siekiant mus nutautinti, sąmoningai buvo naikinama, niekinama, vejama iš šeimos, mokyklos ir viso viešojo gyvenimo“, „nebuvo sudaryta reikiamų sąlygų jai rinkti, saugoti ir populiarinti“. Taip pat Kongreso dalyviai kvietė ir ragino „visus Lietuvos žmones gerbti ir branginti savo gimtąją kalbą, iš tėvų ir protėvių paveldėtus papročius, tarpusavio bendradarbiavimo normas, moralę, tradicinius verslus ir amatus, liaudies agrotechnikos, medicinos, astronomijos, meteorologijos ir kt. žinias, drabužius, maistą, senąsias sodybas, savo gražiąsias dainas ir pasakas, šokius ir žaidimus, muziką, tautodailę – visą etninę kultūrą, nesibodėti šiuo brangių tėvų palikimu, suprasti jo vertę ir kuo plačiau juo pasinaudoti“.

Pirmasis bandymas kompleksiskiau pasirūpinti etnine kultūra buvo visuomeninės Etninės kultūros globos tarybos prie tuometinės Kultūros ir švietimo ministerijos įkūrimas. Tačiau netgi energingiausi jos pirmininko N. Vėliaus bei kitų narių veiksmai nedavė reikiamų rezultatų. Šios tarybos veiklą užgozdavo Kultūros ir meno taryba, kurioje susibūrę įvairių profesinio meno sričių „lobistai“ didžiąją dalį lėšų skirdavo savo kuruojamiems padaliniais, o per tūkstantį folkloro bei etnografinių ansamblių, keletas tūkstančių tautodailininkų, kitos tradicinio meno, amatų, verslų sritys ir toliau buvo skriaudžiamos arba turėjo tenkintis ir šiaip skurdoko Kultūros ministerijos biudžeto likučiais. Be to, paaiškėjo, kad etninė kultūra aprėpia daug platesnes, negu vien Kultūros ministerijos kuruojamas, sritis. Ji liečia ir tradicines žemės ūkio, pramonės šakas, turizmą bei daugelį kitų sričių, kurioms irgi būtina valstybės globa ir rūpestis.

Tad buvo pradėtas kurti specialaus šią sritį reglamentuojančio įstatymo projektas. Šią idėją, ypač skatinamą prof. N. Vėliaus, dar 1995 m. ėmėsi įgyvendinti Kultūros ministerijos Etninės kultūros ekspertų komisija. Buvo pritarta D. Urbanavičienės 1996 m. gegužės mėn. pasiūlytam projektui. Su įstatymo projektu (bei vėlesniais variantais) buvo supažindinti įvairūs etninės kultūros ir kitų sričių specialistai (kviečiant juos prisijungti prie rengėjų grupės), nuolat tobulinant parengtą per 20 projekto variantų. Tačiau tik nuo 1997 m. rudens susiformavo nuolatinė įstatymo projekto rengėjų grupė, o nuo 1998 m. balandžio mėn. į ją įsijungė ir teisininkai.

Rengiant įstatymą siekta susipažinti su tarptautine patirtimi šioje srityje.

Jau 1966 m. UNESCO Generalinės konferencijos 14-oje sesijoje Berne buvo deklaruojama, kad tarptautiniame bendradarbiavime būtina gerbti kiekvienos kultūros savitumą (Deklaracija, str. VI).

Pirmoji šalis pasaulyje, 1967 m. pabandžiusi apsaugoti etninės kultūros dvasines vertybes savo teisės aktuose, buvo Tunisas. Ši teisinė praktika buvo labai gerai įvertinta. Tais pačiais metais Stokholme Berno konvencija buvo papildyta specialiu 15(4) straipsniu, kuriuo siūloma prie šios konvencijos prisijungusioms šalims ginti folklorą savo nacionaliniais įstatymais. Šį pasiūlymą įgyvendino 50 šalių, papildydamos savo įstatymus.

1976 m. UNESCO „Rekomendacijose dėl liaudies masių dalyvavimo ir indėlio kultūriname gyvenime“ teigta, kad būtina saugoti ir populiarinti paveldą bei tradicijas. Tarptautinį tradicinės kultūros ir folkloro juridinės apsaugos dokumentą nuo 1980 m. ruošė UNESCO drauge su Intelektinės nuosavybės teisių agentūra WIPO. 1982 m. WIPO parengė „Pavyzdinį folkloro apsaugos nuo neteisėto panaudojimo ir kitokios žalingos veiklos modelį“ („Model Provisions for National Laws on the Protection of Expressions of Folklore Against Illicit Exploitation and Other Prejudicial Actions“). Patobulinta šio dokumento 1985 metų versija įgyvendinta Kanadoje, Australijoje, Meksikoje, Indonezijoje ir kitose šalyse. Deja, šį dokumentą būtų netikslinga pažodžiui pritaikyti Lietuvoje dėl specifinių kultūrinių aplinkybių, nes minėtas dokumentas daugiausia gina tik čiabuvių kultūrą, jos archajines formas.

Atkreipus dėmesį į spartų tradicinės kultūros formų nykimą pasauliniu mastu ir akulturacijos procesus, skatinamus didelių politinių, socialinių ir ekonominių pokyčių, 1989 m. UNESCO generalinėje konferencijoje Paryžiuje buvo patvirtintos „Tradicinės kultūros ir folkloro apsaugos rekomendacijos“. Šiame dokumente visų šalių vyriausybės buvo raginamos išsaugoti tradicinę kultūrą ir folklorą kaip svarbią žmonijos kultūrinio palikimo dalį, pateikiami siūlymai, kaip užtikrinti tokią apsaugą. Greta kitų apsaugos priemonių rekomenduojama ir juridinė apsauga, kurią kiekviena valstybė turėtų užtikrinti savo įstatymais. Viena UNESCO Rekomendacijų nuostatų – įkurti įvairias sritis apimančią nacionalinę folkloro tarybą arba kitą koordinacinį organą (D dalis, pastraipa c.). 1995 m. Stražnicoje (Slovakija) buvo aptarta, kaip įvairiose šalyse sekasi įgyvendinti UNESCO Rekomendacijas. Čia buvo svarstyta ir Lietuvos padėtis (Lietuvai atstovavo R. Astrauskas, šio įstatymo rengėjų grupės narys), o rezoliucijoje paraginta paspartinti tarptautinio juridinio dokumento kūrimą, siekiant suintensyvinti tradicinės kultūros ir folkloro apsaugą, dokumentavimą bei tyrinėjimą.

Tarptautinė muzikos taryba 1991 m. Bonoje ir Kiolne vykusioje 24-oje Generalinėje asamblėjoje atkreipė dėmesį į juridinius tradicinės muzikos apsaugos aspektus ir paragino įstatymu ginti tradicinės muzikos atlikėjus nuo komercinio išnaudojimo. 1998 m. kovo 27-29 d. Stokholme vykusioje „Tradicinės muzikos ir šokio Europos konferencijoje“ buvo svarstomos tradicinės muzikos kūrėjų bei atlikėjų teisių problemos, konvencijos ataskaita pateikta Europos Tarybai. Čia dalyvavusi D. Urbanavičienė supažindino dalyvius su Lietuvoje ruošiamo įstatymo projektu, kuriuo buvo labai susidomėta, susilaukta didelio pritarimo. Buvo pripažinta, kad šis įstatymas gina tokias tradicinės muzikos kūrėjų ir atlikėjų teises, kurių paprastai nereglamentuoja autorines teises ginantys įstatymai, taip pat teigiama, kad projekte nustatyta teisinė archyvinės etninės kultūros medžiagos naudojimo tvarka, įkuriama koordinacinė institucija – Etninės kultūros globos taryba, numatytos etninės kultūros finansavimo gairės. Tokių įstatymų priėmimo būtinybę ypač pabrėžė konferencijoje dalyvavę kitų panašioje kultūrinėje situacijoje esančių Baltijos šalių atstovai.

Intensyvus etninės kultūros apsaugos bei globos įstatymų rengimo darbas vyksta ne tik Lietuvoje, bet ir kai kuriose Rytų bei Centrinės Europos valstybėse, kurios išsaugojo savo etninę kultūrą. Tokie įstatymai rengiami Estijoje, Baltarusijoje, Čekijoje ir kitur.

Nors ne visos Europos Tarybos šalys yra išsaugojusios turtingą etninę kultūrą, tačiau Europos Tarybos atstovai gerai supranta, kad didžioji Europos kultūros dalis, „kaip ir vertybės, kurias ji reprezentuoja, yra paveldėta, todėl Europa tiesiogiai skiria daug pastangų ir lėšų, kad šis paveldas būtų išsaugotas ir vertinamas, taip pat perduotas ateinančiai kartai“ („Europos Tarybos apžvalginė kultūros politikos programa“, p. 6). Lietuvą aplankiusių Europos Tarybos atstovų galutinė išvada ta, kad Lietuvos kultūros politikos modelis „turi būti pritaikytas tiek integracijai, įvairovei ir naujovėms, tiek atspindėti tęstinumą ir autentiškumą“.

Rengiant Lietuvos Respublikos Seimo 1999 m. rugšėjo 21 d. priimtą Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą, buvo atsižvelgta į tarptautinių organizacijų siūlymus, ypač į UNESCO 1989 m. Rekomendacijas.

Kadangi Lietuvos Respublikos įstatymuose yra ginamas tik tautinių mažumų identiteto išsaugojimas, o apie lietuvių tautinio savitumo išlaikymą užsimenama tik Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulėje kalbant apie lietuvių tautos, sugebėjusios išsaugoti „savo dvasią, gimtąją kalbą, raštą ir papročius“ reikšmingumą atkuriant Lietuvos valstybę, todėl šio įstatymo paskirtis – pirmiausia reglamentuoti valstybę sukūrusios lietuvių tautos etninės kultūros globą.

Įstatyme apibrėžiamos pagrindinės sąvokos, nustatomi svarbiausi etninės kultūros valstybinės globos uždaviniai, apimantys ne tik kultūros, bet ir švietimo bei mokslo, žiniasklaidos ir kt. sritis.

Atsižvelgiant į UNESCO 1989 m. Rekomendacijas, įstatymu siekiama įteisinti etninės kultūros vertybes kaupiančių, saugančių ir tiriančių institucijų sistemą bei bendro informacinio tinklo sukūrimą. Taip prisilaikant tarptautinių normų siekiama užtikrinti šių vertybių apsaugą, laiduojamas archyvinės etninės kultūros medžiagos prieinamumas. Ypač svarbus šio įstatymo 7 straipsnis, kuriame, atsižvelgiant į tarptautines normas, apibrėžiamas etninės kultūros vertybių kaupimo bei naudojimo teisinis reguliavimas.

Įstatyme taip pat siekiama sudaryti palankesnes sąlygas etninės kultūros tęstinumui ir populiarinimui, skiriant pagrindinį dėmesį švietimui, etninės kultūros plėtotės ir etnografinių kaimų išlikimo valstybinių programų sukūrimui. Ši įstatymo dalis nurodo tik bendrąsias nuostatas, nes norint įteisinti veiksmingesnius būdus reikėtų papildyti kai kuriuos kitus Lietuvos Respublikos įstatymus: Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos (papildyti punktu, kad Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija turėtų tam tikrą eterio laiko dalį skirti etninei kultūrai), mokesčių įstatymus (dėl mokesčių lengvatų suteikimo etninę kultūrą propaguojančioms gamybos įmonėms, turizmo centrams ir pan.).

Reglamentuojant etninės kultūros finansavimą įtvirtinama norma, kad Kultūros, švietimo ir mokslo ministerijos, apskričių ir savivaldybių institucijos, valstybiniai mokslo ir kultūros fondai, Spaudos, radijo ir televizijos fondas privalo remti etninę kultūrą (šiuo metu dauguma čia paminėtų institucijų etninei kultūrai beveik neskiria arba skiria labai menkas lėšas). Be to, įstatyme numatomas specializuoto iš valstybės biudžeto finansuojamo Etninės kultūros globos fondo įkūrimas, kuris remtų etninės kultūros apsaugą, tyrinėjimui bei plėtojimui skirtus projektus ir programas.

Etninės kultūros valstybinę globą užtikrinančių institucijų sistemoje pagrindinio koordinatoriaus bei Lietuvos Respublikos Seimo ir Vyriausybės eksperto, padedančio formuoti etninės kultūros politiką ir strategiją, vaidmuo tenka Etninės kultūros globos tarybai, į kurią savo atstovus deleguoja įvairios etninės kultūros sritis kuruojančios valstybinės institucijos ir visuomeninės organizacijos.

Kadangi šiuo metu valdymo institucijų atliekama etninės kultūros globa nepakankama, įstatyme nurodoma Vyriausybės, ministerijų bei jai pavaldžių institucijų pareiga vykdyti etninės kultūros globos politiką, taip pat pabrėžiamos apskričių ir savivaldybių funkcijos išsaugoti bei plėtoti regioninį etninės kultūros savitumą.

Etninės kultūros globos taryba, kaip LR Seimui atskaitinga institucija, Seimo įkurta 2000 m. liepos 13 d. Pirmasis jos posėdis įvyko 2000 m. rugpjūčio 21 d. Vadovaujantis LR Seimo patvirtintais Etninės kultūros globos tarybos nuostatais posėdį organizavo Seimo švietimo, mokslo ir kultūros komitetas (posėdžiui vadovavo komiteto pirmininkas Žibartas Jackūnas). Šiame posėdyje patvirtinta Tarybos sudėtis (remiantis gautais raštais iš valstybės institucijų bei visuomeninių organizacijų, delegavusių savo narius ekspertus į Tarybą). Siekiant sukurti nepriklausomą ekspertinę institucijos modelį, Seimas patvirtino tokią Tarybos pirmininko išrinkimo tvarką – Tarybos pirmininką renka Tarybos nariai, kuriuos Seimo nutarimu „Dėl Etninės kultūros globos tarybos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“ nustatyta tvarka deleguoja valstybės institucijos ir visuomeninės organizacijos. Tarybos pirmininkas atstovauja Tarybai, pirmininkauja posėdžiams, pasirašo Tarybos nutarimus bei sprendimus, pareiškimus, rezoliucijas, memorandumus bei kitus Tarybos patvirtintus strateginio pobūdžio dokumentus, kuriuose išreiškiama politinė Tarybos valia.

Dviejų metų kadencijai Tarybos pirmininku buvo išrinktas Rimantas Astrauskas, pirmininko pavaduotojais – Virginija Kondratienė (teisės klausimai), Dalia Urbanavičienė (etninės kultūros paveldo klausimai), Jonas Rudzinskas (etninės kultūros gyvosios tradicijos klausimai).

Siekiant optimaliai organizuoti Tarybos darbą, buvo nutarta sudaryti 5 nuolatinės ekspertų komisijas. 2000 m. gruodžio mėn. buvo sudaryta Švietimo ir mokslo komisija (pirmininkė Irena Čepienė), 2001 m. vasario mėn. – Regionų komisija (pirmininkė Virginija Kondratienė) ir Etninės kultūros gyvosios tradicijos komisija (pirmininkas Jonas Rudzinskas), balandžio mėn. – Etninės kultūros paveldo komisija (pirmininkė Dalia Urbanavičienė), gegužės mėn. – Žiniasklaidos komisija (pirmininkas Jonas Trinkūnas). Komisijos rengia ekspertizes, išvadas bei siūlymus ir teikia juos tvirtinti bendruose Tarybos posėdžiuose. Atskiriems klausimams spręsti pasitelkiami ir kviestiniai ekspertai.

Rengiant Etninės kultūros globos tarybos reglamentą, Etninės kultūros globos fondo nuostatus, išvadas dėl Kultūros politikos nuostatų, dėl Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo tobulinimo, dėl Lietuvos folkloro teatro etniškumo, dėl Muzikinio folkloro archyvo kaip savarankiško padalinio steigimo Lietuvos muzikos akademijoje, buvo sudarytos dar 6 laikinosios komisijos.

Tarybos veiklos modelis. Seimo nutarime “Dėl etninės kultūros globos tarybos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo” nurodoma, kad Tarybos pirmininkas, jo pavaduotojai ir Tarybos nariai pareigas atlieka nenutraukdami savo darbo santykių pagrindinėje darbovietėje, jie nėra etatiniai Tarybos darbuotojai. Įstatymų nustatyta tvarka jiems apmokama už posėdžius ir ekspertizes.

Taryba, vadovaudamasi minėtu Seimo nutarimu, tvirtina Tarybos sekretoriato struktūrą ir etatų sąrašą. Tarybos sekretoriato struktūra svarstyta keliuose Tarybos posėdžiuose. 2001 m. vasario 21 d. Tarybos nutarimu patvirtinus Tarybos etatinių darbuotojų sąrašą, buvo paskelbtas viešas konkursas karjeros valstybės tarnautojo – administracijos vadovo (direktoriaus) pareigoms užimti, kurį 2001 m. gegužės mėnesį laimėjo V. Kondratienė. Viešo konkurso būdu priėmus kitus etatinius darbuotojus, Tarybos sekretoriatas baigtas formuoti 2001 m. spalio 2 d. Nors Taryba yra patvirtinusi 5 darbuotojų Tarybos sekretoriatą ir struktūrą, jame dirba tik 3 etatiniai darbuotojai.

Tarybos sekretoriatas – vykdomasis Tarybos organas. Tai nustato Seimo nutarimas “Dėl etninės kultūros globos tarybos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo”.

Tarybos sekretoriato vadovas yra Tarybos asignavimų valdytojas. Tarybos pirmininkas atsako už Tarybos priimtų sprendimų teisėtumą, Tarybos sekretoriato vadovas – už valstybės biudžeto naudojimo teisėtumą. Tarybos išlaidų sąmatą tvirtina Taryba.

Tarybos sekretoriato vadovas atlieka šias pagrindines funkcijas: vykdo Tarybos administracinę ir finansinę veiklą, priima į darbą ir atleidžia iš jo etatinius Tarybos sekretoriato darbuotojus, leidžia įsakymus personalo ir veiklos klausimais, sudaro sutartis, organizuoja Tarybos nutarimų vykdymą ir metų pabaigoje teikia Tarybai finansinės veiklos ataskaitą.

Taryba kasmet teikia veiklos ataskaitą LR Seimui. Norėdama plačiau informuoti visuomenę apie veiklą etninės kultūros valstybinės globos srityje, Taryba kasmet ketina leisti informacinį leidinį – “Etninė kultūra”.

Teisės aktai

LIETUVOS RESPUBLIKOS ETNINĖS KULTŪROS VALSTYBINĖS GLOBOS PAGRINDŲ ĮSTATYMAS

1999 m. rugsėjo 21 d. Nr. VIII-1328 Vilnius

Preambulė

Lietuvos Respublikos Seimas,

suvokdamas, kad etninė kultūra yra tautos būtis, išlikimo ir tvirtumo esmė, nacionalinės kultūros pamatas;

konstatuodamas, kad įvairioms lietuvių etninės kultūros formoms ir ypač jos gyvajai tradicijai gresia akivaizdus sunykimo pavojus;

pripažindamas, kad tik savo etnine kultūra besiremianti tauta gali palaikyti savo visuomenės narių pilietinį brandumą, dalyvauti pasaulio civilizacijoje kaip lygiavertė partnerė, išlaikyti tokiai partnerystei ir bendradarbiavimui būtiną orumą, savarankiškumą ir savitumą,

priima šį Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą.

I skyrius BENDROSIOS NUOSTATOS

1 straipsnis. Įstatymo paskirtis

Šis įstatymas nustato bendrus lietuvių etninės kultūros valstybinės globos pagrindus, etninės kultūros apsaugos ir tęstinumo, plėtros bei turtinimo priemones ir sąlygas, kiek to nereglamentuoja kiti įstatymai.

2 straipsnis. Pagrindinės šio įstatymo sąvokos

1. **Archyvinė etninės kultūros medžiaga** - surinktos, užfiksuotos, inventorizuotos ir saugomos etninės kultūros vertybės (garso, vaizdo įrašai, rankraščių rinkiniai, ikonografinė medžiaga, muziejų eksponatai ir kt.).

2. **Archyvinio originalo savininkas** - surinktas etninės kultūros vertybes sutvarkęs (inventorizavęs) rinkėjas arba kitas asmuo, perėmęs teises į originalią archyvinę etninės kultūros medžiagą.

3. **Asmuo** - fizinis ar juridinis asmuo arba juridinio asmens statuso neturinti įmonė.

4. **Etninė kultūra** - visos tautos (etnoso) sukurta, iš kartos į kartą perduodama ir nuolat atnaujinama kultūros vertybių visuma, padedanti išlaikyti tautinį tapatumą bei savimonę ir etnografinių regionų savitumą.

5. **Etninės kultūros gyvoji tradicija** - tautos paveldėtos kultūros perdavimas, jos kūrimas ir atsinaujinimas.

6. **Etninės kultūros paveldas** - praeityje tautos sukurtos ir iki šių dienų išlikusios etninės kultūros vertybės.

7. **Etninės kultūros subjektai** - asmenys, kuriantys etninės kultūros vertybes, jas perteikiantys, puoselėjantys bei kaupiantys.

8. **Etninės kultūros valstybinė globa** - teisinės, organizacinės, ekonominės ir finansinės priemonės, kuriomis valstybė garantuoja gyvosios tradicijos tęstinumą, etninės kultūros vertybių kūrimą, kaupimą, apsaugą, tyrinėjimą ir populiarinimą.

9. **Etninės kultūros vertybės** - tautai reikšmingi dvasinės bei medžiaginės etninės kultūros užfiksuoti ir neužfiksuoti dalykai.

10. **Etnografinis regionas** - istoriškai susiformavusi teritorijos dalis, kurioje išlaikyta savita tarmė, tradicijos ir papročiai, integruotas baltų genčių palikimas.

11. **Pateikėjas** - asmuo, perteikiantis gyvosios tradicijos būdu perimtas ir išsaugotas autentiškas etninės kultūros vertybes arba pateikiantis duomenis apie jas.

12. **Rinkėjas** - asmuo, fiksuojantis ir (ar) kaupiantis etninės kultūros vertybes.

13. **Transkripcijos autorius** - asmuo, perteikiantis raštu muzikinį ir (ar) žodinį tekstą iš archyvinio garso įrašo.

3 straipsnis. Etninės kultūros valstybinės globos teisiniai pagrindai

Etninės kultūros valstybinė globa vykdoma vadovaujantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, šiuo ir kitais įstatymais bei teisės aktais ir tarptautinėmis sutartimis.

4 straipsnis. Etninės kultūros valstybinės globos uždaviniai

Etninės kultūros valstybinės globos uždaviniai yra:

- 1) garantuoti etninės kultūros paveldo išsaugojimą bei gyvosios tradicijos tęstinumą;
- 2) laiduoti Lietuvos etnografinių regionų tradicijų savitumo išlaikymą, pažinimą, fiksavimą bei perteikimą;
- 3) suformuoti ir įteisinti etninės kultūros valstybinę globą įtvirtinančių institucijų bei joms pavaldžių etninės kultūros įstaigų ar padalinių sistemą;
- 4) užtikrinti galimybę visiems visuomenės nariams giliau pažinti etninę kultūrą, jos reiškinių įvairovę, laiduoti archyvinės etninės kultūros medžiagos prieinamumą;
- 5) plėtoti visų etninės kultūros šakų mokslinius tyrinėjimus;
- 6) ugdyti brandžios tautinės savimonės asmenybę, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą;
- 7) puoselėti natūralioje aplinkoje gyvuojančios etninės kultūros raišką;
- 8) ugdyti kalbos etninį savitumą, užtikrinti tarmių ir etninių vietovardžių išlikimą;

- 9) remti etninę kultūrą populiariančius renginius;
- 10) sudaryti sąlygas etninės kultūros subjektų (kūrėjų ir atlikėjų) meistriškumui tobulinti;
- 11) užtikrinti etninės kultūros subjektų teisių apsaugą;
- 12) garantuoti etninės kultūros propagavimą per visuomenės informavimo priemones ir kompiuterių tinklus, remti lietuvių etninės kultūros skleidimą pasaulyje bei skatinti kitų pasaulio tautų kultūros pažinimą;
- 13) sudaryti sąlygas, mažinančias tautos kultūrai žalingos masinės kultūros įtaką;
- 14) remti užsienyje gyvenančių lietuvių etninę kultūrą, rūpintis jų tautinio tapatumo išsaugojimu, kultūriniu bendradarbiavimu su tautiečiais Lietuvoje;
- 15) teikti valstybės paramą lietuvių etninės kultūros paveldui, išlikusiam lietuvių etninėse žemėse, apsaugoti.

II skyrius

ETNINĖS KULTŪROS VALSTYBINĖS GLOBOS REGLAMENTAVIMAS

5 straipsnis. Etninės kultūros valstybinę globą užtikrinančios institucijos

1. Etninės kultūros valstybinę globą užtikrina šios institucijos:
 - 1) Etninės kultūros globos taryba - Seimo ir Vyriausybės ekspertas ir patarėjas etninės kultūros valstybinės globos ir politikos klausimais. Taryba yra juridinis asmuo. Ji išlaikoma iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų. Etninės kultūros globos taryba yra atskaitinga Seimui. Ji sudaroma ir veikia pagal Seimo patvirtintus nuostatus. Tarybos sudėtis formuojama remiantis visuomeninių organizacijų bei valstybės institucijų, susijusių su etninės kultūros globa, pasiūlymais;
 - 2) Vyriausybė, ministerijos ir jų valdymo sričiai priskirtos etninės kultūros valstybinės globos institucijos bei jų padaliniai;
 - 3) regioninės etninės kultūros globos tarybos - regioniniai Etninės kultūros globos tarybos padaliniai, į kuriuos Etninės kultūros globos tarybos nustatyta tvarka atstovus deleguoja etnografiniame regione veikiančios visuomeninės ir valstybės institucijos, susijusios su etninės kultūros globa;
 - 4) apskričių viršininkai;
 - 5) vietos savivaldos institucijos.
2. Etninės kultūros valstybinės globos institucijų kompetencija:
 - 1) Etninės kultūros globos taryba padeda formuoti ir įgyvendinti etninės kultūros politiką, prižiūrėti ir koordinuoti etninės kultūros valstybinę globą vykdančių institucijų veiklą, teikia išvadas bei pasiūlymus valstybės institucijoms etninės kultūros klausimais;
 - 2) Vyriausybė garantuoja reikiamą valstybės paramą etninei kultūrai; ministerijos pagal kompetenciją užtikrina etninės kultūros politikos įgyvendinimą, jų valdymo sričiai priskirtose institucijose sudaro sąlygas etninės kultūros veiklai;
 - 3) regioninės etninės kultūros globos tarybos padeda apskričių viršininkams ir savivaldos institucijoms spręsti etnografinio regiono etninės kultūros globos klausimus;
 - 4) apskričių viršininkai rūpinasi visų į apskrities teritoriją įeinančių etnografinių regionų etninės kultūros problemų sprendimu, išlaiko esamas ir steigia naujas etninės kultūros globai reikalingas etninės kultūros institucijas ir jų padalinius, darbuotojų etatus;
 - 5) savivaldybės rūpinasi vietos etninės kultūros išsaugojimu ir stiprinimu, išlaiko esamas ir (ar) steigia naujas etninės kultūros globai reikalingas institucijas ar padalinius, darbuotojų etatus, organizuoja etninės kultūros vertybių rinkimą, fiksavimą bei tyrinėjimą, bendradarbiaudamos su šalies mokslinio tyrimo ir metodinėmis institucijomis bei organizacijomis.

Straipsnio pakeitimai:

Nr. VIII-1847, 00.07.13, Žin., 2000, Nr.61-1838 (00.07.26)

6 straipsnis. Etninės kultūros vertybių kaupimas, apsauga, tyrimas ir šios veiklos koordinavimas

1. Etninės kultūros valstybinę globą laiduojančios institucijos pagal kompetenciją plėtoja etninės kultūros vertybes kaupiančių, saugančių bei tyrinėjiančių institucijų sistemą, pagrįstą tarpusavio veiklos koordinavimu ir bendra informacine sistema.
2. Kultūros, Švietimo ir mokslo ministerijos užtikrina, kad etninės kultūros archyvinės medžiagos saugojimo institucijose būtų sudarytos archyvinės apsaugos reikalavimus atitinkančios sąlygos ir įdiegtos kompiuterių sistemos.
3. Etninės kultūros vertybes kaupia, saugo ir tiria:
 - 1) archyvai, saugyklos, muziejai ir bibliotekos;
 - 2) mokslo ir studijų institucijos;
 - 3) visuomeninės organizacijos.
4. Pritarus Etninės kultūros globos tarybai, steigėjas gali suteikti specializuoto etninės kultūros šakos archyvo statusą saugykloms, sukauptosioms gausiausiai tam tikros etninės kultūros šakos archyvinę medžiagą.
5. Mokslo ir studijų institucijos rengia specialistus darbui etninės kultūros kaupimo, apsaugos ir tyrimo institucijose, atlieka etninės kultūros paveldo ir gyvosios tradicijos procesų tyrimus.

7 straipsnis. Etninės kultūros vertybių kaupimo bei naudojimo teisinis reglamentavimas

1. Sistemingai etninės kultūros vertybes renkantys ir kaupiantys asmenys privalo laikytis Etninės kultūros globos tarybos parengtų ar aprobuotų etninės kultūros vertybių rinkimo bei kaupimo taisyklių.
2. Rinkėjas etninės kultūros vertybėms fiksuoti ir aprašyti privalo gauti pateikėjo sutikimą.
3. Konfidencialaus pobūdžio duomenis viešai skelbti leidžiama tik pateikėjui sutikus.

4. Jeį pateikėjas panaudojamas komerciniais tikslais kaip atlikėjas, jis turi teisę į atlyginimą.
5. Asmenys, kaupiantys etninės kultūros medžiagines vertybes, už jas pateikėjui atlygina pagal susitarimą ir šių vertybių įsigijimą įteisina teisės aktų nustatyta tvarka.
6. Kiekvienas asmuo turi teisę susipažinti su valstybės, savivaldybių institucijose ir visuomeninių organizacijų saugyklose sukaupta archyvine etninės kultūros medžiaga.
7. Etninės kultūros vertybių archyvai, saugyklos bei mokslo ir studijų institucijos turi teisę apsaugos ir tyrimų tikslams gauti kitų archyvų, saugyklų ir kitų institucijų, taip pat fizinių asmenų sukauptos archyvinės etninės kultūros medžiagos kopijas, kurių įsigijimo ir naudojimo tvarka nustatoma sutartimis su archyvinio originalo savininku.
8. Mokslo ir švietimo tikslais archyvine etninės kultūros medžiaga leidžiama naudotis nemokamai.
9. Komerciniams tikslams naudoti archyvinę etninės kultūros medžiagą leidžiama tik gavus archyvinio originalo savininko, pateikėjo ir rinkinio sudarytojo sutikimą. Jiems atlyginama sutartyse nustatyta tvarka.
10. Naudojant archyvinę etninės kultūros medžiagą, visada nurodomi archyvinių originalų savininkai, archyvinių originalų kodai ir inventoriniai numeriai.
11. Etninės kultūros vertybių rinkinių sudarytojų teises gina autorių teises saugantys įstatymai. Rinkinio sudarytojas privalo rinkinyje nurodyti pateikėjus, rinkėjus, transkripcijos autorius, archyvinių originalų savininkus, archyvinių originalų kodus ir inventorinius numerius.
12. Unikalioms medžiaginėms etninės kultūros vertybėms įtraukiamoms į Lietuvos Respublikos Kilnojamojų vertybių ir Nekilnojamojų vertybių registrus, jas į užsienį negražinamai išvežti draudžiama, tačiau laikinai išvežti galima teisės aktų nustatyta tvarka.

8 straipsnis. Etninės kultūros tęstinumas ir populiarinimas

1. Etninės kultūros globos taryba inicijuoja ir padeda Vyriausybei parengti etninės kultūros plėtos valstybinę programą bei koordinuoti jos įgyvendinimą.
2. Etninės kultūros globos taryba inicijuoja ir padeda Vyriausybei parengti ilgalaikius Lietuvos etnografinių regionų, kaimų išlikimo projektus, užtikrinančius etninės kultūros subjektų gamybinės ir kultūrinės veiklos plėtrą.
3. Vyriausybė inicijuoja etninio kalbos savitumo ugdymą, užtikrina tarnių, etninių vietovardžių išlikimą ir organizuoja lietuvių kalboje esančių svetimžodžių keitimą lietuviškais atitikmenimis.
4. Kultūros ministerijos valdymo sričiai priskirtos institucijos pagal kompetenciją:
 - 1) kaupia informaciją apie etninės kultūros gyvosios tradicijos būklę ir apraiškas Lietuvoje bei lietuvių bendruomenėse užsienyje;
 - 2) teikia metodinę ir organizacinę paramą etninės kultūros srityje apskričių bei savivaldybių institucijoms;
 - 3) leidžia etninę kultūrą populiariančius informacinius bei metodinius leidinius;
 - 4) organizuoja etninę kultūrą populiariančius renginius;
 - 5) remia autentiškas, natūralioje aplinkoje gyvuojančias etninės kultūros raiškos formas;
 - 6) rengia etninės kultūros darbuotojų tobulinimosi kursus.
5. Valstybė teikia pirmenybę etnine kultūra pagrįstiems architektūros, kraštovaizdžio, gamtosaugos, turizmo, regioninių tradicijų gaivinimo projektams.
6. Valstybė skatina ir remia kalendorinių švenčių, amatų, sporto šakų, žaidimų bei kitų etnine kultūra pagrįstų veiklos formų gaivinimą bei populiarinimą.
7. Valstybė remia nevyriausybinės organizacijas (sąjungas, draugijas, klubus, ansamblius bei kitas folklorinės raiškos formas), kurios rūpinasi etnine kultūra, skatina ir koordinuoja jų pastangas pažinti, plėtoti ir propaguoti etninę kultūrą.
8. Valstybės ir savivaldos institucijos įstatymų nustatyta tvarka panaudos pagrindais gali suteikti patalpas ar kitą turtą, reikalingą etninės kultūros subjektų veiklai.
9. Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos taryba, nustatydamą etninės kultūros laidų transliavimą (trukmę ir turinį), atsižvelgia į Etninės kultūros globos tarybos siūlymus.

9 straipsnis. Etninės kultūros ugdymas

1. Švietimo ir mokslo ministerija bei jos valdymo sričiai priskirtos institucijos, norėdamos užtikrinti etninės kultūros perteikimą ir puoselėjimą formaliojo ir neformaliojo švietimo sistemoje:
 - 1) integruoja etninę kultūrą į visų tipų ir pakopų švietimo įstaigų ugdymo programas;
 - 2) sukuria sąlygas etninės kultūros kursui bendrojo lavinimo mokyklose įvesti;
 - 3) skatina įvairiapusę etninės kultūros veiklą papildomo ugdymo srityje;
 - 4) ugdo etninės kalbos savitumą švietimo įstaigose, užtikrina etnografinių regionų savitumo bei vietos tradicijų pažinimą;
 - 5) įteisina jau esamas ir, jeigu reikia, steigia naujas specializuotas etninės kultūros švietimo įstaigas ar jų padalinius;
 - 6) užtikrina etninės kultūros pedagogų, specialistų rengimą, rūpinasi jų kvalifikacijos kėlimu;
 - 7) remia etninės kultūros mokymo priemonių leidybą;
 - 8) integruoja etninę kultūrą į įvairių sričių specialistų, susijusių su etninės kultūros plėtra (kultūros darbuotojų, pedagogų, menininkų, architektų, modeliotojų, tekstilininkų, amatininkų, maisto pramonės darbuotojų, žemės ūkio specialistų, gamtosaugininkų, sportininkų ir kt.), rengimo aukštosiose, aukštesniosiose ir profesinėse mokyklose programas.
2. Švietimo ir mokslo ministerija kartu su savivaldybėmis sudaro sąlygas pasitelkti etninės kultūros subjektus (liaudies meistrus, muzikantus, dainininkus ir kt.) etninės kultūros ugdymo ir studijų tikslams.
3. Krašto apsaugos ministerija drauge su Švietimo ir mokslo ministerija įtraukia etninę kultūrą į kariškių mokymo ir patriotinio ugdymo programas.

III skyrius FINANSAVIMAS

10 straipsnis. Etninės kultūros valstybinės globos finansavimo šaltiniai

1. Valstybės ir savivaldybių institucijų veikla, susijusi su etninės kultūros globa, finansuojama iš valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų, Etninės kultūros globos fondo ir kitų kultūros bei mokslo fondų lėšų.
2. Kultūros bei Švietimo ir mokslo ministerijos išlaiko jų valdymo sričiai priskirtas etninės kultūros institucijas, finansuoja etninės kultūros programas.
3. Apskričių viršininkai ir savivaldybės išlaiko jų globai priskirtas etninės kultūros institucijas, finansuoja savo regiono etninės kultūros vertybių kaupimo, konservavimo, restauravimo, tyrimo bei populiarinimo programas.
4. Kultūros bei Švietimo ir mokslo ministerijos finansuoja etninės kultūros tyrimams skirtus renginius (konferencijas, simpoziumus ir pan.), etninės kultūros tyrinėtojų studijas bei dalyvavimą moksliniuose renginiuose užsienyje.
5. Kultūros bei Švietimo ir mokslo ministerijos, valstybės ir kiti mokslo bei kultūros fondai remia ekspertų aprobuotų etninės kultūros tęstinių leidinių, mokslo darbų, etninės kultūros reprezentavimui bei švietimui skirtų leidinių parengimą spaudai ir publikavimą, kino ir videofilmų, garso, vaizdo ir kompiuterinių įrašų rengimą, gamybą ir populiarinimą.
6. Kultūros ministerija, apskričių administracijos ir savivaldybės finansuoja arba remia etnine kultūra pagrįstas regiono, miestų ir miestelių šventes, taip pat vietinius ir tarptautinius folkloro festivalius bei kitus etninės kultūros populiarinimui skirtus renginius.
7. Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas, atsižvelgdamas į Etninės kultūros globos tarybos rekomendacijas, remia viešosios informacijos rengėjų programas, skirtas etninei kultūrai populiarinti, etninės kultūros periodinius leidinius.

11 straipsnis. Etninės kultūros globos fondas

1. Etninės kultūros globos fondo (toliau - Fondas) steigėjas yra Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Fondas yra juridinis asmuo, veikiantis pagal Etninės kultūros globos tarybos teikimu Vyriausybės patvirtintus nuostatus. Fondas atsiskaito Vyriausybei ir Etninės kultūros globos tarybai, kasmet pateikia savo finansinės veiklos ataskaitą.
2. Fondo pajamų šaltiniai:
 - 1) dotacijos iš valstybės biudžeto;
 - 2) besirūpinančių etnine kultūra tarptautinių institucijų ir organizacijų parama;
 - 3) kredito įstaigų palūkanos, mokamos už jose saugomas Fondo lėšas;
 - 4) juridinių ir fizinių asmenų savanoriški įnašai;
 - 5) kitos teisėtai gautos lėšos.
3. Pagrindiniai fondo uždaviniai:
 - 1) remti etninės kultūros vertybių fiksavimo, kaupimo ir apsaugos ilgalaikes programas bei projektus;
 - 2) remti ilgalaikes programas ir projektus, padedančius puoselėti etninės kultūros gyvosios tradicijos tęstinumą;
 - 3) remti etninės kultūros tyrimų ir etninės kultūros vertybių rinkinių leidybos programas;
 - 4) premijuoti etnine kultūra pagrįstus vertingiausias architektūros, gamtosaugos ir kitus projektus;
 - 5) skirti stipendijas studentams, lėšų etninės kultūros tyrinėtojams stazuotei šalies bei užsienio mokslo ir studijų institucijose, dalyvauti mokslinėse konferencijose, taip pat premijas ir apdovanojimus nusipelnusiems etninei kultūrai asmenims bei vertingų projektų autoriams.

IV skyrius BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

12 straipsnis. Įstatymo įgyvendinimas

- Lietuvos Respublikos Vyriausybė:
- 1) skiria Etninės kultūros globos tarybai patalpas;
 - 2) iki 1999 m. gruodžio 31 d. patvirtina Etninės kultūros globos fondo nuostatus ir įsteigia Etninės kultūros globos fondą;
 - 3) iki 2000 m. gruodžio 31 d. parengia tarmių bei etninių vietovardžių išsaugojimo programą ir nustato svetimžodžių keitimo lietuviškais atitikmenimis įgyvendinimo tvarką;
 - 4) iki 2000 m. gruodžio 31 d. parengia Etninės kultūros plėtos valstybinę programą;
 - 5) iki 2000 m. gruodžio 31 d. parengia Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo ilgalaikę programą.
- Straipsnio pakeitimai:
Nr. VIII-1847, 00.07.13, Žin., 2000, Nr.61-1838 (00.07.26)
- Skelbiu šį Lietuvos Respublikos Seimo priimtą įstatymą.

RESPUBLIKOS PREZIDENTAS

VALDAS ADAMKUS

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS NUTARIMAS

DĖL ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBOS SUDARYMO IR JOS NUOSTATŲ PATVIRTINIMO 2000 m. liepos 13 d. Nr. VIII-1848 Vilnius

Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo (Žin., 1999, Nr.82-2414) 5 straipsnio 1 dalies 1 punktu ir 12 straipsnio 1 punktu, Lietuvos Respublikos Seimas nutaria:

1 straipsnis.

Sudaryti Etninės kultūros globos tarybą.

2 straipsnis.

Patvirtinti Etninės kultūros globos tarybos nuostatus (pridedami).

3 straipsnis.

Nutarimas įsigalioja nuo priėmimo.

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO PIRMININKO
PIRMASIS PAVADUOTOJAS

ARVYDAS VIDŽIŪNAS

PATVIRTINTI
Lietuvos Respublikos Seimo
2000 m. liepos 13 d.
nutarimu Nr.VIII-1848

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBOS NUOSTATAI

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Etninės kultūros globos taryba (toliau - Taryba) - Seimo ir Vyriausybės ekspertas ir patarėjas etninės kultūros valstybinės globos ir politikos klausimais. Etninės kultūros globos taryba yra atskaitinga Seimui. Ji sudaroma ir veikia pagal Seimo patvirtintus nuostatus ir Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą.
2. Taryba yra juridinis asmuo. Taryba finansuojama iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto lėšų.
3. Taryba savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, kitais Seimo priimtais teisės aktais, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Respublikos Prezidento dekretais, Vyriausybės nutarimais, kitais teisės aktais, taip pat šiais nuostatais.

II. TARYBOS TIKSLAS, UŽDAVINIAI IR FUNKCIJOS

4. Tarybos tikslas - skatinti etninės kultūros plėtotę, laiduojančią tautinio tapatumo ir savimonės išsaugojimą bei stiprinimą, savarankišką ir lygiavertį Lietuvos dalyvavimą pasaulio tautų kultūriniame gyvenime.
5. Svarbiausi Tarybos uždaviniai:
 - 1) atlikti eksperto ir patarėjo vaidmenį sprendžiant strateginius etninės kultūros plėtotės ir politikos klausimus;
 - 2) prižiūrėti, optimizuoti ir koordinuoti etninės kultūros valstybinę globą vykdančių institucijų veiklą;
 - 3) teikti išvadas ir pasiūlymus valstybės institucijoms etninės kultūros klausimais.
6. Taryba, vykdydama jai pavestus uždavinius:
 - 1) analizuoja ir vertina pagrindines etninės kultūros vertybių kaupimo, apsaugos, tyrinėjimų kryptis, etninės kultūros gyvų apraiškų palaikymo ir sklaidos būklę;
 - 2) vertina valstybės ir savivaldybių institucijų bei visuomeninių organizacijų parengtus etninės kultūros plėtos planus, programas, teikia siūlymus jiems tobulinti, inicijuoja tarpžinybinių programų rengimą bei įgyvendinimą;
 - 3) teikia valstybės institucijoms išvadas apie teisės aktų, susijusių su etnine kultūra, projektus, inicijuoja įstatymų ar kitų teisės aktų, susijusių su etnine kultūra, kūrimą;
 - 4) teikia valstybės institucijoms išvadas ar pasiūlymus dėl etninės kultūros tyrinėjimų ir studijų rėmimo programų;
 - 5) nagrinėja institucijų, organizacijų bei fizinių asmenų parengtas etninės kultūros ugdymo ir pažinimo programas, teikia išvadas bei siūlymus Švietimo ir mokslo ministerijai dėl jų įgyvendinimo švietimo sistemoje;
 - 6) teikia siūlymus Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybai, taip pat viešosios informacijos rengėjams dėl etninės kultūros vertybių propagavimo;
 - 7) konsultuoja ir teikia siūlymus valstybės ir savivaldybių institucijoms sprendžiant etninės kultūros vertybių kaupimo, saugojimo, tyrimo bei sklaidos uždavinius;
 - 8) duoda leidimus steigėjui suteikti specializuoto etninės kultūros šakos archyvo statusą saugykloms, sukaupusioms gausiausią tam tikros etninės kultūros šakos archyvinę medžiagą;

- 9) teikia Vyriausybei tvirtinti Etninės kultūros globos fondo nuostatus;
- 10) teikia Etninės kultūros globos fondui išvadas ir pasiūlymus dėl etninės kultūros projektų ir programų finansavimo;
- 11) siūlo Vyriausybei ypač svarbią reikšmę etninei kultūrai turinčioms institucijoms suteikti nacionalinės įstaigos statusą;
- 12) inicijuoja ir padeda Vyriausybei parengti Etninės kultūros plėtros valstybinę programą bei koordinuoti jos įgyvendinimą;
- 13) inicijuoja ir padeda Vyriausybei parengti ilgalaikius Lietuvos etnografinių regionų, kaimų išlikimo projektus, užtikrinančius etninės kultūros subjektų gamybinės ir kultūrinės veiklos plėtrą.

III. TARYBOS TEISĖS IR PAREIGOS

7. Taryba, įgyvendindama jai pavestus uždavinius ir funkcijas, turi teisę:
 - 1) etninės kultūros valstybinės globos tikslais siūlyti valstybės ir vietos savivaldos institucijoms steigti, reorganizuoti ar likviduoti etninės kultūros valstybinę globą vykdančias institucijas ir jų padalinius;
 - 2) teisės aktų nustatyta tvarka gauti iš valstybės ir savivaldybių institucijų bei kultūros, mokslo, studijų ir švietimo įstaigų informaciją, statistinius duomenis, dokumentus, projektus ir kitą medžiagą, būtiną kvalifikuotoms išvadoms parengti;
 - 3) kviešti į Tarybos posėdžius valstybės ir savivaldybių valdžios ir valdymo institucijų atstovus svarstant su jų kompetencijos sritimis susijusius klausimus, dalyvauti šių institucijų posėdžiuose, kai juose nagrinėjami su etnine kultūra susiję klausimai;
 - 4) svarstant Tarybos kompetencijai priskirtus klausimus, pasitelkti valstybės ir savivaldybių institucijų ar visuomeninių organizacijų atstovus, suderinus su tų institucijų ar organizacijų vadovais;
 - 5) siūlyti kandidatus nacionalinėms ir valstybinėms premijoms už nuopelnus puoselėjant etninę kultūrą;
 - 6) sudaryti nuolatines ir laikinas ekspertų komisijas, darbo grupes ar pasitelkti pavienius konsultantus svarbiems etninės kultūros klausimams spręsti;
 - 7) leisti informacinius leidinius;
 - 8) prireikus informuoti Respublikos Prezidentą, Seimą, Vyriausybę ir visuomenę apie etninės kultūros valstybinės globos politikos įgyvendinimo būklę ir problemas.
8. Taryba kasmet teikia Seimui, Vyriausybei, taip pat skelbia viešai visuomenei savo veiklos ataskaitas.

IV. TARYBOS STRUKTŪRA IR DARBO ORGANIZAVIMAS

9. Taryba turi regionines etninės kultūros globos tarybas - regioninius etninės kultūros globos tarybos padalinius, į kuriuos Tarybos darbo reglamento nustatyta tvarka atstovus deleguoja etnografiniame regione veikiančios visuomeninės organizacijos ir valstybės institucijos, susijusios su etninės kultūros globa.
10. Tarybą sudaro 25 nariai. 20 narių 4 metams skiria šios su etninės kultūros globa susijusios valstybės institucijos bei visuomeninės organizacijos: Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas, Kultūros ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Aplinkos ministerija, Lietuvos liaudies kultūros centras, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Lietuvos istorijos institutas, Lietuvos muzikos akademija, Lietuvos nacionalinis muziejus, Rumšiškių liaudies buities muziejus, Lietuvių katalikų mokslo akademija, Lietuvių etninės kultūros draugija, Lietuvos kraštotyros draugija, Lietuvos ramuvų sąjunga, Lietuvos tautodailininkų sąjunga, Lietuvos rašytojų sąjunga, Lietuvos kompozitorių sąjunga, Valstybinė lietuvių kalbos komisija prie Lietuvos Respublikos Seimo, Radijo ir televizijos komisija, Žemės ūkio rūmai. Dar 5 narius - po vieną kiekvienam Lietuvos etnografiniam regionui (Aukštaitijai, Dzūkijai, Suvalkijai, Žemaitijai ir Mažajai Lietuvai) skiria regioniniai Tarybos padaliniai.
11. Tarybos sudarymą organizuoja ir pirmąjį Tarybos posėdį rengia Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas.
12. Taryba:
 - 1) renka 2 metams iš Tarybos narių pirmininką;
 - 2) renka Tarybos pirmininko teikimu jo pavaduotoją (-us);
 - 3) svarsto jos kompetencijai priskirtus klausimus ir priima sprendimus;
 - 4) tvirtina regioninių etninės kultūros globos tarybų - Etninės kultūros globos tarybos padalinių - nuostatus ir personalinę sudėtį.
13. Taryba ir ekspertų komisijos dirba pagal Tarybos patvirtintą reglamentą.
14. Tarybos posėdis yra teisėtas, jeigu jame dalyvauja ne mažiau kaip 2/3 Tarybos narių. Tarybos posėdžiai yra vieši ir vyksta ne rečiau kaip kartą per mėnesį.
15. Tarybos nutarimai priimami, jeigu už juos balsuoja daugiau kaip pusė posėdyje dalyvaujančių Tarybos narių.
16. Tarybos nario įgaliojimai nutrūksta, kai:
 - 1) jį atšaukia delegavusi institucija;
 - 2) jis atsistatydina;
 - 3) jis nedalyvauja be pateisinamos priežasties Tarybos darbe daugiau kaip 4 mėnesius.
17. Tarybos narių dalyvavimas posėdžiuose, taip pat papildomų konsultantų darbas apmokamas teisės aktų nustatyta tvarka iš valstybės biudžeto Tarybai išlaikyti skirtų lėšų.
18. Tarybos pirmininkas:
 - 1) vadovauja Tarybai;
 - 2) organizuoja Tarybos darbą ir atsako už jos veiklą;
 - 3) atstovauja Tarybai;
 - 4) informuoja Tarybą apie veiklą tarp posėdžių;
 - 5) prireikus įgalioja atstovauti Tarybai kitą Tarybos narį.

19. Jei Tarybos pirmininko nėra, jį pavaduoja Tarybos pirmininko pavaduotojas.
20. Tarybos pirmininkas, pirmininko pavaduotojas ir Tarybos nariai pareigas atlieka nenutraukdami savo darbo santykių pagrindinėje darbovietėje. Jų komandiruotės į Tarybos posėdžius išlaidos apmokamos iš valstybės biudžeto Tarybai išlaikyti skirtų lėšų.
21. Tarybos vykdomasis organas yra Tarybos sekretoriatas. Tarybos sekretoriato struktūrą ir etatų sąrašą tvirtina Taryba. Tarybos sekretoriatui vadovauja sekretoriato vadovas, kurį įstatymų nustatyta tvarka priima į darbą ir atleidžia iš jo Tarybos pirmininkas.
22. Tarybos sekretoriato vadovas:
 - 1) organizuoja Tarybos nutarimų vykdymą;
 - 2) rengia medžiagą Tarybos posėdžiams;
 - 3) vykdo kitus Tarybos pavardimus bei administracines funkcijas;
 - 4) priima į darbą ir atleidžia iš jo etatinius Tarybos sekretoriato darbuotojus.
23. Tarybos pirmininkas ir Tarybos sekretoriato vadovas pagal kompetenciją įstatymų nustatyta tvarka atsako už Tarybos priimtų sprendimų ir Lietuvos valstybės biudžeto naudojimo teisėtumą.

V. TARYBOS LĖŠOS

24. Taryba finansuojama iš valstybės biudžeto pagal Tarybos patvirtintas programas ir sąmatas, vadovaujantis Finansų ministerijos nustatytomis finansavimo taisyklėmis ir išdo procedūromis, taip pat iš fizinių ir juridinių asmenų paaukotų lėšų. Tarybos lėšas sudaro valstybės biudžeto lėšos, gautos pagal Tarybos patvirtintas programas, Lietuvos Respublikos ir užsienio juridinių bei fizinių asmenų savarankiškos įmokos ir kitos teisėtu būdu gautos lėšos.
25. Tarybos išlaidos nurodomos Tarybos patvirtintoje išlaidų sąmatoje.
26. Lėšas Taryba naudoja įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka.
27. Tarybos finansinę veiklą kontroliuoja Lietuvos Respublikos įstatymų įgaliotos institucijos.

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBOS REGLAMENTAS

I. BENDROJI DALIS

1. Etninės kultūros globos taryba (toliau – Taryba) savo veikloje vadovaujasi Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu, Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintais Etninės kultūros globos tarybos nuostatais (toliau – Nuostatai) ir šiuo reglamentu.
2. Tarybos veikla grindžiama kolegialiu klausimų svarstymu ir sprendimų priėmimu Tarybos, nuolatinių ir laikinųjų ekspertų komisijų posėdžiuose.
3. Tarybos vykdomasis organas yra Tarybos sekretoriatas.
4. Reglamentą tvirtina ir keičia Taryba.

II. TARYBOS POSĖDŽIAI

5. Tarybos posėdžiai rengiami kiekvieno mėnesio trečiąjį trečiadienį, 13 val. Prireikus Tarybos pirmininkas turi teisę keisti posėdžio dieną ir valandą. Nėeilinis Tarybos posėdis gali būti rengiamas pasiūlius Tarybos pirmininkui arba 1/3 Tarybos narių. Liepos ir rugpjūčio mėnesiais eiliniai posėdžiai gali būti nerengiami.
6. Kartą per metus rengiamas bendras Tarybos, nuolatinių ekspertų komisijų ir regioninių tarybų atstovų posėdis.
7. Apie necilinius Tarybos posėdžius visiems Tarybos nariams pranešama ne vėliau kaip prieš 3 dienas.
8. Visi projektai ir dokumentai Tarybos sekretoriatui pateikiami raštu arba elektroniniu paštu likus ne mažiau kaip 7 kalendorinėms dienoms iki Tarybos posėdžio.
9. Likus 3 dienoms iki Tarybos posėdžio kiekvienas Tarybos narys gali susipažinti su visa posėdžiui teikiama medžiaga Tarybos sekretoriato. Tarybos nariai posėdžio medžiagą gauna ne vėliau, kaip prieš 3 dienas iki posėdžio.
10. Posėdis teisėtas, jeigu jame dalyvauja 2/3 Tarybos narių. Nutarimai priimami bendru sutarimu arba paprasta posėdyje dalyvaujančių Tarybos narių balsų dauguma.
11. Tarybos nariui netekus įgaliojimų kvorumas skaičiuojamas pagal realų Tarybos narių skaičių.
12. Pasisakymo tvarką nustato posėdžio pirmininkas.
13. Tarybos posėdžiai protokoluoja Dokumentų rengimo ir įforminimo taisyklių nustatyta tvarka. Gali būti daromas posėdžio garso įrašas.
14. Tarybos nariai, dalyvaujantys posėdyje, pasirašo posėdžio dalyvių lape.

III. TARYBOS PIRMININKAS

15. Tarybos pirmininkas:
 - 15.1. Vadovauja Tarybai Nuostatų nustatyta tvarka.
 - 15.2. Nustato pirmininko pavaduotojo (-ų) darbo sritis.
 - 15.3. Pirmininkauja Tarybos posėdžiams. Pasirašo Tarybos nutarimus.

- 15.4. Paveda atlikti ekspertizes ekspertų komisijai pasiūlius.
15.5. Priima sprendimus, susijusius su Tarybos sekretoriato vadovo priėmimu bei atleidimu iš darbo, jo atostogų, komandiruočių ir kitais klausimais.

IV. NUOLATINĖS EKSPERTŲ KOMISIJOS

16. Taryboje yra šios nuolatinės ekspertų komisijos:
16.1. Etninės kultūros paveldo.
16.2. Gyvosios tradicijos.
16.3. Mokslo ir švietimo (ugdymo).
16.4. Regionų.
16.5. Žiniasklaidos.
17. Prireikus nuolatinė komisijų sąrašas gali būti keičiamas.
18. Nuolatinės ekspertų komisijos (toliau – Komisija) nariais gali būti Tarybos ir regioninių tarybų nariai. Komisiją sudaro ne mažiau kaip 3 nariai.
19. Komisijos sudėtį ir jos pirmininką Komisijos teikimu tvirtina Taryba. Regioninių tarybų narių kandidatūras Taryba svarsto regioninių tarybų teikimu.
20. Komisijos pačios nustato posėdžių rengimo tvarką, jie protokoluojami.
21. Komisijos posėdis teisėtas, jeigu jame dalyvauja daugiau kaip pusė jos narių. Posėdyje negalintis dalyvauti Komisijos narys savo siūlymus gali pateikti raštu.
22. Komisijos išvados priimamos bendru sutarimu arba balsuojant. Jei kuris nors Komisijos narys išvada nepritaria, jis turi teisę savo siūlymus raštu pateikti Tarybai.
23. Atskiriems klausimams spręsti Komisija, suderinusi su Tarybos pirmininku, gali pasitelkti kviestinius ekspertus.

V. KOMISIJOS PIRMININKAS

24. Komisijos pirmininkas:
24.1. Vadovauja Komisijai.
24.2. Atsižvelgdamas į Komisijos narių siūlymus, sudaro Komisijos veiklos programą.
24.3. Pasirašo Komisijos išvadas ir teikia tvirtinti Tarybai.
24.4. Prireikus skubiai parengti Komisijos išvadą arba Tarybos nutarimo projektą, jį suderina su kitais Komisijos nariais raštu arba žodžiu.
24.5. Atsiskaito Tarybai už Komisijos veiklą.

VI. LAIKINOSIOS EKSPERTŲ KOMISIJOS

25. Prireikus Tarybos nutarimu gali būti sudaromos laikinosios ekspertų komisijos.
26. Laikinosios komisijos pirmininką iš Tarybos narių skiria Tarybos pirmininkas.
27. Laikinoji komisija, įvykdžiusi užduotį ir atsiskaičiusi Tarybai, panaikinama.

VII. TARYBOS NARIAI

28. Tarybos nariai privalo dalyvauti Tarybos posėdžiuose.
29. Tarybos narių, be pateisinamos priežasties nedalyvavusių Tarybos darbe daugiau kaip 4 mėnesius, įgaliojimai nutrūksta. Tokiu atveju Taryba kreipiasi į narį delegavusią instituciją dėl naujo eksperto skyrimo į Tarybą.
30. Tarybos narys turi dalyvauti bent vienoje ekspertų komisijoje ir teikti siūlymus etninės kultūros valstybinės globos klausimais.
31. Tarybos narys turi teisę susipažinti su Tarybos protokolais ir nutarimais, ekspertų komisijų išvadomis.

VIII. TARYBOS SEKRETORIATAS

32. Tarybos vykdomasis organas yra Tarybos sekretoriatas, jis yra atskaitingas Tarybai. Tarybos sekretoriato struktūrą ir etatų sąrašą tvirtina Taryba. Sekretoriato vadovo pareiginius nuostatus, apsvarstytus Taryboje, tvirtina Tarybos pirmininkas.
33. Tarybos sekretoriatui vadovauja Tarybos sekretoriato vadovas, kurį įstatymų nustatyta tvarka priima į darbą ir atleidžia iš jo Tarybos pirmininkas. Tarybos sekretoriato vadovas yra Tarybos asignavimų valdytojas, jis atsako už įstaigos funkcionavimą bei finansus, pasibaigus finansiniams metams, pateikia Tarybai finansinės veiklos ataskaitą. Tarybos sekretoriato vadovas leidžia įsakymus bei sudaro sutartis, priima į darbą ir atleidžia iš jo etatinius Tarybos sekretoriato darbuotojus, sprendžia su personalo tvarkymu susijusius klausimus.
34. Tarybos pirmininkas ir Tarybos sekretoriato vadovas pagal kompetenciją įstatymų numatyta tvarka atsako už Tarybos priimtų sprendimų ir Lietuvos biudžeto naudojimo teisėtumą.

IX. TARYBOS LĖŠOS

35. Tarybos išlaidų sąmatą tvirtina Taryba.
36. Ekspertų darbo apmokėjimo tvarka nustatoma atskiru dokumentu, kurį tvirtina Taryba.

X. TARYBOS DOKUMENTAI

38. Tarybos dokumentai rengiami ir saugomi įstatymų nustatyta tvarka.
39. Apie Tarybos nutarimus ir komisijų išvadas informuojamos institucijos, susijusios su nutarimo turiniu.
40. Tarybos nutarimai skelbiami viešai.

XI. REGIONINĖS TARYBOS

41. Tarybos padaliniai yra regioninės tarybos, veikiančios 5 Lietuvos etnografiniuose regionuose (Žemaitijoje, Aukštaitijoje, Suvalkijoje, Dzūkijoje ir Mažojoje Lietuvoje).
42. Regioninės tarybos nuostatus ir personalinę sudėtį tvirtina Etninės kultūros globos taryba.
43. Regioninės tarybos nariai 2 metams renka regioninės tarybos pirmininką. Jį tvirtina Taryba.
44. Kartą per metus kiekvienoje regioninėje taryboje rengiamas išplėstinis posėdis, kuriame dalyvauja Tarybos pirmininkas, Regionų komisijos pirmininkas ir nariai, Tarybos sekretoriato vadovas, kiti Tarybos nariai ar kitų regioninių tarybų atstovai. Posėdyje išklausiama regioninės tarybos ataskaita. Ji Tarybos sekretoriatui pateikiama likus vienai savaitei iki išpėstinio regioninės tarybos posėdžio.

Tarybos pirmininkas

Rimantas Astrauskas

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBOS NUTARIMAS

DĖL REGIONINIŲ TARYBŲ SUDARYMO IR ORGANIZAVIMO TVARKOS 2001 liepos 20 d. Nr. 2 Vilnius

Taryba nutaria:

Vadovaujantis Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo II skyriaus 5 straipsnio punktu, Lietuvos Respublikos Seimo nutarimu „Dėl Etninės kultūros globos tarybos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“ IV skyriaus 9 dalimi bei Tarybos darbo reglamentu, patvirtinti tokią Etninės kultūros globos tarybų sudarymo bei organizavimo tvarką:

1. Regioninę tarybą sudaro etnografiniame regione veikiančių valstybės institucijų ir visuomeninių organizacijų atstovai. Regioninė taryba formuojama iš įvairių etninės kultūros sričių ekspertų (švietimo, mokslo, kultūros, žemės ūkio, aplinkos, žiniasklaidos ir kt. sričių). Pusę regioninės tarybos narių sudaro visuomeninių organizacijų atstovai, kita pusė – valstybės institucijų atstovai.
2. Regioninės tarybos narių kadencija yra 4 metai (ji sutampa su Tarybos narių kadencija). Regioninės tarybos nariai 2 metams renka regioninės tarybos pirmininką. Regioninę tarybą sudaro 14 narių (esant reikalui gali būti formuojama didesnė arba mažesnė regioninės komisijos sudėtis).
3. Regioninės tarybos pateikia Etninės kultūros globos tarybai tvirtinti Regioninės tarybos nuostatus ir personalinę sudėtį.
4. Regioninė taryba savo veiklą organizuoja vadovaudamasi Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu, Etninės kultūros globos tarybos nuostatais, Tarybos reglamentu bei Regioninės tarybos nuostatais.

Tarybos pirmininkas

Rimantas Astrauskas

BENDRADARBIAVIMO SUTARTIS 2001 10 31 Vilnius

Etninės kultūros globos taryba, atstovaujama Tarybos pirmininko Rimanto Astrausko ir direktorės Virginijos Kondratienės, iš vienos pusės, ir etnografinių-istorinių regionų atstovai:

- Žemaitijos regionas, atstovaujamas Žemaičių kultūros draugijos pirmininko Stasio Kasparavičiaus,
Dzūkijos (Dainavos) regionas, atstovaujamas Dzūkų kultūros draugijos nario Vygando Čapliko,
Aukštaitijos regionas, atstovaujamas Aukštaičių akademijos rektoriaus Petro Blaževičiaus,
Suvalkijos (Sūduvos) regionas, atstovaujamas Sūduvos krašto Prano Vaičiūčio draugijos pirmininko Albino Vaičiūno,
Mažosios Lietuvos subregionas, atstovaujamas Prūsos ir Mažosios Lietuvos fondo viceprezidento Valdemaro Šimėno, atstovaujami iš kitos pusės,
šalys, vadovaudamosios Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatomis,

suvokdamos, kad etninė kultūra yra tautos būtis, išlikimo ir tvirtumo esmė, konstatuoja, kad įvairioms etninės kultūros formoms ir ypač jos gyvėjai tradicijai gresia akivaizdus sunykimo pavojus, atkreipdamos dėmesį į etnografinio-istorinio regiono plėtos svarbą, siekdamos gerinti krašto regioninės kultūros savitumą,

susitaria:

1. Bendradarbiaujant įgyvendinti šiuos pagrindinius tikslus:

1) atkurti etnografinius-istorinius regionus;

2) nustatyti etnografinių-istorinių regionų ribas, atsižvelgiant į krašto istorines ir kultūrinės tradicijas bei sukauptą Europos valstybių patirtį regioninės plėtos srityje;

3) išsaugoti etnografinių-istorinių regionų savitumą, to krašto tradicijas ir papročius.

2. Minėtiems tikslams įgyvendinti šalys įkuria Etninės kultūros globos tarybos padalinius – Regionines etninės kultūros globos tarybas. Regioninės etninės kultūros globos tarybos formuojamos vadovaujantis Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu, Seimo nutarimu „Dėl Etninės kultūros globos tarybos sudėties ir jos nuostatų patvirtinimo“, Tarybos darbo reglamento ir 2001 m. liepos 20 d. Tarybos nutarimo Nr. 2 nustatyta tvarka.

Tarybos pirmininkas

Rimantas Astrauskas

Direktorė

Virginija Kondratienė

Žemaičių kultūros draugijos pirmininkas

Stasys Kasparavičius

Dzūkų kultūros draugijos koordinatė

Vygandas Čaplikas

Aukštaičių akademijos rektorius

Petras Blaževičius

Sūduvos krašto Prano Vaičiūčio draugijos pirmininkas

Albinas Vaičiūnas

Prūsos ir Mažosios Lietuvos fondo viceprezidentas

Valdemaras Šimėnas

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

Nariai, deleguoti į Tarybą iš valstybės institucijų, mokslo įstaigų, visuomeninių organizacijų 2000 metais

Rimantas ASTRAUSKAS
(Tarybos pirmininkas)

Lietuvos kompozitorių sąjungos Muzikologijos sekcijos narys; doc., dr.

Virginija KONDRATIENĖ
(pirm. pavaduotoja,
kuriojanti teisės klausimus)

Lietuvių etninės kultūros draugijos tarybos narė

Jonas RUDZINSKAS
(pirm. pavaduotojas,
kuriojantis etninės kultūros
gyvosios tradicijos klausimus)

Lietuvos tautodailininkų sąjungos pirmininkas

Dalia URBANAVIČIENĖ
(pirm. pavaduotoja,
kuriojanti etninės kultūros
paveldo klausimus)

Lietuvos muzikos akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus vedėja

Irena ČEPIENĖ

Švietimo ir mokslo ministerijos ekspertė; doc., dr.

Vitas DANILIAUSKAS

Šakių „Varpo“ vid. mokyklos direktorius, Suvalkijos (Sūduvos) regiono atstovas

Stasys GUTAUTAS

Lietuvos liaudies buities muziejaus direktorius

Petras KALNIUS

Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus vyr. mokslo darbuotojas; dr.

Genovaitė KIMBRIENĖ

Lietuvos žemės ūkio rūmų atstovė, Ūkininkų draugijos pirmininkė

Libertas KLIMKA

Lietuvos kraštotyros draugijos tarybos narys; doc., dr.

Birutė KULNYTĖ

Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė

Ina MARČIULIONYTĖ

Kultūros ministerijos viceministrė

Marcelijus MARTINAITIS

Lietuvos rašytojų sąjungos valdybos narys

Jūratė PALIONYTĖ

Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininko pavaduotoja

Arimantas RAŠKINIS

LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto narys; dr.

Milda RIČKUTĖ

Žemaičių kultūros draugijos narė, Telšių dailės mokyklos Pedagogikos skyriaus vedėja, Žemaitijos regiono atstovė

Bronė STUNDŽIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Dainyno skyriaus vadovė; dr.

Onutė SUNCOVIENĖ

Dzūkų kultūros draugijos pirmininkė, LR Seimo narė, Dzūkijos (Dainavos) regiono atstovė

Vida ŠATKAUSKIENĖ

Lietuvos liaudies kultūros centro direktoriaus pavaduotoja

Valdemaras ŠIMĖNAS

Prūsos ir Mažosios Lietuvos fondo vicepirmininkas, Mažosios Lietuvos regiono atstovas; doc. dr.

Jonas TRINKŪNAS

Lietuvos ramuvų sąjungos pirmininkas

Vitalija VASILIAUSKAITĖ

Lietuvos kraštotyros draugijos narė, Aukštaitijos regiono atstovė, Panevėžio kraštotyros muziejaus mokslo darbuotoja

Rasa VASILIAUSKIENĖ

Aplinkos ministerijos Teritorijų planavimo departamento Kraštovaizdžio skyriaus vyriausioji specialistė

Ramunė VĒLIUVIENĖ

Radio ir televizijos komisijos narė

Angelė VYŠNIAUSKAITĖ

Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademikė; prof. habil. dr.

2001 m. lapkričio 10 d. Taryba gavo Lietuvos Respublikos Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto prašymą pateikti darbo grupei pasiūlymus dėl Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo tobulinimo. Ekspertines išvadas ir pasiūlymus pateikė Tarybos ekspertai R. Garulis, V. Kondratienė, J. Trinkūnas, D. Urbanavičienė. Ekspertizų pagrindų parengus Tarybos išvadą ir ją pateikus Seimui, Tarybos atstovas kaip ekspertas (V. Kondratienė) Seimo Pirmininko A. Paulausko prašymu dalyvavo Seime vykusiame pasitarime dėl Nacionalinio saugumo pagrindų įstatymo tobulinimo.

Lietuvos Respublikos Seimo
Nacionalinio saugumo komiteto
Pirmininkui

DĖL NACIONALINIO SAUGUMO PAGRINDŲ ĮSTATYMO TOBULINIMO

Etninės kultūros globos taryba, atsakydama į Jūsų raštą, siūlo tokius įstatymo pakeitimus ir papildymus.

Vartojami terminai.

Lietuvos Respublikos Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme (1999 09 21) pagrindinis terminas yra "etnosas", "etninė kultūra". Įstatymo preambulėje sakoma "Etninė kultūra yra tautos būtis, išlikimo ir tvirtumo esmė, nacionalinės kultūros pamatas". Pats įstatymas buvo sukurtas todėl, kad "įvairioms lietuvių etninės kultūros formoms ir ypač jos gyvajai tradicijai gresia akivaizdus sunykimo pavojus".

Mes manome, jog Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme atitinkamose vietose turi būti minima ir etninė kultūra, kaip esminė tautos kultūros dalis.

Manytume, kad Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo preambulės nuostatos tiesiogiai sietinos su Nacionalinio saugumo pagrindų įstatyme saugomomis tautos vertybėmis. Todėl, remdamiesi minėto įstatymo 4 straipsnio 2 punktu, siūlytume papildyti Nacionalinio saugumo sistemos plėtrai reikalingų įstatymų sąrašą Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu.

Siūlytume tokius papildymus ar pakeitimus atskiriems įstatymo straipsniams.

1. Įstatymo preambulės antrąją pastraipą papildyti ir ją suredaguoti taip:

Prieš daugelį amžių susikūrusi Lietuvos valstybė, besiremianti tautos sukurtomis etninėmis kultūros vertybėmis bei Europą vienijančiais krikščioniškosios kultūros pagrindais, yra neatskiriama Europos ir pasaulio tautų bendrijos dalis. (Siūlomi įstatymo pakeitimai tekste teikiami pajuodintu šriftu).

2. Įstatymo preambulės ketvirtąją pastraipą papildyti ir ją suredaguoti taip:

Lietuvių tauta siekė ir tebesiekia išsaugoti savo laisvę, garantuoti saugią ir laisvą raidą savo etninėje žemėje, puoselėti tautinį tapatumą ir savimonę, ugdyti prigimtines kūrybos galias ir prisidėti prie pasaulio pažangos.

3. Įstatymo preambulės penktąją pastraipą papildyti ir ją suredaguoti taip:

Nepriklausoma demokratinė Lietuvos valstybė privalo užtikrinti saugų tautos gyvavimą, jos savitą ir laisvą raidą,

o valstybės sukurta saugumo sistema yra tautos siekių bei demokratinės raidos užtikrinimo garantas.

4. I dalies 2 skyriaus pirmajame skirsnyje „Nacionalinio saugumo objektai“ derėtų keisti objektų išdėstymo tvarką. Manytume, kad tikslinga būtų pradėti ne nuo individų, bet nuo Lietuvos valstybę sukūrusios tautos, todėl siūlytume minėtą skirsnį išdėstyti tokia tvarka:

Pagrindiniai nacionalinio saugumo objektai yra:
- tautos saugumas, jos teisės ir laisvos raidos sąlygos;
- tautos sukurtos ir iš kartos į kartą perduodamos ir puoselėjamos etninės kultūros vertybės;
- žmogaus ir piliečio teisės, laisvės bei asmens saugumas;

- valstybės nepriklausomybė;
- konstitucinė santvarka;
- valstybės teritorinis vientisumas;
- aplinka ir kultūros paveldas.

5. 2 skyriaus 3 skirsnio b) punkto 2 pastraipą papildyti ir ją išdėstyti taip:

- rengdamiesi visuotiniam pilietiniam ir kariniam pasipriešinimui.

6. I dalies 4 skyrių „Kultūros politika“ pirmąjį sakinį siūlome papildyti ir jį išdėstyti taip:

Valstybės pareiga globoti natūralią tautos etninės kultūros raidą, saugoti ją nuo griaunančios antihumanistinės pseudokultūros poveikio, puoselėti lietuvių kalbą, intelektualinį potencialą, lietuvių tautos ir tautinių bendrijų kultūros paveldą.

7. 4 skyriaus „Saugumo užtikrinimo politika“ antrąją pastraipą išdėstyti taip:

Vidaus politika turi būti grindžiama teisingumu ir teisėtumu, ugdyti tautinę savimonę ir pilietiškumą, pagarbą Konstitucijai ir pasitikėjimą nacionaliniais institutais. Atvira pilietinė visuomenė privalo gauti išsamią ir patikimą informaciją šalies gyvenimo klausimais.

8. Tautinė politika – įstatyme minėta sąvoka sutapatinama su tautinių mažumų politika. Vartodami įstatymo tekste žodį tautinė, jį tuomet suprantame ir siejame tik su tautinėmis mažumomis, kadangi įstatyme išskirtame skyriuje Tautinė politika rašoma tik apie tautines mažumas.

Manytume, kad minėtos pastraipos derėtų atsisakyti kaip perteklinės arba papildyti nuostatomis, atitinkančiomis Konstitucijos preambulės nuostatas, kad lietuvių tauta sukūrė Lietuvos valstybę, tai jos etninė tėvynė, todėl valstybės svarbiausia pareiga yra rūpintis lietuvių tautos išlikimu.

Minėtą pastraipą tuomet derėtų išdėstyti taip:

Lietuvių tauta sukūrė Lietuvos valstybę, tai jos etninė tėvynė, todėl valstybės svarbiausia pareiga yra rūpintis lietuvių tautos išlikimu, jos sukurtomis kultūros vertybėmis, saugoti lietuvių etnokalbinių savitumą, lietuvių tautos tradicijas ir papročius. Ir pratęsti, kaip yra įstatyme:

Tautinių mažumų bendrijoms priklausančių piliečių teises puoselėti savo kalbą, kultūrą ir papročius gina įstatymai. Tautinės mažumos yra integrali Lietuvos pilietinės visuomenės dalis.

9. II dalies „Rizikos veiksniai ir pavojai Lietuvos saugumui, saugumo užtikrinimo priemonės“ antrasis skirsnis „Galimi vidaus rizikos veiksniai ir vidinės krizės“

„Tautiniai“ siūlome išdėstyti taip:

Tautiniai:
- veiksniai, silpninantys tautos etninį imunitetą ir savimonę;

- tautinių vertybių nesaugojimas, menkinimas ir niekinimas.

10. 5 skyriuje „Ilgalaikės valstybės saugumo stiprinimo programos“ siūlytume papildyti dar viena programa:

- ilgalaikė pilietinio ir tautinio ugdymo programa.

11. Į 12 skyrių „Nacionalinį saugumą užtikrinančios institucijos ir jų veikla, vykdomosios ir kitos institucijos“ siūlome įrašyti dar vieną instituciją:

- Etninės kultūros globos taryba.

Taip pat norėtume pateikti įstatymui pastabų, tiesiogiai nesusijusių su etninės kultūros objektu.

Siūlymai, susiję su nacionalinio saugumo sistemos tobulinimu.

1. I dalies 2 skyriaus trečio skirsnio b) punkto 2 pastraipą išdėstyti taip:

- rengdamiesi visuotiniam pilietiniam ir kariniam pasipriešinimui.

2. I dalies 7 skyriaus 2 skirsnio 6 pastraipos 2 sakinį „Įvedus karo padėtį/.../ ginkluotoms pajėgoms priskiriamas“: siūlome papildyti „Nacionalinio saugumo departamentas“. Taip Nacionalinio saugumo departamento darbuotojų patirtis ir turimos žinios bei informacija būtų panaudotos ne tik taikos metu. Ginkluotas pasipriešinimas nuo to tik sustiprėtų.

3. I dalies 7 skyriaus 2 sakinio 9 pastraipos žodžius „partizaniniais veiksmis“ keisti „diversiniais veiksmis“. Terminas „partizaninis“ dažnai suvokiamas kaip ginkluotas pasipriešinimas pokario Lietuvoje, kai pasipriešinimo kovotojai gyveno miško slėptuvėse. Vėlesni karai, pvz., Afganistane ar Čečėnijoje, atskleidė efektyvesnes ginkluoto pasipriešinimo formas, kai kovotojai dažniausiai nekeisdavo savo įprastos gyvenimo vietos.

4. I dalies 7 skyriaus 2 skirsnio 11 pastraipą papildyti „bei kitų tautų, ypač mažų, patirtimi“. Būtų neprotinga nepasinaudoti kitų tautų, neturėjusių pakankamai šiuolaikinės ginkluotės, patirtimi.

5. I dalies 3 skirsnio 2 pastraipos paskutinį sakinį siūlytume pakeisti ir jį suredaguoti taip:

Kariuomenė turi būti apmokyta kovos veiksmų prieš užimtose teritorijose bei pasirengusi tęsti ilgą pasipriešinimo karą, esant okupacijai.

Siūlymai ekonominės politikos klausimais:

I dalies 4 skyrių „Ekonominė politika“ siūlytume išbraukti. Kelia abejonių, ar tokių milžiniškų lėšų skyrimas geležinkelio vėžių pertvarkymui yra efektyvus būdas nacionaliniam saugumui stiprinti. Ar neefektyviau tas lėšas panaudoti pertvarkant ir pritaikant vėžių sistemą, jos nekeičiant iš esmės. Juo labiau, kad skirtingas vėžes turi ir Pirėnų pusiasalio šalys, tačiau tai netrukdo vykdyti ekonominio bendradarbiavimo.

Respublikos Prezidento vaidmuo

Kalbėdami apie Respublikos Prezidento vaidmenį galimos valstybės okupacijos metu, manytume, kad iškilus pavojui, kai Respublikos Prezidentas, kaip valstybės vadovas, gali būti fiziškai sunaikintas ar paimtas į

agresoriaus nelaisvę, būtų tikslingiau sudaryti jam galimybes pasitraukti į draugišką Lietuvai valstybę, ten atstovauti Lietuvą tarptautinėje arenoje, rūpintis politine, ekonomine, karine parama Lietuvos valstybės pasipriešinimui. Išvykus Respublikos Prezidentui, vadovaviną Valstybės gynimo tarybai Lietuvoje turėtų perimti Krašto apsaugos ministras, jam negalint eiti pareigų - kariuomenės vadas.

Direktorė

Virginija Kondratienė

LR Seimo parlamentinės grupės regionų plėtros problemoms nagrinėti igaliojantis Seimo narys Egidijus Škarbalius kreipėsi į Tarybą dėl pažymos apie atliktą ir šiuo metu atliekamą darbą regionų klausimais. Regionų komisija apibendrina veiklos rezultatus bei pateikė Lietuvos Respublikos Seimui.

DĖL TARYBOS VEIKLOS REGIONINĖS PLĖTROS KLAUSIMAIS

Gavome Jūsų raštą, kuriame prašote apibūdinti Tarybos veiklą regionų plėtros klausimais.

Taryba, suvokdama regioninės politikos ir plėtros svarbą bei aktualumą Lietuvai ruošiantis tapti Europos Sąjungos nare, skiria daug dėmesio minėtiems klausimams spręsti.

Neturėdami tikslo suminėti visų Tarybos atliktų darbų nagrinėjant regionų klausimus, paminėsime svarbiausius:

1. Siekdama geriau išigilinti ir išnagrinėti regioninės plėtros bei specifikos klausimus, Taryba įsteigė Regionų ekspertų komisiją.

2. Tarybos ekspertai susipažino su Europos valstybių siūlymais regionų formavimo klausimais, susipažino su Europos Sąjungos sutartimi, išanalizavo kitus valstybių dokumentus bei siūlymus, susijusius su regionine politika ir plėtra. Susipažinta su Europos valstybių regionų asamblėjos 1996 m. parengta deklaracija, kurioje apibendrinta Europos valstybių sukaupta patirtis regiono formavimo ir plėtros srityje, pateikta regionų institucinė struktūra bei išvardintos regionų funkcijos.

3. Tarybos ekspertai atliko Lietuvos regionavimo ekspertizes etnologiniu, kalbiniu, archeologiniu, istoriniu, muzikologiniu, tautodailiniu bei ekonominiu požiūriais, jas pateikė Vidaus reikalų ministerijai.

4. Taryba, remdamasi etnografiniu žemėlapiu bei pateiktomis ekspertų išvadomis, apibrėžė galimas regionų ribas, išskirdama keturis etnografinius regionus: Aukštaitiją, Dainavą (Dzūkiją), Sūduvą (Suvalkiją), Žemaitiją. Žemaitijoje išskirtas atskiras Mažosios Lietuvos subregionas. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ekspertų pateiktose išvadose regionų teritorijų ribos dažnai nesutampa su esamomis savivaldybių bei apskričių teritorijos ribomis, todėl manome, kad savivaldybių ribas derėtų koreguoti, jei būtų iš esmės pertvarkomas teritorinis administracinis Lietuvos suskirstymas.

5. Taryba išanalizavo Lietuvos Respublikoje galiojančius teisės aktus, reglamentuojančius regiono sąvoką, paskirtį ir funkcijas.

6. Vadovaudamasi Etninės kultūros valstybinės globos

pagrindų įstatymo nuostatomis ir siekdama į Tarybos steigiamus padalinius – regionines etninės kultūros globos tarybas įtraukti kuo platesnį visuomenės ratą, Taryba pasirašė bendradarbiavimo sutartį su regioninėmis visuomeninėmis organizacijomis.

Taryba, suvokdama regioninės politikos ir plėtros aktualumą bei suprasdama, kad regioninė plėtra apima valstybės valdymą, teritorinį administracinį Lietuvos suskirstymą, krašto istorines-etnokultūrinės tradicijas, gyventojų poreikius, mano, kad šiuo metu būtų tikslinga nedaryti skubotų veiksmų ar reformų, prieš tai nesukūrus aiškios Lietuvos regionų sudarymo vizijos, kurioje būtų aiškiai įvardinti vykdomos regioninės reformos tikslai, Lietuvos teritorinio regionavimo principai, apibrėžta teisinė regiono sąvoka bei vykdomos reformos nauda Lietuvos gyventojams. Visa tai reikalauja tolesnio rimtų mokslinių tyrimų, sociologinių apklausų, turimos teisinės bazės suderinimo su konstituciniais principais ir konstitucine valstybės sąranga. Manytume, kad pradiniam etape pakaktų patikslinti esamą regiono sąvoką, kadangi Regioninės plėtros įstatyme esanti regiono sąvoka neapibrėžia regiono objekto bei regiono paskirties. Jei minėtame įstatyme siekta regioną apibrėžti kaip teritorijos dalį, parodant regiono paskirtį vykdyti tam tikros valstybės teritorijos dalies administravimą, tai Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme regiono sąvoka apibrėžia etnokultūrinės regiono ištakas.

Apibrėžiant regiono sąvoką, būtų tikslinga pasinaudoti Europos valstybių teikiama regionų apibrėžimais. Jie labiausiai atitinka konstitucinę valstybės sandarą.

Siūlytume regiono sąvoką apibrėžti vadovaujantis Europos regionų asamblėjos deklaracijos I straipsnyje pateiktu regiono apibrėžimu ir sąvokomis.

Taip pat tikslinga, apibrėžus regiono sąvoką, nurodyti kriterijus, kuriais remiantis bus sudaromi regionai. Manytume, kad pagrindinis tikslas formuojant Lietuvos regionus - užtikrinti gerą ir efektyvų tam tikros valstybės teritorijos dalies valdymą, išlaikyti istorines-kultūrinės krašto tradicijas bei tenkinti vietos gyventojų poreikius.

Būtent tais principais ir kriterijais remiantis buvo sudaromi Europos valstybių regionai Vokietijoje, Suomijoje, Lenkijoje ir kitur. Europos valstybių patirtis regioninės plėtros srityje yra pakankamai turtinga. Būtina pastebėti, kad vienas iš pagrindinių kriterijų, kuriais remiantis Europos valstybėse yra kuriami regionai, yra istorinis-etnokultūrinis. Į tai derėtų atsižvelgti formuojant regionus Lietuvoje. Pateiksime vieną iš žemėlapių, kuriame teritorija suskirstyta vadovaujantis istoriniu-etnokultūriniu principu.

Tarybos pirmininkas
2001 12 05

Rimantas Astrauskas

Etninės kultūros globos tarybos EK gyvosios tradicijos komisijos 2000 rugsėjo 22 d. PROTOKOLAS Nr.1

Dalyvauja: J. Rudzinskas, R. Žigaitis, V. Kondratienė, R. Kazlauskaitė, P. Bielskis.

Svarstyta: „Lietuvos folkloro teatro“ (vadovas P. Mataitis) veiklos etniškumas ir padėtis.

Svarstymui pateikta medžiaga: atsliepimai apie teatro veiklą spaudoje, Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo mokslo ir kultūros komiteto 2000 04 05 išrašas iš protokolo ir raštas Vyriausybei dėl patalpų skyrimo, LR Kultūros ministerijos, Valdymo reformų ir savivaldybių reikalų ministerijos, Valstybinės įmonės Valstybės turto fondo raštai ir siūlymai nagrinėjamu klausimu. Folkloro teatro perspektyvinė programa.

Pasisakė:

R. Žigaitis – Visi pateikti ir man žinomi argumentai yra P. Mataičio teatro veiklos naudai. Tai folkloro teatras pateisinąs laike savo egzistavimą.

J. Rudzinskas – Šio teatro veikla, kaip folkloro teatro, yra apibrėžta mūsų kelių dešimtmečių kultūros gyvenimo fone.

V. Kondratienė – Kiek teatras etniškas? Patalpų skyrimo klausimas spręstųsi lengviau, jei vienas iš steigėjų būtų Kultūros ministerija. Pvz., E. Nekrošiaus „Meno forto“ steigimo būdas.

P. Bielskis – Sudarius sąlygas „Lietuvos folkloro teatro“ veikla būtų žymiai aktyvesnė. Ši veikla be abejonės etninės kultūros objektas. Tai reikškinys, reikalaujantis visokeriopos paramos.

R. Kazlauskaitė – Patalpos etnokultūriniam Lietuvos folkloriniam teatrui yra reikalingos.

Nutarta: P. Mataičio vadovaujamo teatro veikla atitinka folkloro teatro statusą, todėl šiam procesui reikalinga parama ir sąlygos.

Protokolavo:

Jonas Rudzinskas

Kultūros ministrui
p. Gintautui Kėvišui

2000 12 11

DĖL LIETUVIŲ FOLKLORO TEATRO VEIKLOS

<...> P. Mataičio prašymui išnagrinėti Taryba nutarė sudaryti laikinąją komisiją, kuri buvo įpareigota pateikti Tarybai išvadas, ar Lietuvių folkloro teatras atitinka teatro žanrą, ar teatrui būdingas etniškumas, lietuvių liaudies tradicijų atkūrimas ir jų puoselėjimas.

2000 m. spalio 18 d. posėdyje Etninės kultūros globos tarybos nariai buvo supažindinti su kultūros ministro p. A. Bėkštos 2000 m. rugsėjo 29 d. prašymu apsvarstyti Lietuvių folkloro teatro vadovo P. Mataičio siūlymą Kultūros ministerijai tapti vienu iš Lietuvių folkloro teatro steigėjų.

Tarybos posėdžio metu, remiantis ekspertų komisijos išvadomis, vienbalsiai nutarta, kad Lietuvių folkloro teatras yra veikiantis teatras, kurio programa pagrįsta etninės kultūros nuostatomis ir vertybėmis, taip pat Taryba rekomenduoja kultūros ministerijai kartu su P. Mataičiu būti Lietuvių folkloro teatro steigėju ir siūlo skirti teatro veiklai patalpas.

Tarybos pirmininkas

Rimantas Astrauskas

Lietuvos Respublikos
Vyriausybei

2001 10 18

kopija
Kultūros ir meno tarybai
Kultūros ministerijai

DĖL EKSPERTINĖS IŠVADOS PATEIKIMO (apie kandidatus J. Basanavičiaus premijai)

<...> Vadovaudamasi Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 1 punktu, 5 straipsnio 2 dalies 1 punktu ir 2001 m. liepos 13 d. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo „Dėl etninės kultūros globos tarybos sudarymo ir jos nuostatų patvirtinimo“ I skyriaus 1 dalimi bei II skyriaus 5 dalies 1,2,3 punktais, Taryba apsvarstė kandidatūras J. Basanavičiaus premijai gauti.

Taryboje savo atstovus narius-ekspertus turi valstybės institucijos, vykdančios etninės kultūros valstybinę globą, bei etninės kultūros srityje veikiančios visuomeninės organizacijos. Jos pateikė pretendentes Valstybinei J. Basanavičiaus premijai gauti.

Kandidatų atranka įvykdyta dviem etapais:

1. 2001 m. rugsėjo 26 d. Tarybos posėdyje apsvarstytos Tarybai pateiktos kandidatūros J. Basanavičiaus premijai gauti, susipažinta su pateikta medžiaga apie kandidatų veiklą ir jų darbus etninės kultūros srityje.

2. Atsižvelgdama į tai, kad 2001-ieji yra J. Basanavičiaus jubiliejiniai metai, Taryba 2001 m. spalio 10 d. posėdyje balsavimo būdu atrinko vieną labiausiai nusipelnusią etninės kultūros srityje asmenybę. Abejonių nekelia šios asmenybės kūrybinės veiklos mastai, kurioje pagrindinis akcentas yra etninės kultūros gaivinimas, puoselėjimas bei tyrinėjimas, tautinės savimones ugdymas bei liaudies kultūros tradicijų tęstinumas.

Pridedama: Išrašas iš Etninės kultūros globos tarybos posėdžio (2001-10-10) protokolo.

Tarybos pirmininkas

Rimantas Astrauskas

Išrašas

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA POSĖDŽIO PROTOKOLAS 2001-10-10 Nr. 13

Etninės kultūros globos tarybos nariai turėjo pasiūlyti vieną iš dviejų kandidatų Valstybinei J. Basanavičiaus premijai gauti. Prieš tai buvusiam posėdyje (2001 m. rugsėjo 26 d.) buvo pasiūlyti keturi kandidatai:

- 1) muzikologai dr. Daiva ir Evaldas Vyčiniai,
- 2) menotyrininkas, habil. hum. mokslų dr. Vytenis Rimkus,
- 3) Mažosios Lietuvos tyrinėtojai Marija ir dr. Martynas Purvinai,
- 4) pedagogė, dr. Irena Čepienė.

Atsižvelgiant į tai, kad šie metai – J. Basanavičiaus jubiliejiniai metai ir kandidatas premijai gauti turi būti neeilinė asmenybė, ypač nusipelnusi etninei kultūrai, nuspręsta rinktis iš dviejų stipriausių, premijos vertu kandidatų – V. Rimkaus ir Vyčinių (šeimos kaip vieneto). Apie juos surinkta ir pateikta vertinga jų veikla bei pasiekimus iliustruojanti medžiaga.

Tarybos nariai balsavo už minėtas kandidatūras:
už V. Rimkaus kandidatūrą balsavo 11 Tarybos narių,
už Vyčinius – 2 Tarybos nariai,
vienas Tarybos narys susilaikė.

NUTARTA: Balsų dauguma patvirtinti ir siūlyti Valstybinei J. Basanavičiaus premijai gauti V. Rimkaus kandidatūrą.

Tarybos pirmininkas

Rimantas Astrauskas

2001 m. vasario mėn. gautas raštas iš Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto bei Lietuvos istorijos instituto (jame sukaupias didžiausias Lietuvoje lietuvių tautosakos archyvas, vykdomi svarbūs tautosakos ir mitologijos tyrinėjimai), kuriuo buvo prašoma ištirti Lietuvos Respublikos Vyriausybės rengiamą valstybinių mokslų institucijų restruktūrizacijos planą. Jį įgyvendinus institutas netektų savarankiškumo ir nebegalėtų sėkmingai tęsti pradėtų fundamentalių lituanistinių tyrimų. Taryba surengė problemos aptarimą ir kartu su kviestiniais ekspertais iš įvairių mokslų institucijų suformulavo išvadą, kurią pateikė Lietuvos Respublikos Vyriausybei, Švietimo ir mokslo ministerijai, Lietuvos mokslo tarybai. Ši išvada prisidėjo prie to, kad Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas bei Lietuvos istorijos institutas (jo Etnologijos skyrius taip pat yra aktualus etninės kultūros plėtrai, nes čia vykdomi svarbūs etnologiniai tyrinėjimai ir sukaupias gausus papročių archyvas) nebūtų reorganizuoti.

Ekspertų išvada dėl Vyriausybės vykdomos valstybinių institucijų restruktūrizacijos eigos

Etninės kultūros globos tarybos ekspertai Tarybos švietimo ir mokslo komisijos išplėstiniame posėdyje, įvykusiame 2001 m. vasario 12 d., apsvartė Vyriausybės parengtą projektą „Dėl būtinų veiksmų, siekiant efektyvinti šalies mokslo ir pedagoginio potencialo panaudojimą šalies poreikiams tenkinti“, kuriame numatyta Lietuvos kalbos institutą, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą, Lietuvos istorijos institutą, Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutą bei Kultūros ir meno institutą reorganizuoti: 1) prijungiant prie aukštųjų mokyklų arba 2) juos sujungiant į vieną – Lituonistinių tyrinėjimų centrą.

Tarybos ekspertai vieningai nepritarė minėtam projektui dėl tokių priežasčių:

1. Abi pasiūlytos minėtų institutų reorganizacijos alternatyvos nėra racionalios, tvirtai motyvuotos bei optimalios „siekiant efektyvinti šalies mokslinio ir pedagoginio potencialo panaudojimą“.

2. Minėtų institutų mokslinė veikla nėra orientuota vien į aukštųjų mokyklų poreikius. Juose atliekami fundamentalūs lietuvių etninės kultūros tyrinėjimai (sudaromi žodynai, katalogai, šaltinių sąvada, rinkiniai, enciklopedijos, leidžiami tęsiniai leidiniai ir pan.), ypač reikšmingi nacionalinei kultūrai ir mokslui. Šios institucijos yra neabejotini lietuvių kultūros tyrinėjimo centrai. Humanitarinio profilio institutuose sukaupti didžiuliai archyvai, reikšmingi ne tik Lietuvai, bet ir Europai. Minėtų mokslinių institutų specifika atitinkantys padaliniai aukštosiose mokyklose yra maži arba jų iš viso nėra. Aukštosioms mokykloms mokslo institutai kaip pagalbiniai priedai prie studijų proceso nėra reikalingi. Dabartiniai mokslo institutų ryšiai su aukštosiomis mokyklomis yra pakankamai glaudūs ir nuolatos plėtojami. Kaip rodo Lietuvos ir užsienio šalių mokslo institucijų patirtis, pats optimaliausias būdas dalyvauti studijų procese – pasirašyti bendradarbiavimo sutartis su aukštosiomis mokyklomis.

3. Minėtų mokslo institutų centralizavimas, išsaugant dabartinį mokslinį potencialą, finansinės naudos neduotų, nes dabartiniu sudėtingu ekonominiu laikotarpiu kaip tik mažos institucijos turi realias galimybes efektyviau dirbti. Minėtieji moksliniai institutai, ypač humanitarinės krypties, per daugelį dešimtmečių suformavo optimalią savo struktūrą ir įrodė darbo efektyvumą. Tarybiniu laikotarpiu jie neturėjo valstybinės paramos. Net ir tokiomis sąlygomis padaryta labai daug. Vis dėlto dar tenka konstatuoti nacionalinės kultūros tyrinėjimų atsilikimą, lyginant su kitomis Europos tautomis. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, teisiniais aktais buvo nustatytas lietuvių kalbos ir lietuvių kultūros fundamentinių tyrimų prioritetas (LR Mokslo ir studijų įstatymo 22 str.), humanitarinių mokslų prioritetus taip pat propaguoja tarptautinės organizacijos (UNESCO). Tad reikėtų kaip tik stiprinti minėtų mokslo institucijų savarankiškumą, netrukdyti joms efektyviai dirbti bei įgyvendinti įstatymu nustatytą prioritetą bei nemažinti jų finansavimo.

Be to, norėtume pareikšti, kad humanitariniams ir tiksliesiems mokslams negali būti taikomi vienodi vertinimo kriterijai. Norėtume atkreipti dėmesį, kad Vyriausybės projekto rengėjų grupėje nėra deramai atstovaujami humanitariniai mokslai, todėl siūlytume išplėsti rengėjų grupę.

Etninės kultūros globos tarybos ekspertai tikisi, kad bus atsižvelgta į jų pasiūlymus ir pasirinkti optimaliausi, visas puses tenkinantys gerai apgalvoti ir pasverti sprendimai, nesukeliantys jokių grėsmių etninės kultūros palikimui bei atitinkantys Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatas. Tarybos nariai norėtų būti informuojami apie tolesnius Vyriausybės planus ir siūlo savo pagalbą.

Tarybos pirmininkas

Rimantas Astrauskas

Švietimo ir mokslo ministrui
p. Algirdui Monkevičiui

2001 01 31

DĖL ETNINĖS KULTŪROS UGDYMO BŪKLĖS PAGERINIMO

Gerbiamas Ministre,
Etninės kultūros globos taryba, <...> remdamasi Švietimo ir mokslo komisijos ekspertų atlikta etninės kultūros padėties analize, teikia Jums savo siūlymus etninės kultūros ugdymo būklei švietimo sistemoje pagerinti:

1. Nuo 2001/2002 m. m. numatyti bendrojo lavinimo vidurinėse mokyklose etninės kultūros pagrindų dėstymą pasirenkamam dalyku;
2. Nemažinti etninės kultūros mokytojams papildomam ugdymui skiriamų valandų skaičiaus;
3. Įteisinti etninės pakraipos mokyklas;
4. Sudaryti galimybę greta pagrindinės specialybės pedagoginiuose universitetuose įgyti ir antrąją – etninės kultūros mokytojo specialybę;
5. Spręsti etninės kultūros mokytojų kvalifikacijos kėlimo problemą;
6. Atkurti etninės kultūros ugdymo ekspertų komisiją;
7. Numatyti etninės kultūros specialistą tolesnei etninės kultūros plėtrai švietimo sistemoje.

Tarybos pirmininkas

Rimantas Astrauskas

Etninės kultūros globos tarybos 2001 03 02
prie Lietuvos Respublikos Seimo
pirmininkui Rimantui Astrauskui

DĖL ETNINĖS KULTŪROS UGDYMO BŪKLĖS GERINIMO

Susipažinome su Jūsų pateiktais siūlymais etninės kultūros ugdymo būklei švietimo sistemoje pagerinti ir dėkojame už juos, bet kai ką norėtume paaiškinti.

1. Etninės kultūros pagrindai kaip pasirenkamasis dalykas Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose yra įteisintas Bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo planuose, todėl mokyklos gali dėstyti šį dalyką. Tą ypač noriai daro mokyklos, kurios pasirenka etninę kultūrą savo mokyklos veiklos kryptimi. Etninės kultūros dėstymą įgyvendinti padeda 2000 metais Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtinta ir išleista naujai parengta I. Čepienės „Etninės kultūros pagrindų“ programa, kuria aprūpintos visos mokyklos.

2. Visos papildomam ugdymui skirtos valandos yra atstatytos 2001–2002 mokslo metų ugdymo planuose, todėl tiek etninei kultūrai, tiek kitai popamokinei moksleivių veiklai valandas mokyklos skiria pagal moksleivių poreikius bei interesus.

3. Mokyklos turi teisę rinktis pakraipą pačios. Atskirai jos įteisinti nereikia, tiesiog kiekviena mokykla turi pasirengti moksleivių interesus bei poreikius ir valstybinius ugdymo planus atitinkantį mokyklos ugdymo planą bei programas.

4. Jau dabar į kai kurių mokomųjų dalykų specialistų (lituanistų, istorikų ir kt.) rengimo studijų programas bei į kvalifikacijos kėlimo programas yra įtraukta etninės kultūros objekto temų. Jeigu paaiškėtų, ištyrus realų poreikį mokyklose, kad reikalingi specialistai, galintys dėstyti etninę kultūrą bendrojo lavinimo mokyklose, o dabar tai darantys pedagogai yra per mažai kvalifikuoti, galima būtų derinti studijų programas, siūlant studentams pasirenkamuosius kursus ar dalykus. Parengtas pedagogų kvalifikacijos kėlimo programą galima teikti finansavimo konkursams. Tačiau labiausiai reikalingi yra konkrečių poreikių tyrimai ir jų analizė.

5. Švietimo ir mokslo ministerijos ekspertų komisijos sudaromos ir veikia pagal 1999 m. lapkričio 25 d. Kolegijos nutarimą Nr. 63. Ekspertų komisijos sudarytos dalykų blokų principu, todėl atkurti etninės kultūros ekspertų komisijos neplanuojama. Visi klausimai, susiję su etnine kultūra mokyklose, dabar sprendžiami Socialinių mokslų ekspertų komisijoje prie Pedagogikos instituto.

6. Švietimo ir mokslo ministerijos pavaldžioje institucijoje PI [Pedagogikos institutas], PPRC (Pedagogų profesinės raidos centras) yra du specialistai, koordinuojantys klausimus, susijusius su etnine kultūra bendrojo lavinimo mokyklose, etninės kultūros mokytojų kvalifikacijos kėlimu, tolesnei etninės kultūros plėtrai švietimo sistemoje ir pan. Tai I. Čepienė, PI mokslinė bendradarbė, bei O. Versockienė, PPRC etnografė.

Nuoširdžiai tikimės, kad ateityje Etninės kultūros globos tarybą bei Švietimo ir mokslo ministeriją šis gražus bei konstruktyvus darbas ryšiai vardan bendrų tikslų.

Ministras

Algirdas Monkevičius

Taryba, susirūpinusi nepakankama etninės kultūros sklaida žiniasklaidoje, ne kartą svarstė šiuos klausimus. Ypač kelia nerimą mažėjanti etnokultūrinio pobūdžio laidų apimtis visuomeninio transliuotojo – LRT – kanalais per radiją ir televiziją. Ekspertines išvadas pateikė Jonas Trinkūnas, Rimantas Astrauskas, Virginija Kondratienė, Jonas Rudzinskas, Ramunė Vėliuviėnė

**LRT tarybos pirmininkui
p. Marcelijui Martinaičiui**

**LRT generaliniam direktoriui
p. Valentinui Milakniui**

DĖL ETNINĖS KULTŪROS LAIDŲ ETERYJE

<...> 2001 m. gegužės 23 d. Tarybos posėdyje buvo svarstomi etninės kultūros propagavimo per visuomenės informavimo priemones klausimai, analizuojama, kaip įgyvendinamos Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 12 ir 13 punktų nuostatos. Apsvarsčius minėtus klausimus, nutarta, vadovaujantis Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 8 straipsnio 9 dalimi, pateikti siūlymus Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos tarybai.

Etninės kultūros globos tarybos ekspertai, nagrinėdami etninės kultūros sklaidos klausimus, atkreipė dėmesį į Jūsų vadovaujamos institucijos pozityvų darbą šioje srityje. Galima pasidžiaugti, kad LRT transliuoja etnokultūrinės televizijos („Etnokultūros ratas“, „Duokim garo“) ir radijo („Iš folkloro skrynelės“, regionams skirtas: „Būdas žemaičių“, „Aukštaičių deimančiukai“, „Ant priesvirnio“, „Šešupės malūnas“) laidas. Pageidautume, kad ir ateityje būtų išsaugotos minėtos laidos bei jų transliavimas. Norėtume, kad išliktų ir muzikinės, ir publicistinės, ir proginės (švenčių, festivalių) laidos.

Sudarant naują LRT tinklą, manome, jog būtų tikslinga susitikti ir aptarti minėtus klausimus. Taryba neatsisako suteikti kvalifikuotą ekspertų pagalbą rengiant radijo ir televizijos laidas etninės kultūros tematika.

Pagarbiai
Pirmininkas *Rimantas Astrauskas*

**Etninės kultūros globos tarybos 2001 09 19
Pirmininkui R. Astrauskui**

PAREIŠKIMAS

LIETUVOS NACIONALINIAME RADIJUJE ATSISAKYTA LIETUVIŲ MUZIKINIO FOLKLORO

Lietuvos nacionalinio radijo muzikos redakcijoje aštuntus metus dirbu vieninteliu redaktoriumi, atsakingu už lietuvių muzikinio folkloro naujus įrašus, muzikos perklausas, koncertų sudarymą, laidų kūrimą, aktualius pranešimus iš muzikinio gyvenimo ir pan. Per tą laikotarpį nuodugniai susipažinau su Radijo (kaip ir kitų Lietuvos archyvų) fonoteka, nuolat sekiau tradicinės muzikos Lietuvoje ir pasaulyje naujienas. Mano dėka radijo fondai pasipildė kompaktinėmis tradicinės muzikos plokštelėmis, atsiųstomis iš daugelio šalių. Buvau savaitinių laidų „Lietuvių folkloras“ ir „Muzikinė kelionė“ autorius. Jose buvo pažymimos reikšmingos lietuvių etninei muzikinei kultūrai datos ir įvykiai, kalendorinės šventės, apžvelgiamos muzikinės naujienos, palyginama lietuvių ir kitų tautų tradicinė muzika, supažindinama su folkloro ansamblių ir atlikėjų muzika, taip pat su šiuolaikinėmis folkloro transformacijomis bei stilizacijomis Lietuvoje ir kitose šalyse.

Paskutiniaisiais metais, didėjant LRT finansinei krizei, besikeičiantys įstaigos vadovai muzikinio folkloro atžvilgiu rinkosi nuosekliai krintančią strateginę liniją. Nuo 1999 m. nebeskiria lėšų autorinėms laidoms „Lietuvių folkloras“ ir „Muzikinė kelionė“ (pastaroji tapo paprastu

koncertu). Vis mažiau laiko lietuvių folklorui liko radijo muzikinėse programose: nuo 25 min. jis sutrumpėjo iki 10 min. darbo dienomis. Dėl lėšų stygiaus „kaip nekomercinė“ liko neįgyvendinta ir mano sudarytos radijuje įrašytų unikalių lietuvių liaudies muzikos įrašų kompaktinių plokštelių (kasečių) serijos leidyba. Vis rečiau pakviečiama įrašyti ir liaudies muzikos atlikėjų, jau nekalbant apie ekspedicinę veiklą.

Kadangi atlikėjo ir muzikologo su aukštesniu išsilavinimu erudicija leido, man keletą metų teko rengti nebe tik folkloro, bet papildomu pilnu krūviu įvairiausių žanrų (klasikinės, populiariosios, džiazos) muzikos koncertus. Taip mano darbo krūvis tapo didžiausias redakcijoje, tačiau atlyginimas labai sumažėjo.

Mažinant darbuotojų skaičių, š. m. rugsėjo 18 d. man, vienam iš pirmųjų Muzikos redakcijos darbuotojų, primygtinai buvo pasiūlyta išeiti iš darbo. Motyvuota tuo, kad mano specializacija esanti pernelyg siaura, o muzikinis folkloras radijo programoms iš viso nereikalingas, todėl tokio redaktoriaus etatas panaikinamas.

Lietuvos nacionaliniame radijuje panaikinus muzikinio folkloro redaktoriaus etatą, etninė muzikos kultūra patenka į pavojingą situaciją, kadangi per komercinės radijo stotis ši muzika netransliuojama. Todėl prarandama svarbi lietuvių etninės muzikos kultūrinio ir švietėjiško populiarinimo galimybė. Siūlau Lietuvos etninės kultūros globos tarybai neleisti, kad tokia padėtis išgalėtų: minėtą etatą reikia išlaikyti, kaip ir atstatyti etnomuzikologinės veiklos plotmę.

Etnomuzikologas *Arvydas Kirda*

Lietuvos radijo ir televizijos tarybai

**Lietuvos radijo ir televizijos
generaliniam direktoriui
Valentinui Milakniui**

DĖL ETNINĖS KULTŪROS LAIDŲ ETERYJE

Etninės kultūros globos taryba gavo etnomuzikologo A. Kirdos pareiškimą „Lietuvos nacionaliniame radijuje atsisakyta lietuvių muzikinio folkloro“.

Atkreipiame Jūsų dėmesį į tai, kad dėl neapgalvoto žmonių atleidinėjimo gali būti sunaikinta galimybė Lietuvos radijuje ir televizijoje rengti profesionalias radijo ir televizijos laidas.

Šiuo metu Tarybos ekspertė nagrinėja dabartines radijo ir televizijos programas ir projektus, susijusius su etnine kultūra, jų atnaujinimo galimybes.

Kadangi Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo straipsnio 9 dalyje nurodyta, kad „Lietuvos nacionalinio radijo ir televizijos taryba, nustatydamą etninės kultūros laidų transliavimą (trukmę ir turinį), atsižvelgia į Etninės kultūros globos tarybos siūlymus“, artimiausiu metu norėtume susitikti su jumis ir aptarti minėtus klausimus.

Direktorė *Virginija Kondratienė*

Žemės ūkio ministerijos prašymu Taryba išanalizavo Lietuvos ūkininkų draugijos parengtą projektą „Kaimo bendruomenės atgaivinimas 2001–2002 m.“ ir pateikė projekto vertinimą.

**Žemės ūkio ministerijos
Informacijos analizės ir programų
monitoringo departamento
direktorei p. Virginijai Žoštautienei**

DĖL KAIMO BENDRUOMENIŲ ATKŪRIMO

Susipažinus su Lietuvos ūkininkų draugijos pateiktu projektu „Lietuvos kaimo bendruomenių atgaivinimas 2001–2002 metais“, jo tikslais, nekelia abejonių šio sumanymo reikalingumas. Projekte pateikiamas būdas, kaip per kaimo bendruomenes atkurti tradicinius kaimo verslus, suteikiant jiems šiuolaikinį, visuomenės poreikius atitinkantį pavidalą. Numatoma regioniniu principu gaivinti ir plėtoti vietos tradicijas ir papročius, kaimo kultūros paveldą, ugdyti jaunosios kartos tautinį sąmoningumą.

Lietuvos ūkininkų draugija yra Etninės kultūros globos tarybos prie Lietuvos Respublikos Seimo narė – kaimo kultūros paveldo ekspertė, todėl manome, kad šio projekto realizavimas – tai praktinė veiklos plėtojant kultūros tradicijas išraiška.

Projektui pritariame.

Etninės kultūros globos tarybos
ekspertė *Virginija Kondratienė*

Vilniaus „Sietuvos“ vidurinės mokyklos dainų ir šokių ansamblis „Siaudėlė“ prašė įvertinti jų veiklą ir pateikti išvadą Vilniaus miesto savivaldybei. Pateikus Tarybos išvadą, buvo pratęsta sutartis dėl šio ansamblio vadovo etato. Išsaugotas ir pats ansamblis.

**Vilniaus m. „Sietuvos“ vidurinės mokyklos
Dainų ir šokių ansamblis „Siaudėlė“.
Kolektyve dirbančių vadovų,
ansamblių lankančių vaikų tėvų
PRAŠYMAS**

2001 08 17

**Etninės kultūros globos tarybos
pirmininkui gerb. Rimantui Astrauskui**

Vilniaus „Sietuvos“ vidurinės mokyklos dainų ir šokių ansamblis „Siaudėlė“, gyvuojantis septintus metus, jau yra plačiai žinomas respublikoje ir už jos ribų. Šis tautinio meno kolektyvas – vienintelis tokios apimties ir struktūros suburtas Vilniaus miesto bendrojo lavinimo mokykloje.

Tai kolektyvas, kuriame moksleiviai turi galimybę pažinti savo tautos meną nuo autentiškojo folkloro iki stilizuoto (sceninio). Per tautinės kultūros pažinimą yra tiesiamas kelias į vaiko širdį, norint išugdyti dorą žmogų, gerbiantį ne tik save, bet ir savo tautą.

Dainų ir šokių ansamblyje „Siaudėlė“ dalyvauja apie 140 moksleivių. Kolektyvo dalyviai šoka, dainuoja ir groja tautiniais muzikos instrumentais. Čia yra 4 choreografinės grupės, 4 vokalinės grupės ir lietuvių tautinių muzikos instrumentų orkestras. Visose grupėse tie patys moksleiviai šoka, dainuoja ir netgi groja, todėl jie yra labai užimti. Su kiekviena ansamblio grupe (choreografinė, vokalinė, orkestru) dirba vadovai profesionalai <...>

Šis kolektyvas turi didžiulę reikšmę ne tik jo dalyvių tautiniam ugdymui, bet ir visai Lietuvos visuomenei, taip pat reprezentuoja tautinį meną užsienyje. „Siaudėlė“ yra dalyvavusi daugelyje festivalių. Vilniaus mieste – 2 festivaliuose „Džiaukimės drauge“, abiejuose tapo laureatu ir su atskira programa dalyvavo baigiamuosiuose festivalio koncertuose (1999 m. Nacionalinėje Filharmonijoje ir 2001 m. Operos ir baleto teatre); festivalyje „Tek saulelė“ ansamblis pripažintas vienu geriausių ir apdovanotas Lietuvos muzikų sąjungos prizų.

„Siaudėlė“ dalyvavo ir daugelyje kitų renginių, švenčių: respublikiniuose festivaliuose „Rali“, „Ainių sutartinė“, „Devynbalsė“, „Sodauto“, Jaunimo menų šventėje, Pasaulio lietuvių Dainų šventėje, labdaros renginyje Vilniaus Rotušėje, kurį organizavo tuometinis Vilniaus miesto meras R. Paksas, tarptautiniuose „Apple“ kursuose pedagogams, Lietuvos Respublikos Seimo rūmuose tarptautinės Vaikų gynybos dienos proga ir kituose renginiuose.

Garbingai ansamblis atstovavo Lietuvai ir užsienyje. „Siaudėlė“ dalyvavo dviejuose tarptautiniuose folkloro festivaliuose-konkursuose, kuriuose tapo laureate. 1998 m. tarptautiniame folkloro festivalyje-konkurse „Zelen Svit“ („Žalioji pasaulis“) Charkove (Ukraina) laimėjo II vietą, o 1999 metais tarptautiniame folkloro festivalyje-konkurse „Golden Fish“ („Auksinė žuvelė“) Tulcea (Rumunija) „Siaudėlė“ iškovojo laureato titulą ir specialųjį prizą.

Daug ansamblio koncertų vyksta vaikų darželiuose,

bendrojo lavinimo mokyklose ir kitose įstaigose. Dažnai koncertuodamas ansamblis vykdo savo ypatingą misiją – supažindina vaikus, jaunimą ir visą visuomenę su savo šalies tautiniu menu. Turite sutikti, kad nuolat pamaži dauguma mūsų tolstame nuo savo etninės kultūros, nes mūsų lietuviškąją kultūrą baigia užgožti svetima, „amerikoniškoji“. Tai kelia realią grėsmę mūsų tautinei kultūrai <...>

Didelis „Siaudėlė“ lankančių moksleivių užimtumas yra geriausias būdas užkirsti kelią narkomanijos, alkoholio ir nusikalstamumo plitimui vaikų ir paauglių tarpe. Prevencija – patikimiausias kovos būdas.

Mažiausiai šiam kolektyvui reikalingi 5 vadovai. Tačiau kuo toliau, tuo mažiau apmokamas ansamblio vadovų darbas. Jau ir praeitais mokslo metais buvo apmokama tik dalis vadovų darbo. Dar labiau sumažinus papildomo ugdymo valandas bendrojo lavinimo mokyklose, sekančiais mokslo metais ansambliui „Siaudėlė“ nenumatomas finansavimas. Todėl apie 140 moksleivių atsidurs gatvėje, nes ansambli lanko dauguma materialiai sunkiai besiverčiančių šeimų vaikų ir jie susimokėti už mokslą neįstengs.

Rinkiminės kampanijos į Seimą metu Justiniškių rinkiminėje apygardoje (po koncerto M. Biržiškos gimnazijoje) kreipėmės raštu į dabartinius Seimo narius gerb. J. Raistenskį ir gerb. R. Paksą pagalbos dėl kolektyvo išlikimo. Kolektyvas buvo įvertintas labai gerai ir buvo pažadėta padėti, tačiau pagalbos nesulaukėme.

Vėliau kreipėmės į Vilniaus m. savivaldybės Švietimo skyrių, tačiau vėlgi atsakymas buvo neigiamas.

Po ansamblio dalyvių tėvų kreipimosi (raštu su parašais) į Vilniaus miesto merą gerb. A. Zuoką, vėl raštas buvo persiustas į Vilniaus miesto savivaldybės Švietimo skyrių, iš kur gavome raštišką atsakymą, kad galimybės finansuoti nėra.

Dainų ir šokių ansambliui „Siaudėlė“ atsirado reali grėsmė išnykti, todėl kreipiamės ir prašome padėti, įvertinant kolektyvo reikšmę moksleivių tautiniam ugdymui ir jau pasiektus kolektyvo rezultatus.

Su pagarba ir viltimi dainų ir šokių ansamblio „Siaudėlė“ vadovė *Birutė Sakalienė*, ansamblio dalyviai ir jų tėveliai

Vilniaus „Sietuvos“ vidurinės mokyklos dainų ir šokių ansambli „Siaudėlė“ lanko šių mokyklų moksleiviai:

1. „Sietuvos“ vid. m-kla	- 30 moksleivių
2. Šeškinės vid. m-kla	- 7 mok.
3. Žemynos g-ja	- 18 mok.
4. Viršuliškių vid. m-kla	- 17 mok.
5. M. Biržiškos g-ja	- 7 mok.
6. Gabijos g-ja	- 12 mok.
7. Jono Pauliaus II vid. m-kla	- 2 mok.
8. „Vyturio“ pradinė m-kla	- 7 mok.
9. „Pelėdos“ pradinė m-kla	- 8 mok.
10. „Medeinos“ pradinė m-kla	- 11 mok.
11. „Aušros“ pradinė m-kla	- 8 mok.
12. Radvilų vid. m-kla	- 2 mok.
13. Pilaitės vid. m-kla	- 1 mok.
14. 9 vid. m-kla	- 1 mok.
15. Jėzuitų g-ja	- 1 mok.
16. Vaikų l/d „Žilvinėlis“	- 1 mok.
17. Vaikų l/d „Medinėlis“	- 1 mok.

Iš viso: 134 mokiniai

Šių moksleivių dauguma lanko 2 arba 3 ansamblio grupes, t.y. šoka ir dainuoja, šoka, dainuoja ir groja, dainuoja ir groja, todėl moksleivių ansamblio grupėse susidaro daugiau negu dvigubai.

Vilniaus miesto merui A. Zuokui 2001 09 14

DĖL ETNINĖS KULTŪROS UGDYMO

Prašome išnagrinėti pateiktą medžiagą ir informuoti Etninės kultūros globos tarybą apie galimybę suteikti „Sietuvos“ vidurinės mokyklos dainų ir šokių ansambliui „Siaudėlė“ paramą.

Atkreipiame Jūsų dėmesį, kad, sprendžiant minėtą klausimą, būtina vadovautis Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 5 punkto bei 9 straipsnio 2 dalies nuostatomis.

Direktorė

Virginija Kondratienė

Ekspertines išvadas pateikė: Rimantas Astrauskas, Dalia Urbanavičienė, Virginija Kondratienė.

Vilniaus miesto savivaldybės Švietimo skyriaus vedėjas J. Skstenis savo rašte (2001 10 12) informavo Tarybą, kad „Sietuvos“ vidurinės mokyklos ansamblio „Siaudėlė“ vadovei Birutei Sakalienei mokyklos direktoriaus 2001 m. rugsėjo 3 d. įsakymu Nr. 6 KA darbu su šiuo kolektyvu skirta 18 savaitinių papildomo ugdymo valandų.

2001 spalio mėn. Klaipėdos rajono savivaldybės Kultūros skyrius paprašė Tarybos pritarimo, kad reorganizuojant Dovilų kultūros namus būtų įsteigtas Etninės kultūros centras.

Klaipėdos rajono savivaldybės 2001 11 05 merui

Klaipėdos rajono savivaldybės Kultūros skyriui

Klaipėdos rajono Dovilų kultūros namams

DĖL DOVILŲ KULTŪROS NAMŲ REORGANIZAVIMO

Atsakydami į Jūsų 2001 m. spalio 25 d., raštą, pritariame numatomam Dovilų kultūros namų pertvarkymui ir Etninės kultūros centro steigimui. Tai padėtų realiai įgyvendinti Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 5 straipsnio 2 dalies 5 punkto nuostatas. Savivaldybės iniciatyva steigiant Etninės kultūros centrą atitiktų ir Vietos savivaldos įstatymo 17 straipsnio 5 punkto nuostatas.

Tikimės, jog tai bus sėkmingas pavyzdys ir kitoms savivaldybėms.

Direktorė

Virginija Kondratienė

Tarybos nariai ne kartą bendravo su Kauno rajono savivaldybės Kultūros, švietimo ir sporto skyriumi, norėdami išsiaiškinti, kodėl buvo atimta vyr. mokytojos kvalifikacija iš Garliavos mokykloje sėkmingai dirbančios mokytojos Nijolės Grivačiauskienės, kuri pradinukų dėstymo programai ir visai ugdymo aplinkai sukūrė patrauklų etninės kultūros įvaizdį (dėl to susilaukė nuoširdaus tėvų pritarimo). Tarybos ekspertai išanalizavo pateiktą medžiagą, savo išvadas pateikė Švietimo ir mokslo ministerijai, Kauno rajono savivaldybės Kultūros, švietimo ir sporto skyriui.

Švietimo ir mokslo ministerijai

kopija – Kauno r. savivaldybės Kultūros, švietimo ir sporto skyriui

DĖL ETNINĖS KULTŪROS UGDYMO ŠVIETIMO ĮSTAIGOSE

<...> Susipažinus su pateikta medžiaga, darytinos tokios išvados:

1) Abejonių nekalia mokytojos Nijolės Grivačiauskienės gebėjimas sudominti mokinius, paskatinti juos

domėtis tautos kultūros vertybėmis, krašto tradicijomis ir papročiais. Tai atitinka Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 6 punktą: „Ugdyti brandžios tautinės savimonės asmenybę, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą“.

2) Mokytoja savo darbą išmano gerai ir jį atlieka profesionaliai. Per 10 metų mokytoja yra pasiekusi gerų darbo rezultatų, žinomų ne tik Kauno rajone, bet ir visoje Lietuvoje. Teigiamai jos darbą vertina ir mokinių tėvai. Vadinasi, įgyvendinant Vietos savivaldos įstatymo nuostatas, viešąsias paslaugas gyventojams teikiančios įstaigos Kauno rajono Garliavos darželio-mokyklos mokytoja savo darbą atlieka gerai, tuo būdu yra tenkinami vietos gyventojų poreikiai.

3) Mokytoja Nijolė Grivačiauskienė kėlė kvalifikaciją kultūros srityje. Kauno rajono savivaldybės Kultūros, švietimo ir sporto skyrius jai suteikė aukščiausią kultūros darbuotojos kategoriją. Įgyta šioje srityje mokytojos kvalifikacija leidžia jai vesti papildomo ugdymo užsiėmimus, vadovauti vaikų etnografiniam kolektyvui „Obelėlė“.

4) Atkreiptinas dėmesys į Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 9 straipsnio 1 dalį, kurioje nurodoma, kad Švietimo ir mokslo ministerija bei jos valdymo sričiai priskirtos institucijos, norėdamos užtikrinti etninės kultūros perteikimą ir puoselėjimą formaliojo ir neformaliojo švietimo sistemoje (6 punktas) „užtikrina etninės kultūros pedagogų, specialistų rengimą, rūpinasi jų kvalifikacijos kėlimu“. Ši įstatymo nuostata įtvirtina būtinybę sudaryti sąlygas mokytojams kelti kvalifikaciją tam, kad būtų užtikrinamas etninės kultūros vertybių perteikimas bei puoselėjimas švietimo ir ugdymo įstaigose. Minėto įstatymo nuostatos nurodo, kad kvalifikacijos kėlimas etninės kultūros srityje yra tiesiogiai susijęs su mokymo procesu bei mokytojo pedagogine veikla. Tačiau reikia pripažinti ir tai, kad, tobulindamas žinias etninės kultūros srityje, mokytojas turi gilinti žinias švietimo ir pedagogikos srityje.

Iš pateiktos medžiagos matome, kad mokytoja N. Grivačiauskienė gilino turimas žinias ne tik etninėje kultūroje prieš pirmą atestaciją, ji išlaikė pedagogikos raidos, vaikų psichologijos, kalbos kultūros ir pradinųjų klasių metodikos egzaminus. Turimos kategorijos sumažinimas antros atestacijos metu tarsi reikėtų, kad mokytojos darbas nevertinamas. Tai skaudina pedagogą.

Manytume, kad vertinant mokytojos N. Grivačiauskienės darbą bei suteikiant jai kategoriją, Kauno rajono savivaldybės Kultūros, švietimo ir sporto skyrius turėtų atkreipti dėmesį į mokytojos N. Grivačiauskienės pastangas ir gebėjimą sudominti vaikus, ugdant brandžios tautinės savimonės asmenybes. Būtent tai, mūsų manymu, ir sudaro ugdymo esmę bei atitinka švietimo koncepcijos nuostatas. Nekelia abejonių, kad mokytojos darbas yra reikšmingas ir reikalingas. Tai atsispindi pedagogo praktinės veiklos įvertinime. Norėtume atkreipti dėmesį į tai, kad vertinant pedagogo darbą mokykloje, didžiausias dėmesys turėtų būti skiriamas jo gebėjimui gerai dirbti, bet ne gerai atestuotis. Nors dažnai yra atvirkščiai. Tokią tendenciją švietimo sistemoje pastebi Virginija Kaminskienė, Švietimo ir mokslo ministerijos Pedagogų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo skyriaus vyriausioji specialistė savo straipsnyje „Pedagogų atestacija ir Valstybės tarnybos įstatymas“ (Informacinis biuletenis, 2001 m. vasario mėn., Nr. 3-4).

Manome, kad Švietimo ir mokslo ministerijos galimybės įsigilinti į minėtas problemas padės surasti abiem pusėm – mokytojai N. Grivačiauskienei bei Kauno rajono savivaldybės Kultūros, švietimo ir sporto skyriui – priimtina sprendimą.

Direktorė

Virginija Kondratienė

Siekdami geriau supažindinti su N. Grivačiauskienės mokymo ir ugdymo metodais, pateikiame fragmentus iš jos straipsnio „Folkloro įtaka vaikų ugdymui“ („Lietuvos aidas“ 2002 04 12, Nr.83).

Jeigu nebūtų tautos kūrybos, aš negalėčiau dirbti su pradinukais. Aš nežinočiau, koku keliu pasiekti vaiko širdį, o per širdį – ir protą. Joks poetas, joks kompozitorius, joks mokslininkas nėra sukūręs tokios vaikams tinkančių kūrinių sistemos. O ir negali sukurti. Visa tauta, dirbdama praktinį darbą, tai yra augindama vaikus, šimtmečiais kūrė šią sistemą <...> Liūdna, tačiau šiuo metu mūsų tautos vaikų ugdymo sistema ant išnykimo ribos. Kodėl?

Dar XX amžiaus pradžioje ugdant vaikus buvo remiamasi šimtmečiais sukauptu patirtimi, tik papildyta XX amžiaus spalvomis. XXI amžiaus pradžioje lygiai taip pat turėtume remtis šimtmečiais susiklosčiusia patirtimi, tik papildyta nūdienos realijomis. Tačiau dabar geriausiu atveju mes tik integruojame

savo senosios kultūros nuotrupas į vaiko ugdymą. O kas tampa vaiko ugdymo pamatu?

Lietuvos žmonės turėtų sieti ne tik viena kalba, bet ir bendra tautos dvasinė kultūra. Jeigu pradžios mokykloje dauguma vaikų įgautų tautos kūrybos pažinimo pagrindus, tai taip pat ir būtų. Puikiai žinoma, kokie mieli visą gyvenimą išlieka vaikystėje patirti išpūdžiai. Viskas, kuo tuomet džiaugėmės, kuo gyvenome, kas kėlė teigiamus jausmus, lieka artima ir brangu visą gyvenimą. Norime, kad jaunimas mylėtų tautos kūrybą, sudarykime sąlygas ja džiaugtis dar vaikystėje. Tai padaryti nėra sunku, nes tinkamai ir laiku pateiktą folklorą vaikai priima labai noriai ir šilčiau.

Sovietinis penkiasdešimtmetis ne tik nutraukė natūralų tautos vystymąsi, bet ir pakeitė požiūrį į kultūrinę vertybes. Dabartinė mokykla, užuot bandžiusi sumegzti nutrauktus saitus, neretai gana atsainiai vertina tautos kūrybą. Šiuolaikinis švietimo žmogus bando atskirti vaikų žaidimą nuo darbo. Pamoka – darbui, pertrauka – žaidimams. Jų manymu, etninę kultūrą turėtų propaguoti kultūros įstaigos, o švietimo įstaigoms ji priklauso tik kaip papildomo ugdymo sritis.

Toks siauras požiūris, matyt, kyla ir dėl neišmanymo. Tarybinuose pedagoginiuose instituteuose ne tik nebuvo mokoma pažinti tautos kūrybos, bet buvo formuojamas būsimo pedagogo požiūris į ją kaip į atgyvenusį menkavertį dalyką.

Šiomet išleidžiu trečiąją ketvirtokų laidą. Mano darbo metodo esmė – žaidimas. Remiuosi tautos sukurtą žaidimų sistema. Mokytojus, galvojančius dirbti panašiai, noriu padrašinti – sistema pasiteisina. Ji kurta šimtmečiais, nugludinta iki tobulumo. Džiaugiuosi, kad mano mokinių dalykinės žinios iki šiol buvo geriausios tarp paralelinių klasių. O svarbiausia, jog ji mokyklą jie bėga su džiaugsmu, yra aktyvūs, smalsūs, geranoriški, kūrybingi <...>

Mūsų protėviai buvo labai racionalūs: visi žaidimai sukurti vienu tikslu – ugdyti žmogų. O aš tuo tik sumaniai pasinaudoju. Tautos kūryba paruošia dirvą tolesniam asmenybės tobulėjimui. Atsisakę jos, mes tarsi sėjame grūdą į neišpureną dirvą. Ugdymo per folklorą jokie kiti metodai negali pakeisti <...>

2001 m. vasario mėn. į Tarybą kreipėsi Alytaus darželio-mokyklos „Sakalėlis“ vadovybė, sunerimusi, kad reorganizuojant šią įstaigą gali būti panaikinta pasirinkta etninės kultūros pakraipa. Tarybos nariai Jonas Rudzinskas, Rimantas Astrauskas, Irena Čepienė, Onutė Suncovienė, Virginija Kondratienė išsamiau susipažino su situacija ir, susitikę su Alytaus savivaldybės atstovais, susitarė dėl kompromisinio varianto, leidžiančio išsaugoti dabartinę šios įstaigos pakraipą.

Gerb. Alytaus miesto merui

2001 03 20

DĖL DARŽELIO-MOKYKLOS „SAKALĖLIS“

Etninės kultūros globos taryba š.m. vasario 13 d. gavo Alytaus miesto darželio-mokyklos „Sakalėlis“ tėvų komiteto laišką, kuriame reikiama susirūpinimas būsima darželio mokyklos reforma, dėl kurios mokyklos egzistavimui iškilo reali grėsmė.

Etninės kultūros globos taryba, būdama Seimo ir Vyriausybės etninės kultūros ekspertu ir turėdama

įgaliojimus koordinuoti valstybinę etninės kultūros globą vykdančių institucijų veiklą, išsiaiškino iškilusią problemą ir, kiek leido galimybės, susipažino su situacija vietoje.

Teisėtas ir suprantamas Alytaus savivaldybės noras šiuo sunkiu ekonominiu laikotarpiu ieškoti racionalių būdų, kaip vykdyti savo funkcijas. Tačiau norime pabrėžti, kad vykdant pertvarką reikia ypatingai jautriai spręsti problemas, kurios siejasi su etninės kultūros saugojimu, puoselėjimu ir perdavimu ateities kartoms. Darželis-mokykla „Sakalėlis“ yra viena iš nedaugelio Lietuvoje esančių etninės pakraipos institucijų, kurias gina Lietuvos Respublikos etninės kultūros globos pagrindų įstatymas. Jos veikla yra pavyzdinė ir todėl visokeriopai remtina.

Etninės kultūros globos taryba yra įsitikinusi, kad Alytaus savivaldybė, kuri pagal įstatymą atsako už etninės kultūros padėtį mieste, pasirinks teisingą sprendimą ir užtikrins normalias sąlygas „Sakalėliui“ toliau gyvuoti ir plėčiai garsinti Alytaus vardą.

Prašytume informuoti apie Jūsų priimtus sprendimus šiuo klausimu.

Tarybos pirmininkas

Rimantas Astrauskas

Etninės kultūros globos tarybai 2001 04 09

DĖL „SAKALĖLIO“ DARŽELIO-MOKYKLOS

Alytaus miesto savivaldybės tarybos 2001 03 20 sprendimu Nr. 167 „Dėl švietimo įstaigų tinklo pertvarkymo“ numatyta į „Sakalėlio“ darželį-mokyklą perkelti penkias Jotvingių gimnazijos bendrojo lavinimo skyriaus pradinės klases, tačiau įstaigos statusas nekeičiamas ir ji toliau išlieka darželiu-mokykla. Dvi iš penkių klasių bus perkeltos ne į „Sakalėlio“ darželio-mokyklos patalpas, bet į kitus lopšelių-darželių, nors priklausys „Sakalėliui“.

Kiek kompleksuoti ikimokyklinių vaikų grupių, spres darželio-mokyklos vadovai.

Alytaus miesto meras

Vytautas Kirkliauskas

Pagėgių miesto savivaldybė paprašė padėti sustabdyti pasienio bokšto statybą ant Rambyno kalno. Tas klausimas buvo aptartas su VRM Pasienio policijos departamentu, Pasienio policijos Pagėgių užkardos viršininku bei Aplinkos apsaugos ministerijos atstovu. Kultūros vertybių apsaugos departamentui Taryba pasiūlė atšaukti savo padalinio Tauragėje leidimą vykdyti statybos darbus ant Rambyno kalno, nes ši statyba niokoja Etninės kultūros valstybinės globos pagrindu ir kitais įstatymais saugomą Rambyno kalną – istorijos ir mitologijos paminklą. Bokšto statyba buvo sustabdyta.

DĖL PASIENIO STEBĖJIMO BOKŠTO STATYBOS ANT RAMBYNO KALNO (PAGĖGIŲ SAVIVALDYBĖ, TAURAGĖS APSKRITIS)

Etninės kultūros regionų komisijos ekspertai išnagrinėjo Pasienio policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos raštą dėl valstybinės sienos apsaugos objektų įrengimo bei pateiktą projekcinę dokumentaciją ir kt. dokumentus.

Nustatyta, kad sklypas, kuriame numatoma statyti 28 m stebėjimo bokštą ir posto namelį, yra Rambyno kalno nekilnojamosios kultūros vertybės (kodas M186, 4,95 ha ploto teritorija) bei Rambyno regioninio parko konservacinėje kraštovaizdžio draustinio teritorijoje.

Šiai teritorijai apsaugos bei statybos ir kitos ūkinės veiklos apribojimus nustato šie norminiai dokumentai: Nekilnojamoji kultūros vertybių apsaugos įstatymo 15 str. nustatyta tvarka parengtas Apsaugos reglamentas, draudžiantis vykdyti statybos bei kt. žemės judinimo darbus nekilnojamosios kultūros vertybės teritorijoje, Saugomų teritorijų įstatymo 15,16,17 str. nuostatos, draudžiančios arba ribojančios statybinę veiklą draustinių teritorijose, galinčią pakenkti saugomiems objektams bei kompleksams, ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinta Rambyno regioninio parko zonavimo schema, pagal kurią Rambyno kalnas yra saugomas, išlaikęs harmoningą gamtos ir etnokultūros vienovę.

Atsižvelgiant į šio objekto kultūrinę, istorinę, mitologinę bei kraštovaizdinę vertę bei jo visuomeninę reikšmę bei į aukščiau išvardintų norminių dokumentų reikalavimus, Regionų komisijos ekspertai siūlo nepritari stebėjimo bokšto ir posto namelio statybai šioje teritorijoje.

PRIDEDAMA. Paminklosauginė ekspertizė (parengė nekilnojamoji kultūros vertybių apsaugos ekspertė R.Vasiliauskiene).

Regionų komisijos pirmininkė *Virginija Kondratienė*

PAMINKLOSAUGINĖ EKSPERTIZĖ

Objekto pavadinimas: Rambyno kalnas - kultūros vertybė (kodas M 186, priedas 1).

Adresas: Vilkyškių seniūnija, Pagėgių savivaldybė, Tauragės apskritis. Šilutės miškų urėdija, Rambyno g-ja 2 kv., Rambyno miškas, Rambyno regioninis parkas, kraštovaizdžio draustinis

Istorinė charakteristika:

Mokslininkai, tyrinėję Klaipėdos krašto praeitį,

Vaizdas į Rambyną. Iš Vydūno kn. „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“

tvirtina, kad Rambyno apylinkėse nuo senų laikų gyvenusi lietuvių gentis skalviai. Tai vakarų lietuviai, kurių gyvenama teritorija apėmė Nemuno žemupį. Manoma, kad čia stovėjo skalvių pilis Ramigė, kurią 1276 m. sunaikino kryžiuočiai. XIII amžiuje į skalvių gyvenamą teritoriją, popiežiaus ir Vakarų Europos valdovų remiami, pradėjo veržtis Vokietijos feodalai, pirkliai ir riteriai. Pirmą kartą vietovardis „Rambynas“ rašytiniuose šaltiniuose minimas 1385 ir 1394 metais Kryžiuočių karo kelių į Lietuvą aprašymuose. Beveik 200 metų trukę Kryžiuočių ordino karai su lietuviais ir prūsų gentimis baigėsi 1422 m., sudarius Melno taikos sutartį. Šia sutartimi Klaipėda ir 15-25 km pločio teritorijos ruožas Baltijos pajūryje iki Nemirsetos ir dešiniajame Nemuno krante nuo žiočių iki Smalininkų (Klaipėdos kraštas) liko ordino valdžioje. Lietuvos kunigaikščiai vėliau nesuigrąžino šios teritorijos, kurios gyventojai ilgus šimtmečius kentė svetimšalių priespaudą.

Prūsijos istoriko ir kartografo K.Henenbergerio darbuose yra geografinių ir istorinių žinių apie Rytų Prūsiją, nemažai pateikta medžiagos apie lietuvių etnografiją. Jo darbe „Didžiojo Prūsijos žemėlapis paaiškinimas“ (1595 m.) yra žinutė ir apie Rambyną: „Kalnas už Nemuno upės, priešais Ragainę, laikomas šventu. Norinčios ant jo užkopti moterys turi būti švarios ir pasipuošusios. Jeigu jos užkopia nešvarios, basos ir nepasipuošusios, tai suserga“. Padavimai pasakoja, kad Rambyno kalnas buvęs senovės lietuvių apeigų vieta su aukuru, kuriame liepsnojo šventa ugnis.

Apie Rambyną rašo G.H.Pisanskis knygoje „Apie garsiuosius Prūsijos karalystės kalnus“ (1769 m.). Jis nurodo, kad viešai kalną garbinti nustota įvedus krikščionybę. Tačiau dar ilgai kalnas buvo laikomas šventu, lietuviai ir toliau lankydavosi jame.

Legendomis apipintas Rambyno kalnas užima svarbią vietą Lietuvos istorijoje - gausiai lankomas turistų. XIX a. pabaigoje, kylant tautinio atgimimo bangai, kalne vykdavo Mažosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto lietuvių šventės. Jas organizavo Vydūnas, Martynas Jankus, Dovydas Zaunius ir kt., būdavo uždegamas aukuras. Įvairias iškilmes čia rengdavo Tilžėje veikusi Birutės draugija. Prie atstatyto aukuro buvo sakomos prakalbos, rodomi vaidinimai, dainavo chorai.

Pagrindiniai informacijos šaltiniai:

E.Gizevijus. Prūsų lietuvininkų liaudies gyvenimo scenos. Lietuvininkai, V., 1970, p. 231-232;

V.Vaitkevičius. Senosios Lietuvos šventvietės. V., 1998, p. 641-645.

P.Tarasenka. Lietuvos archeologijos medžiaga. K., 1928, p. 222. VV bibliotekos rankraščių sk. F. 213-10/19.

J.Remeika. Lietuvių praeities vaizdai. K., 1938, p.16

„Rambynas“. Vilnius, 1987.

Aplinkos charakteristika

Rambyno kalnas yra Nemuno slėnio dešiniajame krante priešais Nemano (buv. Ragainė) miestą, Rambyno regioninio parko kraštovaizdžio draustinio teritorijoje. Ši vieta - viena iš Vilkyškių moreninio gūbrio kalvų. Ties ja Nemunas daro didelį vingį. Rambyno kalno teritorija ribojasi su miško parku, pasižyminčiu ryškiomis kraštovaizdžio, estetinėmis bei rekreacinėmis savybėmis. Kalno apylinkėse plyti didžiuliai seniausių laikų kapinynai, kuriuose archeologai yra aptikę vertingų žalvario amžiaus radinių.

Apsaugos dokumentai

Rambyno kalnas 2001 01 10 Kultūros vertybių apsaugos departamento direktoriaus įsakymu Nr.7 įrašytas į Lietuvos Respublikos nekilnojamoji kultūros vertybių registrą, turintis kultūrinę vertę (istorinę, mitologinę, kraštovaizdinę) objektas. Nustatytas kultūros vertybės teritorijos plotas - 4,95 ha, kalvagūbrio altitudė 46,1 m v. j. lygio. Kadangi kalnas yra saugomoje teritorijoje - regioniniame parke, vadovaujantis Nekilnojamoji kultūros vertybių apsaugos įstatymu šiai teritorijai apsaugos zonos nenustatomos.

Iki 2001 m. Rambyno kalnas buvo LTSR istorijos ir kultūros paminklų sąrašė, kaip istorinę reikšmę turintis objektas (IV-621), ir įstatymų nustatyta tvarka saugomas kaip nekilnojamoji kultūros vertybė.

2000 m. spalio 31 d. sudarytas **Apsaugos individualus pirminis reglamentas**, kurio 2 p. išdėstytas vertybės naudojimo režimas draudžia vykdyti statybos, žemės judinimo darbus (priedas 2).

Saugomų teritorijų įstatymu nustatyta tvarka 1992 m. įkurtas **Rambyno regioninis parkas** (priedas 3). Lietuvos Vyriausybės 1995 m. vasario 05 d. nutarimu Nr.247 patvirtinti Rambyno regioninio parko zonavimo schemos pagrindiniai teiginiai. Rambyno kalnas yra Regioninio parko konservacinėje zonoje - Rambyno kraštovaizdžio draustinio teritorijoje, kurio tikslas išsaugoti Vilkyškių moreninio kalvagūbrio fragmentą su Rambyno kalnu, vertingais ažuolų ir pušų medynais, išlaikiusiais harmoningą gamtos ir etnokultūros vienovę.

Šiai teritorijai statybinės bei kt. ūkinės veiklos apribojimus nustato:

1) Lietuvos Respublikos **Nekilnojamoji kultūros vertybių įstatyme** 15 straipsnyje nurodytas apsaugos reglamentas - vertybės priežiūros, tvarkymo ir naudojimo sąlygų nustatymo dokumentas.

2) **LR Saugomų teritorijų įstatyme** 15,16,17 str.: „Draustinių teritorijose draudžiama arba ribojama komercinė-ūkinė, statybinė <...> veikla, galinti pakenkti saugomiems objektams bei kompleksams“.

Specialiosios žemės ir miško naudojimo sąlygų (patvirtintų 1992 m. gegužės 12 d. LRV nutarimu Nr.343) skyriai: **XIX. Nekilnojamoji kultūros vertybių teritorija ir apsaugos zonos** - nekilnojamosioms kultūros vertybėms nustatomas apsaugos reglamentas, jų apsaugos nuo fizinio poveikio zonoje statybinė veikla draudžiama, vizualinės apsaugos zonoje statybinė veikla ribojama; **XXIX. Vandens telkinių apsaugos juostos ir zonos** - 50 metrų nuo terasos slaito briaunos statyba draudžiama; **XXXIV. Nacionaliniai ir regioniniai parkai** - statybinė veikla ribojama; **XXXV. Kraštovaizdžio draustiniai** - statybinė veikla ribojama.

Atsižvelgiant į aukščiau išvardintų dokumentų nuostatas bei į šio objekto ir jį supančios aplinkos svarbą

etninės kultūros globos, kultūros vertybių apsaugos bei aplinkos apsaugos požiūriais, statybos darbai šioje teritorijoje bei jos artimiausioje aplinkoje nerekomenduojami.

PRIEDAI.

1) Rambyno kalno - nekilnojamosios kultūros vertybės teritorijų ribos;

2) Rambyno regioninio parko schema Rambyno kalno - nekilnojamosios kultūros vertybės apsaugos pirminis reglamentas;

3) Rambyno regioninio parko schema.

Parengė:

Kultūros vertybių apsaugos IV kategorijos ekspertė
2001 04 04 *Rasa Vasiliauskiene*

RAMBYNAS - GARSIOJI LIETUVIŲ ŠVENTVIETĖ

Rambynas kartais vadinamas kalnu, tačiau per kelias griūtis, sukeltas Nemuno srovės, didesnė kalno (piliakalnio) dalis pradingo vandenyse, pats Rambynas šiandien suvokiamas kaip tam tikra apaugusi mišku aukštuma.

A.Tautavičiaus parengtame „Lietuvos TSR archeologijos atlase“ (1975, t.2, p. 143) apie Rambyną rašoma: „Dalis istorikų (Voigtas, Guise) spėja Rambyną buvus ne tik apeigine vieta, bet ir piliakalniu, kur stovėjusi 1276 m. kryžiuočių sunaikinta Ramigės pilis. 1835 m. ir vėliau, Nemunui kelis kartus paplovus Rambyno kraštą, nemaža dalis kalvos nugriuvo ir buvo nunešta. Likusioje aukštumos dalyje piliakalnio žymių nėra. (V.Šimėno nuomone, piliakalnio žymių yra, - J.T.). 1385 m., 1395 m. ir vėliau prie Rambyno minimas šventas miškas, bet apie Rambyno piliakalnį neužsimenama“.

Archeologinių tyrimų iki šiol neatlikta, jie tik numatomi daryti artimiausiu laiku. Dėl tyrimų nebuvimo Rambynas kartais buvo įtraukiamas, kartais išbraukiamas iš archeologijos paminklų sąrašų. Archeologų nuomone (V.Šimėnas ir kt.) Rambyno kalno teritorijoje turėtų būti rasta nemenkų radinių.

Rambynas reikšmingas ne tik archeologine prasme. Savo populiarumu ir istorine praeitimi Rambynas prilygsta svarbiausiems Lietuvos istorijos, gamtos paminklams, tokiems kaip Gedimino kalnas Vilniuje, Šatrijos kalnas Žemaitijoje ir pan. Rambynas svarbus ir įžymus kaip tam tikra saugotina ir gerbtina teritorija. Apie tai kalba praeities istoriniai šaltiniai. Rambyne buvo lietuvių alkvieta, šventas miškas ir, manoma, pilis. Dar 1595 m K. Henenbergeris pažymėjo, kad žmonės Rambyną laiko šventu kalnu. Č. Kudaba rašė: „Lietuvių dievų olimpas buvęs Rambyno kalne. XVIII a žiniomis, sužadėtiniai, senu papročiu, ateidavo su gėlėmis į kalną. Lankytojai turėjo vilkėti švariais drabužiais ir šventiška pasipuošę“.

Oto Glagau rašė, jog dar XIX a. nė vienos vestuvės nepravažiudavo pro šalį, kad neužkoptų pasimelsti prie Alko akmens. Nuotaka padėdavo ant akmens dovanų - aukų.

Rambyno teritorija visą laiką buvo šventumo apdausta. Tai lietuvių tautos draustinis. Mažosios Lietuvos patriarchas Martynas Jankus kalne dažnai kurstė ugnį, pats senatvėje virsdamas tartum Rambyno vaidila. Turėjo jis Amžinąją Rambyno knygą. Apie Rambyną

M. Jankus pasakė: „Tave nebeįveiks nei jokios audros, jei neišpeiks patys tavo žmonės“.

1881 m. Rambyne atgaivinta senovinė vidurvasario (Joninių) šventė. Po to Rambynas tapo atgimstančios lietuviybės sakraline vieta. Kasmet rengiamos šventės pavirto lietuvių tautinėmis manifestacijomis. Pranas Alšėnas knygoje „Martynas Jankus“ (Toronto, 1967) aprašo daugelį svarbių Lietuvai įvykių, vienaip ar kitaip susijusių su Rambynu. Vydūno vardas taip pat susijęs su Rambynu, kuriame jis švenčių metu sakydavo savo dvasingas kalbas.

Rambynas kaip istorijos ir gamtos šventovė yra labai svarbi visiems lietuviams. Todėl ne archeologinių paminklų gausumas nulėmia Rambyno svarbą. Galime tik pakartoti prof. Č. Kudabos kadaise parašytus žodžius: „Rambynas - tai lietuvių tautos draustinis“, o brautis į jį, liesti jį bet kuriom intencijom yra neleistina.

Filosofijos ir sociologijos instituto
mokslinis bendradarbis *Jonas Trinkūnas*
2001 01 08

2001 m. balandžio mėn. į Etninės kultūros globos tarybą kreipėsi etninės kultūros disciplinų dėstytojai iš Vilniaus konservatorijos dėl etninės kultūros dalykų apimtį mažinimo naujuose mokymo planuose, kurias ketinama patvirtinti Vilniaus konservatoriją reorganizuojant į kolegiją. Tarybos nariai R. Astrauskas ir D. Urbanavičienė išnagrinėjo mokymo planus, susitiko su Vilniaus konservatorijos direktoriumi L. Vilkončiumi ir pateikė savo išvadas. Į Tarybos siūlymus etninės kultūros dėstyti skirti daugiau valandų buvo atsižvelgta.

Vilniaus konservatorijos **2001 09 12**
direktoriui L. Vilkončiui

Pedagoginio skyriaus vedėjui

DĖL ETNINĖS KULTŪROS DALYKŲ DĖSTYMO

Etninės kultūros globos taryba (prie Lietuvos Respublikos Seimo) prižiūri ir koordinuoja Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo įgyvendinimą.

Vilniaus konservatorija iki šiol buvo viena iš nedaugelio mokymo įstaigų, rengiančių kvalifikuotus etninės kultūros specialistus, kurių iki šiol vis dar trūksta. Etninė kultūra buvo integruota į muzikos mokytojų rengimo programas. Etninės kultūros globos taryba, susipažinusi su Vilniaus konservatorijoje rengiamais kolegijos mokymo planų projektais, rekomenduoja atkreipti dėmesį į šiuos dalykus:

1. Būsimoje kolegijoje, kaip ir dabartinėje Vilniaus konservatorijoje, bus rengiami muzikos mokytojai bendrojo lavinimo pradinėms ir vidurinėms klasėms. Todėl būtina įgyvendinti šiuos Etninės kultūros valstybės globos pagrindų įstatymo 9 straipsnio 1 punkto reikalavimus, įpareigojančius Švietimo ir mokslo ministerijai pavaldžias institucijas:

1) integruoti etninę kultūrą į visų tipų ir pakopų švietimo įstaigų ugdymo programas;

6) užtikrinti etninės kultūros pedagogų specialistų rengimą, rūpintis jų kvalifikacijos kėlimu;

7) integruoti etninę kultūrą į įvairių sričių specialistų, susijusių su etninės kultūros plėtra (kultūros darbuotojų, pedagogų, menininkų <...> ir kt.) rengimo aukštesiose, aukštesniosiose ir profesinėse mokyklose programas.

Pageidautume atkreipti dėmesį į šias įstatymo nuostatas ir jų laikytis.

2. Pradinių ir vidurinių klasių muzikos vadovėliai sudaryti etninės kultūros pagrindu, todėl muzikos mokytojai turi gauti tinkamą parengimą, kad galėtų jais naudotis.

3. Būsimieji pedagogai turi gauti etninės kultūros žinių pagrindus, kuriuos diegti kvalifikuoti etninės kultūros specialistai (chorvedžiai, stilizuotų liaudies instrumentų, klasikinio vokalo specialistai šioje srityje paprastai neturi tinkamos kvalifikacijos).

4. Muzikos mokyklų mokytojai privalo mokėti groti keliais liaudies muzikos instrumentais (kanklėmis, smuiku, armonika, lumzdeliu, dūdmaišiu ir kitais pučiamaisiais instrumentais). Programose numatant pasirenkamo instrumento discipliną, reikia skirti valandų būtent šioms instrumentams.

5. Būsimieji mokytojai turi mokėti dainuoti liaudies dainas, todėl siūlome skirti valandas proporcingai (lyginant su klasikiniu vokalu) tradiciniam dainavimui.

6. Kolegijoje turi būti suteiktas pakankamas teorinis etninės kultūros parengimas. Manome, kad dabar kolegijos disciplinų projekte numatyti 4 kreditai per visą mokymosi laiką (iš kurių beveik pusė skirta praktiniam ugdymui) yra neproporcingai mažas kiekis lyginant su bendru, visiems muzikiniams dalykams skirtu kreditų kiekiu (48).

Prireikus papildomų Tarybos narių konsultacijų, mielai sutiktume jas teikti.

Tarybos pirmininkas *Rimantas Astrauskas*

Ekspertų komisijų veikla

ŠVIETIMO IR MOKSLO KOMISIJA (Pirmininkė Irena Čepienė)

Pagrindinį dėmesį komisija skiria etninės kultūros ugdymo švietimo sistemoje problemoms. Strateginiame plane akcentuoti klausimai:

1. Specialistų rengimas, numatant veiklą organizuoti šiomis kryptimis:

etninės kultūros specialistų rengimas (apimant ir daugiapakopę sistemą);

etninę kultūrą į savo dėstomą dalyką integruojančių specialistų rengimas;

specialistų kvalifikacijos kėlimas.

2. Specializuotų etninės kultūros ugdymo įstaigų veikla (ikimokyklinės, bendrojo lavinimo, kolegijos ir pan.). Numatyta paskatinti Švietimo ir mokslo ministeriją sudaryti tokių įstaigų sąvadą, išanalizuoti, kokį statusą turi tokios įstaigos, su kokiomis problemomis susiduria.

3. Etninės kultūros ugdymas bendrojo lavinimo mokyklose ir ikimokyklinėse įstaigose.

Komisija tiria, ar vadovaujantis Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu švietimo sistemoje įgyvendinamas etninės kalbos savitumo (tarmių) ugdymas, kaip skatinamas etnografinių regionų savitumo ir vietos kultūrinio paveldo bei tradicijų pažinimas, ar išnaudojama galimybė į etninės kultūros ugdymo procesą įtraukti etninės kultūros objektus ir subjektus, kaip etninę kultūrą įtraukiama į karių mokymo ir patriotinio ugdymo programas.

Išanalizavus padėtį, padaryta išvada, kad valstybė nepakankamai užtikrina etninės kultūros plėtrą švietimo sistemoje, atsakingų institucijų veikla nesuderinta su Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 9 straipsnio nuostatomis.

Taip pat buvo analizuojamos etninę kultūrą tyrinėjančių mokslo institutų problemos.

Įgyvendindama užsibrėžtus strateginius planus, komisija atliko tokius darbus:

1. Drauge su Lietuvos mokslo tarybos ir kitų mokslo institucijų ekspertais išanalizavo padėtį ir pateikė siūlymus dėl Vyriausybės vykdomų valstybinių mokslo institutų restruktūrizacijos eigos.

2. Švietimo ir mokslo ministerijai buvo pateiktos išvados apie nepatenkinamą etninės kultūros ugdymo švietimo sistemoje būklę. Susitikime su Švietimo ir mokslo ministru aptarti tokie etninės kultūros ugdymo švietimo sistemoje klausimai:

1) dėl etninės kultūros kaip pasirenkamo dalyko dėstymo;

2) dėl galimybės Vilniaus pedagoginiame universitete įgyti antrąją etninės kultūros mokytojo specializaciją;

3) dėl etninės kultūros mokytojų kvalifikacijos kėlimo;

4) dėl etninės kultūros ekspertų komisijos atkūrimo Švietimo ir mokslo ministerijoje arba tokios komisijos funkcijų perdavimo Etninės kultūros globos tarybai;

5) dėl Etninės kultūros globos tarybos ministerijos atstovo Švietimo taryboje.

Ministras siūlymams pritarė.

3. Pasielkta, kad Vilniaus pedagoginiame universitete būtų įsteigta etninės kultūros dalykų

mokytojo specializacija. Tas pavyzdys paskatino ir Lietuvos žemės ūkio universitetą parengti etninės kultūros specializacijos studijų programas. LŽŪU sukūrė etninės kultūros vadybos specializacijos dėstymo programą, kurią Taryba ekspertavo ir pateikė papildymus.

4. Pasitelkus žymiausias Lietuvos edukologijos specialistus, visapusiškai išanalizuoti Švietimo įstatymo ir jo koncepcijos projektai, pateikti siūlymai Seimui, Vyriausybei, Švietimo ir mokslo ministerijai bei įstatymo rengėjams. Aptariant minėtus projektus, komisijos ekspertai susitiko su tautinės mokyklos koncepcijos pradininke habil. m. dr. M. Lukšiene, taip pat su A. Raškiniu, V. Stundžiu. Įstatymo projekte ekspertai pastebėjo nemaža esminių trūkumų.

5. Švietimo ir mokslo bei Gyvosios tradicijos komisijos ne kartą su atsakingomis žinybomis svarstė etninės kultūros pakraipos švietimo įstaigų reorganizavimo projektus, siekdamas išsaugoti etnokultūrinę įstaigų pakraipą. Taryba atitinkamoms institucijoms pateikė ekspertinius siūlymus, kurie padėjo išsaugoti kai kuriuos etninės kultūros objektus – Alytaus dailiųjų amatų mokyklą, tradicinių amatų mokymo klases Švenčionių rajono Rieškutėnų „Ryto“ pradinėje mokykloje, etninės pakraipos Alytaus darželių mokyklą „Sakalėlis“ ir kitas.

Per 2001 metus taip pat nuveikta daug kitų darbų. Taryboje skaitytas pranešimas „Etninės kultūros ugdymo problemos poreforminėje mokykloje“, apibendrinant bendrojo lavinimo mokyklų vadovų anketinės apklausos duomenis.

Atlikta doc. Liberto Klimkos parengto projekto „Etninės kultūros mokytojo specializacijos studijų programa“ analizė ir po to parengtas ir pateiktas Tarybai svarstyti etninės kultūros mokytojo specializacijos modelio ir studijų programos projektas.

Pateikta svarstyti ekspertizė tema „Patriotinio ugdymo būklė mokykloje“, vadovaujantis atliktu bendrojo lavinimo mokyklų bendrųjų programų, išsilavinimo standartų projektų, mokymo priemonių tyrimo duomenimis.

2001 metais skaityti pranešimai mokslinėse konferencijose:

1. „Šiuolaikinis etninės kultūros interpretavimas pradinėje mokykloje“, respublikinėje konferencijoje „Šiuolaikinės pedagogikos idėjos ir jų kelias į mokyklą“, (Vilnius 2001 vasario 23 d.). Publikuota: VPU Mokslo darbai. Pranešimai. V., 2001.

2. „Šiuolaikiniai tautinės savimonės ugdymo ypatumai“ užsienio lietuvių mokyklų vadovų ir mokytojų konferencijoje „Mokyklos bendruomenės sąveika puoselėjant tautinį tapatumą“ (Vilnius 2001 gegužės 10–12). Publikuota: Tautinių mažumų ir išeivijos departamento prie LR Vyriausybės leidinys, V., 2001.

3. Paskelbtas straipsnis „Tautinės savimonės ugdymas reformuotoje mokykloje“. – Pedagogika. V., 2001. Nr. 43, p. 13–22.

MOKYKLOS REIKŠMĖ TAUTINIAM IR PATRIOTINIAM UGDYMIUI

Lietuvos švietimo reformos teoriniai pagrindai remiasi tautinio identiteto išsaugojimo ir stiprinimo idėjomis. Lietuvos mokyklos paskirtis – ugdyti moksleivių pilietiškumą, patriotizmą, demokratinio gyvenimo įgūdžius, kūrybiškai puoselėti tautinės kultūros tradicijas, skatinti vertybinių nuostatų ugdymąsi.

Tautiškumo ugdymo svarbą pabrėžia Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas, nurodantis, kad švietimas grindžiamas humanitarinėmis tautos ir pasaulio kultūros vertybėmis. Švietimo reformos eigoje keliami etninio ugdymo uždaviniai atsispindi švietimo įstaigų koncepcijose, nuostatuose, mokymo dalykų programose. Dar 1989 m. paskelbtuose tautinės mokyklos koncepcijų projektuose buvo akcentuota, kad mokyklos pagrindą sudaro individo ir jo gimtosios kultūros sąveika. Tautinio ugdymo per tautos kultūros pažinimą idėja plėtojama Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992). Čia pabrėžiama, kad vienas svarbiausių ugdymo tikslų – brandinti asmens tautinę ir kultūrinę savimonę, o nacionalumo principas apibūdinamas kaip išpareigojimas Lietuvos kultūrai, rūpestis jos identiteto išsaugojimu ir istoriniu tęstinumu. Nurodoma galimybė tautinių mažumų moksleiviams įsigyti savąja tautine kultūra paremtą bendrąjį išsilavinimą bei integruotis į Lietuvos kultūrą. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos nuostatuose tautinis ugdymas įvardytas kaip besimokančiųjų teisė. Tai reiškia, kad moksleiviai turi teisę puoselėti savo kalbą, kultūrą, papročius bei tradicijas.

Visa tai įpareigoja mokyklą supažindinti moksleivius su savo tautos tradicine kultūra, ugdyti gebėjimus ją interpretuoti, vertinti, jos pagrindu kurti naujas nacionalinės kultūros vertybes. Tokiu būdu įgyjami tautinio ir pilietinio sąmoningumo pradmenys.

Etninė kultūra kaip tautos tradicinės kultūros vertybių visuma siejama su šiuolaikinės (tautinės ir visuotinės) kultūros pažinimu. Tinkamiausias tam būdas – etninės kultūros turinį integruoti į atskirus mokymo dalykus. Tačiau švietimo reformos įgyvendinimo praktika rodo, kad etninės kultūros ugdymo procesas vyksta pernelyg lėtai, jis nepakankamai efektyvus. Integravimo metodas plačiau taikomas vaikų darželiuose ir pradinėse mokyklose, kur su vaikų grupe (klase) nuolat dirba vienas pedagogas, o etninės kultūros integravimas į bendrąjį ugdymo turinį vyksta natūraliai per pirminį gimtinės pažinimą (šeima, namai, gimtoji kalba, tėviškė). Tai padeda vaikui intuityviai pajauti dorą, gėrį, grožį, priartina prie tautosakos, etninių papročių.

Pagrindinėje mokykloje bendrojo lavinimo dalykų turinys dar per mažai siejamas su tradicinės kultūros vertybinėmis orientacijomis, jų formavimui nepakankamai panaudojami įvairūs integralumo efektyvumo būdai. Bendrosiose mokymo programose daugelio dalykų ugdymo tikslai ir uždaviniai atsiję nuo etninės kultūros ugdymo. Išsilavinimo standartų projektuose nenurodoma, kokias žinias, gebėjimus, vertybines nuostatas kaip etninės kultūros ugdymo rezultatą turėtų įgyti moksleiviai. Mokytojai skatinami

individualizuoti dalykų ugdymo turinį, tačiau retai individualiose mokymo programose atsižvelgiama į dėstomo dalyko ryšius su tradicine kultūra.

Viena iš priežasčių, kodėl vengiama integruoti etninę kultūrą teminiu aspektu, – mokytojų kompetencijos šioje srityje stoka. Pagrindinei mokyklai trūksta etninei kultūrai skirtų mokymo ir metodinių priemonių, jų leidyba neskatinama. Nepakankamai rūpinamasi etninės kultūros pedagogų rengimu ir tobulinimu, todėl stinga kryptingo ugdymo dėstant etninę kultūrą kaip pasirenkamą dalyką. Šio dalyko individualios mokymo programos dažniausiai numato supažindinti moksleivius su vienu ar keliais etninės kultūros objektais (reiškiniiais), artimais programos autoriui. Jose retai planuojama pateikti visuminį šio dalyko vaizdą, siekti aktualiausių ugdymo tikslų realizavimo.

Bendrojo lavinimo mokyklos neskatina mokytojo planuoti etninės kultūros ugdymo koncentriškumą (tęstinumą ir plėtotę). Darydami įtaką tautinio sąmonėjimo procesui, ugdymo koncentrai turėtų atsispindėti kelių mokymo pakopų ugdymo programose, kurios atitiktų moksleivių sociokultūrinę aplinką, amžių, polinkius. Pirmasis koncentras gali atitikti pradinės mokyklos vaikų supažindinimą su gimtine, jos kultūrine aplinka. Pagrindinėje mokykloje antrasis koncentras siejamas su gimtosios aplinkos istoriniu suvokimu, gamtos pajauta, jos globa, skatinimu pažinti ir vertinti tradicinės kultūros apraiškas, rinkti vietinę tautosaką, etnografinę medžiagą ir pan. Trečiajame koncentre keliami sudėtingesni ugdymo uždaviniai, plečiama tematika, pereinant prie Tėvynės pažinimo. Moksleivis turėtų suvokti tautinių tradicijų sąsajas su šeimos ir visuomenės gyvenimu, suprasti gamtos cikliškumo ryšį su kalendorinėmis šventėmis, žmogaus gyvenimo etapų ryšį su šeimos tradicijomis, gebėti atskleisti etninės kultūros savitumus ir bendrumus su kitų šalių kultūromis.

Etninei kultūrai ugdyti popamokinėje veikloje taikomi moksleivių aktyvinimo ir savarankiškumo skatinimo būdai. Svarbią ugdomąją reikšmę turi bendros integruojamų dalykų užduotys. Jos taikomos rengiant pažintines ekskursijas, turistinius žygius, kraštotyros ekspedicijas, organizuojant istorijos ir kultūros paminklų priežiūrą, rengiantis kalendorinėms šventėms, tradiciniams renginiams mokykloje.

Viduriniųjų bendrojo lavinimo mokyklų ir gimnazijų baigiamosiose klasėse turėtų būti ketvirtasis etninės kultūros ugdymo koncentras, kuriuo grindžiamas asmenybės tautinės savimonės formavimasis. Nors etninės kultūros ugdymo programos gali skirtis savo turiniu ir ugdymo lygiu, jas jungia bendri tikslai: ugdyti atsakomybę už etninės kultūros likimą, jos perimamumą ir tęstinumą įgūdžius, gebėti įvertinti tautinių tradicijų kaip bendrųjų žmogaus vertybių universalumą, tautinį tapatumą laiduojančių vertybių pagrindus išsiugdyti vertybines nuostatas, gebėti suprasti savosios tautos gyvensenos ir kultūros raidos ypatybes, susidaryti savarankišką požiūrį į civilizacijos raidos keliamus uždavinius etninei kultūrai.

Plėtojant tautinio tapatumo ugdymo uždavinius, ir skatinant tautinės ir pilietinės savimonės formavimąsi, turėtų būti tiriami poslinkiai šioje srityje ir daromos atitinkamos išvados.

Švietimo ir mokslo komisijos
pirmininkė
2001 07 12

doc. dr. Irena Čepienė

**Etninės kultūros globos tarybos ekspertės
doc. dr. Irenos Čepienės išvada
„DĖL ŠIUOLAIKINIO ETNOKULTŪRINIO
UGDYMO MOKYKLOJE. PROBLEMŲ
ANALIZĖ“**

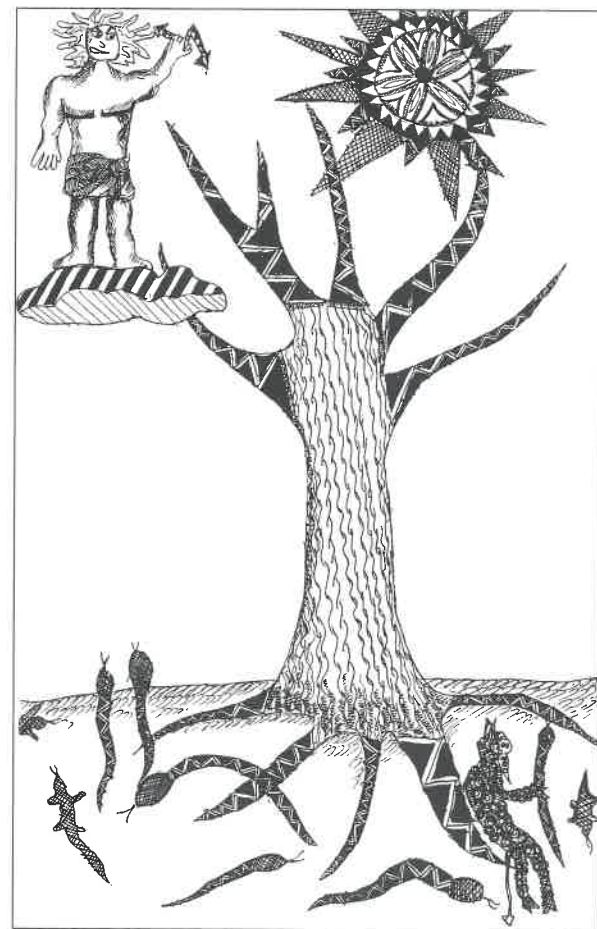
Lietuvos Respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo preambulėje apibūdinta etninės kultūros reikšmė tautinio tapatumo išsaugojimui: „etninė kultūra yra tautos būties, išlikimo ir tvirtumo esmė, nacionalinės kultūros pamatas“. Įstatyme įvardytuose etninės kultūros valstybinės globos uždaviniuose akcentuojamas etninės kultūros ugdomasis vaidmuo: „ugdyti brandžios tautinės savimonės asmenybę, integruojant etninę kultūrą į švietimo sistemą“. Čia pateikiamas ir šiuolaikinis jos interpretavimas, apibūdinant etninę kultūrą kaip visos tautos sukurtą ir perduodamą kitoms kartoms bei nuolat atnaujinamą kultūros vertybių visumą, padedančią išlaikyti tautinį tapatumą ir tautinę savimonę <...>

Tautinio tapatumo atsparumas priklauso nuo individų tautinės savimonės, nuo asmeninės tautinio sąmoningumo brandos. Vaikas savąją tapatybę pirmiausia ima suvokti gimtoje aplinkoje, ją identifikuodamas su šeima. Čia jis įgyja gimtosios kalbos pradmenis, sužino savo šeimos kilmę, jos tradicijas, pradeda suvokti savo tautinę priklausomybę. Ateidamas į mokyklą jis su savimi atsineša šeimoje ir gimtoje aplinkoje įgytą patirtį, kurią mokykla ugdymo procese koreguoja, gilina, plečia. Palaipsniui per savo tautos kalbą, istorinę patirtį, tautinės kultūros bei tradicijų savitumą kitų tautų kontekste jaunas žmogus plečia savąjį tapatumo suvokimą, identifikuodamasis su tautine bendruomene, tėvyne. Tokiu būdu mokinio ugdymo procese susidaro prielaidos formuoti jo tautinei savimonei, kuri konstruoja jo tautinę tapatybę.

Etninė kultūra kaip tautos tradicinės kultūros vertybių visuma siejama su šiuolaikinės kultūros pažinimu. Tam tinkamas būdas integruoti etninės kultūros turinį į atskirus mokymo dalykus. Integracijos metodas plačiai taikomas pradinėse mokyklose, kur su klase nuolat dirba vienas pedagogas, o etninė kultūra integruojama į bendrąjį ugdymo turinį natūraliai per pirminį gimtinės pažinimą. Susipažįstama su artimiausia aplinka, mokomasi gimtosios kalbos, įgyjamos žinios apie gimtinės gamtą, istorinę, sociokultūrinę aplinką. Tai visuminio etninės kultūros ugdymo pradžiamokslis, nes vaikas, pažindamas gimtinę, priartėja prie tautosakos, tautodailės, etninių papročių, kurie intuityviai padeda suvokti dorą, gėrį, grožį, pajusti meilę gamtai. Tačiau, kaip rodo tyrimai, aukštesnėse klasėse etninės kultūros ugdymas dar nėra pakankamai efektyvus. Bendrojo lavinimo dalykų mokymas per mažai siejamas su nenykstančiomis tradicinės kultūros vertybėmis, joms pažinti ir įsisavinti nepakankamai naudojami įvairūs integravimo būdai. Mokytojai, nepakankamai susipažinę su integravimo metodika, ne visada geba tinkamai sieti dėstomą dalyką su etnine kultūra. Kai kuriose mokyklose įvesta etninė kultūra kaip pasirenkamas dalykas, tačiau mokiniai dažniausiai supažindinami su vienu ar keliais etninės kultūros objektais (reiškiniiais), retai ji perteikiama kaip kultūros vertybių visuma.

Švietimo ir mokslo ministerijos patvirtintoje Etninės kultūros pagrindų programoje bendrojo lavinimo mokykloms (2000) mėginama atskleisti tautinės ir pilietinės savimonės ugdymo galimybes interpretuojant tradicinę kultūrą šiuolaikinėje mokykloje. Čia išskiriami svarbiausi etninės kultūros ugdymo tikslai: ugdyti tautinį ir pilietinį sąmoningumą, skatinti kūrybinį tradicijų tęstinumą, formuoti dorines normas, gamtosaugos įgūdžius, ugdyti estetinę kultūrą. Ugdymo turinį siūloma perteikti vadovaujantis kognityviniu (pažintiniu) principu, taikant koncentriškumo metodą (plėtojant žinias bei įgūdžius): gimtinės pažinimas, krašto pažinimas, tėvynės pažinimas, tautiškumo ir pilietiškumo suvokimas. Popamokinei veiklai siūloma taikyti mokinių aktyvinimo ir savarankiškumo skatinimo būdus, tarp kurių svarbią ugdomąją reikšmę turi bendros integruojamųjų dalykų užduotys (projektai). Darydami įtaką mokinių tautinio ir pilietinio sąmonėjimo procesui, ugdymo koncentrai turėtų atsispindėti kelių mokymo pakopų ugdymo programose, kurios atitiktų mokinių amžių, išsilavinimą, poreikius, sociokultūrinę mokyklos aplinką.

Istorijos eigoje lietuvių tautiniam sąmonėjimui daugiausia įtakos turėjo pastangos išsaugoti savąją kalbą, tradicijas, papročius. Iškilęs pavojus tautos egzistencijai, troškimas atsispirti politinei ir kultūrinei svetimų šalių ekspansijai vienijo tautą ir nulėmė tautinės valstybės sukūrimą. Nauji pavojai tautiniam tapatumui iškyla dabartiniu metu – atkūrus Lietuvos valstybingumą.

Pasaulio medis, Perkūnas, Velinas. Žygingo Stasiulevičiaus, Kauno „Šilo“ pr. mokyklos III kl. mokinio, piešinys

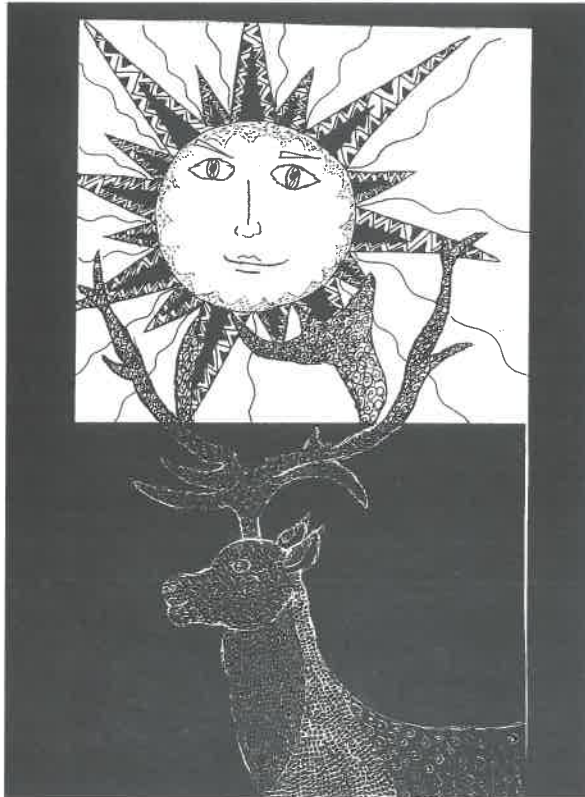
Visuomenė, ilgą laiką buvusi sovietinės ideologijos įtakoje, prarado etninių ir bendrųjų vertybių poreikį. Atsivėrusi laisva rinka, naujos komunikacijų technologijos, krašto ekonominiai sunkumai Lietuvoje skatina kosmopolitinių idėjų plitimą. Pervertinamos materialinės gėrybės, daugėja tautinio nihilizmo, pilietinio pasyvumo apraiškų, stiprėja Vakarų masinės kultūros įtaka, silpsta savos kultūros pažinimo poreikis. Nutautėjimas vyksta per individus, praradusius sąsajas su savo tauta, jos istorija, kultūra, papročiais. Formuojantis šiuolaikinei atvirai visuomenei plinta pasaulio piliečio ugdymo idėja. Pagal šios idėjos šalininkų formuojamą ėjimą į Europos Sąjungą ideologinę programą ateityje Lietuvos valstybę turėtų sudaryti laisvi nuo tautybės piliečiai. Tuo pačiu siekiama ignoruoti lietuvių tautinį savitumą, lietuvių tautos santykį su jos valstybe, orientuoti jaunąją kartą į kosmopolitinio pilietiškumo ugdymą.

Mūsų dienomis tautinio tapatumo išsaugojimui ir stiprinimui yra nepalanki, atėjusi iš užsienio, tendencija pilietiškumo sampratą tapatinti su tautiškumu. Tautinės bendruomenės gyvenimą reguliuoja, jos narių laisves ir teises gina demokratinė valstybė, kurioje jie gyvena, yra jos piliečiai. Atitinkamai jie turi būti ne tik lojalūs savai valstybei, bet ir vykdyti pareigas, jausti jai atsakomybę, dalyvauti jos valdyme, rūpintis jos saugumu. Asmens apsisprendimą būti valstybės piliečiu, savo elgseną derinti su valstybės interesais galima apibūdinti kaip individo pilietinę nuovoką, sąmoningumą, kuris skatina jo pilietinės savimonės formavimąsi. Taigi pilietybė - asmens santykio su savo valstybe išraiška, tautybė - santykio su savo tauta išraiška, ir asmens pilietybė nebūtinai turi sutapti su jo tautybe.

Pastaruoju metu mūsų pedagoginėje spaudoje ir Švietimo kaitos fondo rengiamose diskusijose, seminaruose keliama atviros visuomenės multikultūriškumo idėja, kuria turėtų būti grindžiamas daugiakultūrinis ugdymas Lietuvos mokyklose. Tenka prisiminti, kaip nuo XX a. vidurio kūrėsi multikultūrinė švietimo strategija Vakaruose. JAV ji buvo grindžiama vadintamojo tautų "maišymosi katilo" ("melting pot") idėja ir vystėsi remiantis nuostata visoms tautinėms mažumoms sudaryti lygias švietimo galimybes. Vakarų Europoje multikultūrinio ugdymo samprata traktuojama kiek kitaip: ji tapatinama su interkultūrinio švietimu, kuris grindžiamas tautinių kultūrų įvairove, pasipildantis viena kitos vertybėmis. Lietuvoje multikultūrinis ugdymas dar neturi aiškaus apibrėžtumo. Naujosios švietimo kaitos autoriai aiškina multikultūrinio požiūrio į vertybes pranašumą prieš tautinį, kuris apibūdinamas kaip etnocentristinis, nes tautinėmis vertybėmis laikoma lietuvių kalba, tautos istorija, tradicijos ir pan. Daroma išvada, kad multikultūrinis švietimas - tai galimybė ugdyti mūsų pilietinę savimonę. Todėl pagrįstai kyla klausimas, kiek tai gali turėti įtakos lietuvių tautiniam savitumui Vakarų Europos kontekste.

Apie asmens tautinio ir pilietinio sąmoningumo brandą liudija patriotizmo emocinės būsenos realizavimas įvairia veikla, elgsena. Intensyvejančios Lietuvos visuomenės integracijos į Vakarų Europos bendriją procesams ir sprendžiant tautinio tapatumo stiprinimo problemą, ypač aktualus tampa jaunosios kartos patriotinio ugdymo efektyvinimas asmenybės tautinės ir pilietinės savimonės formavimosi procese.

2001 m. atlikau patriotinio ugdymo programinių

Saulė. Justo Tuminausko, Kauno „Šilo“ pr. mokyklos III kl. mokinio, piešinys

reikalavimų ir jų veiksmingumo ugdymo eigoje analizę. Tyrimo objektu buvo pasirinkta Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos (1997), bendrojo išsilavinimo standartų projektai, Švietimo ir mokslo ministerijos paskelbta "Patriotinio ugdymo įgyvendinimo programa" (2000), mokymo priemonės vidurinėms mokykloms, išleistos per pastaruosius ketverius metus.

Apibendrinus tyrimo rezultatus galima teigti, kad tiek minėtose programose bei standartų projektuose, tiek mokymo priemonėse patriotinio ugdymo turinys reiškiasi įvairiais aspektais: ugdoma gimtoji kalba kaip tautos kultūros pagrindas, atsakomybė už gimtosios kalbos likimą, numatoma brandinti tautinį ir pilietinį sąmoningumą, formuoti asmenybę, galinčią gyventi demokratinėje visuomenėje, jaučiančią atsakomybę už save, tautą, valstybę. Skatinama pažinti ir interpretuoti Lietuvos ir lietuvių tautos istorinę patirtį, jos istorinį likimą, kūrybiškai perimti ir tęsti Lietuvos ir lietuvių tautos kultūros paveldą, formuoti kultūrinę savimonę, jausti atsakomybę už gimtosios kultūros likimą. Numatoma ugdyti gebėjimą vertinti gamtinį, geografinį Lietuvos savitumą, brandinti ekologinį sąmoningumą, ugdyti gebėjimą įžvelgti savo tautos kultūros plėtotės uždavinius šiuolaikinės civilizacijos raidoje, ugdyti tolerantiškus santykius su kitomis Europos ir pasaulio tautomis, jų kultūromis.

Įvardyti patriotinio ugdymo turinio aspektai per mažai atitinka realią padėtį mokyklose. Pastaruoju metu pastebimai silpsta mokyklų vadovų dėmesys moksleivių tautinės savimonės formavimui, tradicinei tautos kultūrai ir jos vertybinių nuostatų ugdymui. Mokyklų vadovų

anketinė apklausa rodo, kaip mažėja etninės kultūros pagrindų dėstymas: 1995 m. 28% Lietuvos mokyklų šiuos pagrindus dėstė kaip pasirenkamą dalyką, o 1999 m. jų dėstymas sumažėjo iki 22%. Per maža dėmesio skiriama papildomam etninės kultūros ugdymui, užklasiniam darbui. Jei 1995 m. popamokinę veiklą, susijusią su kraštotyros, tautodailės, etnografiniais būreliais, folkloriniais ansambliais organizavo 74% mokyklų, tai 1999 m. tokia veikla užsiima tik 34,2% mokyklų. Respondentų pateiktomis žiniomis, etninė kultūra kaip pasirenkamas ir kaip papildomas dalykas daug didesnę paklausą turi gyvenviečių bei kaimo vietovių pagrindinėse mokyklose, lyginant su mokyklomis respublikos pavaldumo miestuose bei rajonų centruose. Tai rodo, kad etninės kultūros ugdymo diferenciacijai pagal moksleivių interesus, jų sociokultūrinę aplinką miesto mokyklose skiriama per mažai dėmesio. Negaudamos Švietimo ir mokslo ministerijos paramos, nyksta etninės kultūros ugdymo pakraipos švietimo įstaigos, silpsta moksleivių tautinių organizacijų (Kudirkaičių, Maironiečių, Valančiukų) veikla.

Švietimo ir mokslo ministerijos paskelbtoje „Patriotinio ugdymo įgyvendinimo programoje“ (2000) teigiama, kad patriotinis ugdymas neatsiejamas nuo vertybinių nuostatų formavimo, kurios įvardijamos kaip meilė tėvynei, tautinis tapatumas, valstybinė ir tautinė savimonė. Tačiau Programos strategija orientuota tik į pilietinį ugdymą, ji, kaip nurodoma, yra LR Vyriausybės 1999 09 11 nutarimu Nr.1105 patvirtintos „Pilietinio ugdymo įgyvendinimo švietimo įstaigose programos“ tąsa. Tai rodo, kad patriotinį ugdymą mokykloje vyriausybinių institucijų orientuoja į asmenybės ryšio su valstybe stiprinimą, nuošalyje palikdamos tautinio tapatumo išsaugojimo problemos sprendimą.

Naujame Švietimo įstatymo projekte neatsispindi valstybės rūpestis tautinio tapatumo išsaugojimu ir stiprinimu. Atsisakyta Lietuvos švietimo nacionalumo kaip vieno svarbiausių Lietuvos švietimo principų. Dabartinis švietimo įstatymas pateikia mokyklos kaip demokratiškai organizuotos, humanizmo principais grindžiamos mokinių, tėvų ir mokytojų bendruomenės sampratą. Naujai parengto įstatymo projekte ji keičiama į rinkos diktuojamas paslaugų teikėjo ir vartotojų poreikių tenkinimo sampratą. Kyla klausimas, kokias vartotojo reikmes turėtų tenkinti jų teikėjas, kas jas nustato - mokykla, tam tikra visuomenės dalis ar valstybė ir kodėl švietimo paslaugų teikėjo veikla apsiriboja vartotojo žinių ir kompetencijų plėtra, atsisakant asmens atsakomybės prieš save, tautą, valstybę ugdymo.

Apibendrinant galima teigti, kad sparčiai vystantis globalizacijos procesams ypač svarbus švietimo tikslas - kartu su pilietiškumo ugdymu ugdyti sąmoningą, tautiškai susipratusią jaunąją kartą su giliu tautinės kultūros pojūčiu. Tik išsaugoję savo nacionalinį savitumą galime tapti lygiaverčiais partneriais Europos Sąjungoje ir būti įdomūs kitoms Europos tautoms.

Šiuo metu mokykloms keliama tautinės savimonės formavimo uždaviniai nepakankamai įgyvendinami etninės kultūros ugdymo procese. Etninės kultūros globos taryba, laikydama etninės kultūros ugdymą prioritetine veiklos sritimi, turi stebėti pokyčius, vykstančius šio ugdymo eigoje, analizuoti, kaip jie atsispindi ugdytinių savimonėje. Todėl, pasitelkus sociologus, tikslinga atlikti etninės kultūros būklės Lietuvos pagrindinėse mokyklose tyrimą.

2001 m. kovo mėnesį Švietimo kaitos fondo iniciatyva buvo surengta diskusija „Multikultūrinis ugdymas: mada ar būtinybė?“ Tarybos narys ekspertas doc. dr. Rimantas Astrauskas šiuo klausimu pateikė ekspertinę išvadą.

APIE PILIETIŠKUMĄ, ETNINĘ KULTŪRĄ IR MULTIKULTŪRALIZMĄ ARBA DAUGIAKULTŪRIŠKUMĄ

Pasaulyje vargu ar rasime gryną unitarinę valstybę, kurios piliečiai būtų vienos tautos atstovai. Lietuva nuo Gedimino laikų yra daugiatautė, ir tautų santaros idėja šioje žemėje išbandyta per kelis šimtus metų. Puikus tolerantiškos etninės politikos pavyzdys yra Didžioji Lietuvos Kunigaikštystė, kurioje lietuviai nebuvo vyraujanti tautinė grupė. Geriausiai ji pasitęsino legendiniame Žalgirio mūšyje, kuriame jungtinės lietuvių, lenkų, rusų ir totorių pajėgos sutriuškino stipriausią to laikmečio karinę galybę kryžiuočius. Pagaliau mūsų sostinė Vilnius - taip pat senas daugiatautis miestas, kuriame nuo seno taikiai sugyvena įvairių tautų, įvairių religijų ir tikėjimų žmonės. Tai ir šiandien mena visai greta kinesės ar sinagogos stovinčios bažnyčios ar cerkvės. Atkreipkime dėmesį, kad tokios tolerancijos pavyzdžių reta netgi vakarietiškoje viduramžių valstybėje.

Ieškodami šios tolerancijos priežasčių, prisiminkime, jog lietuvių tauta ir nacija viduramžiais formavosi iš skirtingų gentinių junginių, kuriuos jungė panaši kalba, kultūra ir tikėjimas. Į valstybės branduolį, kurį sudarė lietuviai, vėliau įsiliejo nukariautų jotvingių, prūsų, kuršių, žiemgalių, sėlių genčių likučiai, apsprendę tą didelę genetinių savybių įvairovę, kuri pastebima šiandieninėje Lietuvoje. Ir šiandieną tą senų kultūrų pėdsakai yra gyvi lietuvių etnografinių regionų tarmėse, tradiciniuose drabužiuose, architektūroje, muzikoje ir tautosakoje.

Kiek man teko pažinti lietuvių tradicinę kultūrą, niekur nesu radęs jokio gilesnio priešiško kitataučiams, retkarčiais gal tik nepikta pasiūpoma ir tiek. Nėra akivaizdaus priešiško tautos net ir tada, kai teko gintis ar kariauti. Galbūt todėl Lietuvoje iš esmės nėra tautinių konfliktų. Būdamas Tarptautinės liaudies meno organizacijos - IOV Lietuvos atstovu ir prezidiumo nariu, dalyvavau ne viename tarptautiniame forume ir drįstu teigti, kad pasaulio bendruomenė labai geranoriškai vertina Rytų Europos tautines bendrijas ir kultūras, visokeriopai skatindama jų savimonės plėtrą, siekdama, kad pereinamuoju didelių politinių, socialinių ir ekonominių permąnų laikotarpiu būtų išsaugota ta tradicinė kultūros formų įvairovė, kuri susiklostė per šimtmečius ir išliko iki mūsų dienų. UNESCO ir Jungtinės Tautos visuotiniai pripažįsta visų kultūrų lygiavertiškumą ir laikosi tos nuostatos, kad net ir mažiausios kultūros išnykimas yra didelė visos žmonijos netektis, nes ji praranda vieną unikalių raiškos galimybių.

Istorikai, matyt, dar turės nemažai pasidaryti, kad būtų teisingai ir visapusiškai įvertintas tas indėlis, kurį įvairios tautos įnešė į Lietuvos kultūros aruodą. Aišku ir tai, jog kiekviena tautinė bendrija pati turi puoselėti savo kultūrą, stiprinti savo tautinį identitetą ir aktyviau dalyvauti šalies kultūriniame gyvenime. Mums visiems yra ką daryti, kad visų Lietuvoje gyvenančių tautų kultūra

būtų iširta, žinoma ir kitų pripažinta. Dargi kartais patys nežinome savo etninės kultūros šaknų, nemokame pristatyti savo kultūros. Lietuvą pasaulyje atstovauja daugelio etninių kultūrų Lietuvos piliečiai. Tačiau kaip žmogus gali pristatyti ar atstovauti savo kultūrą, jeigu jis jos nežino? O juk Lietuvos tautų etninės kultūros yra tokios spalvingos ir turtingos. Lietuvių (prisiminkime kad ir aukštaičių sutartinės, dzūkų vienbalsės melodijas, žemaičių tęstinės dainos), Lietuvos karaimų, rusų, sentikių, totorių, lenkų, žydų, baltarusių ir kitų tautų kultūros yra unikalios. Tai puiki dirva, kurioje netruks suvežėti pilietiškumo medis, tik mokėkime juo pasirūpinti.

Papiežius Jonas Paulius II susitikime su lenkų bendruomene išsakė mintį, kad pirmiausia būtina būti geru, ištikimu savo šalies piliečiu. Kiekvienas, turintis Lietuvos pilietybę, formaliai yra Lietuvos pilietis. Tačiau realiai jis juo tampa tada, kai pasiekia tam tikrą sąmoningumo brandos pakopą. Nereikėtų nacionalinės savimonės priešpastatyti pilietiškumui, nes pastarasis tegali būti ugdomas per etniškumo formas, antraip tik tampa skambia fraze arba atveda prie tokių dirbtinių darinių, kaip garsioji „tarybinė liaudis“ be tautos ir tėvynės, ką daugelis iš mūsų skaudžiai patyrėme. Ir šiandieną dar daugelyje postsovietinių šalių tebegydomos ekonomikos, ekologijos, moralės ir kultūros žaizdos, kurias padarė minėtas klajoklių mentalitetas. Dėl jo, matyt, taip nenoriai veriasi Europos šalių sienos ekssovietinės erdvės gyventojams.

Vargu ar kas gali abejoti, kad visokeriopai neigtas ir nepripažintas tautiškumo fenomenas suvaidino lemiamą vaidmenį išsivaduojant iš sovietinės imperijos, parodydamas savo neįtikėtiną gyvybingumą. Tačiau, pasikeitus aplinkybėms, pasiekus trokštamą tikslą, pasinėrus į nesibaigiančius debatus ir ekonomikos rūpesčius, jis sąmoningai ar ne atsidūrė valdžios dėmesio paribuose. Ar mūsų tautiečių ir daugelio Lietuvos žmonių pilietinis ir tautinis sąmoningumas yra toks aukštas, kad galėtume to nepaisyti? Deja, jis – menkas, moralė netvirta ir priklausoma nuo aplinkybių, o valstybės ekonominės ir teisinės institucijos, švelniai sakant, nekelia pasididžiavimo. Kuo tad remdamiesi galėtume ugdyti sąmoningą pilietį, jeigu atsisakysime etninės kultūros?

Lietuvoje susiklostė paradoksali situacija, kad po Nepriklausomybės atkūrimo lietuvių etninė kultūra įstatymiškai tapo visiškai neapsaugota ir palikta likimo valiai (kitų tautinių bendrijų kultūrą saugojo ir gynė Tautinių mažumų įstatymas, rėmė dešimtys fondų). 1999 m. šis nesusipratimas buvo panaikintas Lietuvos Respublikos Seimui priėmus Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą. Šis įstatymas nėra nukreiptas prieš kitas tautines bendrijas ir nemažina jų teisių. Atvirkščiai, jis atkreipia visuomenės dėmesį į lietuvių ir Lietuvos tautų etninių kultūrų įvairovę ir skatina etnines bendruomenes vystyti ir plėtoti savąsias kultūras, o visuomenę – visokeriopai remti kultūrinę veiklą ir piliečių etninės bei pilietinės savimonės brandą. Šis įstatymas buvo gerai įvertintas 1999 metais Rumunijoje vykusioje 8-je IOV Europos konferencijoje, juo remiantis panašūs įstatymai rengiami Latvijoje, Estijoje, Rumunijoje.

Kadangi man daugiausia tenka domėtis muzikos reikalais, galiu pasakyti, kad Lietuvos muzikos akademijos liaudies muzikos archyve renkame ir saugome visų

Lietuvos tautų liaudies muzikos įrašus, esame surengę keletą tarptautinių konferencijų, bendraujame su dideliu būriu garsių pasaulio mokslininkų, menininkų, kultūros veikėjų. 1999 metais surengėme tarptautinę etnomuzikologų konferenciją, kurioje drauge su lenkų, rusų, baltarusių, latvių, estų, suomių, norvegų ir švedų mokslininkais svarstėme etninių ryšių liaudies muzikoje temą. Kitais metais pasirodys pranešimų rinkinys anglų ir vokiečių kalbomis.

Panaudokime šią tautiškumo galią kurdami naują turtingesnę ir teisingesnę visuomenę, kurioje visiems būtų saugu, gera ir jauku gyventi ir kuria galėtume didžiuotis. Padėkime kitam suprasti ir įtvirtinti tautinį identitumą ir orią laikyseną, bendraukime, nes kiekvieno mūsų gera savijauta yra visos visuomenės gerovės sąlyga, o kiekvieno mūsų tautinis savitumas yra Lietuvos nacionalinis turtas.

Mūsų visų santarvė ir gerovė priklausys nuo kiekvieno geros valios ir abipusių pastangų. Pažinimas ir pagarba turi būti abipusė.

Išvada: multikultūriškumas (geriau: daugiakultūriškumas) yra naujas madingas importinis konceptas. Kaip rodo atlikta analizė, daugiakultūriškumo koncepcija iš esmės nepasiūlo nieko nauja, o tie uždaviniai, kurie bandomi spręsti pasinaudojant šiuo konceptu, gali puikiai būti apibūdinami ir sprendžiami jo nenaudojant. Etniškumas ir pilietiškumas taip pat neteisėtai supriešinti, nes jie gali puikiai būti suderinti ir papildyti vienas kitą. Tikrojo pilietiškumo neįmanoma išugdyti kitaip, kaip per etniškas formas, bent jau pradiniam etape, todėl šis supriešinimas aiškiai dirbtinis.

Etninės kultūros ugdymo integruotos programos „TĖVIŠKĖS METAI“, skirtos bendrojo lavinimo mokyklos 5-10 klasėms (PROJEKTAS TAUTIŠKUMAS IR ATVIROJI VISUOMENĖ) ANALIZĖ

Lietuvos Respublikos Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme akcentuojama etninės kultūros reikšmė tautinio identiteto išsaugojimui teikia plačias galimybes naujai įvertinti etninės kultūros ugdymo svarbą jaunajai kartai.

Reikia pritarti mokslininkų iniciatyvai teoriškai pagrįsti etninės kultūros ugdymo uždavinius, metodus, argumentuoti ugdymo tematiką ir turinį. Tai padėtų pedagogams ugdyti brandžios tautinės savimonės asmenybes, skatinti etninės kultūros puoselėjimą ir kūrybinį tęstinumą integruojant etninę kultūrą į dalykinę sistemą, organizuojant papildomą ugdymą, popamokinę veiklą. Šių tikslų siekia etninės kultūros ugdymo integruotos programos „Tėviškės metai“ autoriai - doc.dr.B. Stundžienė, doc.dr.L. Klimka, doc.G. Jacėnaitė, dr.G. Kirdienė, O. Verseckienė (projekto vadovė), apibūdinami jos paskirtį, orientacines vertybes, ilgalaikius ir trumpalaikius tikslus bei uždavinius.

Programa sudaryta teminiu principu: kiekvienos klasės ugdymo turiniui skirta viena bendra tema, kuri ugdymo procese atskleidžiama detalizuotomis temomis (turiniu), sąvokomis (terminais), ugdymo metodais, siekiamu ugdymo rezultatu.

Susipažinus su programoje pateiktu lietuvių etninės kultūros ugdymo turiniu, tenka konstatuoti, kad jos autoriai nepakankamai atsižvelgė į bendrųjų programų ugdymo turinio sudarymo reikalavimus, išdėstytus Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosiose programose.

Etninės kultūros ugdymo turinys per mažai siejamas su temų aktualumu, šiuolaikinių jų interpretavimu, kuriuo grindžiamas ugdymo turinio humanizavimas. Programos

kūrėjų nuostata etninės kultūros ugdymą traktuoti kaip gyvą tradiciją, išreikštą praeities, dabarties ir ateities visuma, per mažai atspindi ugdymo turinį.

Programos tematikoje vyrauja ikirikščioniškoji Lietuvos tradicinė kultūra, medžiagos pateikimas orientuotas į archajinės pasaulėjautos reiškinius - mitinius įvaizdžius, senuosius tikėjimus, apeiginę simboliką, maginius veiksmus, burtus. Ši kultūros paveldo dalis, praradusi pirmąją reikšmę, išnyko arba labai pakito, kai kas virto pramogų elementais. Todėl pateikiant mokykloms reikėtų ją objektyviai įvertinti ir atrinkti tai, kas priklauso gyvai tradicijai.

Abiejonių kelia daugelio temų aktualumas, ar jos bus suprantamos ir patrauklios šiuolaikiniams vaikams, ar išugdys jaunimo gebėjimus atsispirti tautinio identiteto niveliavimui, teisingam modernių mašininės kultūros reiškinų vertinimui.

Peržvelkime kai kurias temas, skirtas 5-10 klasėms. Antai penktokams siūloma sužinoti, kad Žiemos saulėgrįžos simbolis yra žaltys, išsiaiškinti, ką reiškia Jurginių švenčių simboliai, įsisavinti mitinių būtybių (Ganiklio) sampratą ir pan. Ar ne per daug sudėtinga 11 metų vaikams (o gal ir mokytojams) analizuoti panašius klausimus, o siekiamą rezultatą apibūdinti kaip mokėjimą „įsivertinti etnokultūros žinias ir praktinius įgūdžius, išskirti problemas ir siekius“?

Panašiai siejami rezultatai suformuluoti ir šeštos klasės programoje: vaikai turi įsisavinti ažuolo paskirties sąvoką lietuvių tikėjimuose, burtuose, papročiuose, žmogaus įsikūnijimo medyje, gėlėje įvaizdžius, „skambančių kaulų“ papročius (?), analizuoti medžių kultą, galimybę per medį susisiekti su miškų deive Medeina ir kt.

Septintoje klasėje visų mokslo metų kursą jungia tema, pavadinta „Gyvūnų kaip mitinio pasaulio kūrėjų samprata“, kuriai atskleisti nurodomos sąvokos: archajinė visuomenė, totemas, pasaulio įvaizdis, zoomorfinis kodas, archetipas, akvatinė simbolika, užkalbėjimai, magija ir pan.

Siekiami, kad aštuntokai, susipažinę su pagarba duonai, suvoktų kryžiaus ant kepmos duonos simbolį kaip ugnies ženklą, o apvalią duonos formą kaip saulės ženklą - „visų ugnių ugnį“; panašaus rezultato autoriai

siekia mokinių pažintyje su tradicine audinių gamyba ir puošyba, tai pavadinę "verpimo, audimo mitologinė interpretacija (kaip pasaulio kūrimas)".

Devintokams skirtoje temoje "Namai - pasaulio centras" numatyta išaiškinti burtų sąvokas, būrimų magiją, profaninę ir sakralinę erdves; šulinio mitinę sampratą (kelias į anapusinį pasaulį), "pirties dengimo" papročius, skatinti suvokti pirties įvaizdį kaip laumių buveinę ir pan.

Supažindinimas su senaisiais tikėjimais, maginiais veiksmiais tęsiamas ir dešimtoje klasėje. Analizuodami laidotuvių papročius, mokiniai sužino apie mirties pranašus, aukas mirusiojo vėlei, įsisavina Kūčių ir gedulingų pietų paralelių sampratą (?!). Nurodomas namų židinio ugnies pagerbimo praktinis realizavimas: "židinyje, ugniakure sukaupti degančias anglis - pakloti patalą, sukalbėti maldele <...> išmokti ugnies vardus, nuspėti ateitį", mokyti "magiškais žodžiais ir veiksmų pagalba ugnies galingą demoną "palenkti" žmogaus valiai", aiškinti dienos šviesos papročių ryšį su mitine būtybe - Gabija.

Pateikta tik nedidelė dalis pavyzdžių, liudijančių, kad programoje vyrauja istorinės etninės kultūros reiškiniai, kurie prarado aktualumą šiuolaikinėje visuomenėje ir jų restauravimas mokykloje yra problematiškas. Susipažinę su programos tematika ir siekiamais rezultatais, pasigendame autorių pozicijos istoriniu aspektu vertinant senuosius tikėjimus, jų atspindžius maginiuose veiksmuose, burtuose. Nekritiškas požiūris į kultūros paveldo reiškinius skatina mokinių negatyvų nusistatymą etninės kultūros kaip lietuvių tautos tradicinių vertybių visumos atžvilgiu.

Analizuojant etninės kultūros ugdymo turinio struktūrą galima pastebėti, kad nebuvo atsižvelgta į sociokultūrinės integracijos reikalavimus: artinti turinį prie sociokultūrinio gyvenimo konteksto, atitinkančio mokinių amžių, patirtį, interesus.

Programoje neliečiami lietuvių tarmių savitumai, neatsižvelgiama į regionų papročių skirtumus. Antai dešimtokams skirtoje temoje apie žmogaus gyvenimo brandą siūloma aiškinti vedybas "senu lietuvių papročiu", o vestuvių papročiai pateikti net neužsimenant apie jų regioninius skirtumus, išlikusius ir šiuolaikinėse vestuvėse.

Temų aktualumo klausimas nesiejamas su ugdymo diferenciacija pagal mokinių gyvenamąją vietą, jų etnokultūrinę patirtį, kurios daugiausia stokoja miesto vaikai. Ugdymo turinio temos, sąvokos, numatomi ugdymo rezultatai nederinami su mokinių amžiaus tarpsnių ypatumais, ugdymo metodai ne visada atitinka tam tikro amžiaus vaikų psichologiją ir empirinę patirtį.

Programos įvade nurodyto ilgalaikio tikslo - ekologinio ugdymo - realizavimas numatytas neatsižvelgiant į skirtingas mokinių amžiaus grupes, jų išsilavinimo lygį. Penktos klasės temoje, skirtoje pavasario lygiadieniui, be paaiškinimų nurodyta - "ekologija", šeštoje klasėje jau pereinama į sudėtingą temą, analizuojančią žmonių bendruomenės ir ekosistemų etnoekologinius ryšius, mokoma suvokti savo ir kitų žmonių ekologinius ryšius su vietos ekosistemomis. Pagaliau dešimtoje klasėje prie ugnies-šviesos temos be komentarų nurodyta - "gamtosauga", o siekiamas rezultatas apibūdinamas taip: "aiškinama samprata apie žmogaus skirtumą nuo gyvulių (kalba ir mokėjimas išgauti ugnį bei ją naudoti yra ryškiausi požymiai, kurie skiria žmogų nuo gyvulių)".

Remdamiesi ugdymo turinio struktūros analize, galime daryti išvadą, kad programa sudaryta nesivadovaujant koncentriškumo principu, kai prie temų, nagrinėjamų žemesnėse klasėse, grįžtama aukštesnėse, tik jau kitais lygmenimis. Šiuo principu grindžiama visa bendrojo lavinimo mokyklos struktūra.

Ugdymo turinio tarpdalykinė integracija - vienas iš svarbių ugdymo metodų, akcentuojamų bendrosiose programose. Tenka apgailestauti, kad programos autoriai į tai neatsižvelgė ir nepateikė etninės kultūros ir kitų dalykų ugdymo turinio derinimo galimybių. Ypač aktuali šiuolaikinei mokyklai yra darbų bei buities kultūros tarpdalykinė integracija, kuri skatina mokinius susipažinti su tradiciniais darbais, daiktų gamavimo technologija, darbo įrankiais, tradicine puošyba, aktyvina amatų kūrybinį tęstinumą. Pažintis su buities kultūra ugdo mokinių gebėjimus kūrybiškai interpretuoti lietuvių tautos tradicijas namų ūkio bei apyvokos darbuose, gyvenamosios aplinkos tvarkyme, puošyboje, šeimos bendravime ir kt.

Kiekvienai programos temai autoriai suformulavo siekiamą rezultatą, kuris turėtų reikšti tam tikrą išsilavinimo standartą - tai, ką mokinys turi žinoti, įsisavinti, kokius gebėjimus ir įgūdžius turi išsiugdyti. Nors programos įvade nurodyta, kad ugdymo tikslai ir uždaviniai atitinka Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų programų tikslus ir išsilavinimo standartus, siekiamus rezultatus autoriai tapatina su siekimu įgyvendinti tikslus bei uždavinius, nenurodydami įgyto išsilavinimo reikalavimų.

Tenka pastebėti, kad siekiamų rezultatų formulavimas ne visada aiškus ir kryptingas. Kaip pavyzdį pateikiu dešimtai klasei skirtos temos "Gamtos ir žmogaus ryšys" siekiamą rezultatą, skambantį itin pompastiškai: "Pakilkime kartu su Saule į mitinį dangaus kalną, nupinkime vainiką Saulės pergalei - gyvybės jėgų prisikėlimui!"

Programoje pasigendame ugdymo(si) metodų įvairovės, naujų aktyvaus mokymosi bei veiklinimo būdų panaudojimo etninės kultūros ugdymo procese. Kai kurių metodų neaiški formuluotė (darbai - 5 kl., klausymas - 6,7 kl., kalbėjimas - 8 kl., burtai - 9 kl.), pasitaiko ir labai abejotinų ugdymo metodų ar būdų (važinėjamasis arkliais - 5 kl., supimasis, pamoka mergaitėms pirtyje - 9 kl.).

Programos autoriai nenumatė temų, kurių dėka mokiniai būtų supažindinami su kitų tautų tradicinės kultūros reiškiniais, jų sąveika su lietuvių etnine kultūra, nors šie tikslai keliami programos įvade.

Literatūros sąrašas, apie kurį paminėta programos turinyje, nepateiktas. Labai svarbu, kad mokytojai galėtų vadovautis rekomenduojama literatūra, įgyvendindami etninės kultūros ugdymo tikslus, perteikdami mokiniams etninės kultūros žinias, ugdydami jų saviraišką, skatindami gyvosios tradicijos tęstinumą. Tam galėtų pasitarnauti ir papildytas etninės kultūros ugdymo modelis, pertvarkytas praktinių įgūdžių ugdymo scheminis pavaizdavimas.

Vadovaujantis programos "Tėviškės metai" analize, daroma išvada, kad programa turėtų būti tobulinama atsižvelgiant į šiuolaikinius etninės kultūros ugdymo reikalavimus.

Švietimo ir mokslo komisijos pirmininkė

doc. dr. Irena Čepienė

ETNOKULTŪROS SPECIALIZACIJOS STUDIJŲ PROGRAMOS LIETUVOS ŽEMĖS ŪKIO UNIVERSITETE

Lietuvos žemės ūkio universitetas, rengiantis specialistus kaimui, gali suteikti savo studentams papildomų žinių ir apie lietuvių etninę kultūrą bei paskatinti juos aktyviau prisidėti prie jos saugojimo ir plėtros. Tai ypač svarbu šiuo metu, kai Lietuvos vietovėse nuolat mažėja kultūros bei švietimo ištaigų bei jų darbuotojų. Pažymėtina, kad universiteto absolventai, dirbantys provincijoje ir besidomintys kultūrine veikla, nurodo, jog jiems trūksta metodinių tokio pobūdžio žinių. Be to, studentų įgytos etnokultūros žinios ir praktiniai įgūdžiai padėtų jiems realizuoti save rinkos sąlygomis, o tai žemės ūkio specialistams dabartiniu metu labai aktualu.

Studentai, įgiję etnokultūros specializaciją, galės pritaikyti savo žinias organizuodami kaimo turizmo verslą, dėstydami papildomą ugdymo dalykus įvairiose žemės ūkio mokyklose, dirbdami vietos savivaldybių struktūrose bei kitur. Savo žinias ir įgūdžius jie gebės panaudoti bendraujant su žmonėmis, gaivinant kaimo tradicijas, telkiant kaimo bendruomenes, saugant kultūros paveldo vertybes.

Kaip privalomi dalykai Universitete dėstomi: Etnologija ir lietuvių etnografija, Lietuvos kultūros istorija, Kultūros istorija ir etnokultūros politika, Kultūros paveldas, Kraštotyros metodika, Kultūros vadyba, Etnoverslai ir kaimo turizmas.

Pasirenkamieji dalykai: Valstietijos ir žemdirbystės istorija, Lietuvių folkloras ir etnožaidimai, Kultūros centrai: etnomuzika ir etnochoreografija, Etno-pedagogika ir etnopsichologija.

Lietuvos žemės ūkio universiteto rektoriui A. Kustai 2001-11-29

DĖL PATEIKTO PROGRAMOS PROJEKTO VERTINIMO

Etninės kultūros globos taryba 2001 m. lapkričio 28 d. posėdyje apsvartė Lietuvos žemės ūkio universiteto parengtą ir Tarybos Švietimo ir mokslo komisijos aprobuotą Etnokultūros specializacijos studijų programos

projektą. Tarybos nariai išsakė pastabas projekto pateiktėjui doc. R. Povilaičiui dėl atskirų siūlomų disciplinų. Suderinus pastabas, programos projektui pritarė.

Džiaugiamės, kad įgyvendinant Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatas, turėjome galimybę svarstyti ir pritari antros aukštosios mokyklos parengtam etninės kultūros dėstytojų studijų institucijoje projektui. Taryba 2001 m. spalio 24 d. vykusiame posėdyje pritarė Vilniaus pedagoginio universiteto parengtam Etninės kultūros mokytojų specializacijos projektui.

Jūsų rengiamos programos yra gražus pavyzdys kitoms institucijoms ugdant ir populiarinant etninę kultūrą, skatinant jaunosios kartos domėjimąsi etninės kultūros gyvąja tradicija.

Pagarbiai,
Direktorė

Virginija Kondratienė

ETNINĖS KULTŪROS GYVOSIOS TRADICIJOS KOMISIJA
(Pirmininkas Jonas Rudzinskas)

Komisijos veiklos strategijoje numatyti tokie uždaviniai:

1. Analizuoti šiandieninėje lietuvių etninėje kultūroje ir su ja susijusiose gyvenimo srityse vykstančius procesus.

2. Operatyviai reaguoti į iškilusias problemas, teikti išvadas ir rekomendacijas atitinkamoms institucijoms.

3. Decentralizuojant etninės kultūros procesą ypač daug dėmesio skirti ryšiams su etnografiniais regionais.

Analizuojant situaciją buvo padaryta išvada, kad etninės kultūros gyvoji tradicija patiria vis didesnę neigiamą globalizacijos padarinių poveikį ir, negaudama valstybės paramos, nepajėgi konkuruoti su komercine, masine kultūra. Įvairiose srityse (švietimo koncepcijoje, kaimo plėtros strategijoje, mokesčių sistemoje, šventes reglamentuojančiuose teisės aktuose ir šventiniuose renginiuose bei kt.) nėra skiriama pakankamai dėmesio etninės kultūros vertybių, tautinės savimonės išsaugojimui, gyvensenos ir elgsenos tradicijų tęstinumui, o tai ir sudaro gyvosios tradicijos pagrinda.

Komisija atliko šiuos darbus:

1. Išanalizavo tradicinių amatų bei verslų būklę ir pateikė siūlymus Seimui bei Vyriausybei dėl pridėtinės vertės mokesčio taikymo, etninės kultūros subjektų licencijavimo, patentų išdavimo tvarkos.

2. Seimo prašymu pateikė ekspertų išvadą dėl „Tautos parko“ projekto.

3. Išanalizavo tradicinių švenčių teisinį statusą. Atsižvelgdami į Europos valstybių patirtį šioje srityje, ekspertai pateikė siūlymus įteisinti svarbiausias tradicines kalendorines šventes.

4. Svarstė agroturizmo plėtros klausimus, susijusius su gyvosios tradicijos plėtojimu, amatų ir verslų, kaimo bendruomenių gaivinimu, etnografinių kaimų dvasinio ir materialaus paveldo globa.

5. Dalyvaujant svečiams iš Švedijos buvo aptarti šiandieniniai etninės kultūros vyksmo Švedijoje ir Lietuvoje panašumai.

6. Komisija analizavo etninės kultūros subjektų juridinę padėtį, lygindama ją su kultūrinės veiklos organizavimo sistema bei principais Lenkijoje; aptartos bendradarbiavimo galimybės su Lenkijos Liaudies meno organizacija – STL.

**SIŪLYMAI DĖL ETNINĖS KULTŪROS
SUBJEKTŲ LICENCIJAVIMO**

Per pastaruosius kelis dešimtmečius labai dinamiškai Lietuvoje kito individualios veiklos reglamentavimas. M. Gorbačiovo „atšilimo“ laikotarpiu ir iki pat Lietuvos atgimimo pradedami išdavinėti patentai. Dailių amatų verslo patentų kokybę buvo patikėta įvertinti Lietuvos tautodailininkų sąjungai, nes ji turi sukaupusi patirtį ir subūrusi nepriklausomus ekspertus įvairiausio pobūdžio savo veiklai organizuoti. Kita tokio sprendimo priežastis buvo ta, kad sąjungos skyriai aprėpia visą Lietuvą ir puikiai tinka meno tarybų darbiui.

Tuo metu Lietuvos rinka pasienio kontrolės buvo apsaugota nuo importuojamos nekokybiškos produkcijos, o viduje šių tarybų tinklas puikiai susitvarkė su savo užduotimi visose prekybos sferose. Į kičą ir beskonybę buvo linkusi tik viena „laisvos prekybos zona“ – turgus. Daugelis individualių gamintojų šioje konkurencijoje buvo priversti gerinti gaminių kokybę, plėsti asortimentą. Tai reiškia, kad sumanesni dailių amatų meistrai imdavo domėtis tradicijomis, savitumu, šiai etnokultūrinei terpei būdinga specifika, medžiagomis, temomis, gamybos būdais. Daugeliui geriausių buvo suteiktas garbingas Tautodailininkų sąjungos nario vardas. Jaunesnės kartos dalyviams tai nurodydavo aiškia siekiamybe, dar vieną gyvenimiškos veiklos prasmę. Tarybose susibūre autoritetingi specialistai-konsultantai atlikdavo ir iš pradžių nenumatytą švietėjišką funkciją. Vertinant gaminius autorius visada galėjo gauti atsakymus ir klausti, kodėl sprendimas vienoks ar kitoks, kas blogai, kaip galima pasiekti geresnio rezultato, kokios yra techninės problemos, kokie yra tradiciniai etnokultūriniai sprendimų variantai.

Po Lietuvos atgimimo, liberalizuojant įstatymine bazę, patentinė sistema tapo panaši į liūliuojantį inertišką vandenyną. Kokybės svertai palikti visuomenei, t.y. rinkai. Per septynmetį patentus gavo visi norintys, kas tik sugebėjo ar nesugebėjo. Lietuvos verslininkų dalis, nepaisydama vietinės specifikos ir tradicijų, mėgina gaminti tai, ką kinas ar kitos šalies namudininkas pagamina tris ar kelis kartus pigiau.

Pramonės ir amatų rūmų duomenimis, 2001 m. ketvirtajame ketvirtyje kasdien nutraukia veiklą kokie septyni verslininkai-namudininkai.

Specialistai neturi mechanizmo, kaip įtakoti bent kokybinę šio proceso dalį. Plačiajai visuomenei sunku orientuotis pasiūlos gausybėje. Auga įtarumas renkantis, nes tokioje aplinkoje pradeda tarpti beskonybė ir nekokybė. Per tą laikotarpį užaugusiai jaunajai kartai atrodo, kad kičas ir beskonybė – tai natūrali aplinkos dalis.

Susidarė paradoksali situacija. Nusistovėję patalpų mokesčiai stabdo amatų vystymąsi. Daugelis sako: „Patentas šiuo metu neapsimoka“.

Siūlyčiau:

1. Savivaldybėse patentų registre aiškiai sugrupuoti į tradicinius ir netradicinius amatus, verslus.

2. Diferencijuoti patento mokesčių atsižvelgiant į tradiciškumą. Tai būtų skatinimo forma: tradiciniam – mokeskis mažesnis.

3. Dailių amatų kokybės sertifikatu laikyti Tautodailininkų sąjungos nario pažymėjimą.

4. Rasti bendradarbiavimo būdų koordinuojant ministerijų, savivaldybių, kitų suinteresuotų ir dalyvaujančių pasių pastangas sprendžiant šias problemas.

Tarybos pirmininko pavaduotojas *Jonas Rudzinskas*
2001 12 20

**Lietuvos Respublikos Seimo nariui
Eugenijui Maldeikiui**

**DĖL PVM TAIKYMO TRADICINIŲ
DAILIŲŲ AMATŲ DIRBINIAMS**

Tradiciniai dailieji amatai yra itin savita, intelektualai, nepetraukiamo įgūdžių perdavimo reikalaujanti gamybos rūšis, kurioje dirba dalis tautodailininkų ir dailininkų sąjungos narių. Deja, šiuo metu susiklostė itin nepalankios gamybos ir rinkos sąlygos, todėl Vilniaus ir Kauno dailės kombinatai bankrutavo, Plungės „Minija“ pakeitė gamybos profilį, sunkioje finansinėje būklėje atsidūrė Panevėžio „Tulpė“, Kauno „Jiesia“ ir kt.

Norime atkreipti Seimo narių dėmesį į tai, kad **Etninės kultūros valstybinės globos įstatymo**, 8 str. 6 dalyje teigiama, kad „Valstybė skatina ir remia kalendorinių švenčių, amatų, sporto šakų, žaidimų bei kitų etnine kultūra pagrįstų veiklos formų gaivinimą bei populiarinimą“, o 7 dalyje teigiama, kad „Valstybė remia nevyriausybinės organizacijas (sąjungas, draugijas, klubus, ansamblius bei kitas etninės raiškos formas), kurios rūpinasi etnine kultūra, skatina ir koordinuoja jų pastangas pažinti, plėtoti ir propaguoti etninę kultūrą“. Etninio savitumo, kultūros ir tradicijų globą taip pat deklaruoja ir įtvirtina Europos Sąjungos dokumentai, Europos Bendrijos ir Europos Sąjungos sutartys.

Todėl manome, kad, siekiant nesužlugdyti itin jautrios smulkios ir vidutinio verslo srities – tradicinių dailių amatų, tikslinga naujai rengiamam PVM įstatymo projekte palikti Pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 4 straipsnio 13 punkte PVM taikymo nustatytą tvarką. Siekiant suderinti Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatas su rengiamu PVM įstatymo projektu bei atsižvelgiant į tai, kad dabar galiojančio PVM įstatymo 13 punkto sakinio pirmoje dalyje kalbama apie tradicines religines bendruomenes, o antroje sakinio dalyje – apie tradicinius dailiuosius amatus, siūlytume minėtą punktą padalinti į du atskirus punktus, 13 ir 14 punktus, atitinkamai pakeičiant kitų punktų skaitmenis (atitinkamai buvęs 14 punktas, įstatyme būtų 15 punktu ir t.t.) ir juos išdėstyti taip:

„13) tradicinių Lietuvos religinių bendruomenių teikiamas paslaugas, už kurias aukojamos lėšos;“

Naująjį 14 punktą papildyti žodžiais „Etninės kultūros globos tarybos sudaryta“ ir jį išdėstyti taip:

„Tradicionių dailių amatų dirbiniais, kuriems Etninės kultūros globos tarybos sudaryta tarpžinybinė tradicinių dailių amatų ekspertų komisija nustatyta tvarka suteikia šių dirbinių statusą;“

Taip pat siūlytume esamo įstatymo 4 str. 17 punktą papildyti žodžiu „gamybos“ ir jį išdėstyti taip:

„Kultūros paminklų gamybos, restauravimo ir konservavimo darbus, finansuojamus iš valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžeto lėšų, taip pat iš paaukotų ir kaip paramą gautų lėšų.“

Taip pat siūlytume koreguoti minėto įstatymo XII skyriaus trečio skirsnio 106 straipsnio 5 dalį, nes joje nevisiškai tiksliai apibūdinamos meno kūrinių pozicijos, o kai kurios meno kūrinių sritys visiškai neapimtos.

Siūlome XII skyriaus, trečio skirsnio, 106 straipsnio penktos dalies punktus išdėstyti remiantis Autorinių teisių

ir gretutinių teisių įstatymo 11 skyriaus, pirmo skirsnio, ketvirtos straipsnio antros dalies nuostatomis. Jį išdėstyti taip:

„Šiame skirsnyje meno kūriniai laikomi pagal LR autorių ir gretutinių teisių įstatymą nurodyti autorių kūriniai:

1) skulptūros, tapybos bei grafikos darbai, monumentalioji dekoratyvinė dailė, kiti dailės kūriniai, taip pat scenografijos kūriniai;

2) fotografijos kūriniai ir kiti analogiškais būdais sukurti kūriniai;

3) taikomosios dailės kūriniai ir kūriniai, neužregistruoti kaip pramoninis dizainas;

4) tradiciniai dailių amatų dirbiniai, kuriems Etninės kultūros globos tarybos sudaryta tarpžinybinė tradicinių dailių amatų ekspertų komisija nustatyta tvarka suteikė šių dirbinių statusą;

5) tautodailė ir kiti kūriniai.“

Direktorė *Virginija Kondratienė*

Suprasdama didelę švenčių svarbą tautos etninių kultūrinių vertybių ugdymui, Taryba Seimui yra pateikusi siūlymus, kokias dienas reikėtų paskelbti šventinėmis. Ekspertines išvadas šiuo klausimu pateikė Angelė Vysniauskaitė, Jonas Trinkūnas ir Dalia Urbanavičienė.

Lietuvos Respublikos Seimui 2001 11 12

**DĖL TRADICINIŲ ŠVENČIŲ
GAIVINIMO IR POPULIARINIMO**

Etninės kultūros globos taryba, įgyvendindama Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatas, išanalizavo tradicinių švenčių gaivinimo ir populiarinimo klausimus ir problemas. Taryba pavedė Etninės kultūros gyvosios tradicijos ekspertų komisijai pateikti išvadas bei pasiūlymus minėtais klausimais. 2001 m. spalio 31 d. Tarybos posėdyje buvo pritarta pateiktoms išvadoms.

Taryba nori atkreipti Jūsų dėmesį į tai, kad Švenčių dienų įstatyme, Atmintinų dienų įstatyme bei Žmonių saugos darbe įstatyme švenčių ir atmintinų dienų sąrašai sudaryti stichiškai, juos reikėtų peržiūrėti ir susisteminti, įvedant apibrėžimus apie skirtingą švenčių ir atmintinų dienų pobūdį.

Jeigu Lietuvos Respublikos Seimas sutiktų iš esmės svarstyti minėtus klausimus, Etninės kultūros globos taryba galėtų suteikti ekspertinę pagalbą apibrėžiant tradicines šventes bei mielai prisidėtų prie šio darbo.

Tarybos pirmininkas *Rimantas Astrauskas*

DĖL TRADICINIŲ ŠVENČIŲ GAIVINIMO IR POPULIARINIMO

<...> Ekspertai pastebi, kad švenčių ir atmintinų dienų sąrašė nėra itin svarbių lietuvių tautai tradicinių švenčių, tokių kaip Rasos (Joninės), Kūčios, Vėlinės.

Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 8 straipsnio 6 dalyje rašoma: „Valstybė skatina ir remia kalendorinių švenčių, amatų, sporto šakų, žaidimų bei kitų, etnine kultūra pagrįstų, veiklos formų gaivinimą bei populiarinimą“. Ekspertai mano, kad būtina priimti įstatymų, reglamentuojančių švenčių ir atmintinų dienų tvarką, papildymus ir pakeitimus, siekiant realizuoti Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatas.

Etninės kultūros gyvosios tradicijos ekspertai siūlo:

1. Paskelbti šventine diena Rasos (Joninių) dieną, kadangi:

1) ši šventė – viena svarbiausių lietuvių tradiciniame kalendoriuje (savo reikšme tolygi priešingoje metų pusėje esančioms Kalėdoms);

2) Rasos šventė buvo (ir yra) bene ryškiausias akcentas unikaliame folkloriniame ir rezistenciniame tautos atgimimo judėjime (panašūs reiškiniai kitose šalyse – daug menkesnio masto);

3) vidurvasario šventė yra šventinė diena beveik visose Baltijos jūrą supančiose valstybėse.

Siūlome Rasos (Joninių) dieną paskelbti kilnojama švente – švesti artimiausią birželio 24 diena penktadienį prieš savaitgalį (kaip Švedijoje), nes ši šventė tradiciškai švenčiama naktį ir kitą dieną reikėtų ilsėtis. Tokiu atveju reikėtų papildyti Lietuvos Respublikos Švenčių dienų įstatymo 1 straipsnį, Lietuvos Respublikos Žmonių saugos darbe įstatymo 43 straipsnio 1 dalį (į švenčių sąrašą įrašant Rasos/Joninių dieną) ir pakeičiant Lietuvos Respublikos Atmintinų dienų įstatymo 1 straipsnį (išbraukiant iš sąrašo Rasos/Joninių dieną).

2. Lietuvoje ypač galias tradicijas iki šiol išlaikė Kūčios, švenčiamos gruodžio 24 d., ir Vėlinės, švenčiamos lapkričio 2 d. Tačiau dar nuo sovietmečio tai darbo dienos, o Kūčios net neįrašytos į atmintinų dienų sąrašą. Siūlome sudaryti sąlygas žmonėms švesti šias šventes, nuolat perkeldami darbo dieną iš šių švenčių į artimiausią šeštadienį. Todėl reikėtų atitinkamai papildyti Lietuvos Respublikos Žmonių saugos darbe įstatymo 43 straipsnio 1 dalį ir Lietuvos Respublikos Atmintinų dienų įstatymo 1 straipsnį.

Etninės kultūros gyvosios tradicijos komisijos pirmininkas

Jonas Rudzinskas

ETNINĖS KULTŪROS GYVOSIOS TRADICIJOS KOMISIJA

Komisija, vykdydama visuomenėje tautos dvasinės kultūros gilesnio pažinimo, jos šimtmečiais ugdytų tradicijų inovacijos ir tolesnės plėtros uždavinius šiandienos gyvenimo sąlygomis, ypač vykstant aktyviai masinės, arba mirties, kultūros invazijai, propaguojančiai pasaulio tautų globalizaciją, jų etninių kultūrų susiliejimą, dažnai neigiančiai tautų etninį savitumą, privalo išsiaiškinti ir kitiems išsiaiškinti pačios šventės bei šventinio renginio ir kitas sąvokas.

1. Šventės samprata

„Religijotyros žodyne“ (V., 1991, p.367) rašoma: „Šventė - tai nekasdieniškas iškilmingas apeiginis renginys, kuriuo pagal nustatytą ritualą minima kuri nors reikšminga istorinė arba doktrininė religijos realija <...> rengiamas periodiškai, nustatytu laiku <...> suteikdamas tikinčiųjų gyvenimui tam tikro ritmingumo, organizuotumo <...> yra reikšminga religinio kulto dalis“.

Apibrėžtis, žinoma, pirmiausia liečia religijos sritį. Vis dėlto reikšminga joje tai, kad pabrėžiama, jog šventė nėra paprastas, bet apeiginis renginys, kad ji siejasi su kuo tai reikšmingu ir savitai veikia švenčiančiuosius.

Turėdama galvoje apskritai visas tautos liaudiškąsias šventes, manyčiau, būtų galima sakyti, jog „šventė - tai visuma sakralios prasmės veiksmų, kuria nors išskirtine proga atliekamų didesnėje ar mažesnėje bendrijoje ir suteikianti tos bendrijos nariams dvasinį pasitenkinimą bei fizinį atsipalaidavimą, sielos atgaivą“.

Tuo tarpu šventinis renginys kokių nors visuotiniai suvokiamų sakralių apeigų neturi, nors jo dalyviams taip pat gali suteikti pasitenkinimo. Šventiniai renginiai gali būti vienkartiniai ar kartotiniai. Metai iš metų pakartojami

viena ir ta pačia proga jie gali tapti tradiciniais, t. y. tikra švente.

Tradicinėse mūsų šventėse daugiau ar mažiau ryšku senosios baltiškosios lietuvių pasaulėjautos ir pasaulėžiūros bruožų, integruotų į krikščioniškąją pasaulėžiūrą. Anot Norberto Vėliaus, „švenčių šventimas yra žmogaus dvasinio gyvenimo sritis, kurioje atsispindi senoji pasaulėjauta ir pasaulėžiūra“ (N. Vėlius. Mitologija-1. V., 1995, p.18).

2. Papročio ir tradicijos samprata

„Papročiai, tradicijos - tai žmonių sąmonėje ir gyvenime užsifiksavusios visuomenės elgesio normos, veiksmų atlikimo taisyklės bei tvarka“ (A. Vyšniauskaitė. Mūsų metai ir šventės. Kaunas, 1993, p.3). „Tradicija - ilgo laiko būvyje išryškėjusi tautos išmintis bei patirtis, įvilktą į tam tikras formas, tapusi pažinimo šaltiniu bei elgesio kodeksu ir perduodama iš kartos į kartą gyvu žodžiu bei praktiniu veiksmu“ (S.Yla. Lietuvių šeimos tradicijos; šeimos kūrimo vyksmai. Chicago, 1978, p.15). Juozas Kudirka rašo: „Papročius trumpai būtų galima apibūdinti kaip daugelio kartų formuotą estetinių dorovinių normų įtvirtinimo sistemą. Jie lydi esminius žmogaus gyvenimo momentus (darbą, reikšmingesnius gimines įvykius - gimimą, krikštytas, vestuves, laidotuves), kalendorines šventes. Religinės apeigos ir šventiniai liaudies papročiai - skirtingi dalykai“ (J. Kudirka. Papročiai - žmogaus dvasinės kultūros dalis // Lietuvių liaudies papročiai. V., 1991, p.15).

Ne visi papročiai ir tradicijos yra susiję su apeigomis, nes apeiga, ritualas yra sakralios, simbolinės prasmės veiksmas. Kai kurie papročiai yra tam tikri įpročiai, pvz., rankų nusimazgojimas prieš valgį.

3. Gyvosios tradicijos samprata

Papročiai, tradicijos yra formavęsi per daugelį šimtmečių, juos tautoje nuolat perduodant iš kartos į kartą ir pagal esamas gyvenimo sąlygas, tautos mentalitetą vis kiek panaujinant. Tad tautos etninės kultūros gyvoji tradicija yra tai, kas remiasi tautos kultūros paveldu, drauge ji nuolat papildant naujais tautos socialinio, ekonominio, visuomeninio gyvenimo sąlygas atitinkančiais elementais. Tai yra kalbos papildymas naujais žodžiais ir terminais, choreografijos - naujais žaidimais, šokiais, dainomis, tautosakos - dabarties realijas nusakančiomis patarlėmis, priežodžiais, mįslėmis, tautodailės - naujais siužetais, išraiškos būdais ir pan., žmonių elgsenos būdo kai kuriais naujais bruožais ir sąlyginai pakitusiu turiniu.

Tad gyvosios tradicijos negalima laikyti vien dvasinio paveldo pagrindu rengiamų šventinių renginių. Savo esme gyvoji tradicija apima visas tautos dabarties gyvenimo sritis: ji pasireiškia ir žmonių tarpusavio santykiuose, gyvenimo būde, elgsenoje ir kt. Vadinasi, gyvoji tautos etninės kultūros tradicija apsprendžia šiandieninį lietuvių įvaizdį kitataučių akyse. Užtat savos gyvosios tradicijos išlaikymas yra itin svarbus kiekvienai tautai, siekiančiai išlikti savimi Europos Sąjungos ir apskritai pasaulio tautų bendruomenės sudėtyje.

Etninės kultūros suvedimas vien į paveldą yra pragaištingas tautos kultūros gyvastingumui, jos ateičiai.

4. Švenčių klasifikacija

Lietuvių tautos šventės ir švenčiamos šventės galima suvesti į tris grupes: šeimos, kalendorines šventes, valstybines. Ketvirtąją grupę sudarytų darbo papročiai, bet jie neįterpjami į švenčių sistemą.

a) **Šeimos šventės.** Tai gimtuvės, krikštytos, vestuvės, vardinės, gimtadieniai, mirusiojo atminiai. Šios šventės švenčiamos atskiros šeimos ar giminės rate. Gali būti pakviesti ir kaimynai, kaimo bendruomenės nariai, bet tai nėra privaloma.

b) **Kalendorinės šventės.** Jos dar vadinamos metinėmis šventėmis. Yra susijusios su tam tikru metų laiku pasikartojančiais gamtos gyvenimo reiškiniais, dienos pailgėjimu ar sutrumpėjimu, suvešėjimu ar atmirimu. Jų pagrindą sudaro pavasario (kovo 21 d.) ir rudens (rugsėjo 22 d.) lygiadieniai bei vasaros (birželio 24 d.) ir žiemos (gruodžio 24 d.) saulėgrąžos taškai. Į šias nuo senovės baltų, kaip ir kitų tautų, šventas šventes inkultūracijos būdu yra integruvęsi krikščioniškosios šventės, suteikusias joms ir dabartinį pavidalą bei pavadinimus.

c) **Valstybinės** bei **tautinės šventės** pažymi svarbiausius tautos ir Valstybės istorijos faktus bei įvykius.

5. Pasiūlymas dėl Lietuvos Respublikos švenčių ir atmintinų dienų įstatymo papildymo

a) Siūlyčiau paskelbti šventės ir nedarbo dienomis Jonines (06.24), Vėlines (11.02), iškeliant jas iš „atmintinų dienų“ sąrašo, ir Kūčias (12.24).

b) Į atmintinų dienų sąrašą įtraukti Užgavėnes, Jurgines (04.23) ir šv. Kazimiero - Lietuvos ir jaunimo globėjo (03.04) šventes.

6. Argumentacija dėl pasiūlymų

Joninės (Rasos šventė, Kupolės) - viena svarbiausių senovinių lietuvių švenčių, pirmąkart paminėta 1262 m. Ipatijaus kronikoje. Šiuo vardu ji minima Kasparo Henenbergerio 1595 m. „Didžiųjų Prūsijos žemėlapių paaiškinime“ kaip „velniškas šv. Jono vakaras“, kai gamtoje kūrenami laužai, prie jų šokama, linksminamasi, o rytą per laužavietes piemenys pergena karves, kad jos būtų pieningesnės, virš vartų, durų puošiamasi dilgelėmis apsaugai nuo raganų. Apie šią šventę 1690 m. rašo Motiejus Pretorijus „Prūsijos įdomybėse“, ypač pabrėždamas išvakarėse kupoliavimą - pievos žolynų rinkimą apsaugai nuo kerų, kitų nelaimių. M. Valančius (XIX a.) rašo, jog „Joninių naktį moterys ėjo į upę ar prūdą, plovėsi pačios, mazgojo savo drobinus, ir visa tai darė, kad tą metų vyrą gautų“. Joninės buvo visų pirma tradicinė žemdirbių ir jaunimo šventė, sutapusi su trumpiausią metų naktimi.

Ši šventė, Vilniaus universiteto studentų ramuviečių dar 1967 m. atgaivinta pagal senuosius ugnies, vandens, Saulės pagerbimo papročius, jau tautoje yra prigijusi kaip dvasios atgaiva, o ne paprastas renginys, todėl yra tikslinga įtraukti ją į nedirbamų švenčių dienų skaičių.

Vėlinės - mirusiųjų pagerbimo diena lietuviams iš gilios senovės yra brangi diena. Žinoma, kad šalia Visų šventųjų (11.01) popiežius Grigalius IV dar 998 m. yra paskelbęs Vėlines (11.02), kaip visų mirusiųjų atminimo

šventę. Istorinių šaltinių duomenimis, mūsų protėviai yra turėję Ilges, bent porą savaičių trukusią šventę savo mirusiesiems pagerbti. Šis vardas dar žinomas Mažonoje Lietuvoje XVIII a. L. Juzevičiaus teigimu, Žemaitijoje Ilgės buvo švenčiamos ir XIX a. Mirusiesiems pagerbti buvo ruošiamos puotos kapinėse ir namuose, gausiai šelpiami pavargėliai.

Ir šiandien tądien žmonės gausiai lankosi kapinėse, puošia savo mirusiųjų kapus, dalyvauja pamaldose už mirusiuosius. Tad nevertėtų suplakti Vėlinių su Visų šventųjų švente.

Kūčios faktiškai yra pasirengimo Kalėdų šventėms diena, pagal lietuvių papročius tai šeimos santarvės diena. Iki Kūčių būdavo stengiamasi atsilyginti turėtajam skolas, susitaikyti su kaimynais ir visais, su kuriais metų eigoje būta nesutarimų. Šeimos nariai būtinai visi stengdavosi, net ir buvusieji kur išvykę, sugrįžti, drauge sėsti prie stalo ritualinei vakarienei. Jai būdavo pateikiami tik tai vakarienei parengti patiekalai iš aguonų, kviečių, pupų, žirnių, pasaldinti bičių medumi, vadinamoji kūčia (iš graikų k. „kukkia“). Manoma, kad iš to kilo ir Kūčių šventės pavadinimas. Kūčias, kaip ypatingą metų dieną, mini dar prieš 1573 m. parašytoji Volfenbiutelio Postilė - pirmasis lietuviškų pamokslų rinkinys. Jame rašoma, kad „lietuviai buria su kūčiomis, su žirniais, kviečiais, medum sumaišytais, kad apsigintų nuo velnių ir perkūno“. M. Pretorijus 1690 m. rašė: „Kūčių vakarą jie visų gyvulių tvartuose pabarsto žirnių ir kviečių, kad gerai sektųsi gyvuliai“. Ant kūčių stalo turėję būti 9 skirtingi pasninkiniai patiekalai. Tai ženklino senovinę devyndienę Mėnulio kalendoriaus savaitę. Šventinės vakarienės pradžios ypatingas ritualas Dzūkijoje išliko iki XX a. - namų šeiminiuko su duonos kepalėliu ir kt. triskartinis apėjimas aplink trobą prieš sėdant už stalo. Kūčių, kaip išskirtinės dienos, reikšmę liudija ir daugelis kitų sakralių apeigų.

Užgavėnės yra kilnojama šventė, priklausoma nuo Velykų. Pagal liaudies mąstyseną - tai slenktis tarp žiemos ir artėjančio pavasario, persirengėlių karnavalas. Ši šventė neatžymima jokiomis bažnytinėmis apeigomis, bet tik savitais valgiais, protėvių vėlių pagerbimu, persirengėlių vaikštynėmis ir kitomis linksmybėmis. Būdavo daug kartų ir riebiai valgoma, kad „per metus būtum sveikas ir sotus“. Į tos dienos ritualinę vakarienę būdavo žodžiais kviečiama mirusiųjų vėlės, šventinės vakarienės likučiai padalijami gyvuliams „kaip vaistas nuo visų ligų“. Dalis būdavo pasiliekiama namų apsaugai nuo nelaimių, žagrės noragams patepti pirmosios pavasario orės metu ir t.t.

Užgavėnių persirengėliai žinomi visoje Lietuvoje, labiausiai ir ilgiausiai populiarūs Žemaitijoje, ypač mėgstami ir šiandienos jaunimo. Tad Užgavėnių papročius, kaip veiksmingą mūsų etninės kultūros elementą, būtina dar labiau suaktualinti, įtraukus Užgavėnes į atmintinų dienų skaičių.

Jurginės nuo seno Lietuvoje buvo siejamos su gyvulininkyste, su pirmuoju gyvulių išginimu ganyklon pavasarį, kaip senovinė Jorės šventė. Daugelis tos dienos papročių susiję su javų derliaus skatinimu. Šv. Jurgis labai populiarus lietuvių liaudies medžio drožiniuose, raižiniuose, skulptūroje. Jurginių dieną buvo lankomi pašėliai, apeinant laukus su duonos kepalėliu bei jame įkeptu kiaušiniu. Buvo šelpiami pavargėliai gyvulių sveikatos intencija, marginami kiaušiniai, jie ritinėjami, vadinti „Jurgučiais“. Buvo supamasi supynėse, „šokama

lenton“, vaišinamasi gamtoje. Lietuvių Jurginių papročiai turi daug bendro su kitų Europos tautų papročiais. Tad vertėtų Jurgines švęsti kaip laukų ir gyvulių globėjo, be to, ir antrojo Lietuvos šventojo globėjo šventę.

Šv. Kazimieras iki šiolei yra vienintelis lietuvis, Katalikų Bažnyčios paskelbtas šventuoju 1602 m., po mirties garsėjęs stebuklais. 1518 m. pasirodydamas danguje raitas ant balto žirgo jis parodęs Lietuvos kariuomenei brastą per Dauguvos upę ir padėjęs laimėti mūšį su Maskvos kariuomene, puolusia Lietuvos žemes. Šv. Kazimieras dažnas mūsų ikonografijoje. 1948 m. popiežius jį yra paskelbęs viso pasaulio lietuvių jaunimo globėju. Jeigu jau ne į nedarbo, tai kovo 4-oji bent įtrauktina į atmintinų dienų sąrašą.

Prof. habil. dr. *Angelė Vyšniauskaitė*

2001 10 19

TRADICINĖS VILNIAUS MIESTO ŠVENTĖS

Prosenoviškoji pagrindinių kalendorinių metų švenčių esmė - nuolatinis sugrįžimas į pirmąpradį laiką ir sakralinę erdvę (M. Eliadė). Šventės įprasmina laiko tėkmę, nuspalvina kasdienio gyvenimo pilkumą. Šventėje ritualiniais veiksmais sustiprinami saitai su gimtinės žeme, o laikas suderinamas su kosmoso ritmais.

Šventėje gimsta ir tautinė savimonė: nacionalinės šventės vienija tautą bendra jausena ir istorine atmintimi. Jose iš praeities pasisemiama dvasinės stiprybės bei patirties. Pilietiškas manifestuojamas apeiginiu sugrįžimu į miesto ar valstybės pradžią pradžią. Romėnai, tarkime, eros laiką skaičiuodavo nuo Romos įkūrimo - „ab urbis condita“. Svečiams mūsų šventės atskleidžia tautos kultūros savitumą, nacionalinį charakterį.

Taigi šventei privalu turėti „šventumą“ - prasmingą vyksmą. Kita vertus, šventės yra „švenčiamos“, o šitai dabar reikiama pramogą, reginį, poilsį, pasilinksminimą. Todėl aišku, kad miestų, regionų, juolab valstybinės šventės turi būti režisuojamos, turėti organizatorius bei vedlius. Tai daugiau ar mažiau sėkmingai atlieka kultūros skyrių ir kultūros centrų specialistai. Sėkmė dažniausiai priklauso nuo to, kaip pavyksta suderinti abi šventės dalis, apeiginę ir pramoginę. Tradicinėms šventėms scenarijų kurti nereikia - jos gludintos šimtmečiais. Tik bėda, kad renginių organizatoriai, nors tituluojami specialistais, dažniausiai tėra praktikai, niekada nesigilina į kultūros istoriją. Iš čia ir toks eklektiškas daugelio mūsų švenčių pobūdis. Pavyzdžiui, smagus Vilniaus studentų fizikų šurmulio FIDI pagrindinis personažas Dinas Zauras „neprisipažįsta“ giminytės su Slibinu Braziliškiu, kurį senojo universiteto studentai ištraukdavo iš Bastėjos požemių kiekvieną pavasarį (tradicija buvo atgaivinta ir Stepono Batoro universitete). Būdami prigimtimi kaimiečiai, nė nebandėme tikrųjų miesto švenčių atgaivinti, todėl į siaurąsias senamiesčio gatves ir aukštuosius kiemelius brukame kaimo gegužines. O būtų nesunku surasti kompromisą: liaudies daina mieste suskambėdavo per jomarkus ir kermošius. Būtent šiose šventėse susipindavo kaimo ir miesto kultūros tradicijos.

Galima pastebėti, kad ir senosios Vilniaus šventės nebuvo pernelyg toli nukrypusios nuo kaimo žmonių tradicinio metų rato. Jos atitinka gamtos virsmus, o vilnietiškosios pažymimos Saulei kopiant kas laiptelį į vasaros sostą (saulėgrįžą). Tarsi ristiųsi per Antakalnio kalvas...

Kas šiandien nežino **Kaziuko kermošiaus**, kuriuo sostinė pasitinka pavasarį? Apskritai kermošius yra prekyba, lydinti bažnytinę šventę. (Žodžio kilmė vokiška - iš „kirchmesse“). 1602 m. kanonizavus karalaitį Kazimierą (1458-1484), jo mirties datą - kovo 4-ąją - Vilniuje vykdavo labai iškilmingos ir net teatralizuotos procesijos. 1636 m. popiežius Urbanas III paskelbė šv. Kazimierą pirmuoju Lietuvos globėju, o jo kasmetines paminėjimo iškilmes pratęsė iki oktavos - aštuonių dienų. Tačiau šventės kulminacija išliko iškilmingoji procesija miesto gatvėmis. Jos kelias kitados būdavo per visą viduramžių miestą, nuo Katedros aikštės iki šv. Stepono bažnyčios, kurioje buvo saugoma popiežiaus dovanota purpurinė šventojo vėliava. Dalyviai į eiseną rikiuodavosi keturiais būriais. Pirmasis - miesto amatininkai su savųjų cechų vėliavomis. Jie stodavo į gretas griežtai pagal cecho įkūrimo datą. Dėl to kartais įvykdavę net aštrių konfliktų. Auksakaliai privalėjo būti pirmieji: jie karališkąją privilegiją gavo 1495 metais. Po cechų rikiuodavosi samdomos naktinės sargybos kariai. Ir meistrai, ir kariai - su ginklais, spindinčiais šarvais. Toliau - juodarubių būrys - dvasininkai, Vilniaus vienuolynų broliai, jų išlaikomų mokyklų auklėtiniai. Po jų eidavo didikai,

lydimi savo vasalų, šlėktų, dvariškių. Miestelėnams rūpėdavo iš arti pamatyti garsiųjų šeimų damas, procesijoje nuolankumo ir nusižeminimo ženklai kukliai apsirengusias, užsigobusias vualiais. Atskirą būrį sudarydavo Vilniaus universiteto studentai, tuomet vadinti akademikais. Po jų eidavo orkestras su šv. Kazimiero „karių“ palyda – „riteriais“ ir „angelais“, su lelijų žiedais rankose (iš pastarųjų vėliau išsirutuliojo Vilniaus verbos). Eiseną užbaigdavo maldininkai, atvykę iš tolimesniųjų Vilnijos parapijų. Miesto gyventojai eisenos kelyje namus išpuošdavo gėlėmis ir kilimais.

Po mišių šv. Stepono bažnyčioje procesija vėl grįždavo į Katedros aikštę. Pakeliui sustodavo prie tai dienai pastatytų ir barokiškai prašmatniai išpuoštų vartų. Įprastinės jų vietos būdavo netoli rotušės, Rūdininkų gatvėje, ties universiteto Pilies gatvėje ir įeinant į Katedros aikštę. Prie vartų sakytos šlovinančios šventąji oracijos, rodyti ir „gyvieji paveikslai“ iš karalaičio gyvenimo. Čia daugiausia reikšdavosi vyresniųjų kursų studentai. Šventinė procesija užtrukdavo kone visą dieną, tad kaipgi čia apsieiti be prekybos? 1829 m. pirkliai gavo privilegiją Katedros aikštėje rengti jomarką. Pridygdavo palapinių, stoginių, prekystalių. 1901 m. tuo pretekstu, kad statomas paminklas Rusijos imperatorienei Jekaterinai II, „Kaziuko“ turgus buvo išskeldintas toliau nuo miesto centro – į Lukiškių aikštę. Greit nebetilpo ir ten. Į kermošių iš aplinkinių kaimų suvažiuodavo iki 2400 vežimų. Prekybininkų „būdos“ nusidriekdavo gretimose gatvelėse bei krantinėje tarp Žaliojo ir Žvėryno tiltų. Apskritai Kaziuko kermošiuje daugiausia būdavo prekiaujama mediniais namudiniais dirbiniais: statinėmis, duonkubiliais, rėčkomis, geldomis, gorčiais, liepinėmis, pintinėmis ir krepšiais, dalgiakočiais, grėbliais, kinkymo lankais, verpimo rateliais, šaukštais ir samčiais. O vaikams – mediniai žaislai: labiausiai akį traukdavo arkliai. „Kermošavo“ parvežti būtina pirkdavo meduolių ir riestainių. Meduolių kepėdavo 1672 m. įkurtas bandelių kepėjų cechus. Mieliausiai perkamos būdavo „Kaziuko širdys“ su liukrumi išvedžiotais ornamentais, palinkėjimais ir vardais. Gi skaniausi riestainiai – iš Smurgonių: su aguonomis, juodgrūdžiais, garstyčiomis, saldiejį – bene 20 rūšių!

Lenkijos seime 1928 m. siūlyta kovo 4-ąją Vilnijoje skelbti nedarbo diena. Tačiau daugumai lietuviškos šventės ištakos buvo pernelyg aiškios – išties tai Vilniaus krašto etninės kultūros savastis. 1935 metais senąsias tradicijas ėmėsi gaivinti studentija. Žinoma, tas linksmašias, teatrališkašias. Išvakarėse susirinkę prie šv. Kazimiero bažnyčios, karnavaline eiseną patraukė į Lukiškių aikštę. Priekyje šaukliai su fanfaronais, už jų persirengę istoriniais pirkliais ir karių rūbais. Iš paskos važiuojo vežimai su Vilniaus firmų, prekybinių atstovybių išraiškinga ir išmoninga reklama, gaminių pavyzdžiais ir pan. 1937 m. eiseną organizavo „Liutnios“ teatro artistai, joje buvo pavaizduotas atsiveikininimas su žiema, išvejančią Šaltį ir Gripą. Dar įspūdingesnę reginį paruošė Dailės fakulteto studentai 1938 metais – su šv. Kazimiero statula, kermošiaus simboliais – didžiulėmis meduolinėmis „širdimis“. Tąsą pirmą kartą per Kaziuką pasirodė ir garsiosios Vilniaus verbos, jomis buvo apkaityti procesijos vežimai. Universitete Kazimierinių išvakarėse būdavo rengiami ir seminarai, kuriuose kalbėta apie istorinę šv. Kazimiero adoracijos reikšmę, senąsias Vilniaus

tradicijas. O kermošiaus dieną gatvėse vykdavo studentiškojo lėlių teatro „Šopkos“ pasirodymai, šmaikščiai išjuokdavę visas tuometinio politinio gyvenimo aktualijas.

Šiandien Kaziuko kermošius – tarsi visos Lietuvos tautodailininkų suvažiavimas. Amatai – viena iš etninės kultūros sričių, kuri turi kuo aiškiausias perspektyvas išlikti ateityje. Apskritai pasaulyje rankų darbo gaminių paklausa vis didėja: jau įgrįso štampuoti, unifikuoti daiktai. Mūsų tautodailininkų ir amatininkų dirbiniuose dažnai išlaikyta ir senoji tradicija, įlieta ir kūrybiško savitumo, individualumo. Tačiau daugelis meistrų tik mugėse ir begali realizuoti savo dirbinius, užsidirbti duonai. Paklausa gi priklauso nuo visuomenės pragyvenimo lygio. Ji išaugtų, jeigu į garsiąją Vilniaus mugę suvažiuotų daugiau svečių, turistų. Kartu užsipildytų viešbučiai, kavinės, restoranai, imtų pulsuoti aptarnavimo infrastruktūra. Tačiau Kaziuko patrauklumą turi papildyti kultūrinė programa. Akivaizdu, kad šiandien savivaldybė apsiriboja tik komercinės mugės pusės tvarkymu. Kultūrinė programa jai nė motais! Įtakoti liaudies meno raidą, išgryninti formas, vengti kičo – turėtų būti tautodailininkų sąjungos uždavinys.

Šiandien tokia šventė kaip Kaziukas gali ir privalo tapti europinio masto įvykiu. Žingsniai šia linkme turėtų būti tokie: istorikai ir etnografai turi ištyrinėti šios šventės tradicijas, amatų paveldą, skelbti tai mokslo leidiniuose, propaguoti žiniasklaidoje. Etnokultūrinės veiklos organizacijos – parengti šventės kultūrinių renginių planą ir padėti jį realizuoti. Turi vykti gaminių konkursai, seminarai, parodos, gatvės vaidinimai, folkloro kolektyvų pasirodymai, kvieslių karnavalinės eisenos, „Šėpos“ teatro vaidinimai, šmaikštuolių varžytinės ir t.t.

Visiškai savitos ir kitos Vilniaus šventės. **Jurginėse** (per „Jurką“) kitados prekiauta arkliais, per **Jonines** (prieškariu trukdavusias dvi dienas) vykdavo „raganų turgus“ – prekiauta trejų devynerių žolelėmis prie šv. Jonų ir Jurgio bažnyčių. Ypatingas būdavęs ir **Petrinių kermošius**, vykdavęs Antakalnyje. Ten būdavo prekiaujama namudiniais audiniais: margosiomis drobėmis, spalvotosiomis lovatiesėmis, žvaigždėtai rankšluosčiais. O po kermošiaus jaunimas susiburdavo kalvose padainuoti ir pažaisti ateities spėjimus. Vasaros švenčių ciklą užbaigdavo **šv. Baltraus atlaidai** – didžiausia miesto cechų šventė, nes tos dienos išvakarėse buvo įsteigtas pirmasis jų, pradėdamas tikrųjų miestelėnų tradicijas.

2001 07 31

Doc. dr. *Libertas Klimka*

LIETUVIŲ PRIMITYVIOJI TAUTODAILĖ III -JAME TŪKSTANTMETYJE

Primityvizmas (lotyniškai *primitivus* - pirminis) – XIX a. pab. ir XX a. pr. modernistinė profesionalioji dailė (dažniausiai tapyba, skulptūra), kuriai būdingas sąmoningai supaprastintas vaizdavimas ir archajiškų pirmykščio bei liaudies meno formų, vaikų kūrybos elementų vartojimas. Primityvizmo atsiradimą ir išplitimą lėmė keli faktoriai:

1. Naujų formų mene ieškojimo procesas;
2. Noras atrasti pirmykštes meno ištakas, nesugadintas civilizacijos ir įtakų, senųjų kultūrų pagrindu suformuoti spontanišką, aiškų pasaulio suvokimą;
3. Alternatyvos analitiniam realizmui, natūralizmui ar impresionizmui paieška.

Vėliau meno raidoje primitivizmo elementų randame įvairiose srovėse - postimpresionizme, fovizme, kubizme, dadaizme, ekspresionizme. Primityvizmo priemonėmis naudojosi ir atskiros grupės: „Brücke“ (Vokietijoje), „Būgnų bartukas“ ir „Asilo uodega“ (Rusijoje).

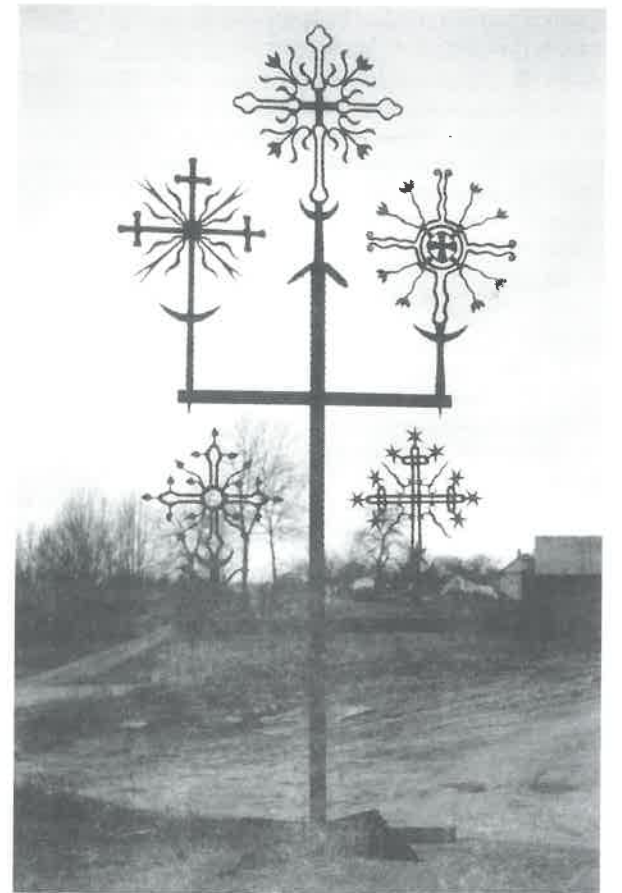
XIX a. pab. ir XX a. dailėje (ypač tapyboje) aktyviai reikišiasi savamoksliai meistrai. Kartais jų kūryba nutolsta nuo liaudies meno tradicijų, bet kartu ir nesusisieja su kokia nors conceptualine srove. Tokiai raiškai būdingas savitas, dažnai supaprastintas (naiviai vaikiškas) tikrovės pateikimas. Vaizduotės dariniai realiai supinami su tikrove, naudojamosi neįprastų įvaizdžių tarpusavyje santykiais. Tai sąlygoja laisvą proporcijų interpretavimą, atskirų detalių visiškai laisvą, kartais sąmoningą, o kartais ir netyčia pavykusį sureikšminimą.

Sunku apibrėžti, kas ir kada tampa naiviosios raiškos priežastis ir pradžia. Atrodytų, begalinis laikas skiria Altamyros ar kitų olų pirmykščio žmogaus piešinį nuo H. Matiso „Šokio“ ar H. Ruso paveiksluose tapytų figūrų. Visiškai kita stilistika atrasta Ch. Miro piešiniuose.

Šiuolaikinėje Lietuvos conceptualinėje dailėje taip pat galime įvardinti įvairių kartų ir krypčių atstovus, kurių kūryboje primitivizmas užima pagrindines pozicijas. Prisiminkime Ričardo Vaitiekūno jaunatvišką romanuką, sukurtą per subtilų skonį ir skaidrų koloritą bei saiką, Rimantą Bičiūną, išradiną stilizuojantį formą, Leonardą Gatauską, paprastinantį formas, derinamas su estetizmu, būdingu 7-tam praeito amžiaus dešimtmečiui, Vygantą Paukštę, į savo tapybos priemonių arsenalą įjungiantį keisto infantilizmo dozę.

Pateikdamas pavyzdžius spalvas sutirštinau sąmoningai, nes norėjau atkreipti dėmesį į tai, kad vaizdo primitivizmas yra labai senas atradimas.

Primityvios raiškos kokybės kaita laike galima būtų nubrėžti kaip kreivę, kurios kitimas yra atvirkščiai proporcingas amato technikos įvaldymo lygiui. Tobulėjant pirmykščio žmogaus ūkinei ir dvasinei veiklai, didėjo ir reikalavimai įgūdžiams siekiant aukštesnės gaminių (kūrinio) ar atlikimo kokybės. Visuomenė vertė amatininką gilinti savo technologines žinias, medžiagų savybių pažinimą, tobulinti žinių perdavimo būdus; grafikos srityje tai akivaizdžiausia. Pirmuosius piešinius moliu (dabar sangvina) ar nuodėguliais (dabar specialiai pagaminta lazdyno anglimi) galima būtų vadinti pieštine

Saulučių medis (sukurtas 1997-1998 m. Pasaulio folkloro festivaliui Vašingtone). Kalvis Vytautas Jarutis

grafika. Atsiradus metaliniams įrankiams, raižomas medis, vario plokštės. Išmokus panaudoti chemines medžiagas, atsiranda ęsdinimo technika - ofortas, akvatinta ir t. t. Technika, be abejo, atveria plastinio tobulėjimo erdves, iš kitos pusės - jas riboja, mažina gaivališkojo - primitiviojo prado proveržius.

Malonu klausytis mitų apie mūsų drožėjus-primitivistus. Pasirodo, Ipolitas Užkurnys kelias kirvukais sugeba pradėti ir išbaigti didžiausias 5 - 7 m eksterjerines skulptūras.

Primityvistinės skulptūros esmę prieškarinio laikotarpio mėgino nagrinėti Paulius Galaunė. Jis pastebėjo, kad meistrai skubėdami turbūt sąmoningai dažniausiai droždavo tik iš trijų pusių – iš priekio ir šonų, o nugarą palikdavo lygiai, kartais visai nepaliesę, kad sujungtų su fonu ar stogastulpiu. Jei nesujungdavo, tai tik suapvalindavo.

Skulptūrų faktūra nėra pastovi ir visiškai priklauso nuo skulptoriaus sugebėjimo ir formų pajautimo. Bet rezultatas visada turi būti nuoširdus ir įtikinantis. Vienur matome statulėlę, pjaustytą drąsiomis, plačiomis, geometrinėmis plokštumomis, suvestomis į skulptūrinės formos visumą. Kitur matome tas formas it ne medyje pjaustytas, bet lipdytas iš molio. Dažniausiai sutinkamas pjaustymas į apvalumą, tai ypač akivaizdu vaizduojant žmogaus kūną. Labai retai sutinkamas koks nors nesąmoningas primitivus formų kratinys. Rūpintojėlio skulptūrėlėse dažnokai pasitaiko grubių, tiesiog „barbariškų“ vietų, bet įdėmiau apžvelgus kūrinio visumą,

ypač jos naivia ir nuoširdžią kompoziciją, prieš mus iškyla savitas, įtikinantis vaizdas. Kartais visa skulptūrėlė išbaigta vienuodu, tolygiu stiliumi, o kartais kiekviena erdvė traktuojama kitaip - sudaro eklektinį rinkinį. Pavyzdžiui, veidas pateiktas realistiškai, per plokštumas, primenančias jo anatominę struktūrą, plaukai, barzda - grakščiai stilizuoti. Rūbai net realistiški, o rankose dar daugiau tikroviškumo. Primityvizmas pasireiškia per laisvai interpretuojamas proporcijas. Ne visada išlaikoma veido, kūno proporcijų simetrija. Stiliaus vientisumas kartais leidžia spėti esant tą patį autorių, o kartais autorius žinomas, bet kūriniai savo stiliumi nėra panašūs.

Geriau susipažinus su lietuvių primityvistine skulptūra, galima būtų ieškoti įtakų. Turbūt jų daugiau rastume mūsų bažnytiniame baroke. Tai pasireiškia per komponavimą. Vis dėlto skulptūra per tas regimas įtakas išlieka savita ir primityvi. Paulius Galaunė mano, kad panašių statulėlių anuomet galėjo būti patekusių Lietuvon ir iš Vakarų Europos, tačiau jis pabrėžia, kad didesnės įtakos, išskyrus siužetus, mūsų liaudies skulptūros raidai jos neturėjo. Yra pavyzdžių gotikos ar baroko stiliumi su tokiais elementais, kurių veltui ieškotume liaudies skulptūroje. Abejuose daug judesio: gotikinėse - daugiau tam tikro tragizmo, o barokinėse - teatrališkumo.

Dažnai lietuvių liaudies skulptūroms būdingos ramios, inertiškos masės. Šalies gilumos vienkiemių meistrams europinių reiškinų dviasia dažnai buvo svetima ar nesuprantama, todėl jos nemėginta įkūnyti savo kūriniuose. Žinodami vaizduojamą siužetą, skulptoriai vadovavosi sava logika. Tai ir buvo sąlyga rasti kompozicijų savitumui, primityvizmui, dažnai apsiribojant frontalizmu. Bet nereikėtų manyti, kad buvo apsiribota vien frontalizmu. Sudėtingesnių rezultatų pasiekdavo tie kūrėjai, kurie nebuvo tik mėgėjai, o iš tos veiklos pragyvendavo, daug dirbo. Jie sukurdavo keliafigūres kompozicijas su sudėtingesniais judesiais, atskleidžiančiais sustingusio momento gyvybiškumą. Geriau pasisekdavo tiems, kurie sugebėjo stebėti supantį gyvenimą. Jie rasdavo tokį judesį, galvos pasukimą, kuris sutapdavo su kūrinio pagrindine idėja ir nuotaika. Mūsų sodžių skulptoriui, turinčiam tik savo pašaukimą ir pojūtį, sėkmingas judesio perteikimas yra labai didelis meninis laimėjimas.

Kai kuriems gabesniems autoriams pavykdavo perteikti personažų individualumą bei veido psichologinę išraišką. Kai kuriuose kūriniuose glūdi tiek daug nežemiško liūdesio, kad tik giliai susigyvenęs su tuo siužetu skulptorius tegalėjo jį perteikti. Nors galutinis tikslas pasiekiamas ne vien skulptūrinėmis priemonėmis, bet ir pasitelkiant polichromiją.

Lietuvių liaudies skulptūroje labai dažnai naudojama **turtinga polichromija** - kitaip sakant, dažymas skirtingomis spalvomis. Atskirais istoriniais laikotarpiais polichromija yra skirtingai primityvi. Dažoma ant plono gipso sluoksnio grunto arba padengus plonu pokosto sluoksniu, o vėliau aliejiniiais dažais. Šį būdą galima drąsiai vadinti uždažymu, nes spalvai nustatomas iš anksto apribotas plotas - veido ar rūbų dalys ir t. t. Pasirinktas siužetas ir jo esmė lemia bendrą kolorito ryškumą (neužmirštant, kad jį įtakoja ir dažų kokybė). Naudojamos intensyvios spalvos: raudona, mėlyna, balta, žalia, auksinė, sidabrinė.

Apie tikslesnę ikonografinę nustatytų spalvų laikymąsi

kalbėti netenka. Dažnai jos parenkamos tokios, kurios daugiausiai patenkina autoriaus skonį. Iš dalies jas lemia gal ir tai, kokias spalvas lengviausia gauti regionų gilumose. Kita vertus, stengtasi pasirinkti, kad spalva būtų kuo mažiau blunkanti. Kūnas dažniausiai baltas, kartais - ochra, skruostai, lūpos - raudonos, akys - mėlynos, plaukai - juodi ar tamsiai rudi. Rūbai dažomi laisviau - pilki, raudoni, mėlyni, auksa, sidabro spalvos. Naujai nudažytos skulptūrėlės ne visada būna malonios akiai. Bet kai spalvas išblukina saulė, jos tampa subtiliai malonaus kolorito. Kartais sluoksniai persišviečia faktūromis, o bendrų plotų sąskambiai pabrėžia kūrinio architektoniką. Kartais polichromijoje pastebimos pastangos skulptūrinį pagrindą jungti su tapybiškumu. Būna nesėkmingų bandymų, bet apskritai šis junginys savo betarpišku primityvumu tik džiugina akį ir pabrėžia sumanymą.

Šiuolaikinėje tautodailėje polichromija labai įvairi. Viena dalis meistrų pasiekia suestetinto, skonio rėmų sukaustyto, ne visai laisvo kūrybinio rezultato; dažniau tai būdinga jaunesnio amžiaus skulptorių siekiams. Tačiau prisimename Skiesgilo vyresniojo, Stasio Riaubos, Rymantės Butkuvienės, Algirdo Juškevičiaus kūrinius, kurie yra tradicinių elementų organiška tąsa. Šiuolaikinių priemonių tobulumas leidžia laisvai operuoti blizgesiu, potepiu, precizika, matiškumu, faktūra.

Norėdamas pagrįsti apmąstymus apie primityviosios lietuvių skulptūros reikšmę, P.Galaunė cituoja 1925 m. atsiliepimus po išsamesnės mūsų liaudies skulptūros parodos Italijoje (Monzos mieste): „Puoštinės medžio skulptūros yra nepaprastai įdomios tiek meno, tiek etnografijos prasme. Jų atlikimo naivumas yra aiškiai kontrastuojantis išraiškos galiai. Gilus jausmas vedė šiuos drovius bevardžius meistrus, kuriuose atsispindi visos tautos siela. Naivus kaimo skulptoriaus menas tuose pirminiuose vaizdiniuose labai jaudina. Tai pirmų kštės meno ištakos: lietuvių tautinės skulptūrėlės yra pirminės tautinės savimonės apraiškos, kurios tradicijų bei inovacijų bruožų naujoji menininkų karta karštai ieško. Iš tikrųjų tenka pabrėžti, kad besizavint lietuvių primityviomis statulėlėmis giliai stebina ir tai, kad jose glūdi daugelio motyvų, daugelio nuotaikų pradžia, iš kurių plaukia ultramodernistinis stilius, pasireiškdamas tomis geometrinėmis formomis, kurios vainikuoja paskutiniuosius mūsų laikų laimėjimus. Primityvai buvo geometriški dėl to, kad jų stilius dar nespėjo subręsti besiplėtodamas nagrinėjime ir ieškojime, smulkmenose, pilnos švelnumo ir jausmų, kurių paskui siekė moderniškiausieji meno atstovai - futuristai ar kubistai, grįždami prie geometriškumo evoliucijos rate. Tai yra įkvėpti amžių patirties meno evoliucijoje, sėdamiesi nuotaikos, įkvėpimo ir idėjų iš primityvų, ypatingai iš skulptorių“.

P. Galaunės primityviosios tautodailės nagrinėjimo tikslas buvo parodyti, kad tai, be abejonės, vertybė, susidedanti iš menai būdingų elementų: formos konstruktyvumo, drožtų formų lakoniškumo, technikos paprastumo ir lengvumo, puikaus mokėjimo naudotis medžiaga ir vartoti įrankius, meninio vaizdo ir motyvo ryškumo ir originalumo. Be viso to čia dar pasireiškė didelis mūsų tautos mąstymo originalumas ir jos kūrybinis pajėgumas, verčias gerėtis skulptūromis kaip meno objektu.

Primityvizmas pasireiškia ir **taikomojo pobūdžio**

medžio drožinių dekoravime. Pats naiviausias būdas - padengti daikto plokštumas linijiniais raštais. Ta linija gaunama iš dviejų lygiagrečių įpjovų į briauną gilumo. Ją galima vadinti kontūrine. Tai dar paleolito laikais naudota linija puošiant kaulo, keramikos daiktus.

Lietuvių tauta mėgo puošti verpstes, kultuves, kočėlus, šaudykles, riešutų spauštukus. Raštas būdavo geometrinis, o vėliau - stilizuotas augalinis. Dviem įpjovimais peiliu į segmentinį apvalumą gaunamas dvibriaunis arba „naguotas“ pjaustymo būdas, naudotas ant rankšluostinių, klumpių. Jis grynai geometrinis, kartais augalinis, sudarytas iš lapelių. Būna ir tribriaunis, naudotas segmentinei žvaigždei apjuosti. Dekoratyvinio sudėtingumo riba nusistovėjo ties paukšteliais, arkliais, augmenija. Žmogaus vaizdavimo nesutinkama.

Nuo pirmų kštės žmogaus medžioklės vaizdų tapybos reiškinį aptinkama visose tautos, tik skirtingais būdais ir nevienodais pajėgumais besirutuliojančių. Bet kartą pamėgęs spalvas žmogus jau ieškojo būdų išreikšti tokioms mintims ir jausmams, kai be spalvų rezultatas būtų nepilnavertis.

Mūsų tautos spalvinės raiškos istorinis kelias yra savitas. Mat spalvinis šių pasaulio platumų skonis dar turi turėti tam tikrus priedėlius, kad virstų tapybine šneka: spalviniai santykiai, intensyvumas, tonas, siluetai, kontūrai, faktūros. Tautos tapybinės kultūros charakteristikas formuoja visas laiko ugdomų normų kompleksas. Visa tai susiję su spalvine gama tautinių rūbų audiniuose, gyvenamojo būsto interjere, su spalvomis eksterjere, supančios gamtos aplinkoje. Daug lemia susiklostę tautos charakteris, jos mąstymo ypatybės. Juk vaizdavimas spalvomis plokštumoje dažniausiai turi ir potekstę, kaip literatūros kūrinyje mintys „tarp eilučių“. Menininkas savo paveikslais ne tik vaizduoja regimąjį pasaulį, bet stengiasi atskleisti ir savo pasaulėžvalgą. Primityvistiniuose meno kūriniuose tai tampa pirmaeilium uždaviniu, nevaržomu paviršutinės formos ar madingos estetikos. Primityvistai tapatumo su tikrove ieško instinktyviai, remdamiesi gyvenimiška patirtimi, nekeldami sau formalių uždavinių.

Ypatingą vietą lietuvių primityvistinės tapybos raidoje užima **šventųjų paveikslai**, tenkinę religinius visuomenės poreikius. Tiesiogiai čia pasireiškia rinkos dėsnis: esant užsakovui atsiranda tiekimas. Greitai besivystanti gamyba miestuose vėliau ėmė įtakoti ir sodžiaus gyventojų buitį, tenkintis masinio dauginimo (ne rankų darbo) pakaitalais. Pavyzdžiui, oleografiniai paveikslai. Šie „tobulieji“ rakandai neturi autoriaus teptuko prisilietimo virpesio ir ekspromto.

Ir ankstesniems bevardžiams, ir šiuolaikiniams autoriniams **naiviems paveikslams** būdingas lokaliųjų dėmių spalvinis kompozicinis aiškumas. Kartais jis ribojamas, kartais laisvas nuo griežto kontūro. Pagrindiniai spalvų santykiai dažnai kruopščiai parenkami išmaišant dažus ant paletės. Muziejiniuose eksponatuose ryškus saulės poveikio pėdsakas - išblukimas, užsidengusi patina. Nežiūrint to, galima nuspėti, kad dažniausiai stengtasi išgauti intensyvias, ryškias, giliai veikiančias žiūrovą gamas. Šiuo metu tai labai gerai atsekama mūsų geriausių tapytojų - primityvistų kūriniuose.

Monikos Bičiūnienės paveikslai, turėdami gana atvirą spalvų gamą, visada išlaiko esminį kelių dėmių skambesį. Priemonės tam pasiekti labai išradingos ir įvairios: detalių

užmetimas antraeilėse plokštumose, faktūrų sukėlimas naudojantis pustomiais, dažų masės sluoksnio pašaušimas. Portretuose autorei daugiau rūpi konkreči charakteristika, o ne momentinė ar psichologinė išraiška. Priešingai, P. Gerlikienės paveiksluose nerandame ypač ryškių charakterių, bet esame hipnotizuojami keistos veidų judėjimo fazės, sustingusios ir adekvačiai stebincios žiūrovą. Labai įdomiai ši atradimą išnaudojo tapytojos sūnus. Žvilgsnių švytėjimas yra jo tapybos kredo.

Profesorius Aleksandras Jackovskis (Lenkija) taip apibūdina šiuolaikinius primityvistus: „Riba tarp dailės diplomuotos ir nediplomuotos yra labai sunkiai apčiuopiama, ypač tada, kai vertiname ne amata, o vaizduotę. Daugybė žymiausių meistrų XX a. nestudijavo akademijose ar kitose meno mokyklose, o ėjo savo keliu. Apdovanoti ne tik talentu, bet ir nuovoka“.

Autorius prisimena atvejį, kai į Dailininkų sąjungą buvo priimta menininkė, nebaigusi jokios akademijos, ir jos kūryba buvo vadinama neprofesionalia. Šiandien, kai nusistovėjusios ribos tarp atskirų kūrybos žanrų ištirpusios, kai draugiškai sugyvena skirtingos kryptys, ypač sunku apčiuopti ribą tarp „profesionalaus“ ir „naivaus“ (neprofesionalaus). Ar tai iš viso įmanoma?

Etninės kultūros globos tarybos
ekspertas
2001 07 31

Jonas Rudzinskas

**REGIONŲ KOMISIJA
(Pirmininkė Virginija Kondratienė)**

Komisija rūpinasi etnografinių regionų etnokultūrinio savitumo išsaugojimu. Numatyti tokie strateginiai komisijos uždaviniai:

1. Skatinti istoriškai susiformavusių etnografinių regionų kultūrinio savitumo išsaugojimą ir plėtrą.
2. Dalyvauti rengiant teisės aktus, susijusius su regiono sąvokos ir funkcinės paskirties tobulinimu.
3. Atliekant ekspertizes ir organizuojant viešas diskusijas nustatyti etnografinių regionų ribas pagal įvairių šakų mokslinius duomenis ir atsižvelgiant į šių dienų poreikius.
4. Bendradarbiauti su kitų Europos valstybių ekspertais ir institucijomis Lietuvos regioninės politikos plėtros klausimais.

Prieita prie išvados, kad dabartinis Lietuvos teritorinis-administracinis suskirstymas nėra palankus etnografinių regionų kultūros savitumo išsaugojimui ir plėtrai, nes jis ardo istoriškai susiformavusių regionų vientisumą, skatina kultūrinės tradicijos niveliaciją. Regionškumas – vienas pagrindinių etninės kultūros plėtros principų, todėl tokia padėtis blogina bendrą etninės kultūros būklę.

Siekdama išspręsti šias problemas bei įgyvendindama Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatas suformuoti Tarybos regioninius padalinius – regionines kultūros globos tarybas, Komisija atliko tokius darbus:

1. Ankstesnės kadencijos Seimo rengtam **Savivaldos įstatymo pakeitimo projektui** pasiūlyta etninės kultūros valstybinės globos klausimus savivaldos institucijose priskirti prie ribotai savarankiškų funkcijų bei pavesti savivaldybių merams vykdyti etninės kultūros puoselėjimo funkcijas. Į šiuos siūlymus buvo atsižvelgta.

2. Išanalizuoti teisės aktai, reglamentuojantys regiono sąvoką, jo paskirtį ir funkcijas. Dėl galimo teisės aktų tobulinimo pateikti siūlymai Seimui, Vyriausybei, Vidaus reikalų ministerijai. Pasiūlyta apibrėžti regiono sąvoką vadovaujantis Europos regionų asamblėjos deklaracijos 1 straipsnyje pateiktu regiono apibrėžimu ir sąvokomis. Suvienodinti teisės aktuose regiono sąvokos apibrėžimą, kuriame turėtų atsispindėti ne tik administracinė regiono paskirtis (kaip nurodo Regioninės plėtros įstatymas), bet būtų atsižvelgiama ir į istorines etnokultūrinės tradicijas, nulėmusias tam tikros teritorijos susidarymą (kaip numato Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas).

3. Daug dėmesio skirta **apskričių reformos projektams**. Komisijos atstovai buvo įtraukti į Vidaus reikalų ministerijoje sudarytą darbo grupę „Apskričių teritorinės reformos krypties projektui įvertinti“, rengusią naują teritorinės-administracinės reformos projektą (jis iki 2001 m. birželio pabaigos turėjo būti pateiktas Vyriausybei, tačiau vėliau sustabdytas). Diskutuodami ir įsiklausydami į oponentų nuomonę, ekspertai suformulavo Tarybos nuomonę šiuo klausimu ir pasiekė, kad į ją būtų atsižvelgta kuriant apskričių reformos projektą bei formuojant naujus administracinius centrus – regionus. Taryba pasiūlė

regionus formuoti atsižvelgiant į krašto kultūrinės tradicijas, istorinį-etnokultūrinį paveldą bei Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo nuostatas. Šie siūlymai pateikti Vyriausybei ir Vidaus reikalų ministerijai. Minėtais klausimais surengta diskusija radijo laidoje „Proskyna“, diskutuota išvykose ir regionus, pokalbiuose su Seimo nariais, rašyta spaudoje („Šiaurės Atėnuose“, „Savivaldybių žiniuose“, „Lietuvos aide“ paskelbti Tarybos narių prof. habil. dr. A. Vyšniauskaitės ir dr. V. Čapluko straipsniai, paskelbta Tarybos išvada dėl VRM projekto „Apskričių reformos koncepcija“). Tarybos siūlomai apskričių reformos koncepcijai pritarė tiek etnografinių regionų visuomeninės organizacijos, tiek valdžios institucijos.

4. Pradėtas bendradarbiavimas su Savivaldybių asociacija siekiant kartu spręsti savivaldos ir regioninės plėtros klausimus. 2001 m. balandžio mėn. surengtas bendras Tarybos ekspertų, apskričių, savivaldybių bei etnografinių regionų visuomeninių organizacijų atstovų pasitarimas, kuriame buvo aptartas Vidaus reikalų ministerijoje parengtas apskričių reformos koncepcijos projektas.

2001 m. lapkričio mėn. suengtas Tarybos ir Savivaldybių asociacijos atstovų susirinkimas, kuriame buvo svarstyti tokie klausimai: dėl Tarybos ir Savivaldybių asociacijos bendradarbiavimo sprendžiant savivaldos ir regioninės plėtros klausimus; dėl Tarybos ekspertų pagalbos savivaldos institucijoms įgyvendinant Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą bei vykdant Savivaldos įstatymu merui paskirtas funkcijas etninės kultūros puoselėjimo srityje.

Taryba ir Savivaldybių asociacija sutarė Seimo, Vidaus reikalų ministerijos bei kitų įstaigų ar organizacijų pasitarimuose dėl regioninės politikos formavimo ir Lietuvos suskirstymo (atsižvelgiant į Lietuvos valstybės konstitucines nuostatas bei istorinį-etnokultūrinį paveldą). Nutarta kartu rengti diskusijas regioninės plėtros klausimais apskrityse ir savivaldybėse.

5. Komisijos nariai ir kviestiniai ekspertai, siekdami apibrėžti galimas etnografinių regionų ribas, atliko Lietuvos etnografinių regionų ekspertizes etnologiniu, kalbiniu, archeologiniu, istoriniu, muzikologiniu, tautodailiniu bei ekonominiu požiūriais.

6. Siekiant susipažinti su etninės kultūros būkle regionuose, surengti keli išvažiuojamieji posėdžiai (Šiauliuose, Kaune, Utenoje, Šilutėje, Pagėgiuose, Alytuje, dukart Panevėžyje), kuriuose su miestų ir savivaldybių merais, savivaldybių ir kultūros įstaigų darbuotojais, visuomeninių organizacijų atstovais aptarti strateginiai ir vietiniai etninės kultūros globos uždaviniai, išsakytos problemos, savivaldos institucijoms buvo pateikti Tarybos siūlymai dėl valstybinės etninės kultūros globos užtikrinimo.

EKSPERTINIS ATSKIRŲ PROJEKTŲ IR DARBŲ 2000 METAIS VERTINIMAS

Tos sritys, atskiri jų darbai ir konkretūs projektai, kuriuos teko 2000 metais peržiūrėti ir vertinti, išskirtinos į dvi dalis:

1. Regioninis planavimas

LR Kultūros ministerija du kartus pateikė vertinimui Panevėžio apskrities teritorinio vystymo planą, nes šioje srityje ji yra kaip vienas iš subjektų, kuris rengia planavimo sąlygas. Tas šią ministeriją nemažai įpareigoja už bendros ir etninės kultūros likimą Lietuvos regionuose.

Vertinant Panevėžio apskrities planą buvo atkreiptas dėmesys į sekančius klausimus:

a. Sudarytame ir pateiktame plane niekur nebuvo paminėtas gilesnis, fundamentalesnis Panevėžio krašto istorinis kultūrinis paveldas, kad planuojamoji teritorija priklausytų Vakarinei Aukštaitijai su savita kalbos tarne, žmonių charakteriu, papročiais, kultūros ir istorinėmis įstaigomis ir pan. Be šių akcentų neįmanoma teritorinė turizmo plėtra, kuri numatoma plane.

b. Pateiktame plane skirta mažai dėmesio kultūros įstaigoms, bent jau jų bendrai struktūrinei charakteristikai: kiek čia ir kokių yra muziejų, galerijų, teatrų, ansamblių ir t.t. Be esamos padėties įvertinimo ir analizės neįmanoma daryti projekcijos ateičiai, numatyti tokių įstaigų struktūros, prognozinės situacijos. Socialinės politikos požiūriu, šios įstaigos taip pat yra darbo vietų davėjos, telkia atitinkamas pajamas vietiniam biudžetui, nekalbant jau apie jų kaip katalizatoriaus vaidmenį visai krašto ekonomikai. ES valstybėse yra labai daug pavyzdžių apie ypatingą tokių įstaigų vaidmenį krašto ūkyje. Pvz., Suomijos Šiaurės Karijose nuošalios ūkininkės Evos Riūnenen sodybos, kol užsiiminėjo pienininkyste, metinis pelnas buvo tik 25 tūkst. JAV dolerių per metus. Šią sodybą pevertus menine-etnografinė, pelnas padidėjo dešimt kartų, siekia 250 tūkst. dol. Sodyba tapo ekonominiu požiūriu labai svarbi visai vietinei komunai (valsčiui). Tas pat ir su krašto stambiais etnocentrais, jų veiklą gerai organizavus, jie teikia nemažas pajamas, kuria naujas darbo vietas.

Dėl to, tokie kaip Panevėžio apskrities planas, kitų Lietuvos teritorijų regioniniai planai turi remtis Europos Sąjungos regioninės politikos rekomendacijomis ir gera jos valstybių praktika šioje srityje. Planavimo pirminė pozicija, metodologinis pagrindas turėtų remtis „Europos regionų asamblėjos deklaracijos“ 13 straipsniu, jo septintu punktu, kur nurodyta: „**svarbiausias tikslas ir toliau pasilieka vystyti tikrąjį regionų identiškumą**“. Be tokios principinės pozicijos gero regioninės plėtros plano sudaryti nepavyks, tačiau tai reikalauja išsamaus planuojamos teritorijos pažinimo, jos istorinės raidos suvokimo, kultūrinės retrospekcijos.

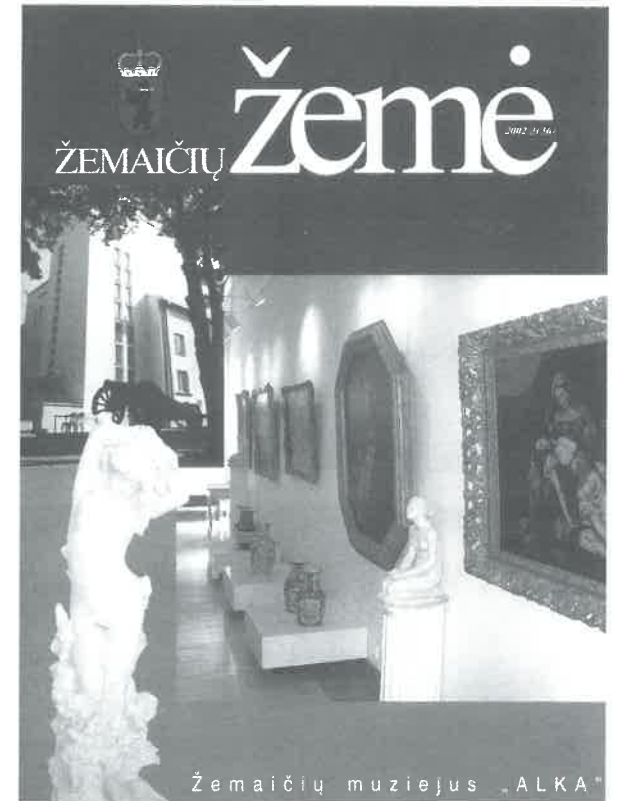
2. Lietuvos regionų pavadinimų ir orientacinių ribų nustatymas

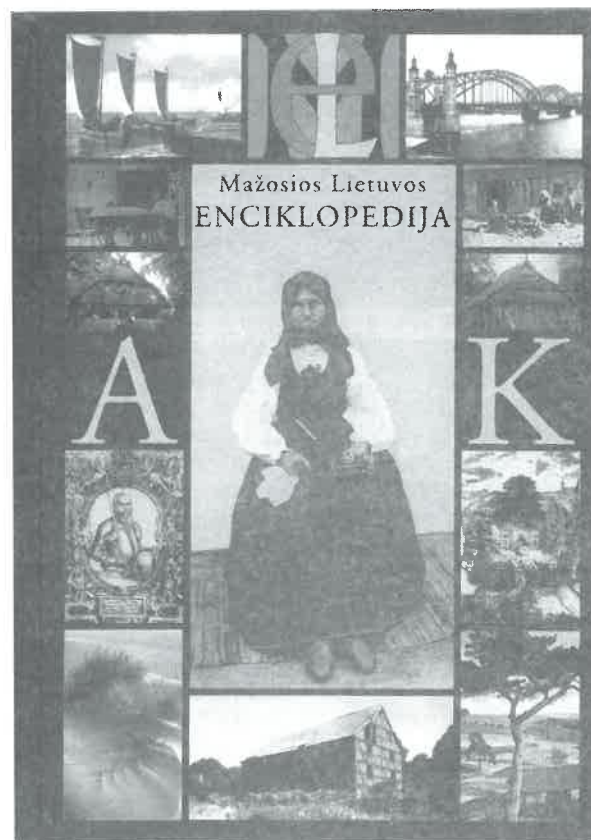
Siekiant palengvinti naujai LR Vyriausybei greičiau baigti susidariusią painiavą su esamu šalies padalinimu į apskritis, kurios vis dažniau pradedamos vadinti regionais, nors su ES savivaldos regionais dar mažai ką turi bendro, sudaryti du projektiniai Lietuvos suskirstymo

į savivaldos regionus variantai. Vienas jų sudarytas remiantis galimybe šalį suskirstyti į keturis pagrindinius regionus (Dainava, Aukštaitija, Suvalkija ir Žemaitija), o kitas - į penkis: Aukštaitiją dalinant į dvi savarankiškas teritorines dalis: Vakarinę ir Rytinę Aukštaitiją. Pirmasis projektas atspausdintas Lietuvos-Suomijos draugijos leidinyje „Suomija“ (2000 m. gruodžio mėn., Nr. 2(25)), kitas pateiktas Lietuvos Savivaldybių asociacijos leidiniui „Savivaldybių žinios“. Šie projektai padės greičiau šioje srityje apsispręsti, rasti geresnį sprendimą.

2000-12-27

Dr. Vygasdas Čaplikas

Nuo 2000 metų vyksta svarstymai, kaip dabartines Lietuvos apskritis, sumažinant jų skaičių, pertvarkyti į regionus, atitinkančius Europos Sąjungoje plačiai taikomą praktiką. Regionų komisija, pasitelkusi ir kviestinius ekspertus, nuo 2001 m. pradžios pačiais įvairiausiais aspektais nagrinėjo šią problemą ir pateikė platų nuomonių bei pasiūlymų spektrą šiuo klausimu.

Lietuvos Respublikos Vyriausybei 2001 05 01

DĖL APSKRIČIŲ REFORMOS KONCEPCIJOS PROJEKTO VERTINIMO

<...> Tarybos Regionų komisijos ekspertai išnagrino Jūsų pateiktą Apskričių reformos koncepcijos projektą.

Regionų komisijos ekspertų posėdyje dalyvavo ekspertai doc. dr. Rimantas **Astrauskas** – Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas; kviestiniai svečiai: Ramūnas **Darulis** – Vidaus reikalų ministerijos viceministras, sudarytos tarpžinybinės darbo grupės apskričių reorganizavimo projektui pateikti vadovas; habil. dr. Paulius **Kavaliauskas** – Vilniaus universiteto profesorius; Eugenijus **Petrovas** – Tautinių mažumų ir išeivijos departamento atstovas; komisijos nariai: Virginija **Kondratienė** (komisijos pirmininkė), akademikai, profesoriai, habil. dr. Zigmantas **Zinkevičius**, Antanas **Tyla** ir Angelė **Vyšniauskaitė**, dr. Vygantas **Čaplikas**, dr. Petras **Kalnius**, Jonas **Rudzinskas** ir Rasa **Vasiliauskaitė**.

Ekspertų išvados suformuotos vadovaujantis Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu, kuriame apibrėžta etnografinio regiono sąvoka, bei Lietuvos Respublikos Seimo 2000 m. liepos 13 d. nutarimu Nr. VIII-1848, kuriame įvardinti penki regionai (Žemaitijos, Aukštaitijos, Suvalkijos (Sūduvos), Dzūkijos (Dainavos) ir Mažosios Lietuvos), bei remiantis kalbininkų, etnologų, muzikologų, archeologų, architektų bei kitų sričių specialistų moksliniais tyrimais.

Teikiame Jums Tarybos ekspertų išvadas bei pasiūlymus.

Tarybos pirmininkas *Rimantas Astrauskas*

EKSPERTŲ IŠVADOS DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS VIDAUS REIKALŲ MINISTERIJOS PATEIKTOS „APSKRIČIŲ REFORMOS KONCEPCIJOS (PROJEKTO)“

Etninės kultūros globos tarybos Regionų komisijos ekspertai, susipažinę su Vidaus reikalų ministerijos pateikta „Apskričių reformos koncepcija (projektu)“, nutarė:

1. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuva veda intensyvias derybas dėl stojimo į Europos Sąjungą, būtina kuo skubiau pertvarkyti šalies teritorinį administracinį suskirstymą, įvykdant esminę apskričių reformą, atitinkančią Europos Sąjungos regioninės politikos pagrindus.

2. Teisinga, kad vykdant reformą turi būti sumažintas apskričių skaičius, tačiau vietoj jų turi būti sudaryti 4–5

šalies makrostruktūriniai administraciniai dariniai – regionai.

3. Šalies regionai turi būti sudaryti vadovaujantis istoriniu-etnokultūrinio paveldu, atsižvelgiant į Europos Sąjungos valstybių teritorijų regionavimo praktiką ir siekiant išsaugoti makrostruktūrinių teritorinių vienetų (žemių, sričių, kraštų ir pan.) identitetą.

4. Naujus regionus išskirti tokiais pavadinimais: Aukštaitija, Dzūkija (Dainava), Suvalkija (Sūduva) ir Žemaitija. Žemaitijos regione gali būti išskirta ypatinga buv. Klaipėdos krašto teritorija – Mažoji Lietuva kaip subregionas.

5. Atsisakyti koncepcijos (projekto) tekste ir schemose nurodytų nevykusių, prieštaraujančių identiteto išsaugojimui naujų teritorinių administracinių vienetų (kraštų) pavadinimų: Kauno regionas, Klaipėdos regionas, Šiaulių regionas, Vilniaus regionas ir pan.

Platesnis paaiškinimas

Apskričių reformą būtina atlikti todėl, kad apskritys buvo sudarytos neatsižvelgiant į vietinių bendruomenių interesus ir poreikius, o apskričių ribos nustatytos pažeidžiant šalies istorinį paveldą bei etnokultūrinį vientisumą.

Pateiktoje koncepcijoje (projekte) minima, kad būtina atsižvelgti į etnokultūrinį savitumą, istorinį paveldą, vietinės bendruomenės poreikius, tačiau projekto tekste ir schemose tai neatsispindi. Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad etnografinio regiono sąvoką ir pavadinimus apibrėžia Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas ir Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas „Dėl Etninės kultūros globos tarybos sudėties ir nuostatų patvirtinimo“.

Etninės kultūros globos tarybos Regionų komisijos ekspertai, teikdami savo išvadas dėl regionų ribų nustatymo, iš esmės vadovavosi Vilniaus universiteto doc. dr. Vygando Čapliko sudarytu žemėlapiu. Kadangi daugumos ekspertų nuomonė tuo klausimu sutapo, siūlome tokius regionų pavadinimus ir į juos įeinančius administracinius regionus. Jie ir apsprendžia orientacines regionų ribas.

Aukštaitija:

Pakruojis, Pasvalys, Biržai, Radviliškis, Panevėžys, Kupiškis, Rokiškis, Anykščiai, Utena, Zarasai, Kėdainiai, Ukmergė, Molėtai, Švenčionys, Ignalina.

Tačiau papildomai Aukštaitijai siūlome priskirti Joniškio rajoną. Joniškio rajonas priklauso vakarų aukštaičių tarmei (pagal kalbininką A.Salį, plačiau prof. habil. Dr. A.Vyšniauskaitės pateiktoje išvadoje).

Taip pat atkreipiame dėmesį, kad Šiaulių ir Raseinių rajonai kalbiniu požiūriu yra mišrūs (aukštaičių, žemaičių). Būtų tikslinga įkurti Kuršėnų ir Ariogalos savivaldybes. Tada Ariogalos ir Raseinių bei Šiaulių ir Kuršėnų savivaldybės natūraliai atsiribotų kaip žemaitiška ir aukštaitiška, ir jų skiriamoji riba būtų siūloma regionų riba.

Žemaitija:

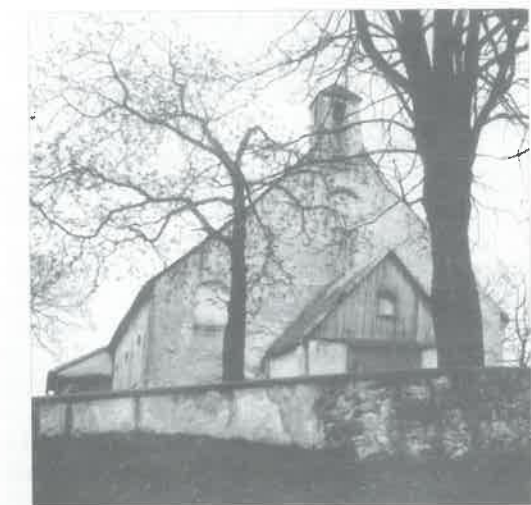
Kretinga, Skuodas, Mažeikiai, Akmenė, Joniškis, Klaipėda, Plungė, Telšiai, Šiauliai, Šilutė, Šilalė, Kelmė, Tauragė, Raseiniai.

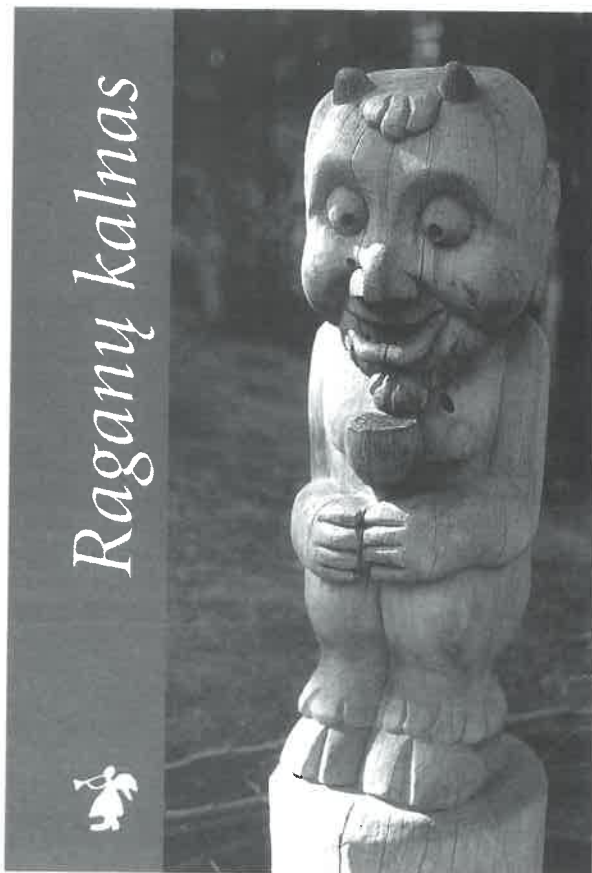
Papildomai siūloma išskirti Žemaitijos regione Klaipėdos krašto (Mažosios Lietuvos) subregioną su centru Klaipėdoje, į kurį įeitų Klaipėdos, Šilutės rajonai ir Kuršių Nerija.

Žiemgala

ISTORIJOS IR KULTŪROS ŽURNALAS 2001/1

Suvalkija:

Jurbarkas, Šakiai, Kaunas, Jonava, Vilkaviškis, Marijampolė, Prienai.

Dzūkija:

Kaišiadorys, Širvintos, Vilnius, Alytus, Trakai, Šalčininkai, Lazdijai, Varėna.

Galutinė išvada: siūlome, vykdant naują teritorinį-administracinį Lietuvos suskirstymą, nevertoti „Klaipėdos regiono, Šiaurės regiono, Kauno regiono, Vilniaus regiono“, o istoriškai patvirtinamus ir pagrindžiamus tiek mokslinėje literatūroje, tiek ir gyvenimo praktikoje naudojamus bei integruojantis į Europos Sąjungą visiškai priimtinus pavadinimus – *Aukštaitija, Dzūkija/Dainava, Suvalkija/Sūduva, Žemaitija*. Teikiame V. Čapliko ekspertų patikslintą žemėlapij (Nr.2).

Regionų komisijos ekspertų nuomonė dėl koncepcijos projekte išdėstytų funkcijų suskirstymo yra tokia: 1999 m. Lietuvos Respublikos Seimas ratifikavo „Europos savivaldos chartiją“. Europos Sąjunga priėmė „Europos regionų asamblėjos deklaraciją“, kurioje aiškiai apibrėžtos savivaldos regionų funkcijos. Manome, kad šiais, taip pat Europos Sąjungos Regionų komiteto, Europos Tarybos Vietos ir regionų valdžių kongreso (VRVK) dokumentais, taip pat atitinkamais Lietuvos Respublikos įstatymais ir teisės aktais turi būti grindžiamas funkcijų suskirstymas tarp vietos ir regioninės savivaldos bei centrinės valdžios institucijų.

Regionų komisijos ekspertai teigiamai vertintų Vidaus reikalų ministerijos pateiktą „Apskričių reformos koncepciją (projekta)“, jei būtų atsižvelgta į šias mūsų išvadas. Ekspertai galėtų dalyvauti ir kituose Lietuvos apskričių pertvarkymo į savivaldos regionus veiklos

baruose, taip pat norėtų aktyviai prisidėti prie žymiai demokratiškesnio Lietuvos valdymo modelio sukūrimo ir jo įgyvendinimo.

Regionų komisijos pirmininkė *Virginija Kondratienė*
2001-4-04

PASIŪLYMAI DĖL LIETUVOS REGIONAVIMO PROJEKTO

1. Lietuvos administracinį suskirstymą į savivaldos regionus būtina atlikti remiantis istoriškai susiklosčiusių krašto atskirų sričių etnokultūriniu ir lingvistiniu savitumu, tų sričių gyventojų savimone bei tradicijomis ir papročiais.

2. Tokios istoriškai susiformavusios ir žmonių sąmonėje įsitvirtinusios Lietuvos etnografinės sritys yra **Aukštaitija, Dainava (Dzūkija), Sūduva (Suvalkija) ir Žemaitija.**

3. Žemaitijos regione reikėtų **išskirti kaip atskira subregioną** buv. Klaipėdos kraštą - **Kuršių neriją, Klaipėdos ir Šilutės** rajonus, išsiskiriančius tradicinės etninės kultūros daugelio elementų savitumu, krašto istorine praeitimi.

4. Minėtų išskiriamų savivaldos regionų centrais laikyti: Aukštaitijos - **Panevėžį**, Dainavos (Dzūkijos) - **Alytų**, Sūduvos (Suvalkijos) - **Marijampolę**, Žemaitijos - **Telšius**. Tai atitiktų tiek šių regionų praeities tradicijas, tiek šiuolaikinę ekonominę trauką.

5. Suformuojant siūlomus dabartinius Lietuvos administracinius savivaldos regionus nepažeisti esamų rajonų ribų.

6. Į Aukštaitijos regioną sujungti: Anykščių, Biržų, Ignalinos, Joniškio, Kėdainių, Kupiškio, Molėtų, Pakruojo, Panevėžio, Pasvalio, Radviliškio, Rokiškio, Švenčionių, Ukmergės, Utenos rajonus.

Į Dainavos (Dzūkijos) regioną sujungti: Alytaus, Kaišiadorių, Lazdijų, Šalčininkų, Širvintų, Trakų, Varėnos, Vilniaus rajonus.

Į Sūduvos (Suvalkijos) regioną sujungti: Jonavos, Jurbarko, Kauno, Marijampolės, Prienų, Šakių, Vilkaviškio rajonus.

Į Žemaitijos regioną sujungti: Akmenės, Kelmės, Klaipėdos, Kretingos, Mažeikių, Plungės, Tauragės, Telšių, Raseinių, Šiaulių, Šilalės, Šilutės rajonus.

Šiame regione išskiriama subregiono centru laikyti **Klaipėdą.**

7. Etnografinio regiono sąvoka buvo įtvirtinta LR Seimui 1999 m. priėmus „Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą“, o istoriškai susiformavusių minėtų 4 regionų pavadinimai - LR Seimo 2000 m. liepos 13 d. priimtame nutarime „Dėl Etninės kultūros globos tarybos sudėties ir nuostatų patvirtinimo“.

Paaikškinimas apie Lietuvos etnografinių regionų susiformavimą istorijos būvyje

1. Aukštaitija

Aukštaičių vardas jau minimas XIII-XIV a. istoriniuose šaltiniuose. Petras Dusburgietis savo Kronikoje, aprašydamas 1294 - 1300 m. įvykius, šią Lietuvos dalį vadina **Austechia**. LDK kunigaikščio Gedimino 1322 m. sutartyje su Livonijos ordinu minima **terra Eystoythen**. Viename Vytauto 1420 m. dokumente Aukštaitija vadinama **Auxtote**. Kronikininkas tada aukštaičius vadina **Ousteten** vardu.

Bronius Kviklys. Mūsų Lietuva. T. 1. Vilnius, 1989. P. 543.

2. Žemaitija

Pirmosios žinios istoriniuose šaltiniuose iš XIII a.: Ipatijaus kronikoje 1219 m. minimi taikos derybose dalyvavę **žemoitskyje kniazia** Erdvilas ir Vykintas; minimi žemaičiai, jie laikomi lietuviais XIII a. paskutiniame dešimtmetyje (1290) Eiliuotoje Livonijos kronikoje; 1322 m. Gedimino taikos sutartyje su Livonijos ordinu žemaičiai (**Samoythen**) ir aukštaičiai (**Eustoythen**) minimi kaip jo valdomos žemės. LDK kunigaikštis Vytautas 1420 m. Šventosios Romos imperatoriui Zigmantui rašė: „Žemaičiai iš senų laikų vadinosi lietuviais, nes ta pati kalba ir tie patys žmonės (**unum ydeoma et uni homines**); Žemaitija (**Samogth**) - tai ta pati, žemesnė žemė (**terra inferior**), o aukštaičiai (**Auxtote**) – „**terra superior**“.

XIII a. Žemaičius sudarė vakarinė Lietuvos teritorija nuo Nemuno, Nevėžio iki Ventos aukštupio. XV - XVI a. susidarė Didžioji Žemaitija nuo Palangos iki Nevėžio, šiaurėje - iki linijos kiek į vakarus nuo Šeduvos-Pakruojo-Linkuvos-Žeimelio.

Visa ši teritorija seniau vadinta Žemaičiais. Po spaudos atgavimo per laikraščius ir šnekamojoje kalboje ėmė plisti lytis - Žemaitija. Lietuvos Metrikoje rašoma „**Žemoit**“. Ilgainiui imta rašyti lenkiškai **Žmudz**, rus. - **Žmud**, vok. **Samoyte, Samaiti, Schamaiten**. Į Lietuvos istoriją **Žemaičiai** įsijungė nuo XII a. pabaigos.

Lietuvių enciklopedija. T. 35. Boston, 1966. P.194-198.

A. Salys. Lietuvių kalbos tarmės // Lietuva. Lietuvių enciklopedija. T. 15. Vilnius, 1990. P. 575.

3. Sūduva - Suvalkija

Tai Lietuvos valstybės dalis tarp Rytų Prūsijos (Mažosios Lietuvos - dabar Kaliningrado - Karaliaučiaus srities) vakaruose, Nemuno šiaurėje ir rytuose. Istoriniuose šaltiniuose ši teritorija buvo įvairiai vadinama: **Sūduva, Dainava, Suvalkija**. Pirmąkart **sūduvių** vardas paminėtas Ptolemėjaus, graikų geografo, - „**Galindai kai Sudinoi**“. P. Dusburgiečio Kronikoje jie užrašyti - „**Galindite**“ ir „**Sudovite**“. Rusų Nestoro Kronikoje (983 m.) jie vadinami **jotvingiais**. Imperatorius Zigmantas Liuksemburgietis 1420 m. Kryžiuočių ordino didžiajam magistrui teigė, jog sūduvių ir jotvingių žemė yra tas pats - „**terra Sudorum et Iacuitarum quod idem est**“. XIII a. **sūduviai** priskiriami prūsams. Bet XIII a. visas kairysis Nemuno kraštas pagal V. Kadlubeką vadintas **Polexia** - „Pagirys“. M. Toeppenas, nagrinėjęs **Sūduvos** istorines ribas, nustatė, jog jos buvo: šiaurėje - Nemunas,

o Nemuno vidurupis ir dalis žemupio - natūrali rytinė ir šiaurinė Sūduvos siena. Tik prie Gardino sūduviai galėję gyventi ir dešiniajame Nemuno krante. Vakaruose Sūduva rėmėsi į Galindos ir Nadruvos plotus. Sūduviai, kaip ryčiausia ir skaičiumi gausiausia prūsų gentis, daugiau ar mažiau skyrėsi nuo kitų prūsų ir savo tarpe.

Lietuvių enciklopedija. T. 29. Boston, 1963. P. 114-123.

„Naujausi tyrinėjimai Sūduvos vakarinius plotus leidžia laikyti integralia Lietuvos dalimi tik nuo Vytauto laikų“ (p. 451). „XV-XVI a. apie Sūduvą jau nebuvo galima kalbėti, kad tai buvo tuščias girių masyvas. Panemunės ir Paprūsės (ypač Virbalio sritis) ruožai jau buvo (p. 455) apgyvendinti. Iš LDK dvarų (Birštono, Alytaus, Merkinės, Gardino ir kt.) buvo vykdoma energinga vidaus kolonizacija“ (p.456). „Sūduva nuo Vienos kongreso 1815 m. priklausė vad. Lenkijos karalystei“ (p.459).

K. Pakštas. Lietuvos valstybės plotai ir sienos // Lietuva. Lietuvių enciklopedija. T.15. Vilnius, 1990.

Suvalkijos vardas kilo nuo Suvalkų miesto pavadinimo, apie kurio įsikūrimą pirmosios žinios yra iš XVII a. 1867 m. rusų buvo sukurta **Suvalkų gubernija**, išsilaikiusi iki 1915 m. Iš kitų to meto Lietuvos gubernijų (Vilniaus, Kauno, Gardino) Suvalkų gubernija išsiskyrė tuo, kad čia veikė Napoleono kodeksas, naudotas naujasis Grigaliaus kalendorius. Tad, apimdama visą Užnemunę, Suvalkų gubernija šiai Lietuvos sričiai paliko Suvalkų krašto vardą šalia istorinio Sūduvos vardo.

Lietuvių enciklopedija. T.29. Boston, 1963. P. 115.

4. Dzūkija - Dainava

Dainavos vardas - **Deynowe, Dainowe, Denowe** - panaudotas Sūduvių žemės dovanojimo Livonijos ordinui dviejuose Mindaugo (1253 ir 1259 m.) dokumentuose. Tada ji tapatinata su jotvingiais.

Lietuvių enciklopedija. T.29. Boston, 1963. P.115,116.

Manoma, kad **Dainavos** vardas yra sritinės kilmės, apibendrintas jau XIII a., žinomas iš Lietuvos metraščių ir naudotas tik pačių lietuvių, šis vardas paplitęs pietryčių Lietuvoje. Užnemunėje jis gyventojų niekada nevertotas.

Lietuvių enciklopedija. T. 4. Boston, 1954. P. 234-235.

Pietryčių Lietuvos daliai **Dainavos** vardą atgaivino V. Krėvė ir K. Būga, vietoje **Dzūkijos** termino, atsiradusio nuo šios krašto dalies gyventojų tarminės ypatybės - dzūkavimo: vietoje *č, dž* tariama *c, dz, o t, d ir tv, dv* prieš *i, y, i, ie* išverčiami afrikatomis *c, dz*.

Dzūkavimą kaip LDK tarmės ypatybę pirmąkart pamini Sapūnas 1673 m. „Compendium Gramaticae Lithvanicae“. Dzūkiškų kalbos lyčių yra ir K. Sirvydo „Punktuose Sakymų“ (1644 m.).

Pats **dzūkų** vardas istoriškai paliudytas iš XIX a.: taip A. Polujanskis vadina lietuvius, gyvenančius senosios Augustavo (Suvalkų) gub. visoje Kalvarijos apskr. ir Seinų apskr. šiaurinėje dalyje.

Lietuvių enciklopedija. T. 5. Boston, 1955. P. 301, 302.

Tad „dzūkų (nuo dzūkavimo) terminas jau turi šimto metų su viršum tradiciją ir vartojamas ne tik kalbininkų, bet ir etnografų. Jis aiškiai išskiria visą aukštaičių pietų rytų kampą kaip atskirą būdingą aukštaičių dzūkų tarmę. Dzūkavimo teoriškai nustatomą senumą faktiškai patvirtina XVI a. pradžios rankraštiniai poteriai“.

A. Salys. *Lietuvių kalbos tarmės // Lietuva. Lietuvių enciklopedija. T. 15. Vilnius, 1990. P. 585.*

„Šiandien dzūkiškai kalbama lietuvių kalbos ploto pietų rytuose, maždaug už linijos Vištyčio ež. - Alytus, Musninkai, Labanoras - Zarasai. Šiandieninis dzūkų plotas yra išsišęs kaip tik visu gudų pasieniu“.

Lietuvių enciklopedija, T. 5. Boston, 1955. P. 301.

IŠVADOS

Atsižvelgdama į visa tai, kas išdėstyta, siūlyčiau naujam Lietuvos teritoriniam suskirstymui duoti ne siūlomus „Klaipėdos regiono, Šiaurės regiono, Kauno regiono, Vilniaus regiono“, o istoriškai patvirtinamus ir pagrindžiamus, tiek mokslinėje literatūroje, tiek ir gyvenimo praktikoje naudojamus bei integruojantis į Europos Sąjungą visiškai priimtinus pavadinimus - **Aukštaitija, Dzūkija (Dainava), Sūduva (Suvalkija), Žemaitija.**

2001 02 08 Prof. habil.dr. *Angelė Vyšniauskaitė*

APIE ĮVAIRIUS POŽIŪRIUS Į ETNOKULTŪRINIUS REGIONUS IR GALIMUS JŲ RIBŲ NUSTATYMUS

Ne tik publicistikoje, grožinėje literatūroje, bet ir mokslinėse studijose ne kartą bandyta aiškintis Lietuvos susiskirstymą pagal etnokultūrinius regionus. Tačiau dažnesnį nuomonių sutapimą galime pastebėti tik regionų skaičiaus ir jų pavadinimų klausimu, bet tarp daugybės nuomonių sunku rasti bent keletą vieningų nuomonių dėl regionų ribų. Tuo labiau, kad ribų nustatymą komplikuoja ne tik taikomi skirtingi subkultūriškumo kriterijai, bet ir tai, kad labai įvairuoja požiūriai dėl ribų konstatavimo laike: vieni ima įvairių istorinių laikotarpių ribas, kiti - dabarties.

Pranešimo autorius laikosi nuomonės, kad Taryboje, nors ir čia gali būti pačių įvairiausių nuomonių, įmanoma per du ar tris posėdžius galutinai susitarti dėl regionų skaičiaus ir pavadinimų. Tačiau jokių būdu neįmanoma per tokį trumpą laiką susitarti dėl regionų ribų.

Valdininkai, kuriems kas nors iš mūsų pažadėjo greitai, ilgai negaištant duoti Tarybos, kaip etnokultūros eksperto, atsakymus ne tik dėl regionų skaičiaus, pavadinimų, bet ir dėl jų ribų, iš mūsų to greitai sulaukti negali dėl objektyvių priežasčių. Taip pat bus blogai, jeigu jie, greitai negavę mūsų atsakymo, skubės savavališkai ką nors daryti. Tuo atveju jiems gali atrodyti, kad regionų ribos mums patiems yra nesuvokiamos arba kad Tarybos nariai patys dėl to nesusitaria. Tačiau ribų nėra todėl, kad jų išvesti beveik neįmanoma. Jos yra „plaukiojančios“,

atsiduriančios vis kitoje vietoje, kai ribų išvedimo kriterijumi imami skirtingi subetninės ar etnografinės priklausomybės požymiai.

Etnografinės priklausomybės nustatymo **kriterijų yra keletas:** tarmė, materialinė kultūra, dvasinė kultūra, regiono žmonių savimonė. Jų gali būti ir daugiau, kaip antai, genofondo žemėlapis. Tarmė ir regioninė savimonė bene patys ryškiausi subetninės priklausomybės požymiai, be to, šie pastarieji tarpusavyje yra labiausiai suponuoti: apsisprendimą „Kas aš?“ labiausiai lemia tarmė. Etnokultūrinės ribos laiko tėkmėje kinta, ir ypač sparčiai keičiasi, pasislenka būtent tarmės ir savimonės arealo ribos. Lietuvoje tarp visų etnografinių grupių, labiausiai dėl kalbinės asimiliacijos, sparčiai keičiasi žemaičių tarmės ribos.

Ribos gali būti išvestos tik kartografuojant. Šiuo metu yra trys žymesni etnokultūrinių regionų kartografavimo bandymai:

1. Kalbininkų atliktas skirstymas pagal tarmes. Jį galime rasti Z. Zinkevičiaus „Lietuvių kalbos istorijoje“, A. Salio veikaluose arba neseniai išleistoje „Lietuvių kalbos enciklopedijoje“.

2. Lietuvių, latvių, estų ir Maskvos M. Miklucho-Maklajaus instituto etnologų bendrai atliktas Lietuvos etnokultūrinių regionų kartografavimas pagal materialinės kultūros požymį. Žemėlapi galima rasti 1985 m. išleistame leidinyje „Istoriko-etnografičeskij atlas Pribaltiki, T. I Zemliadeliėje“.

3. Po Lietuvos valstybės atkūrimo buvo, atrodo, keletas mėginimų regionus kartografuoti etnokultūriniu principu, iš kurių realizuotas yra bene tik vienas. Tai mokykliniame „Lietuvos geografiniame atlase“ įdėtas neva etnografinių regionų žemėlapis. Jų ten išskiriami devyni.

1999 m. pavasarį į mane kreipėsi Vilniaus universiteto kartografijos centro vadovas P. Gaučas, prašydamas, kad mes, t.y. Lietuvos istorijos instituto etnologai, pateiktume jam etnografinių regionų ribas, nes jie norį leisti mokykloms etnografinių regionų žemėlapi. Mes jį informavome apie klausimo keblumą ir galėjome rekomenduoti tik minėtojo 1985 m. atlaso žemėlapi. Kaip buvo realizuotas šis P. Gaučo sumanymas, pranešimo autoriui nėra žinoma. Nežinau ir to, kas minėtą mokyklinį žemėlapi sudarė.

Kadangi trečiasis atvejis iš esmės nėra etnokultūrinių regionų kartografavimas, manau, kad turiu apsiriboti tik pirmųjų dviejų komentavimu.

Istoriniame-etnografiniame atlase išskiriami 4, o ne 5 regionai, ribos išvestos apytikriai, kadangi regionų ribų sandūroje yra plačios mišriosios zonos: tarkime, paribyje žemaitiškieji materialinės kultūros reiškiniai įsismelkę į aukštaitiškąjį arealą, o aukštaitiškieji - į žemaitiškąjį. Taigi norint remtis šiuo principu, sutapatinti etnokultūrinį regioną su administraciniu regionu būtų keblu, nes nėra aiškios skiriamosios linijos.

Savo ruožtu regionavimas pagal tarmes gerai tiktų atriboti Žemaitiją nuo Aukštaitijos, tačiau būtų labai keblus norint atriboti Suvalkiją nuo Aukštaitijos ir dar keblesnis atribojant Aukštaitiją nuo Dzūkijos, nes dzūkai ir suvalkiečiai taip pat yra ne kas kita kaip aukštaičiai, todėl kalbininkų žemėlapiuose suvalkiečių ir dzūkų šnektos nėra to paties lygmens kaip žemaičių ir aukštaičių tarmės. Kalbininkų žemėlapiuose išskiriamos tarmės:

žemaičių, vakarų aukštaičių, rytų aukštaičių, pietų aukštaičių. Jeigu sąlyginai suvalkiečių ir dzūkų šnektas arba patarmes prilyginsime aukštaičių ir žemaičių tarmėms, t.y. jei joms suteiksime tokį pat rangą, ir pagal tai regionuosime, vis tiek išlieka didelė kolizija atribojant aukštaičius nuo dzūkų, nes dzūkuojančių randame iki Turmanto. Tačiau, kaip žinome, į šiaurę nuo Vilniaus etninio paribio patys gyventojai, nors kalba dzūkiškai, tačiau dzūkais savęs nelaiko, jie turi aiškią aukštaitišką savimonę. Ignalinos rajono gyventojai niekada nesutiktų būti Dzūkijos regiono gyventojais.

Taip pat nepamirština ir tai, kad materialinės kultūros ir tarmių arealai taip pat nesutampa su dvasinės kultūros reiškiniais bei regioninės savimonės arealais. Beje, pagal pastaruosius du požymius jokie kartografavimo darbai neatlikti.

Taigi, kaip matome, susiduriame su padėtimi, kai vieną ir tą patį atribojimo kriterijų pritaikyti visai Lietuvai neįmanoma: vienas kuris nors kriterijus tinka atriboti X grupę nuo vienu, tačiau netinka atriboti nuo kitų. Imant kitą kriterijų yra panašiai. Jeigu laikysimės principo regionuoti pagal dabartinius administracinius rajonus, t.y. nekeičiant jų ribų, tai vėl nebus išlaikytas etnokultūrinio vientisumo principas, nes, pavyzdžiui, Šiaulių ir Raseinių rajonai susideda iš žemaičių ir aukštaičių, Jurbarko rajonas - iš žemaičių ir suvalkiečių, Kauno rajonas - iš suvalkiečių ir aukštaičių, o dzūkų ir aukštaičių riba iš viso miglota.

Iš to galime daryti išvadą, kad teks vienu metu taikyti keletą kriterijų, pagrindu imant vieną kurį nors iš jų, galbūt tarmę su patarmėmis, ir gal tai padėtų atribojant aukštaičius nuo dzūkų. Bet čia reikia autoritetingų kalbininkų pagalbos ir ilgų bendrų diskusijų.

Kitas svarbus klausimas yra laiko kriterijus: kokio laikmečio regionų ribas mes norime turėti - baltų genčių susiformavimo, LDK laikotarpio, nacijos tapimo laikotarpio ar dabartines. Žemaičiai jau daug prisifantazavo ir nori Žemaitijos iki Nevėžio. Mes šiuo klausimu jau diskutavome Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriuje ir priėjome prie vieningos nuomonės, kad nėra kitos išeities, kaip laikytis dabartinių ribų.

Atskiras klausimas iškyla dėl Mažosios Lietuvos. Tuo klausimu mes institute taip pat tarėmės, bet nesame vieningos nuomonės. Profesoriai A. Tyla ir V. Milius laikosi nuomonės, kad tokio regiono nereikia išskirti, nes nebėliko tos kultūros subjektų, „nešiotųjų“, t.y. neliko lietuvininkų. Iš tiesų jų neliko, jie patyrė sovietinį holokaustą, liko gal keletas šimtų, bet ir tie yra išsisklaidę. Jie teisūs ir tuo požiūriu, kad tai prieštarautų bendram principui laikytis dabartinės padėties. Tačiau aš asmeniškai manau, kad galima diskutuoti dėl M. Lietuvos subregiono. Gal padaryti išimtį? O reikėtų dėl šių priežasčių:

- būtų pagerbtas išnykusio mūsų subetnosos atminimas;
- išlikęs kai kuris lietuvininkų kultūros paveldas;
- lieka pretekstas vystyti lietuvių kultūrinę veiklą anapus Nemuno.

Galbūt tai galėtų būti ir ne administracinis, o tik kaip memorialinis regionas, didelis istorinis-kultūrinis parkas, tuo labiau kad ir patys lietuvininkai pagal tarmę yra tik vakariniai žemaičiai.

Jeigu iš mūsų reikalauja greito atsakymo, gal reikėtų

pasiūlyti laikinai vadovautis 1985 m. atlasu, gal kalbininkų sudarytu žemėlapiu, bet jame nėra Dzūkijos ir Suvalkijos.

Vis dėlto etnokultūrinis makroregionas neturėtų būti po savivaldybės einančioji pakopa. Makroregione turėtų išlikti apskritys arba vadinamieji mezoregionai (trijų pakopų savivalda?). Principas - penkios apskritys = penki regionai yra labai ydingas dabartinės Lietuvos sąlygomis, nes toks suskirstymas smogtų skaudų smūgį dar nebaigtiems mušti kaimo žmonėms. Jeigu regiono centre sėdi viršininkas, jo pavaduotojai, vadinasi, kai kuriuos klausimus vis tiek sprendžia, vizuoja, pasirašinėja, nes ir projekte numatyta, kad ne visos funkcijos bus perduotos savivaldybėms. Kaip žmonės pasieks už 150-200 km atsidūrusį regiono centrą? Ar pajėgs nuvažiuoti ir grįžti atgal per vieną parą, kai tuo tarpu jų laukia laukuose palikti gyvuliai, kai beveik nustojo kursuoti priemiestiniai autobusai ir traukiniai? Toks principas gali būti geras po 20-30 metų, kai kaime liks 6-8 % gyventojų, liks tik stiprūs, visi bus „ratuoti“.

Pagaliau esant tokiai nestabiliai politinei situacijai, kaip naujas teritorinis suskirstymas gali atsiliepti Pietryčių Lietuvai? Ar neiširdės teritorinė-politinė autonomija? Šimtus kartų reikia diskutuoti dėl savivaldybės perduodamų funkcijų.

Apskritai su administracine-teritorine reforma reikia labai neskubėti, geriau ilgiau diskutuoti, kad galėtume kuo daugiau išryškinti tokioje reformoje slypintį pavojų, galimų netikėtumų. Diskutuoti čia, Taryboje, po to kviestis kitus: geografus, ekonomistus, kalbininkus, vėl diskutuoti. Po to, priėjus vieningesnės nuomonės, diskutuoti su valdininkais.

2000 m. spalio

Dr. *Petras Kalnins*

DĖL TERITORINIO-ADMINISTRACINIO LIETUVOS SUSKIRSTYMO (ETNOGRAFINIŲ REGIONŲ TERITORINIŲ RIBŲ IŠSKYRIMO)

Svarbu, kad naujasis Lietuvos administracinis skirstymas remtųsi istoriškai susiklosčiusiu etnokultūriniu krašto susisluoksniavimu, bent su juo nesikirstų. Etnokultūriniai regionai daugeliu atveju sutampa su tarmių plotais, o tai padės išvesti tikslias tų regionų (didžiųjų ar mažesnių, nežiūrint kaip jie bus pavadinti) ribas, nes etnokultūros ribos yra neryškios, o tarmių ribas galima labai tiksliai išvesti. Šiuo atveju kalbininkų-dialektologų talka bus būtina.

Pabrėžtina, kad etnokultūrinis krašto skirstymo modelis turi tą didelį privalumą, kad jo laikosi daugelis Europos Sąjungos šalių. Mums nereikėtų nuo jų atsiskirti savo kitokiais, prasimanytais administracinio padalinimo modeliais.

Apibrėžiant būsimųjų apskričių (ar kaip kitaip juos pavadinsime) administracijos funkcijas, būtina reikia palikti iki šiol buvusią nuostatą, kad, rajono savivaldybei nevykdant ar silpnai vykdant šalies švietimo politiką, apskrities administracijai paliekama teisė pačiai steigti ir išlaikyti mokyklas. Ši nuostata **būtina** pietryčių Lietuvai. Kitiems šalies regionams ji neaktuali. Ten rajonų savivaldybės vykdo švietimo politikos įgyvendinimą, ir ši nuostata nebuvo ir nebus panaudojama. Tačiau ji turi likti kaip taikoma visai Lietuvai dėl politinių sumetimų,

kitaip Lietuvos priešai ja pasinaudos antilietuviškai propagandai.

Pagarbiai,
2001 02 09

Akad. Zigmantas Zinkevičius

P.S. Rajonų priskyrimo abiem regionams projektą atidėkime vėlesniam laikui, kai bus aiškūs patys regionai ir turėsime gerus (detalius) žemėlapius.

DĖL REGIONŲ PAVADINIMO LIETUVIŠKO ATITIKMENS

Rajonas ir regionas yra tarptautiniai žodžiai. Lietuvos administravimo istorijoje jie niekada nebuvo vartojami, išskyrus sovietinės okupacijos metus – panaikinus apskritis ir įvedus (1950 m.) administracinį padalinimą rajonais. Šiuo metu siūloma sudaryti regioninį Lietuvos padalinimą, sudarant 4 regionus. Šiuos naujus administracinius darinius siūlau vadinti žemėmis. Šitokią pavadinimą savo laiku turėjo vienas iš regionų - Žemaitija, tik naujasis darinys nesutampa su istorinėmis Žemaitijos žemėmis, vėliau Žemaitijos kunigaikštystės ribomis. Žemaitijos žemė (*Terra Samogitia, Zemia Žmudzka*) nuolat sutinkama LDK Vytauto dovanojimų ir diplomatinuose raštuose (žr. Vitoldiana. Codex privilegiorum Vitoldi Magni Ducis Lithuaniae 1386–1430. Warszawa-Poznan, 1986, p. 9, 38, 85, 111, 139, 140 etc.). Ipatijaus metraštyje minima dalinai dabartinėje Rytų Lietuvos teritorijoje buvusi „zemia Nalšanskaja“. LDK didžiajame antspaude buvo slavų žemių herbai, šalia kurių XVI a. atsirado dinastiniai herbai. Po XVI a. vidurio reformų buvo sudaryti pavietų pilies ir žemės teismai. Žemės teismas buvo pavieto bajorų luominės savivaldos institucija. Visa tai rodo, kad žemės terminas turi tradicijas ir jis pilnai gali pakeisti regiono, kaip administracinio darinio, pavadinimą.

2001 03 19 Prof. habil. dr. akad. Antanas Tyla

PASTABOS DĖL APSKRIČIŲ VALDYMO REFORMOS KONCEPCIJOS

Remiu visas pozityvias reformas, tame tarpe ir administracines. Tačiau šiuo metu numatyta vykdyti Apskričių valdymo reforma ne pirmo svarbumo valstybinis rūpestis. Pirmiausia visuomenė jau susigyveno su administracinio valdymo struktūra, žino, kur ir ko ieškoti ar spręsti. Man atrodo, kad esama administracinė struktūra nėra bloga. Reikia tik tobulinti apskričių institucijų darbą. Be to, šiuo metu dėl nedarbo Valstybėje yra susidariusi socialinė įtampa, žmonės, ieškodami darbo, veržiasi išvykti iš Lietuvos. Tokiu momentu administracinė reforma šiai problemai greičiausiai nieko nepadės ir tauta nesupras vyriausybės vykdomų darbų reikšmingumo prioritetų ir tik tolims piliečiams nuo valstybės. Tuo labiau, kad smarkiai nutolę naujų apskričių centrai iš norinčių ten nuvykti piliečių pareikalau daugiau išlaidų, atsiradusių nepatogumų. Todėl man

atrodo, kad šiuo metu Apskričių valdymo reformos realizavimą reikėtų atidėti, nestabdant jau pradėtos šios reformos koncepcijos rengimo, nes jau padarytas nemažas įdirbis.

Šiuo metu Komisijai pateiktos svarstyti trys konkrečios apskričių valdymo alternatyvos. Pirmojoje numatoma vietoje dabar esančių 10 palikti 5 apskritis: Vilniaus, Kauno, Šiaulių, Panevėžio ir Klaipėdos. Tokių apskričių su nužymėtais arealais mūsų valstybėje niekada nebuvo. Todėl tai nėra tradiciniai administraciniai ar kitokio pobūdžio regionai. Be abejo, gyventojai pajus panaikintų apskričių vietoje atsiradusių centrų nepatogumus. Iš visų trijų pateiktų apskričių valdymo reformos variantų šis projektas yra labiausiai teritoriškai išbalansuotas. Tačiau prieš jį įgyvendinant reikėtų padaryti porą korektyvų:

1. Lazdijų savivaldybę prijungti prie Kauno, nes ji istoriškai yra tapati su kitais Užnemunės rajonais, kuriuos ryškiai paveikė XIX a. socialinės reformos.

2. Mažeikių savivaldybę prijungti prie Klaipėdos apskrities.

Formuojant apskričių viršinių funkcijas, siūlau švietimo reikalus palikti jų dispozicijoje. Tai derintųsi ir su dabar pradėtu mokytojų atlyginimų išmokėjimu iš valstybės, o ne iš savivaldybių biudžeto.

2001 05 16 Prof. habil. dr. akad. Antanas Tyla

LIETUVOS RESPUBLIKOS SUSKIRSTYMO Į SAVIVALDOS REGIONUS ŽEMĖLAPIŲ PROJEKTO VARIANTO RECENZIJĄ-EKSPERTIZĘ

Archeologai yra nustatę, kad archeologinės kultūros ir gentys formavosi veikiamos natūralių gamtinių sąlygų. Didelės reikšmės turėjo dirvožemiai, upių tinklas, miškai ir geologinė žemės sandara – tektoniniai žemės plutos lūžiai. Taigi etninis žemėlapis formavosi diktuojamas gamtos, o ne žmogaus užgaidų. Vėlesni su žmogaus valia ar istoriniais įvykiais susiję ribų pakeitimai tik sudarydavo naujus etnos variantus, bet pilnai ištrinti senojo etninio pagrindo nesugebėdavo. Todėl laikui bėgant etninis Lietuvos žemėlapis labai kito ir sudėtingėjo. Ypač tai juntama studijuojant šių dienų tarmių žemėlapius.

Akmens amžiaus kultūrų ribos šiandieniniam etniniam žemėlapiui didesnės reikšmės neturėjo. Neolito pabaigos ir žalvario amžiaus archeologinių kultūrų žemėlapis tik formavo stambesnius baltų visuomenės skilimus. Tada galime ieškoti rytų ir vakarų baltų išsiskyrimo pradžios. Gentinė struktūra formavosi vėliau – I m. e. tūkstantmetyje.

I tūkstantmečio pradžioje gentys išsiskyrė vakarų baltų areale (Prūsijoje ir Lietuvos pajūryje, o I tūkstantmečio viduryje ir rytų Lietuvoje). Formuojantis Lietuvos valstybei, į jos sudėtį įėjo devynios baltų gentys ar jų teritorijų dalys. Tai lietuviai – aukštaičiai, gyvenę centrinėje Lietuvoje prie Nemuno, žemaičiai, lamatiečiai, dalis kuršių, žiemgalių, sėlių, skalvių, sūduvių, arba jotvingių. Genčių ribos buvo gana pastovios ir, kai kurių tyrinėtojų nuomone, net

sakralizuotos, tai yra neliečiamos. Tarp kai kurių giminių genčių ribos yra sunkiai nustatomos. Pavyzdžiui, sunku nustatyti ribą tarp žemaičių ir žiemgalių, tarp jotvingių ir lietuvių.

Kuriantis Lietuvos valstybei, buvo atlikta dirbtinė žemių valdymo reforma. Senoji gentinė struktūra trukdė vienyti valstybę, todėl buvo sudaryti nauji administraciniai vienetai – žemės bei valsčiai. Jiems valdyti paskirti vietininkai. Žemių ribos iš esmės atitiko senąją gentinę struktūrą, tik tai buvo gerokai mažesni vienetai. Vienos genties teritorija neretai buvo padalinama į keletą žemių. Sudarant valstybines žemes, buvo išskirtos ir visai naujos tarp genčių buvusios teritorijos. Pavyzdžiui, buvo išskirta Karšuvos žemė, kurioje nebuvo gyventojų. Tai anksčiau buvusi tarpgentinė dykra.

Susikūrus valstybei, senoji gyventojų savimonė išliko gana ilgai. Tai jaučiama išskiriant tarmes. Ypač gajus pasirodė žemaičių etnosas. Tačiau kai kurios gentys prisišlijo prie joms giminingų ir išnyko. Taip prie žemaičių prisišlijo žiemgaliai ir kuršiai, jotvingiai susiliejo su lietuviais. Todėl šiandien susitiksime tik labai mažai žmonių, save tapatinančių su žiemgaliais ar kuršiais. Lamatiečiai visiškai pranyko. Kai kurios pranykusios gentys, veikiamos kaimynų, buvo asimiliuotos kelių genčių. Pavyzdžiui, žiemgalių dalis susiliejo su žemaičiais, o dalis teritorijos prisišlijo prie lietuvių, dabar vadinamų aukštaičiais.

Šiandien vykdamas savivaldos reformą reikėtų atsižvelgti į senąją etninę susiskirstymą, tačiau tai padaryti labai sunku. Tai sąlygoja vėlesnių laikotarpių etniniai dariniai. Pavyzdžiui, bendroje Lenkijos-Lietuvos valstybėje, vykstant asimiliacijai, susidarė Lietuvai svetimas slaviškas „tuteišų“ etnosas, kuris, tarpukario laikotarpiu Lenkijai okupavus Vilniaus kraštą, dar labiau sustiprėjo ir sulenkėjo. Dabar šie gyventojai priskiria save lenkams arba baltarusiams. Mažajai Lietuvai patekus į Prūsijos valstybės sudėtį, buvo vykdoma vokietinimo politika. Į Klaipėdos kraštą atsikėlė daug vokiečių, vietos gyventojai kultūrine prasme labai atitolo nuo Lietuvos. Tokie dariniai nėra savaiminiai ir todėl vykdamas reformą jiems neturėtų būti skirta daugiau dėmesio. Nemaža dalis Mažosios Lietuvos gyventojų atsilaukė prieš vokietinimo politiką, išlaikė lietuviškumą, padėjo Didžiajai Lietuvai, puoselėjo kultūrą bei vėliau, Lietuvai atgavus nepriklausomybę, išreiškė norą susijungti su ja.

Svarstymui pateikti du regioninio savivaldos suskirstymo variantai. Vienas jų, paruoštas – Pauliaus Kavaliausko, labiau atitinka politinius, bet ne etninius procesus, vykusius baltų gentyse. Toks suskirstymas ateityje tik skaldytų Lietuvos valstybės visuomenę. Be to, išskirti regionai yra labai nevienodo dydžio ir tai sunkintų lėšų paskirstymą, tolygų regionų ekonomikos vystymąsi.

Antrasis variantas tobulesnis. Čia išskirti keturi beveik vienodo dydžio regionai labiau atitinka etninę baltų genčių raidą. Regionai pavadinti senųjų baltų genčių vardais: Žemaitija, Aukštaitija, Dainava. Tik Suvalkija neatitinka šio principo. Reikėtų vadinti Sūduva. Į Žemaitijos regioną pilnai įeina buvusios žemaičių, kuršių, skalvių ir dalis žiemgalių genčių teritorijos. Regionų ribos artimos senajam gentiniam suskirstymui. Gal tik Jonišio savivaldybę reikėtų skirti prie Aukštaitijos, kadangi vietiniai gyventojai labiau linkę save skirti aukštaičiams, o ne žemaičiams. Aukštaitijos regionas atitiktų sėlių, Lietuvos siaurąją prasme ir Nalšios ribas. Gal tik Kėdainių

savivaldybę geriau būtų skirti Suvalkijos regionui, kadangi Nevėžio žemuma visada buvo susijusi su Panemunės gyventojais veliuoniškiais. Senovėje tai buvo atskira gentis, nesusijusi su sūduviais. Bet kovų su kryžiuočiais metu Panemunė tapo aršių kovų arena, ir vietos gyventojai turėjo trauktis į Lietuvą, todėl persimaišę asimiliavosi, tapo lietuviais. Archeologai linkę manyti, kad Panemunėje archeologiniais laikais gyveno aukštaičiai, kurių vardą vėlesniais laikais perėmė rytų Lietuvos gyventojai („Lietuvių etnogenezė“. V., 1987, p. 137). Dainavos regionas atitiktų jotvingiško palikimo arealą.

Taigi sprendžiant Lietuvos savivaldos regionavimo problemas pagrindu reikėtų imti V. Čapliko pateiktą projektą. Jis geriau atitinka buvusią gentinę baltų struktūrą. Tačiau jį dar reiktų nežymiai pakoreguoti. Reikėtų pagalvoti ir dėl regionų pavadinimų.

Etninės kultūros globos tarybos
ekspertas

Doc. dr. Valdemaras Šimėnas

NUOMONĖ IR PASIŪLYMAI DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS SUSKIRSTYMO Į SAVIVALDOS REGIONUS

A. Paaikškinimai

Autoriai (kartu su dr. J. Minkevičiumi, archit. R. Stulpinu) 1994 m. pagal Aplinkos ministerijos užsakymą atliko darbą „Metodika statybinės veiklos reglamentavimui saugomose teritorijose“. Jame buvo nagrinėjami įvairių sričių specialistų parengti Lietuvos dabartinės teritorijos rajonavimai pagal įvairius kriterijus (archeologinį, antropologinį, istorinį, administracinį, tautinės sudėties, etnografinį, kultūrinį, architektūrinį-istorinį ir kt.).

Apžvelgus per 50 Lietuvos rajonavimo schemų pagal įvairius kriterijus nustatyta, kad:

- per kelis tūkstančius metų etninės ribos (įvairių archeologinių kultūrų plotai) kito įvairiai; istoriniu laikotarpiu (XII-XX a.) taip pat būta sudėtingos etninių ribų dinamikos; pagal atskirus kriterijus (tarmės, apranga, liaudies architektūra ir kt.) išvedamos rajonavimo ribos pilnai nesutampa; etnokultūrinėms zonoms būdingos apytikrės ir negriežtos ribos (atskirų požymių persiliejimas tarp gretimų zonų);

- kartu iki pat XX a. II pusės išlieka pakankamai ryškūs skirtumai tarp didžiųjų Lietuvos etnokultūrinių regionų (Žemaitijos, Aukštaitijos, Sūduvos-Suvalkijos, Dzūkijos ir Mažosios Lietuvos), susiklostę per kelis pastaruosius šimtmečius ir turintys savitų bruožų kompleksus;

- XX a. II pusėje fiksuojamas Vilnijos kaimo architektūros paveldo savitumas paaiškinamas specifine to ploto istorine situacija: kai tarpukariu Lietuvos Respublikoje sparčiai vyko žemės reforma, išardant senuosius kaimus ir statant gausius vienkiemius, Vilniaus krašte pokyčių beveik nebūta - ten liko senosios Aukštaitijos ir senosios Dzūkijos fragmentai;

- kaimų architektūrinis-etnografinis paveldas (ryškiau atspindintis etnokultūrinius savitumus atskirose Lietuvos dalyse) rodo, kad iki pat sovietinio režimo įsigalėjimo ir visuotinio terpės niveliavimo Lietuvoje buvo ryškūs skirtumai tarp Žemaitijos, Aukštaitijos, Sūduvos-Suvalkijos, Dzūkijos ir Mažosios Lietuvos.

Skirstant Lietuvos Respublikos teritoriją į naujus savivaldos regionus, nebūtų tikslinga ignoruoti per šimtmečius susiklosčiusių Lietuvos atskirų dalių etnokultūrinių savitumų. Kaip rodo ne vienos Europos šalies patirtis, jų administracinės-teritorinės reformos vykdavo tokia seka:

- kovojant su istorinių žemių savarankiškumu, valstybės stiprintojai ir administracinių galių centralizuotojai praeityje įvesdavo naujus formalius rajonavimo vienetus (pavyzdžiui, departamentai Prancūzijoje ir pan.);

- suvienytoje valstybėje XX a. ieškant atskirų teritorijų istorinių šaknų bei etnokultūrinio savitumo simbolių, vėl grįžtama prie rajonavimo istorinėmis žemėmis (pvz., Rytų Vokietija, Lenkija ir kt.), nes valstybės suskilimas jau nebegresia, o istorinis bei etninis tapatumas gali tapti reikšmingu faktoriumi skatinant atskirų regionų piliečių istorinį tapatumą bei vietinį patriotizmą, ugdat pilietinę savimonę ir net siekiant ekonominių tikslų (skatinant turizmą ir pan.); grįžtama prie istorinių žemių pavadinimo plataus ir viešo vartojimo, regioninę etnokultūrą panaudojant visos valstybės tikslams.

B. Pasiūlymai

Atsižvelgiant į bendras tendencijas civilizuotose Vakarų šalyse bei į stambiujų etnokultūrinių regionų Lietuvoje pakankamai ryškius savitumo pėdsakus, būtina ir mūsų šalyje būsimą administracinę-teritorinę struktūrą sieti su tradicinės etnokultūros zonomis. Tuo būdu bus pabrėžtas Lietuvos valstybės istoriškumas, jos sąsajos su senoviniais kraštais, žinomais Europos istorijoje (pavyzdžiui, Žemaitija, Sūduva ir kt.). Tam reikalingi su istoriniais-etnokultūriniais regionais susieti ir būsimųjų savivaldos regionų vardai.

Tikslingais laikome tokius būsimųjų regionų pavadinimus: Žemaičių, Aukštaičių, Sūduvių, Dainavių žemės (apskritys ar kraštai). Taip nekiltų kolizijų dėl senosios Žemaitijos ar Sūduvos bei naujųjų regionų netapatumo (kartu išlaikant prasmines sąsajas su senaisiais kraštais). Jei naujieji regionai būtų vadinami miestų - apskričių centrų vardais, tai labai sumenkintų regiono savitumą.

Atsižvelgiant į tai, kad naujasis Lietuvos regioninis

suskirstymas turi būti kompromisinis (reikia atsižvelgti į labai daug faktorių - ne vien į etnokultūrinį), tinkamesniu laikome dr.V.Čapliko parengtą Lietuvos suskirstymo į savivaldos regionus projektinį variantą (su 4 būsimais regionais, pakankamai išbalansuotais savo dydžiu, gyventojų skaičiumi). Tokių regionų centrams labiausiai tinkami Telšiai, Panevėžys, Marijampolė bei Alytus. Etnokultūrinio požiūriu dar būtina išskirti kaip subregioną Mažąją Lietuvą su centru Šilutėje, apimant Klaipėdos, Šilutės rajonus, Pagėgių savivaldybę, Kuršių neriją).

Tokio subregiono išskyrimas labai svarbus politiniu bei istoriniu požiūriu. Jis primintų sunaikintus vakarinius baltus - prūsus, pažymėtų istorinę kuršių bei skalvių žemę, kur iki pat sovietinės okupacijos gyvavo savita baltiškosios kultūros atmaina.

Dr. V.Čapliko siūlomos regionų ribos galėtų būti dar kiek patikslintos.

C. Išvados

Atsižvelgiant į civilizuotų Europos kraštų patirtį, būsimasis Lietuvos Respublikos suskirstymas turėtų būti susietas ir su atskirų regionų etnokultūriniais savitumais (nors ir niveliuotais okupacijų metais, tačiau vis dar pakankamai ryškiais). Tai pabrėžtų Lietuvos valstybės istorinį tęstinumą, jos atskirų dalių savitumus. Tikslinga Lietuvoje išskirti 4 panašaus dydžio regionus (žemes, kraštus, apskritis): Žemaičių, Aukštaičių, Sūduvių ir Dainavių, kurių vardai simbolizuotų Lietuvos istoriją, jos etnokultūros ypatumus. Žemaičių regione turi būti išskirtas Mažosios Lietuvos subregionas, simboliškai primenantis vakarų baltus bei jų savitą etnokultūrą.

Etninės kultūros globos tarybos ekspertai:
dr., doc. *Martynas Purvinas*,
arch., m.b. *Marija Purviniene*,
Architektūros ir statybos institutas
2001 05 14

ARGUMENTAI DĖL AUKŠTAITIJOS REGIONO SOSTINĖS

Siūlome, kad Aukštaitijos regiono sostine būtų skelbiamas Panevėžio miestas, nes:

1. Panevėžys – penktas pagal dydį Lietuvos Respublikos miestas, įsikūręs Lietuvos šiaurės rytuose, bet, išplėtus Aukštaitijos regioną, į jį įjungiant Pakruoją, Radviliškio, Kėdainių, Ukmergės rajonus ir visus Utenos apskrities rajonus, Panevėžys būtų beveik Aukštaitijos regiono centre. Ši aplinkybė palengvintų regiono gyventojų susisiekimą su administraciniu centru, juolab kad Panevėžys įsikūręs šalia patogios tarptautinės magistralės Via Baltica, jungiančios Vilnių (135 km) ir Rygą (150 km). Patogi miesto geografinė ir strateginė padėtis būtų palanki sąlyga administraciniam, pramonės ir prekybos centrui vystytis.

2. Regiono administracinis centras pirmiausia tarnauja gyventojams. Iš numatomo Aukštaitijos regiono – 748,3 tūkst. gyventojų – net 23%, tai yra beveik ketvirtadalis, gyvena Panevėžio mieste ir rajone (tuo tarpu Utenos mieste ir rajone tik 1%).

3. Didesnį pranašumą Panevėžys kaip administracinis centras turėtų ir istoriniu požiūriu. XVI a. Panevėžiui suteiktos Magdeburgo teisės. Kaip apskrities centras miestas jau žinomas irgi XVI a. 1565–1566 m. Panevėžys tapo Upytės pavieto centru. Utena apskrities centru tapo tik 1915 m., tai yra ne Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės, o vokiečių okupacijos administravimo pasekmės, kurios buvo išlaikytos ir tarpukario Lietuvos administracinio paskirstymo metu. Miesto teises Utena gavo tik 1924 m.

4. Nuo XVIII a., mieste įsikūrus vienuoliams pijorams, Panevėžys tampa vienu iš didesnių kultūros ir švietimo centrų rytų Aukštaitijoje. Ši tradicija tęsiama ir šiandien – Juozo Bakčikonio gimnazija buvo viena pirmųjų atkurtų gimnazijų Lietuvoje.

Intelektinis potencialas – svarbus regiono centro kultūros ir švietimo gyvenimui. Reikia pastebėti, kad visuose numatomuose Lietuvos regionuose jau veikia universitetai. Panevėžiui iki savarankiškos aukštosios mokyklos nedaug tetrūksta – čia veikia Kauno technologijos universiteto fakultetas, Panevėžio konservatorija, kurioje rengiami ir būsimieji pedagogai. Yra konkrečių ketinimų sujungti šias mokyklas ir įkurti Panevėžio universitetą.

5. Nuo XIX a. Panevėžys tapo ryškus ekonomikos ir pramonės centras šiaurės rytų Aukštaitijoje. Tokiu centru miestas išliko ir šiandien. Čia įsikūrę Prekybos, pramonės ir amatų rūmai, kurių veikla aprėpia Panevėžio ir Utenos apskritis, Panevėžio „Telekomas“ aptarnauja Panevėžio ir Utenos apskritis, „Panevėžio šilumos tinklai“ šilumine energija aprūpina ne tik Panevėžio apskritis, bet ir kai kurias Utenos apskrities miestus (Kupiškį, Zarasus).

6. Panevėžio miestas yra susigiminiavęs su kitais miestais – taip pat šalių regionų centrais: Kalmaru Švedijoje, Liublinu Lenkijoje, Husu Olandijoje.

7. Panevėžio kraštotyros muziejuje esantis Etninės kultūros skyrius yra bene stipriausias tarp tokio pobūdžio įstaigų Aukštaitijoje. Čia dirba profesionalūs istorikai, etnologai, etnomuzikologai, nuo 1987 m. kaupiama

etninio paveldo medžiaga, garso, vaizdo kasetėse ir rankraštiniu pavidalu; kasmet rengiamos ekspedicijos į įvairias Aukštaitijos vietas. Etninės kultūros specialistai kitur Aukštaitijoje daugiau rūpinasi etnine veikla, renginiais, o ne unikalios aukštaitiško paveldo kaupimu ir išsaugojimu.

8. XX a. pab. žiniasklaida išpopuliarino, o šiandien jau visoje Lietuvoje tapo priimtinas teiginys: Panevėžys – Aukštaitijos sostinė, miestas abipus Nevežio.

Etninės kultūros globos tarybos narė,
Aukštaitijos regiono atstovė

Vitalija Vasiliauskaitė

EKSPERTIZĖ LIETUVOS ETNOGRAFINIŲ REGIONŲ KLAUSIMU PAGAL ETNOMUZIKOLOGIJOS DUOMENIS

Lietuvių muzikinis folkloras pasižymi stabilumu ir archajiškumu. Lietuvių regioninės liaudies muzikos tyrinėjimo pradininkė yra Javyga Čiurlionytė. 1938 metais ji pirmoji apibūdino lietuvių liaudies muzikos dialektus, susiejusi juos su skirtingais kalbos dialektais ir gyventojų etnine istorija. Kalbininkai ryškiai skiria du svarbiausius - žemaičių ir aukštaičių dialektus¹. Muzikiniai dialektai iš esmės sutapo su svarbiausiais Lietuvos etnografiniais dialektais.

J. Čiurlionytė išskyrė aukštaičių, šiaurės aukštaičių, dzūkų, žemaičių ir užnemuniečių, vėlesniuose darbuose dar aptardama ir Prūsijos lietuvių (Mažosios Lietuvos) melodikos regioninį savitumą². Tačiau netrukus paaiškėjo, kad muzikinių dialektų skyrimas, nors ir yra galimas, tačiau kelia daug problemų.

Pirma, muzikinio dialekto samprata yra tam tikra abstrakcija, kurią labai sunku objektyviai pagrįsti ir kuri labai priklauso nuo subjektyvaus tyrinėtojo požiūrio, nuo jo pasirinktų kriterijų. Pagal skirtingus pasirinktus kriterijus (svarbiausiais muzikiniais kriterijais paprastai vadinamos didesniu stabilumu pasižyminčios tradicinės muzikos bei muzikinio instrumentarijau savybės - tipiški žanrai, melodijų dermės, intonacijos, ritmika, forma, charakteringi atlikimo būdai, paplitę muzikos instrumentai) dažniausiai gausime skirtingą dialektų apibrėžtį ir skirtingas dialekto paplitimo, jo arealo ribas.

Antra, bandant labiau argumentuoti ar tiksliau apibrėžti muzikinių regionų ribas, paaiškėja, kad esamas klausimo ištyrimo lygis to neleidžia padaryti, nes nėra pakankamai ir tolygiai užfiksuotų duomenų sinchroniniu (geografiniu) bei ypač diachroniniu (istoriniu) aspektais.

Šiandien, bandydami tiksliai nustatyti muzikinių dialektų ribas, susiduriame su ypač nelengvu uždaviniu dar ir dėl to, kad dažnai skirtingų dialektų sankirtos zonos yra labai plačios, sutinkamos siauralaipnės dermės, didelė jų įvairovė ir kaita. Mažojoje Lietuvoje didesnė įtaką turėjo protestantizmo tradicijos, griežtai kovojusios su ikirikščioniškosiomis tradicijomis, tačiau, antra vertus, protestantų pastoriai buvo būtent ta išsilavinusi visuomenės dalis, kuri pateikė anksčiausius ir išsamiausias senosios baltų kultūros ir religijos liudijimus būtent minėtame regione. Tad šio krašto kultūra yra geriausiai istoriškai dokumentuota.

Nemaža bendrų bruožų su Klaipėdos krašto muzikine tradicija randame **Suvalkijoje (Sūduvoje)**. Tai tas pats vienbalsis atlikimo stilius, siauralaipisnių dermių melodijos su charakteringomis bepustonių trichordų intonacijomis. Iš istorijos šaltinių žinome, kad šiandieninė Sūduva, nuolatinių karų su kryžiuočiais išsekinta, XV amžiuje buvo virtusi dykra. Po Žalgirio mūšio ji buvo apgyvendinta gyventojų, atsikėlusiu daugiausia iš Dzūkijos ir Žemaitijos. Tuo nesunkiai būtų galima paaiškinti bendrų melodikos bruožų išlikimą. Zanavykų melodikoje galime rasti labai giminingų žemaičiams intonacijų ir net identiškų melodijų tipų, o rugiapjūtės, kai kurios kalendorinės (pvz., Gavėnios, Advento) dainos yra labai artimos ar identiškos dzūkams. Tačiau Suvalkijoje (Sūduvoje) yra išlikę unikalių žanrų kūrinii, kurių neberandame niekur Lietuvoje. Tai improvizacinio pobūdžio Sekminių oliavimai. Taip pat Suvalkijoje paplitusios savito stiliaus kanklės. Suvalkijos (Sūduvos) regionas santykinai nedidelis, jo ribos sutampa su etnografiu nurodomomis ribomis.

Dzūkijos melodinis stilius - tikra monodijos karalystė. Jis pasižymi nepaprastai didele melodijų tipų, dermių, ritmų, formų, atlikimo būdų įvairove. Atskirų žanrų melodijos gausiai ornamentuotos, vyrauja siauralaipinės dermės, minorinio pobūdžio mažosios tercijos atramų struktūros. Dzūkijoje išliko daugiausia laukų darbo, kalendorinių dainų, raudų. Šiame krašte dainų tradicija yra visuotinė ir gyva. Dzūkams labai artima dainavimo tradicija tęsiasi nuo Pietų Lietuvos į šiaurę visu dabartinės Lietuvos rytiniu pakraščiu ligi pat Latvijos sienos. Pietų Dzūkijos ir Rytų Lietuvos pakraščio gyventojus sieja ne vien vadinamoji dzūkavimo tradicija, bet ir tie patys smėlėtų kalvų pušynų kraštovaizdžiai. Dzūkijoje neišliko kanklių, bet yra persidengiančių, dėl istorinių priežasčių atskirose teritorijose atsiradusių "baltųjų dėmių", kuriose neliko vietinių gyventojų: jie išmirė, išsikėlė į miestus, emigravo, buvo atsikėlusiu kitų tautinių grupių asimiliuoti ir pan. Taip pat minėto uždavinio visiškai ištirti neįmanoma ir dėl to, kad tradiciniai muzikiniai, kaip ir lingvistiniai, dialektai nesutampa su egzistuojančiomis Lietuvos administracinėmis sienomis dėl etninių skirtumų palaipsnio nykimo ir kt. Minėtos aplinkybės leidžia gvildinti muzikinių regionų klausimą tik pačiais bendriausiais bruožais ir labai dažnai hipotezių, o ne tvirtų įrodymų forma.

Pats muzikinių požiūriu monolitiškiausias yra **Žemaitijos** regionas. Jis iš esmės visoje teritorijoje sutampa su lingvistiniu regionu. Žemaičiams būdingas "garsą tempiantis" atlikimo būdas, vyrauja šviesaus mažoriško pobūdžio dermės, daug šienapjūtės, vestuvinių, karinių-istorinių žanrų dainų, nėra kalendorinių dainų, raudų, sutartinių, nors kai kuriuose istoriniuose šaltiniuose šių žanrų bei stilių dainos ir paminėtos. Žemaitijoje išliko įdomios neliturginės religinės giesmės ir unikali atsiveikinimo su mirusiuoju tradicija - "Kalnai", kurie giedami pakaitomis su pučiamųjų instrumentų intarpais. Iš instrumentų čia paplitęs smuikas, bandonija, basedlė. Žemaičių melodijos, nekeičiant struktūros, gali būti atliekamos vienbalsio arba daugiabalsio atlikimo būdais.

Su Žemaitija iš pietų ir pietvakarių pusės besiribojantis **Klaipėdos kraštas**, dar vadinamas Mažąja Lietuva, turi istoriškai dokumentuotą savitą muzikinę tradiciją, kuri,

mūsų laikais jau nustojo gyvuoti. Svarbiausieji šios tradicijos šaltiniai publikuoti L. Rėzos rinkinyje "Dainos", išspausdintame 1825 metais Karaliaučiuje, bei Ch. Bartscho dainų su melodijomis rinkinyje "Dainų Balsai", kuris 1886-1889 metais buvo išspausdintas Heidelberge ir šiais metais pakartotinai publikuotas kaip naujos redakcijos leidinys. Šiame regione, kuris šiandieną integruotas į Žemaitijos regioną kaip savitas subregionas, buvo paplitęs vienbalsis melodinis atlikimo stilius, kuriam būdingos savitos mažorinio bei minorinio pobūdžio dermės, gausu piemenų ragų, tik čia paplitę cimbolai.

Aukštaitijos regionas muzikiniu požiūriu labai įvairus. Išskirtinis šio regiono muzikinis stilius susijęs su Šiaurės bei Rytų Aukštaitijoje gyvavusiu sutartinių stiliumi. Sutartinių stilius buvo vokalinis ir instrumentinis, čia buvo paplitę saviti instrumentai ir jų ansambliai, kuriais buvo atliekama sutartinių stiliaus muzika. Ryškiai galime skirti Šiaurės Aukštaitijos ir Rytų Aukštaitijos muzikinių stilių savitumą.

Rytų Aukštaitijos sutartinių muzikinis stilius persipina su Dzūkijos tradicija ir sudaro Rytų Lietuvos muzikinio stiliaus savitumą. Tuo būdu Švenčionių ir Ignalinos apylinkių melodinis stilius yra susiformavęs tarsi iš dviejų skirtingų dėmenų ir pagal vienas ypatybes (sutartiniskąją tradiciją, keturines giesmes, antifoninių atlikimo būdą ir kt.) gali būti priskirtas prie šiaurės aukštaičių, o pagal savitą vienbalsio dainavimo stilių, charakteringus kalendorinių dainų (sūpuoklinių, Jurginių, Advento, Kalėdų ir kt.) žanrus labai artimas Dzūkijos tradicijai. Rytų Aukštaitijos melodinis stilius yra labai artimas, o neretai ir identiškas Vakarų Baltarusijos lietuvių, taip pat ir dalies baltarusių melodiniam stiliumi.

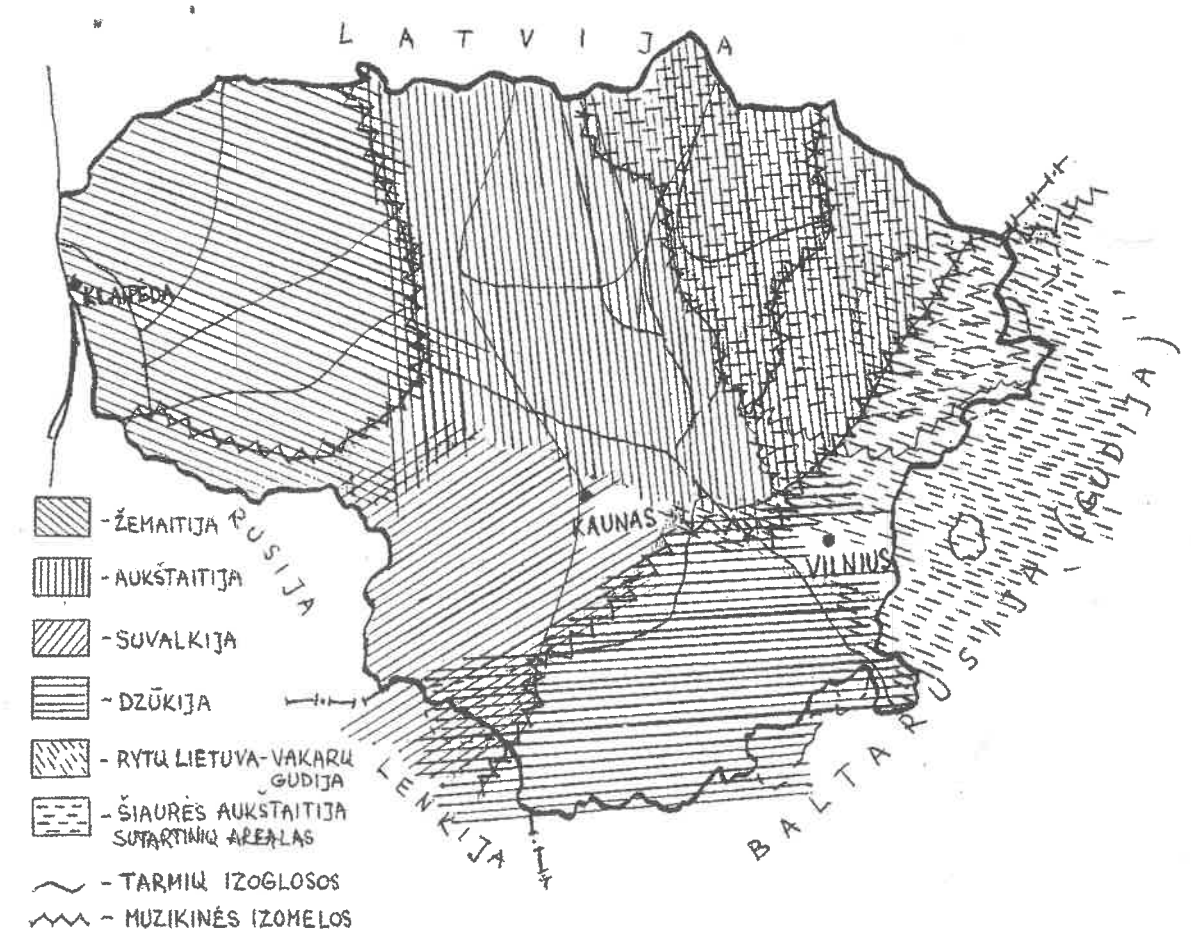
Šiandieną visoje Aukštaitijoje plačiai paplitęs daugiabalsis homofoninio harmoninio stiliaus dainavimas, labiausiai apjungiantis skirtingas aukštaičių muzikines ypatybes. Su šiuo atlikimo stiliumi dera plačiai Aukštaitijoje paplitusios armonikos. Aukštaičių daugiabalsio dainavimo poveikis šiandien stipriai jaučiamas ir kituose regionuose - labiausiai Suvalkijoje ir Žemaitijoje, mažiau - Dzūkijoje. Pridedamas muzikinių regioninių stilių žemėlapis.

2001 12 20

Doc. dr. Rimantas Astrauskas

¹ Zinkevičius, Zigmantas. Lietuvių dialektologija. V., 1966. P. 14-16.

² Čiurlionytė, Jadvyga. Lietuvių etnografinės muzikos apžvalga // Tautosakos darbai. K., 1938. - T. 5. P. 269; Čiurlionytė J. Lietuvių liaudies dainų melodikos bruožai. V., 1969. P. 311-317.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI DĖL LIETUVOS REGIONINIO DALINIMO REMIANTIS TEKSTILĖS (TRADICINIŲ JUOSTŲ, BEI JŲ KONTEKSTO) DUOMENIMIS

Siūlomas administracinis Lietuvos skirstymas regionais remiantis etnografinėmis sritimis yra pagrįstas istoriškai, siejasi su istorinėmis Lietuvos regionų ribomis, tarmėmis, materialine etnine kultūra bei subetnine savimone. Tačiau taip skirstydami susiduriame su regionų ribų problemomis, kadangi laiko tėkmėje jos kito, o dabartinio administracinio padalinimo ribos nesutampa su istoriniais-etnografiniais Lietuvos regionais. Juo labiau, kad ir tikslų regionų ribų daugeliu atvejų nėra. Iki šiol neturime visapusiško etnografinių Lietuvos regionų žemėlapių, apimančio istorijos, kalbos ir etnografijos duomenis.

Todėl mišrios subetninės kultūros regionuose neįmanoma vienareikšmiai nuspręsti, kaip eina Suvalkijos ir Dzūkijos riba ties Nemunu, kur yra Dzūkijos ir Aukštaitijos, Suvalkijos ir Aukštaitijos, Suvalkijos ir Žemaitijos, Žemaitijos ir Aukštaitijos ribos.

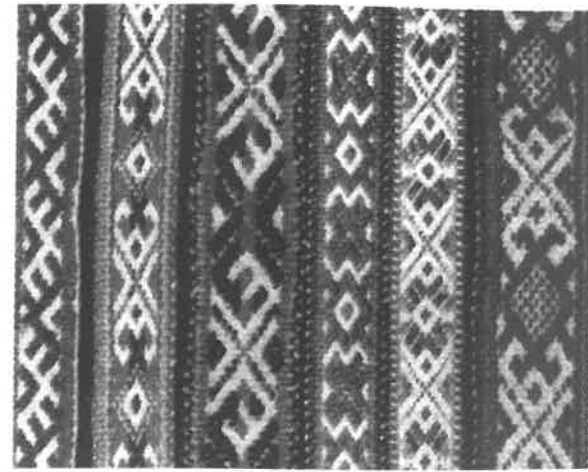
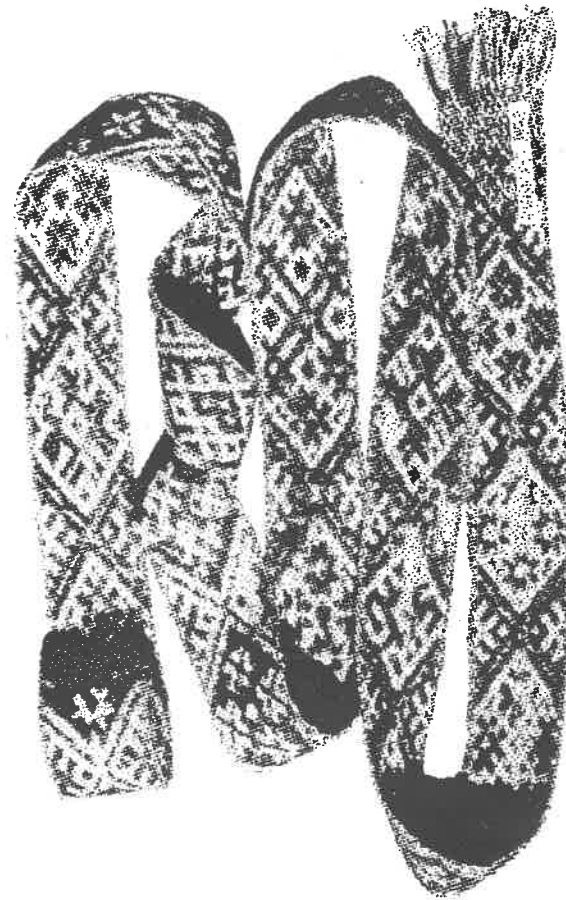
Lietuvių tradicinių juostų (jų išvaizda, papročiai su jomis, juostos tradiciniame tautiniame kostiume) regioninių savitumų analizė gali daug pasitarnauti tikslinant Lietuvos etnografinių regionų ribas.

Atsižvelgus į daugumą nustatytas etnografinių regionų ribas „Pabaltijo istorinės etnografijos atlas“ ir patikslinus jų sienas, remiantis tradicinių juostų duomenimis bei suderinus išvadas su A. Vyšniauskaitės pateikta regionų koncepcija, galima daryti tokias pastabas.

Alytaus ir Prienų rajonų panemunių gyventojų juostos pačios puošniausios, dažnai labai plačios, apima ir suvalkietiškus, ir dzūkiškus požymius. Kiek santūresnės Užnemunės dzūkų juostos. Suvalkietiškomis rinktinėms juostoms būdingi puošnūs kutai, kartais suimti į pundelius, arba su papildomai pritaisytomis medžiagų skiautelėmis. Tokios juostos Lazdijų rajone nebūdingos. Be to, Lazdijų rajone rinktinės juostos dėvėtos ant prijuosčių, išmargintų horizontaliais katpedėlių dryžiais, o šiauriau - suvalkiečių krašte būdingos prijuostės su stambesniais tulpių-lelijų tipo raštais. Todėl galime daryti išvadą, kad užnemunės Dzūkijos ir Suvalkijos riba sutampa su dabartine Lazdijų rajono šiaurine siena. Sudėtingesnė padėtis Prienų rajone, kadangi einant į rytus juostos siaurėja, o Stakliškių ir Aukštadvario apylinkėse jos grynai dzūkiškos ir su savitu

Mažosios Lietuvos juostos

Dzūkų juostos

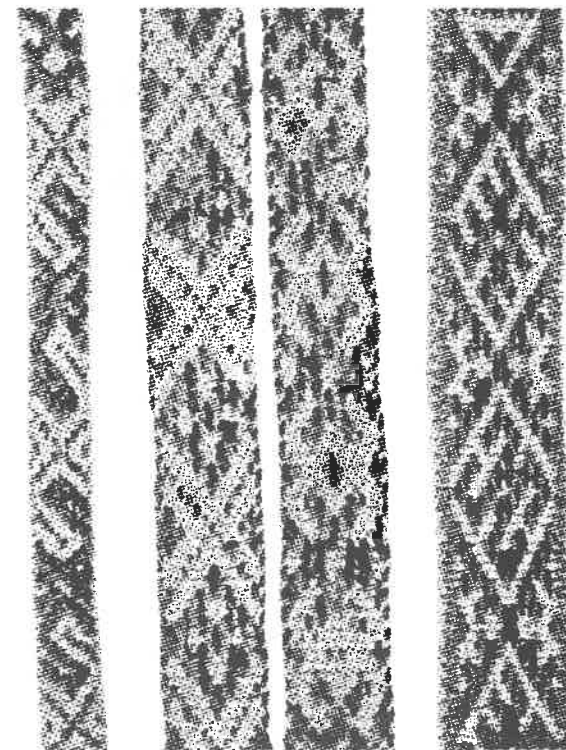
požymiu - spalvotu juostos dugnu. Juostų derinys su tautiniu kostiumu taip pat verčia daryti išvadą, kad dešiniakrantis Prienų rajonas yra Dzūkija.

Siaurvakarinė dzūkiškų juostų riba, galima sakyti, ateina iki Neries. Siaurų juostų dėvėjimą per rugiapjūtę prisimena tik pietinėje Neries pusėje apie Žubiškes, o ties Kernave persikelia į dešinią Neries krantą, į Kernavės apylinkes (žr. dzūkiškas juostas Kernavės istorijos muziejaus ekspozicijoje). Vadinasi, šiuo požiūriu Dzūkija nusidriekia šiaurričiau Kaišiadorių rajono ir įeina į Jonavos r. Iš Jonavos ir Kėdainių rajonų duomenų apie juostas neturime. Todėl prasminga šias žemes sieti su pietvakarių Aukštaitija, o ne su Suvalkija, kadangi suvalkiečiams priešingai - rinktinės juostos labai būdingos.

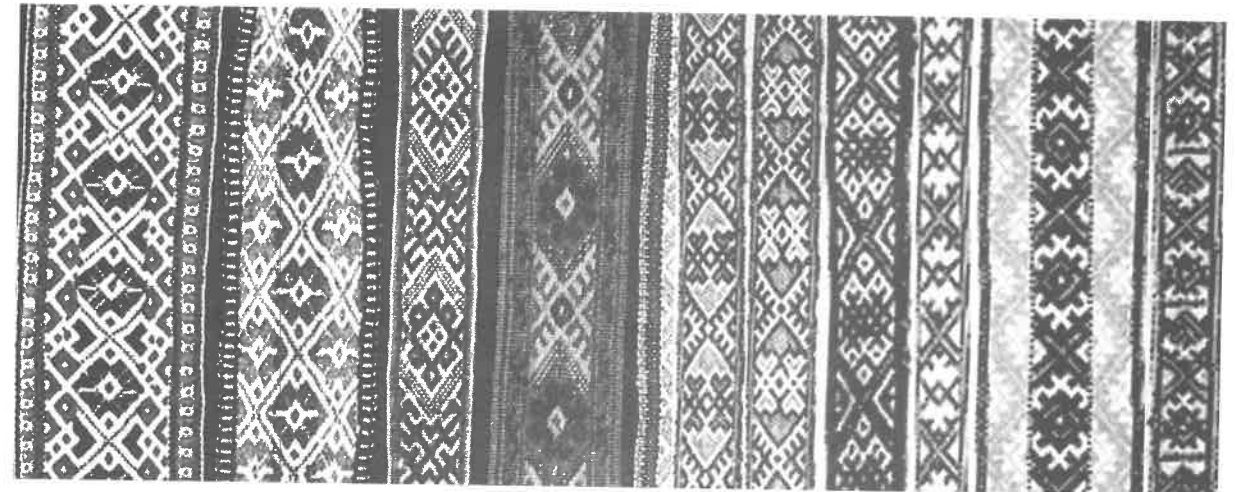
Vilniaus rajone žinomos akivaizdžiai dzūkiškos rinktinės juostos - smulkaus rašto, kontrastingo skambaus kolorito. Švenčionių r. sutinkame būdingų dzūkų vestuvėms (Šalčininkų, Varėnos r.) papročių su juostomis (jaunamartės juostų aukojimas ant pirmą kartą aplankomų objektų), kurie nusitęsia net į Tverėčiaus apylinkę. Remiantis rinktinės technikos juostų siaurumu ir drauge gyvuojančiomis vytinėmis juostomis, galima daryti išvadą apie visos Rytų Lietuvos (nuo Šalčininkų r. iki Ignalinos r.) artimumą.

Derinant duomenis apie juostas su tautinio kostiumo tyrimų išvadomis, galima daryti išvadą, kad Švenčionių r. dalis, esanti maždaug į rytus nuo geležinkelio Vilnius-Daugpilis, laikytina Dzūkija. Jeigu priskirtume Dzūkijai visą Švenčionių r., problematiškiausia būtų įrodyti Labanoro dzūkiškumą. Tuo tarpu tautiniai drabužiai šiaurinėse vietovėse įgija aukštaitiškų bruožų (pavyzdžiui, stambėja audinių languotumas).

Duomenų apie senoviškas aukštaitiškas juostas yra iš Joniškio r., vadinasi, čia galima brėžti ribą tarp Aukštaitijos ir Žemaitijos. Be to, Žemaitijos rytinė riba gali sutapti su Naujosios Akmenės, Šiaulių, Kelmės, Raseinių r. rytinėmis sienomis. Rinktinių juostų žinome visuose Žemaitijos pakraščiuose. Šiaulių r. rytinėje dalyje rastų juostų pagal formą aiškiai priskirti aukštaitiams ar žemaičiams negalime. Kelmės ir Raseinių r. rinktinės juostos ir jų audimo tradicijos neabejotinai sietinos su žemaičiais, kadangi jų išvaizda gerokai skiriasi nuo aukštaitiškų, nes turi labai plačius pakraštėlius, arba trimis registrais dėstomą ornamentiką. Šiuo požiūriu ir daugeliu rastų žemaičių juostos artimos suvalkiečiams, todėl

Aukštaičių juostos

Suvalkiečių juostos

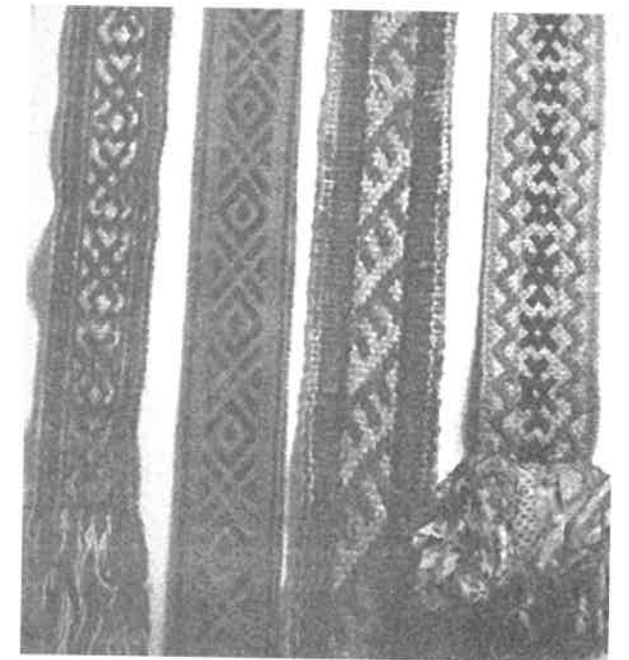
Tauragės ir Raseinių r. rinktinės juostos puikiai atspindi ir žemaičių savitumą, ir giminingumą suvalkiečiams. Kita vertus, būtent iš Jurbarko r. duomenų apie juostas ir tautinį kostiumą yra nedaug. Esami duomenys byloja apie jo artimumą Suvalkijai. Kita vertus, Eržvilko apylinkėse ir teritorijoje šiauriau Šakalinės girios gyvena žemaičiai. Šiaurinio Nemuno kranto juostos iš Raudonės, Vilkijos apylinkių labiau priskirtinos žemaitiškoms (paprastesni kutai, dulksvesnis koloritas) negu suvalkiečiams, nors, kaip minėjome, pietų žemaičių juostos artimos suvalkiečiams. Atsižvelgiant į bendresnę etnografijos kontekstą, šiaurinę mišrią etnografinių požiūriu Nemuno kranto teritoriją, priklausančią Jurbarko ir Kauno r., galima priskirti Suvalkijai.

Istorinio Klaipėdos krašto (dabartinių Klaipėdos ir Šilutės r.) siaurosios juostelės išsiskiria itin savitais „šimtarasčiais“ ornamentais, spalvotu dugnu, nors atskiri ženklai pasitaiko ir suvalkiečių bei pietų žemaičių juostose.

Vadinasi, sudėtingiausia yra korektiškai nubrėžti Dzūkijos ir Suvalkijos ribas Prienų rajone, Dzūkijos ir Aukštaitijos ribą Švenčionių rajone, Dzūkijos - Aukštaitijos ribą Jonavos rajone, Aukštaitijos - Žemaitijos ribą Šiaulių rajone, Žemaitijos - Suvalkijos ribą Jurbarko rajone. Tai didelė dalimi būtų sąlyginis mokslinio susitarimo reikalas. Todėl pritaikant šiuos duomenis administraciniam teritoriniam padalinimui neišvengiamai reikės siekti naudingo ir pateisinamo kompromiso.

Etninės kultūros globos tarybos
ekspertas
2001 12 31

Dr. Vytautas Tumėnas

Žemaičių juostos

FOKLORO ANSAMBLIŲ SAVITUMAI ETNOGRAFINIUOSE REGIONUOSE

1. Motyvacija

Fokloro ansamblių judėjimas – svarbus veiksnys Lietuvos kultūriniam gyvenime. Istorškai susiklostė, kad folkloro ansamblių vaidmuo, ypač jų masiškumo aspektas, yra daug svaresnis negu kaimyninėse valstybėse (Latvijoje, Baltarusijoje, jau nekalbant apie Lenkiją). Šis judėjimas pakilimo laikotarpiu (9-ajame dešimtmetyje) buvo labai populiarus ir viena iš nedaugelio nacionalinio identiteto raiškos formų. Ir šiuo metu jis lieka viena iš pagrindinių folkloro gyvosios raiškos formų.

Fokloro ansamblių veikla (jų organizuojamos šventės, festivaliai, vakaronės, ekspedicijos ir kitokie renginiai bei akcijos) turbūt ryškiau matoma, aiškiau atsiskleidžia regionų (o ne didmiesčių) bendrakultūriniame kontekste. Čia jie, reprezentuodami vietinės kultūros savitumą, viena vertus, atlieka „krašto veido“, „vizitinės kortelės“ vaidmenį (išorinis vaidmuo), kita vertus, palaiko ir skatina puoselėti kraštiečių identitetą ir lokalinės tradicinės kultūros vertybes apskritai (vidinis vaidmuo).

Todėl akivaizdu, kad folkloro ansamblių veikla, jos lygis yra reikšmingas visuomenės kultūrinio gyvenimo lygio dėmuo. Šios ekspertizės tikslas – apžvelgti folkloro ansamblių situaciją įvairiuose Lietuvos etnografiniuose regionuose bei atskleisti administracinio suskirstymo įtaką šiai situacijai.

Rengiant ekspertizę remtasi autoriaus asmenine patirtimi dalyvaujant įvairiose ansamblių apžiūrose, šventėse, kitokiuose renginiuose daugiausia eksperto teisėmis (dirbant Lietuvos liaudies kultūros centre).

2. Folkloro ansamblių tipai

Pagal naudojamą repertuarą ir jo įsisavinimo būdą ansamblius galima apytikriai suskirstyti į tokias grupes: tiesioginiai vietinės tradicijos tęsėjai („pirminis folkloras“) ir jos perėmėjai („antrinis folkloras“), ansambliai, naudojantys platesnio regiono, kito regiono ar bendralietuvišką repertuarą, bei ansambliai, kurių repertuaras nepriskiriamas folkloro žanrui. „Antrinio“ folkloro grupėje išsiskiria „reprezentaciniai“ ansambliai, kurie stengiasi atkurti ne kokį nors folkloro sluoksnį, o, kiek tai įmanoma, visą jo įvairovę. Skatintini ypač pirmųjų dviejų tipų ansambliai, o nefolklorinio tipo ansambliai dažniausiai prasto meninio lygio arba tiesiog jų vadovai neturi elementarių žinių ir profanuoja folklorą.

3. Folkloro ansamblių lygio vertinimo kriterijai

Per keletą folklorinio judėjimo dešimtmečių susiklostė tokie pagrindiniai ansamblių vertinimo kriterijai, leidžiantys gana objektyviai spręsti apie jų lygį:

- **Repertuaras** (repertuaro pasirinkimo problema; nuo to priklauso lokalinės tradicijos reprezentavimo galimybė).

- **Meninis lygis** (repertuaro atlikimo problema; nuo to priklauso lokalinės tradicijos reprezentavimo efektyvumas).

- **Sceninė apranga** (regiono, lokalinės tradicijos reprezentavimas).

Pastaroji problema labiau negu pirmosios dvi susijusi su finansavimu.

4. Folkloro ansamblių lygio formavimosi veiksniai

(„Senasis istorinis paveldas“)

Autentiškojo folkloro situacija (gausa, išlikę sluoksniai, jų vertingumas). Vieni regionai „folkloriškesni“ už kitus (pavyzdžiui, Dzūkija – Suvalkija).

(„Naujasis istorinis paveldas“)

Folklorinio judėjimo bei kitos kultūrinės tradicijos (krašto kultūrinio gyvenimo intensyvumas, kultūrinės veiklos formos). Folklorinis judėjimas įvairiuose kraštuose formavosi ne vienu laiku ir nevienodai. Folkloro ansamblių lygis veikiamas ir konteksto, pavyzdžiui, jis labai priklausė ir priklauso nuo stilizuoto folkloro tradicijų stiprumo.

(„Dabartis“)

Etnokultūros veiklos organizavimo lygis. Vietinių organizacijų, folkloro ansamblių vadovų aktyvumas, profesionalumas, kultūrinės pozicijos, vertybinės nuostatos, kryptingumas. Yra daug pavyzdžių, kai net gretimuose rajonuose ansamblių lygis labai skiriasi; jau gana sunykusios gyvosios tradicijos kraštuose kartais sugebama „išspausti“ visa, kas įmanoma, o gretimi iš esmės turtingos tradicijos kraštai folkloro dabartinės raiškos prasme yra „tušti“.

Vietinės valdžios nuostatos. Etnokultūrinės veiklos intensyvumas priklauso nuo finansavimo, o vietinis biudžetas – dažniausiai pagrindinis finansavimo šaltinis.

5. Etnografiniai regionai ir ribiniai kraštai

Apibrėžę, kaip vertinamas ir nuo ko priklauso folkloro ansamblių lygis, apžvelgsime ansamblių situaciją Lietuvos etnografiniuose regionuose. Tačiau prieš tai atkreipsime dėmesį į vieną, mūsų nuomone, svarbią etnografinio skirstymo problemą, kuri, kaip matysime vėliau, vis dėlto suponuoja administracinį skirstymą būtent pagal etnografines ribas. Tai kraštai, kurie nėra vienareikšmiškai ir aiškiai priskiriami tam tikram etnografiniam regionui – tarpiniai, ribiniai kraštai. Pateikiame rajonų pagal dabartinį administracinį suskirstymą priklausomybę etnografiniams regionams arba ribiniams kraštams, remiantis folkloro ansamblių duomenimis. Ribiniams kraštams priskirti tie, kuriuose gausu ir ne lietuvių tautybių gyventojų:

Žemaitija (+ Mažoji Lietuva): Klaipėda, Skuodas, Kretinga, Mažeikiai, N. Akmenė, Telšiai, Plungė, Šilutė, Šilalė, Kelmė, Jurbarkas (ribinis), Raseiniai (ribinis), Šiauliai (ribinis), Joniškis (ribinis).

Aukštaitija: Pakruojis, Radviliškis, Kėdainiai, Ukmergė, Panevėžys, Pasvalys, Biržai, Kupiškis, Anykščiai, Rokiškis, Utena, Zarasai, Ignalina, Joniškis (ribinis), Šiauliai (ribinis), Raseiniai (ribinis), Jonava (ribinis), Kaišiadorys (ribinis), Širvintos (ribinis), Molėtai (ribinis), Švenčionys (ribinis).

Dzūkija: Varėna, Lazdijai (ribinis), Alytus (ribinis), Prienai (ribinis), Kaišiadorys (ribinis), Trakai (ribinis),

Šalčininkai (ribinis), Vilnius (ribinis), Švenčionys (ribinis).
Suvalkija: Marijampolė, Vilkaviškis, Šakiai, Kaunas, Jurbarkas (ribinis), Jonava (ribinis), Prienai (ribinis), Alytus (ribinis), Lazdijai (ribinis).

6. Folkloro ansambliai įvairiuose etnografiniuose regionuose: panašumai ir skirtumai

Ansamblių „tankumas“ etnografiniuose regionuose nevienodas. Daugiausia tradiciškai jų yra Dzūkijoje bei didžiuosiuose miestuose, šiek tiek mažiau – Aukštaitijoje bei Žemaitijoje, dar mažiau – Suvalkijoje. Regionai atitinkamai išsidėsto ir pagal vidutinį ansamblių lygį (pagal apibrėžtus kriterijus), ir pagal ansamblių tipų dominavimą. Ansamblių aktyvumas ir lygis dėl minėtų priežasčių gana nevienodas (pavyzdžiui, rengiantis 1998 m. Dainų šventei apžiūrose dalyvavo nuo 0 (Šalčininkų r.) iki 28 (Anykščių r.) ansamblių, iš viso – 498 ansambliai).

Žemaitija: „pirminio folkloro“ ansamblių lygis vidutinis, ryškesnių atstovų nėra (nebet Sedos „Rimoliai“, anksčiau – Luokės, Inkaklių ansambliai). Gana stiprus „mišrių“ („pirminio folkloro“ su įsiliejančia jaunąja karta) ansamblių sluoksnis, keletas aukšto (reprezentacinio) lygio „antrinio folkloro“ ansamblių (Palangos „Mėguva“, Telšių „Insula“), reprezentacinio lygio vaikų ansambliai (Telšių „Čiučiurukas“, Klaipėdos „Kuršiukai“, „Vorusnėlė“).

Aukštaitija: „pirminio folkloro“ ansamblių lygis vidutinis, ryškesni atstovai: „Šeduva“, „Lionkava“, Videniškių (Molėtų r.), „Levužė“, Trakiškių (Panevėžio r.), anksčiau – Salako folkloro ansamblis. Gana daug įvairaus lygio „antrinio folkloro“ ansamblių (Rokiškio „Gastauta“, Utenos „Utauta“, „Levindra“, Ukmergės „Dagilėlis“ ir kt.). Keletas reprezentacinio lygio vaikų ansamblių (Rokiškio „Čirulis“, Molėtų „Kukutis“).

Dzūkija: daug aukšto lygio (lyginant su kitais regionais) „pirminio folkloro“ ansamblių. Žymesnieji: Žiūrų, Marcinkonių (Varėnos r.), Kalvių-Lieponių

(Trakų r.), Lazdinių-Adutiškio (Švenčionių r.). Ryškesnių „antrinio folkloro“ bei vaikų folkloro ansamblių nedaug.

Suvalkija: „pirminio folkloro“ ansamblių lygis neaukštas, čia ypač stipri stilizuoto folkloro įtaka (nors, be abejo, jos esama ir kituose regionuose). Bene vienintelis ryškus „mišraus“ („pirminio“ + „antrinio“ folkloro) tipo ansamblis – Vilkaviškio „Sūduviai“.

Bendras dėsningumas: folkloro ansamblių judėjimas ribiniuose kraštuose silpnėjęs, ansambliai žemesnio lygio. Tai pirmiausia susiję su sunkiau suvokiamu kraštiečių idėntentumu (pavyzdžiui, Raseinių, Jonavos, Prienų r.). Tačiau čia yra ir išimčių (pavyzdžiui, Kaišiadorių r. ribinę padėtį ir savitą folklorą puikiai panaudojo buvęs Kaišiadorių „Verpetos“ vadovas Aidas Bernatonis).

7 Išvados

Ekspertizė parodė, kad folkloro ansamblių situacija Lietuvoje nevienoda, savitumai labiausiai koreliuoja su etnografinių regionų ribomis. Folklorinių ansamblių veikla būtų skatinama geriausiai, metodinė parama būtų efektyviausia, jei veiklos koordinavimas (be koordinavimo visos valstybės mastu) vyktų etnografiniuose regionuose. Tai sąlygotų ir administracinis suskirstymas atsizvelgiant į etnografinius regionus. Papildomai turėtų būti sukurta „regionų – ribinių kraštų“ koncepcija, kuri skatintų folklorinį judėjimą ir identiteto formavimąsi gana didelėje Lietuvos dalyje, vienareikšmiškai nepriskiriamoje konkreitiems etnografiniams regionams.

2001 12 20

Rytas Ambrazevičius

LIETUVIŲ TAUTINIŲ DRABUŽIŲ REGIONINIAI YPATUMAI

Tautinio identiteto klausimas, o ir atskirų etnoregionų vystymo klausimas, niekada nebuvo toks gyvas ir svarbus, kaip dabar, prie pabaigos artėjant esminiam globalizacijos etapui – vieningos euroerdvės susikūrimui. Lietuvos tradicinės euroregioninės struktūros išlaikymas ir tvirtinimas įvairiausiose lygiuose bei visuomeninės būties pjūvuose būtų garantas ateinančioms kartoms.

Kūrybos skalėje svarbus etnoregionu apibrėžimo požymis yra tautiniai rūbai ir kitokio pobūdžio dekoratyviniai – taikomieji tradiciniai audiniai.

Paprasto kasdienio rūbo paskirtis – tai ne tik apsauga nuo atmosferos sąlygų, bet ir socialinis rodiklis, rodantis žmogaus padėtį visuomenėje.

Tautiniai rūbai nuo kasdienių skiriasi tuo, kad savo būdingumu pabrėžia ryšį su savo tauta, konkrečioje geografinėje erdvėje apibrėžto regiono visuomenės dalimi. Laiko erdvėje tai siejasi ir su praeities idealizavimu, legendomis, padavimais, dainomis ir pasakomis.

Senais laikais, kai nebuvo tobulų ryšio priemonių ar kitų būdų, rūbai būdavo individualesni, įvairesni, nes kiekvienas kaimas, sritis ar regionas audė ir siuvosi savaip, laikydamiesi prosenelių tradicijų.

Atsižvelgiant į tai, ką gamta sukūrė, kas buvo arčiau po ranka, kokia tam regionui būdinga augmenija, medžių žievės, augalų šaknelės, koks tradiciškai susiklostęs įprastas jų maišymo santykis ir būdas, audiniams suteikdavo kitokius atspalvius.

Situacija tekstilėje pakito tobulėjant gamybai, atsiradus fabrikams, tiražavimo masiškumui. Audinių gamyba labai atpigė. Cheminių dažų pranašumas, spalvų ryškumas ir įvairovė medžiagas padarė patrauklesnes, plonesnes. Keitėsi ir kaimo žmogaus apdaro vaizdas. Įtaką darė ir įvežtinės medžiagos: šilkas, brokatas, aksomas. Prie įprastai vartoto lino, kanapių, vilnų pluošto prisidėjo plona medvilnė. Šaknelių dažus užgožia anilininiai. Nešiojami rūbai ima vienodėti ne tik toje pačioje parapijoje, mieste, valstybėje, bet ir dideliuose plotuose, pvz., centrinėje Europoje, Skandinavijoje, Balkanų ar Viduržemio jūros regione.

Romantizmo įtaka XIX a. pabaigoje pirmą kartą istorijoje atkreipė dėmesį į tautinio – regioninio identiteto požymius: kalbą, tautosaką, dainas, tautodailę, tradicinę aprangą. Pradėta metodiškai gilintis į tradicinių audinių esmę ir prigimtį.

Lietuvių moterų kūrybiniai sugebėjimai atsiskleidė per audinius. Jos pačios verpė gijas iš linų, kanapių, vilnų. Verpalus dažydavo augalų lapais, žiedais, šaknimis, medžių žieve, samanomis, balų rūda. Verpti pradėdavo dar būdamos mergaitės ir kraudavo į kraičių skrynias baltas drobes, raštuotų audeklų rietimus, juostų kamuolius. Drabužiuose atsispindi ekonominė padėtis. Neturtingos valstietės daugiau dėvėjo lininius, pakulinius, mažiau vilninius. Pasiturinčiosios išgydavo pirktinių audinių. Senąjį apsirengimą ilgiau išlaikė neturtingosios. Drabužiuose atsiskleidžia ir ekonominė etnoregioninių

rajonų buklė. Žemaitijoje daugiau vilnionių, žičkinių audinių, jau XVIII a. audžiamos žičkinės skaros, prijuostės, Dzūkijoje daugiausia pakulinių. Vieni seniausių audinių – rankšluosčiai, staltiesės, paklodės, priegalvių, patalų užvalkalai – buvo lininiai. Jų pakraščiuose – raudoni, rečiau mėlyni žičkai. Balta ir raudona spalva turėjo magišką prasmę ir saugojo žmogų nuo blogio. Audinius gražiai užbaigdavo prisūti kuteliai, pinikai, mežginiai. Audinių raštus nulėmė tradicijos, medžiaga, audimo būdas, paskirtis. Tai paprasti, daugelį šimtmečių tobulinti motyvai, vadinami langais, ratais, kryželiais, akėčiomis, akelėmis, katpėdėlėmis, koreliais, dobiliukais, ažuolo lapais ir t.t. Viename audinyje pasikartoja 1, 2, kartais 3 motyvai, pakraščiuose sudaryti vingiai, kripės, danteliai, slanksteliai.

Lovatiesės, gūnios pasižymėjo spalvingumu, savita kompozicija. Aukštaičių lovatiesės būdingi skersiniai dryžiai, žemaičių – išilginiai ryškių sodrių spalvų: raudonos, žalios, burokinės, violetinės, juodos. Dzūkų lovatiesėse jaustas įvairių spalvų gijos, todėl jos vadinamos margutėmis, sumestinėmis.

Aukštaičių drabužiai gana kuklūs. Juose dominuoja balta spalva. Visuose etnografiniuose rajonuose marškiniai buvo siuvami iš lininės balintos drobės. Vieneriems marškiniams naudojama trijų ar net keturių rūšių medžiaga. Iš plonesnės siuvamas stomuo, prie jo priduriami pašukiniai ar pakuliniai pridurkai. Rankovėms audžiama siaura drobė. Apykaklė ir rankogaliai siuvami iš pačios dailiausios drobės. Kasdieniai marškiniai siuvami iš pašukinio audinio. Marškinių sukirpimas 3 rūšių: 1) tunikinis arba besiūlis, 2) tunikinis su perpetėmis, 3) su ilginėmis. Išėiginių marškinių apykaklės, perpetės, rankovės, rankogaliai įvairiai puošiami, įaudžiant raudonų siūlų ruoželius ar išrenkami rinktiniai rašteliai. Šiaurės vidurio Aukštaitijoje įaudžiami raudoni rinktiniai raštai per visą rankovės ilgį. Yra marškinių, kurių apykaklės ir rankogaliai siuvinėti baltais siūlais kiauraraščiu.

Sijonai audžiami dvinytai, rečiau keturnytai ar aštuonnytai. Aukštaičių sijonai daugiausia languoti.

Dominuoja šios spalvos: žalia, raudona, violetinė, geltona. Be languotų būna ir išilgadryžių bei skersadryžių sijonų. Šventadieniai daugiausia vilnioniai ir pusvilnioniai, kurie audžiami dimiškai su spalvotų vilnų ruožais apačioje, kasdieniai – pašukiniai, pakuliniai, paprasti, be raštų. XIX a. II pusėje sijonams austi naudojami medvilniniai siūlai, ataudams – šilkvilnė, keturnyčiai, aštuonnyčiai, įvairiai raštuoti.

Kasdienės liemenės siuvamos iš lino, pusvilnės, išėiginės – vilnonės ar pusvilnonės smulkiu rašteliu: ruoželiais, vingeliais, langučiais. Jau XVII a. siuvamos iš pirktinių medžiagų, kai sijonai ir kitos kostiumo dalys išliko naminės net iki XX a. pradžios. Šiaurinėje Aukštaitijoje trumpos, tik priekyje prailgintais skverneliais, galionu apvedžiotais kraštais.

Prijuostės – viena seniausių moterų kostiumo dalių. Vaikščioti be prijuostės laikoma nepadoru. Kasdienės prijuostės visuose etnografiniuose regionuose audžiamos languotos ar dryžuotos, tamsesnių spalvų, iš lininių ar pakulinių siūlų. Šventadienės – baltos lininės ar medvilninės. Paprasčiausios – dvinytės lininės su jaustais raudonų žičkų ruoželiais, puošnesnės – keturnytės, šešianytės, aštuonnytės diminės arba servetinės. Prijuosčių apačia kartais užbaigiama kuteliais. XIX a. II pusėje, be lininių, dėvėtos kašmyrinės, labiausiai paplitusios Kupiškio apylinkėse.

Juostos taip pat vienos seniausių lietuvių liaudies audinių. Jomis susijuosdavo tiek vyrai, tiek moterys. Gražiausiomis moterys puošdavo galvas. Aukštaitės dėvi pintines, austines ir rinktines, vyrai – vytines, austines bei pintines. Pintinės būdingos tik Aukštaitijai, pinamos iš vilnionių, vėliau – skaisgijų siūlų eglučių, vingelių, rombų raštu. Mėgstamos spalvos: žalia, raudona, violetinė, geltona, rečiau juoda ir balta. Rinktinės aukštaičių juostos kuklios: baltame lininiame ar medvilniniame dugne – raudonų, žalių, mėlynų vilnų ar skaisgijų ornamentai, grėbliukų, roželių, žvaigždučių raštai. XIX a. II pusėje mažai dėvimos, ilgiau dėvėjo vyrai.

Merginų nuo moters skyrė tik **galvos danga**. Moterys dėvėjo nuometus, kepurėles, skareles. Merginos – galionus, karūnėles, skareles, kalpokus. Kalpokai – tai karūnėlės formos vestuviniai pamergių galvos papuošalai, žinomi jau XVIII a., daromi iš kartono, spalvoto popieriaus, įvairiaspalvių kaspinių. Kupiškio apylinkėse dėvimi dar XX a. pradžioje.

Nuometas arba palmetis – vienas seniausių ištekėjusių moterų galvos apdangalų, minimas nuo XVI a. Panevėžio apylinkėse dėvėtas iki XIX a. Nuometo ilgis 3–4 m, audžiamas iš gražiausių siūlų, kasdienis – lygus baltas, dvinytis, išėiginis – dvinytis, keturnytis, aštuonnytis. Galuose įaudžiami raudonų ar mėlynų žičkų ruoželiai, galai užbaigiami pinikais ar kuteliais.

Skaros ir skarelės dėvimos iš įvairių medžiagų ir dydžių. Kasdienės audžiamos lininės baltos, rečiau languotos. Išėiginės – austos, siuvinėtos kiauraraščiu. Skaros austos iš dviejų ar trijų spalvų siūlų, pilkos, rudos, juodos spalvos, sulanguotos ryškesnių spalvų ruoželiais.

Pirštinės megztos iš vilnionių siūlų, kasdienės – iš vienos ar dviejų spalvų, šventadienės – raštuotos, dviejų ar trijų spalvų, geometriniais ar augaliniais raštais.

Dzūkų kostiumai margesni, spalvingesni. Prijuostės, languoti sijonai kai kur buvo dėvimi net iki XX a. ketvirtojo dešimtmečio. Seniausi marškiniai siuvami su

raudonai languotos medžiagos perpetėmis, rankogaliais, krūtine, įaudžiant geometrinius bei augalinius raštus. XIX a. paplinta siuvinėjimas. Lazdijų, Veisiejų apylinkėse siuvinėjo rudais siūlais augaliniu bei geometriniu raštu. Kaimyniniuose su baltarusiais rajonuose marškinių rankovės ir apykaklės siuvinėjamos raudonais ir juodais siūlais.

Dzūkių sijonai daugiausia languoti, vilnioniai ir lininiai, austi dvinytai. Būdingos spalvos: žalia, violetinė, vyšninė, mėlyna, geltona. Audžiant platieji ruoželiai perskiriami ryškių spalvų siaurų ruoželių poromis. Alytaus, Prienų, Varėnos rajonuose audžiami iš dviejų spalvų siūlų, langučiai didėja nuo smulkių iki didelių. Lazdijų, Veisiejų rajonuose žalia languotų dėvimi išilgadryžiai, panašūs į kapsių. Gervėčių apylinkėse mėgstami balti lininiai dvinyčiai, keturnyčiai, šešianyčiai sijonai, austi dimiškai. Prienų, Alytaus rajonuose audžiami štampuoti (vienspalvis tamsus vilnonis audinys, štampuotas ryškių taškelių ar vingelių raštais) sijonai.

Dzūkių liemenės lininės ar pusvilnonės, žalios, vyšninės spalvos. Buvusiuose Seinų, Gardino, Žirmūnų valsčiuose liemenės buvo ilgos. Varėnos, Alytaus, Eišiškių – trumpesnės, Vievio, Trakų, Vilniaus, Gervėčių rajonuose – nuo liemens klostytos.

Dzūkių prijuostės audžiamos skersadryžės ir languotos, languotos baltai raudonos ar baltai mėlynos iš lino. Prienų rajone baltos, panašios į aukštaičių, užbaigiamos lininiais pinikais. Varėnos, Lazdijų rajonuose nešiojamos languoto ar dryžuoto dugno prijuostės su dimiškai jaustais įvairiaspalvių vilnų ir skaisgijų skersiniais ruoželiais, dugne – raudona ar tamsiai mėlyna spalva. XIX a. paplinta siuvinėtos prijuostės, tamsiame dugne išsiuvinėti įvairiaspalvių skaisgijų ar šilkvilnės siūlų žiedais ir lapeliais. Lazdijų, Prienų, Alytaus rajonuose, Vievio, Trakų, Vilniaus r. paplitusios baltos medvilninės prijuostės, papuoštos mežginiais, vėliau – siuvinėtos raudonais ir juodais siūlais. Dzūkijoje prijuostės išliko žymiai ilgiau negu kituose etnografiniuose rajonuose. Vievio, Trakų, Eišiškių, Varėnos r. buvo dėvimos iki II pasaulinio karo.

Nė viename etnografiniame rajone **juostos** nėra tokios įvairios kaip Dzūkijoje. Daugiausia austos rinktinės, raštai labai įvairūs: grėbliukai, eglutės, roželės, beržalapiai, žvaigždutės, meškučiai, ožkanagučiai, vėžiukai, gromatėlės ir kt. Plačiausios ir įvairiausios audžiamos Varėnos, Lazdijų, Alytaus r.; Eišiškių, Šalčininkų r. juostos paprastesnės. Senosios dzūkų juostos buvo siauros.

Juostų dugnas dažniausiai baltų linų, rečiau spalvotų. Raštai – vilnionių ir skaisgijų siūlų; spalvos: žalia, raudona, violetinė. Rašto spalvos išdėstomos trimis eilėmis, kraštuose įaudžiant įvairiaspalvius ruoželius, galuose – įvairiaspalvių siūlų kuteliai.

Šalia rinktinių juostų dzūkams būdingos kaišytinės. Kituose rajonuose jos neaptinkamos. Baltame lininiame dugne – kelių spalvų vilnioniais ar skaisgijų siūlais iškaišytos saulutės, langučiai, žvaigždutės.

Žemaičiai išsiskiria raudonmargių žičkinių skaru gausa. Marškiniai balti drobiniai, rankogaliuose ir perpetėse jaustais raudonų žičkų – ruoželių, dobiliukų raštais.

Sijonai daugiausia dryžuoti: išilgadryžiai ir skersadryžiai. Seniau išilgadryžiai buvo audžiami ataudų ripsu iš lininių ir vilnionių siūlų. Ataudai iš įvairiaspalvių

vilnonių siūlų. Akmenės, Mažeikių, Skuodo r. išilgadryžiai sijonai ryškių spalvų – raudonos, geltonos, žalios, violetinės, baltos. Languotų sijonų mažiau. Jie vilnoniai, austi dvinytai, stambių langų, tamsesnių, neryškių spalvų: tamsiai žalios, samaninės, vyšninės, violetinės, rudos. Languoti buvo Plungės, Rietavo, Šilutės, Kelmės r.

Liemenės Žemaitijoje vilnonės ir pusvilnonės, languotos ir skersdryžės, austos dvinytai dimiškai. Spalvos: raudona, žalia, violetinė, ruda, balta; raštai smulkūs. Prijuostės baltos lininės su jautais išilginiais raudonų ar mėlynų žičkų ruoželiais, dobiliukų, langelių, katpėdėlių raštais. Audžiamos ir daugiaspalvės prijuostės iš tamsesnių siūlų lygiais ar dantytais ruoželiais. Spalvos: raudona, mėlyna, žalia, geltona, balta, ruda.

Žemaitiškos juostos rinktinės ir vytinės, kuklaus rašto, 2–3 spalvų. Rinktinės juostos, kaip ir kituose etnografiniuose rajonuose, baltame lininiame dugne spalvotų vilnų ar skaisgiųjų raštai.

Skarelės austos įvairiai languotos iš lininių ir medvilninių siūlų, sulanguotos raudonais ar mėlynais ruoželiais. Taip pat buvo audžiamos ir didelės skaros. Vienos seniausių – skersadryžės, daugiaspalvės, dugnas – baltas lininis, ataudai vilnoniai. Austos ataudų ripsu, įvairaus pločio ruoželiais. Spalvos: tamsiai mėlyna, samaninė, geltona, raudona, ruda, balta. Daugiausia paplito dvinytai austos languotos vilnonės skaros. Plungės, Rietavo, Kretingos r. būdingos dvispalvės skaros – raudona su juoda. Tauragės r. dominuoja baltos vilnonės.

Vyriški marškiniai, kaip ir moteriški, buvo siuvami iš tokios pačios drobės, vienodai kerpami. Skiriasi tik detalėmis: apykaklės forma, papuošimu. Vyriški marškiniai siuvami su stačia apykakle, siuvinėjami rankogaliai, apykaklė, marškinių priekis. Be balto iškilus siuvinėjimo, aptinkamas siuvinėjimas kryželiu, daugiausia juodais, raudonais, rudais siūlais. Marškiniai išleidžiami ant kelnų ir perjuosiami juosta. Marškiniai buvo trijų rūšių: apatiniai be rankovių, trumpi siuvinėti, nešiojami po liemene, vadinami papetėmis, ir ilgi su pridurku. Kasdieniai siuvami iš storo prastesnio audeklo, vadinami pašukiniu. Išeginiai marškiniai siuvami iš plonos išbalintos drobės, siuvinėjami. XIX a. antroje pusėje pradėta naudoti medvilnė. Pirmiausia iš jos siūtos perpetės, apykaklės, rankogaliai. Marškinių pridurkai ilgą laiką išliko pašukiniai.

Seniausi **sijonai** dažniausiai languoti, balti, juodi, dvinyčiai. Kasdieniai audžiami iš linų, kartais atausti vilna, o šventiniai – iš vilnos. Neturtingos moterys ir šventinio sijono priekį ausdavo iš linų, jį dengdavo prijuoste. Atsiradus anilininiam dažams, sijonai tampa ryškesni, spalvotesni. Pagrindinės apalvos: vyšninė, žalia, violetinė, mėlyna. Langų dydis įvairus. Dažniausiai juos skiria tamsios spalvos ruoželiai. Tradicinis sijonas ilgas, iki kulnelio. Apie 1910 m. pasirodė pirktiniai kameliniai siūlai. Iš jų audžiami vienspalviai sijonai, metmenims naudojant tamsią medvilnę.

Seniausios šio krašto **prijuostės** buvo lininės, languotos arba skersdryžės. XIX a. pab. skersadryžės ir išilgadryžės prijuostės ataudžiamos įvairių spalvų vilna. Įvairių spalvų dryželiai skiriasi pločiu, tarp jų audžiami įvairiaspalvių vilnų ir skaisgiųjų ruoželiai. XX a. pr. paplinta vienspalvės siuvinėtos prijuostės. Jų metmenys tamsūs lininiai ar medvilniniai siūlai, o ataudai – vilnoniai ar kameliniai. Pagrindinės spalvos: juoda, tamsiai žalia,

vyšninė. Prijuostės siuvinėjamos gėlių ir augalų motyvais. Siuvinėjimui naudojami vilnoniai ir šilkiniai siūlai. Taip pat siuvinėjimui buvo naudojama ir juoda pirktinė medžiaga.

Liemenė siuvama iš lininių, vilnonių ar pusvilnonių skersadryžių audinių. Anksti paplinta liemenės iš pirktinių audinių: brokatinio, šilkinio, medvilninio, aksominio. Liemenės išnyko gana greitai, nes, pradėjus austi kamelinius sijonus, iš tos pačios medžiagos pradėjo siūti švarkelius.

Skarelės buvo įvairaus dydžio. Vienos puoštos kutais, kitos be jų. Vertinamos šilkinės skaros su blizgančiu ornamentu, labai plonos vilnonės skarelės su kraštuose jautais šilko ornamentais.

Šiuo metu visų tautinių rūbų elementų poreikis visuomenėje yra tenkinamas kiekvienos pastoviai dirbančios audėjos, esančios bet kuriame Lietuvos regione. Universalumas yra šių laikų bruožas, bet rimčiausios meistrės, esančios Tautodailininkų sąjungos akiratyje, gauna visą metodinę, praktinę paramą ir puikiai suvokia savo etnoregioninę priklausomybę. Parodoms ir visuomenei stengiamasi austi atsakingai, atskleidžiant sukauptą patirtį. Nuo 1911 m. Lietuvoje šis procesas ryškinamas ir skatinamas kelių organizacijų, vėliau didžiausią įtaką daro Liaudies meno rūmai, o šiuo metu – Lietuvos tautodailininkų sąjunga, pasitelkdama mokslininkus ir kitus profesionalius ekspertus. Ypač kreipiamas dėmesys į „parubežių“ zonas. Jose audėjų savimonė yra įtakojama mišrios aplinkos. 1999 m. Pasaulio atlaso „prieduose“ pateiktas etnografinių sričių žemėlapis taikliai atspindi ir apibrėžia tautinių rūbų paplitimo geografinę situaciją. Sprendžiant iš LTS sukauptų duomenų, daugiausia problemų tautinių rūbų tradicijų tęstinume iškyla mažiausiose teritorijose: Mažojoje Lietuvoje, Suvalkijoje.

Remdamasis aukščiau išdėstyta medžiaga, manau, kad etnoregionų geografinis apibrėžimas Pasaulio atlaso 1999 m. žemėlapyje iš esmės atitinka šiuo metu sukuriamų tautinių rūbų ar kitokio pobūdžio dekoratyvinių-taikomųjų tradicinių audinių paplitimą.

Etninės kultūros globos tarybos ekspertas

Jonas Rudzinskas

2001 12 21

NUOMONĖ DĖL VRM PATEIKTOS „APSKRIČIŲ REFORMOS KONCEPCIJOS PROJEKTO“

„Apskričių reformos koncepcijoje (projekte)“ teigiamai reikia vertinti tai, kad „apskričių reforma yra susijusi su Lietuvos regioninės politikos teritorinių pagrindų sukūrimu“ (4 p.). Tačiau jos rengėjai užmiršo, kad ES valstybėse regionas yra atstovaujantis, makroteritorinis vienetas, kurio pagrindinis bruožas – savivalda. Iš pateiktos koncepcijos negalima susidaryti vaizdo, kad Lietuvoje kus sudaryti savivaldos regionai. Tai esminis koncepcijos trūkumas.

Posityviai reikia vertinti, kad koncepcijoje suformuoti du apskričių sumažinimo būdai (11 p.). Teisingas tik antrasis būdas, kuris apskritis reorganizuoja į regionus atsižvelgiant į istorinį ir etnografinį paveldą, socialinę ekonominę regiono prigimtį ir pan. Šis būdas atitinka ne tik ES, bet ir tų valstybių, kurios ruošiasi įstoti į šią žemyno organizaciją, regionavimo praktiką (Čekija, Lenkija, Slovakija, Vengrija ir kt.).

Tačiau šis būdas reikalauja viešumo ir demokratinio požiūrio. Tai užtikrintų būsimų regionų bendruomenių atstovų dalyvavimą svarstant alternatyvius tokių teritorijų projektus, jau nekalbant apie būtinų specialistų (istorikų, etnologų, kalbininkų, kraštotvarkininkų, regioninio planavimo ir kt.) žinias bei konsultacijas regionavimo srityje. Šis svarbus bei principinis Lietuvai klausimas, kuris žymiai koreguoja visą jos valdymo modelį, neturi būti pavestas kokioms nors uždaroms ar neviešoms tarpžinybinėms komisijoms, taryboms ar darbo grupėms, kurios atveria galimybę ten pateikti asmenims be reikiamos kompetencijos regioninės politikos srityje. Be įvairių ministerijų atstovų, parengiant koncepciją turėjo dominuojančiai dalyvauti aukštųjų mokyklų ir mokslinių įstaigų specialistai, visuomeninių (regioninių) organizacijų nariai. Koncepcija turi anonimišką pobūdį, nes nenurodyti jos autoriai.

Be šių bendrų pastabų, dar būtina atkreipti dėmesį į koncepcijos neišbaigtumą, ten esančius prieštaravimus, autorių nesilaikymą ar nežinojimą, kad mūsų šalyje etnografinio regiono sąvoka ir konkretūs pavadinimai jau įtvirtinti „Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme“ ir LR Seimo nutarime „Dėl Etninės kultūros globos tarybos sudėties ir nuostatų patvirtinimo“. Jei koncepcijos autoriai būtų gerai susipažinę su ES regioninės politikos pagrindais, tai nesiūlytų palikti apskričių viršininkų administracijas, nes naujuose regionuose pakaks prefekto įstaigos.

Ruošiant koncepciją turėjo dalyvauti ir Lietuvos savivaldybių asociacija (LSA), nes be jos neįmanoma teisingai paskirstyti valdymo funkcijų tarp vietinio, regioninio ir centrinio valdymo lygmenų. Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad šalies vietinė savivalda dar neturi tų visų teisių bei kompetencijų, kurias joms garantuoja Europos savivaldos chartija, nors ji jau ratifikuota mūsų Seime. Koncepcijos ruošti nepakviesta ir Lietuvos etninės kultūros draugija, kuri paskutiniaisiais metais nemažai nuveikė sprendžiant šalies regionines problemas. Užmirštos ir kitos jos globojamos ar savarankiškai

veikiančios struktūros, Etninės kultūros globos taryba prie LR Seimo, jos Regionų ekspertų komisija ir pan. Jų dalyvavimas tokios koncepcijos ruošime būtinas ir dėl to, kad ES labai jautri regioninėms kultūroms, per jas nori išsaugoti visos Europos identitetą. Kultūra ne tik ES, bet ir visos Sąjungos pagrindinės organizacijos - Europos regionų asamblėjos (ERA) - prioritetinė sritis.

Dėl šių ir dar kitų priežasčių koncepcija – blankoka, praktiniu ir teoriniu požiūriu silpna, nes ji nesiremia ES regioninės politikos pagrindais ir rekomendacijomis, jos autoriai nepasinaudojo gausia šios organizacijos valstybių praktika nustatant regionus bei įgyvendinant regioninės savivaldos politiką.

2001-02-08

Doc. dr. Vygasdas Čaplikas

REGIONŲ KOMISIJOS EKSPERTŲ IŠVADOS

Mūsų nagrinėjamo etninės kultūros objekto apimtyje tikslinga iš esmės pritarii Vidaus reikalų ministerijos parengtai Apskričių koncepcijos projekto II alternatyvai. Sutinkame, kad vykdyt apskričių reformą bei naujai pertvarkant teritorinį-administracinį Lietuvos suskirstymą tikslinga:

1. Iš esmės naujai suformuoti regionus.
2. Vadovautis istoriškumo ir etnokultūrinio integralumo kaip svarbiausiais Lietuvos teritorijos regionavimo principais.
3. Išskirti aukštesniojo rango regionus, siekiant išlaikyti istorinį ir etnokultūrinį teritorijos vientisumą.
4. Išskirti 4 ar 5 regionus, panaikinti apskritis, o jų vietoje įsteigti 4 arba 5 atstovaujamuosius (savivaldos) teritorinius administracinius vienetus.
5. Išskirti regionus tokiais pavadinimais: Aukštaitija, Dzūkija, Suvalkija, Žemaitija. Mažoji Lietuva kaip Žemaitijos subregionas.

Paaškinimai plačiau:

1. Regionų pavadinimai ir jų teritorinis suskirstymas atsižvelgiant į istorinį-etnokultūrinį paveldą

Vadovaujantis istoriškumo ir etnokultūrinio integralumo, kaip svarbiausiais Lietuvos teritorijos regionavimo principais, galima būtų išvengti mechaniško ir dirbtino teritorinio-administracinio Valstybės padalinimo. Istorinis paveldas bei savitos kultūrinės tradicijos Žemaitijoje, Aukštaitijoje, Dzūkijoje (Dainavoje), Suvalkijoje ir specifiniame (Klaipėdos) Mažosios Lietuvos regione yra itin ryškios, todėl netikslinga jas niveliuoti. Vykdyt Valstybės teritorinę-administracinę reformą, taip pat būtina atsižvelgti į sukauptą Europos valstybių ir Europos Sąjungos patirtį sprendžiant minėtus klausimus. Labai svarbi ir vietos bendruomenės nuomonė, gyventojų poreikiai ir interesai. 1994 metais atliktos teritorinės-administracinės reformos nesėkmė yra ta, kad nebuvo kreipiama dėmesio į minėtus veiksnius: istorinį paveldą, etnokultūrinio vientisumo bei krašto kultūrinių tradicijų išsaugojimą, bendruomenės poreikius bei interesus, Europos valstybių praktiką.

Apskričių įstatymas buvo priimtas neatsižvelgiant į vietinių bendruomenių interesus, viešai neapsvarstytas ir atspindi ne Europos Sąjungos regioninės politikos nuostatas, demokratijos plėtojimą, bet Valstybės centralizacijos stiprinimą. Vėliau didžiulį visuomenės nepasitenkinimą sukėlė ir tai, kad apskritys pačiu primityviausiu būdu buvo sutapatintos su regionais (regionų sąvoka), tai įtvirtinant norminiame teisės akte – Regioninės plėtros įstatyme. Argumentas – Europos Sąjungos reikalavimas. Tuo tarpu minėta Europos valstybių patirtis yra priešinga.

Sutinkame, kad tikslinga išskirti aukštesniojo rango regionus, siekiant išlaikyti istorinį ir etnokultūrinį vientisumą. Galima būtų sutikti ir su tuo, kad būtų išskirti 4 aukštesniojo rango regionai – Aukštaitija, Dzūkija (Dainava), Suvalkija, Žemaitija ir Mažoji Lietuva kaip subregionas.

Nors projekte minima, kad būtina atsižvelgti į etnokultūrinį savitumą, istorinį paveldą, vietinės bendruomenės poreikius, tačiau projekte pateiktose schemose tai neatsispindi.

Etnografinio regiono sąvoka ir pavadinimai įtvirtinti Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme ir Lietuvos Respublikos Seimo nutarime „Dėl Etninės kultūros globos tarybos sudėties ir nuostatų patvirtinimo“.

Ekspertai, teikdami savo išvadas dėl regionų ribų nustatymo, iš esmės vadovavosi Vilniaus universiteto dėstytojo, socialinių mokslų dr. doc. Vyganto Čapliko sudarytu žemėlapiu. Siūlome tokius regionų pavadinimus bei tokias jų ribas:

Aukštaitija:

Pakruojis, Pasvalys, Biržai, Radviliškis, Panevėžys, Kupiškis, Rokiškis, Anykščiai, Utena, Zarasai, Kėdainiai, Ukmergė, Molėtai, Švenčionys, Ignalina.

Tačiau papildomai Aukštaitijai siūlome priskirti Joniškio rajoną. Joniškio rajonas priklauso vakarų aukštaičių tarmei (pagal kalbininką A. Salį, plačiau prof. habil. Dr. A. Vyšniauskaitės pateiktoje išvadoje).

Taip pat atkreipiame dėmesį, kad Šiaulių ir Raseinių rajonai kalbiniu požiūriu yra mišrūs (aukštaičių, žemaičių). Būtų tikslinga įkurti Kuršėnų ir Ariogalos savivaldybes. Tada Ariogalos ir Raseinių bei Šiaulių ir Kuršėnų savivaldybės natūraliai atsiribotų, kaip žemaitiška ir aukštaitiška, ir jų skiriamoji riba būtų siūloma regionų riba.

Žemaitija:

Kretinga, Skuodas, Mažeikiai, Akmenė, Joniškis, Klaipėda, Plungė, Telšiai, Šiauliai, Šilutė, Šilalė, Kelmė, Tauragė, Raseiniai.

Papildomai siūloma: išskirti Žemaitijos regione Klaipėdos krašto (Mažosios Lietuvos) subregioną su centru Klaipėdoje, į kurį įeitų Klaipėdos, Šilutės rajonai ir Kuršių Nerija.

Suvalkija:

Jurbarkas, Šakiai, Kaunas, Jonava, Vilkaviškis, Marijampolė, Prienai.

Dzūkija:

Kaišiadorys, Širvintos, Vilnius, Alytus, Trakai, Šalčininkai, Lazdijai, Varėna.

Galutinė išvada: siūlome, vykdant naują teritorinį-administracinį Lietuvos suskirstymą, nevartoti „Klaipėdos regiono, Šiaurės regiono, Kauno regiono, Vilniaus regiono“, o istoriškai patvirtinamus ir pagrindžiamus tiek mokslinėje literatūroje, tiek ir gyvenimo praktikoje naudojamus bei integruojantis i Europos Sąjungą visiškai

priimtinus pavadinimus – *Aukštaitija, Dzūkija / Dainava, Sūduva / Suvalkija, Žemaitija.*

Papildomai siūlome į visuotinę gyventojų surašymo anketą įrašyti dar vieną klausimą: „Kokio regiono gyventojų jūs save (Žemaitijos, Aukštaitijos, Dzūkijos, Suvalkijos, nepriskiriu jokiame) laikote?“ Klausimas turi būti uždaras, formalizuotas.

2. Administracinių funkcijų suskirstymas.

1995 m. Lietuva ratifikavo Europos savivaldos chartijos dokumentą, kuriame atsispindi savivaldybių funkcijos ir kompetencija. Manytume, kad funkcijų suskirstymas turėtų būti grindžiamas šiuo dokumentu bei kitais Lietuvos Respublikos įstatymais ir teisės aktais.

Mus domina, kaip administraciškai suskirstyti Lietuvos teritoriją ir įkūrus 4 regionus bus sprendžiamas gyventojų aptarnavimas, nes kai kurie jų reikalai bus tvarkomi regionų centruose, taigi regionų pakraščių gyventojams bus sunku tuos centrus pasiekti. Manytume, kad būtų tikslinga įsteigti kai kuriose regionų savivaldybėse aukštesniojo administracinio darinio padalinį arba turėti atstovus vietos gyventojų klausimams spręsti, kurie nagrinėtų klausimus, nepriklausančius savivaldybės kompetencijai.

Taip pat siūlome esamas apskrities funkcijas švietimo klausimais perduoti regionams. Etninės kultūros globos tarybos ekspertai teigiamai vertintų Vidaus reikalų ministerijos parengtą Apskričių reformos koncepcijos projektą, jei būtų atsižvelgta į Etninės kultūros globos tarybos Regionų komisijos ekspertų išvadas.

Regionų komisijos pirmininkė *Virginija Kondratienė*

**ETNINĖS KULTŪROS PAVELDO KOMISIJA
(Pirmininkė Dalia Urbanavičienė)**

Komisijos veiklos strategijoje numatyti tokie svarbiausi uždaviniai:

1. Išanalizuoti su Komisijos veiklos sritimi susijusią įstatymine bazę (Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą, Kilnojamųjų vertybių, Nekilnojamųjų vertybių, Archyvų, Autorinių teisių ir kitus įstatymus), rengti jų papildymus ar pataisas.
2. Siekti Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 7 straipsnio įgyvendinimo.
3. Parengti bendrąsias etninės kultūros vertybių rinkimo ir kaupimo taisykles.
4. Parengti rekomendacijas ir informaciją apie įvairių etninės kultūros šakų paveldo rinkimo metodiką.
5. Išanalizuoti folkloro archyvų statuso problemas ir pasiūlyti jų sprendimo būdus.
6. Koordinuoti kompiuterinių duomenų bazių, skirtų archyvinei etninės kultūros vertybių medžiagai, sukūrimą; siekti tokių duomenų bazių suderinamumo su užsienio archyvais.
7. Inicijuoti ir remti Informacinio etninės kultūros vertybių rinkimo ir kaupimo centro sukūrimą.
8. Inicijuoti LRT įrašų, kuriuose užfiksuotos etninės kultūros vertybės, išsaugojimo projektą.
9. Rūpintis etnografiškumo (kraštovaizdžio, tradicinės architektūros) išlaikymu ir tęstinumu saugomose teritorijose.

Daugiausia dėmesio skirta etninės kultūros dvasinių vertybių saugykloms, nes jos neturi tinkamo statuso, negauna reikiamo finansavimo ir nėra įtrauktos į paveldosaugos sistemą, šių vertybių apskaita ir sisteminimas beveik nekompiuterizuoti. Pastebėta, kad medžiaginių etninės kultūros vertybių globos sistemoje taip pat yra spragų: saugomi tik į registrus įtraukti objektai, tačiau registrai nėra išsamūs, juos būtina tikslinti.

Atlikti tokie darbai:

1. Pradėtos rengti **Rekomendacijos dėl etninės kultūros vertybių rinkimo ir kaupimo – parengta Bendroji dalis, nustatytas atskirų etninės kultūros paveldo šakų sąrašas.**
2. Išanalizuoti archyvinės etninės kultūros medžiagos išsaugojimo ir etninės kultūros archyvų statuso klausimai, parengtas siūlymas teikti Archyvų įstatymo ir Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymo pataisas.
3. Siekiant sudaryti etninės kultūros vertybes kaupiančių institucijų sąvadą ir rengiant valstybinės Etninės kultūros plėtros programą atlikta etninės kultūros paveldo kaupimo, apsaugos ir sklaidos analizė. Komisija parengė bei Taryba patvirtino „Anketą dvasinės kultūros vertybes kaupiančioms institucijoms“.
4. Išanalizuotas viešai skelbtas Kultūros ministerijos ir Lietuvos liaudies kultūros centro rengtas „Tradicinės kultūros vertybių registro projektas“, pateiktos pastabos ir siūlymai.
5. Parengtos schemos, iliustruojančios etninės kultūros paveldo santykį su bendruoju kultūros paveldu, kultūros paveldo ir etninės kultūros sąvokų skirtumus bei sąsajas. Pasiūlyti šių sąvokų apibrėžimai.

**IŠVADOS DĖL VALSTYBINĖS PROGRAMOS
„TRADICINĖS KULTŪROS VERTYBIŲ
REGISTRAS“**

1999 m. Kultūros ministerijoje pradėta rengti programa „Tradicinės kultūros vertybių registras“ (toliau – Registras) – pateikta paraiška UNESCO ir gautas finansavimas. Neseniai paaiškėjo, kad ši programa traktuojama jau kaip valstybinės Etninės kultūros plėtros programos sudėtinė dalis. Taip teigiama kultūros viceministrės I. Marčiulionytės pasirašytame rašte (2001–10–01 Nr. 030–06–2198), apie kurį mums tenka sužinoti tik iš knygelės „Etninės kultūros renginiai Lietuvoje 2001 spalio – 2002 sausis“. Reikia pastebėti, kad minėtos programos (toliau – EK plėtros programa) rengimo tvarką nustato Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 8 straipsnio 1 dalis: Etninės kultūros globos taryba inicijuoja ir padeda Vyriausybei parengti etninės kultūros plėtros valstybinę programą bei koordinuoti jos įgyvendinimą.

Siūlyčiau teigiamai vertinti Kultūros ministerijos ir jai pavaldaus Lietuvos liaudies kultūros centro iniciatyvą imtis rengti Registrą, tačiau, paverčiant jį EK plėtros programos dalimi, trūksta veiksmų suderinamumo tarp šių institucijų ir Tarybos, dėl to atsiranda kai kurios problemos:

1. Jei Registro projektą norima traktuoti kaip minėtos programos dalį, tai jis pagal įstatymą iki paskelbimo (minėtas raštas adresuotas miestų ir rajonų savivaldybių merams, kultūros padalinių vadovams, nacionalinių ir regioninių parkų direktoriams) turėjo būti aptartas Taryboje ir koreguotas atsižvelgiant į Etninės kultūros plėtros programos struktūrą ir strateginius tikslus, nes pagal Vyriausybės patvirtintą valstybinių programų metodiką pirmiausia turi būti parengta visos programos struktūra ir strategija, o tik vėliau – atskiros jos dalys. Tai buvo lengva padaryti, nes Registro projekto rengėjai (ir viceministrė I. Marčiulionytė, ir Lietuvos liaudies kultūros centro Folkloro skyriaus vedėja V. Šatkauskienė) buvo Tarybos nariai, galėjo prisidėti prie šios programos inicijavimo per Tarybą ir rengimo kartu ne tik su Kultūros ministerija, bet ir su kitomis Vyriausybei priklausančiomis ministerijomis.

2. Taryba 2001 m. spalio 28 d. patvirtino EK plėtros programos rengėjų grupės pirmininką (t.y. mane, D. Urbanavičienę) ir programos struktūrą. Be to, šios programos rengimas turi būti koordinuojamas su valstybinės ilgalaikės Lietuvos etnografinių kaimų išlikimo programos rengimu – jį taip pat numatyta Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme, jau inicijuota Tarybos ir pradėta rengti kartu su įvairiomis ministerijomis bei kitomis institucijomis. Išanalizavę minėtą Kultūros ministerijos raštą dėl Registro ir šalia pateiktus priedus, turime pastebėti, kad Registro projektas negali būti įkomponuotas į Tarybos patvirtintą EK plėtros programos struktūrą kaip vientisa jos dalis, bet, suskaidžius Registro projektą į dalis (atitinkamai surūšiuojus atskirus punktus), jos tiktų kaip viena iš dalių atskirose EK programos paprogramėse.

3. Ruošiant EK plėtros programai būklės analizę Taryboje buvo parengta bei patvirtinta „Anketa dvasinės

kultūros vertybes kaupiančioms institucijoms“, daugiausia adresuota toms pačioms institucijoms, kaip ir minėtas Kultūros ministerijos raštas apie Registrą. Nors mūsų parengta anketa yra daug paprastesnė ir turi tikslą gauti tik bendriausius duomenis apie šias institucijas ir jų poreikius, tačiau akivaizdu, kad rašto adresatai suvoks ją kaip dubliavimą, Kultūros ministerijos ir Tarybos „nesusikalbėjimo“ rezultata. Todėl reikėtų iš pradžių pabandyti susiderinti su Kultūros ministerija, gauti jos turimą informaciją, o tik paskui pradėti rinkti trūkstamus duomenis.

4. Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo 6 straipsnio 1 dalyje kalbama apie *Informacinį etninės kultūros vertybių kaupimo centrą, kuris turėtų būti tarpžinybinis*, jo steigimą turėtų kuruoti stambiausios, turinčios ilgą metų patyrimą etninės kultūros vertybių kaupimo srityje institucijos (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, Lietuvos Istorijos instituto Etnologijos skyrius, Lietuvos muzikos akademijos MI Etnomuzikologijos skyrius). Minėtų institucijų ekspertai yra Tarybos nariai, todėl optimaliausias sprendimas būtų būtent Taryboje susitarti dėl: 1) prie kokios institucijos reikėtų kurti Informacinį etninės kultūros vertybių kaupimo centrą; 2) kokius duomenis jam turėtų pateikti etninės kultūros vertybių rinkėjai (reikalaujant visų duomenų pateikimo būtų pažeistos įstatymu apibrėžtos archyvinės medžiagos originalo savininko teisės); 3) kitos su šio centro įsteigimu susijusios problemos.

Registro projekto rengėjai į šias institucijas neatsižvelgė (matyt, dėl to, kad jos nėra pavaldžios Kultūros ministerijai), įpareigojo savivaldybių ir kitus kultūros darbuotojus pateikti Kultūros ministerijai visų surinktų duomenų sąrašus, kurie bus suvedami į ateityje numatomą sukurti Nacionalinę duomenų bazę Lietuvos liaudies kultūros centre. Galima numanyti, kad ši Nacionalinė duomenų bazė turės pakeisti įstatyme

numatytą Informacinį etninės kultūros vertybių kaupimo centrą, tačiau nacionalinis statusas nėra tinkamas Lietuvos liaudies kultūros centrui, nes jis etninės kultūros vertybes pradėjo kaupti tik prieš dešimtmetį, neturi tam darbui būtino specialistų potencialo ir patalpų, jo pagrindinė funkcija yra kita. Paminėta, kad stambiausia šios srities institucija yra Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštynas (jame saugoma nuo XIX a. iki šių laikų rinkta archyvinė etninės kultūros medžiaga), kuriam greitai laiku bus suteiktos saugyklos pritaikytos naujos ir erdvi patalpos.

Paskelbtas Registro projektas yra diskutuotinas ir dėl kitų esminių dalykų:

1. Registro rengėjai numato į vieną vietą surinkti duomenis apie etninės kultūros institucijas ir jų žinioje esančius tradicinės kultūros ir folkloro objektus (t.y. surinkti archyvinę medžiagą), šį darbą įpareigojami atlikti savivaldybių, nacionalinių bei regioninių parkų kultūros darbuotojai. Tokia projekto kryptis yra klaidinga, nes:

1) dabartiniu metu ne tik rajonų kultūros padaliniai, bet ir stambiausi etninės kultūros vertybių kaupimo centrai neturi techninių galimybių šią užduotį atlikti (EK plėtros programos vienas iš strateginių tikslų ir būtų aprūpinti šias institucijas transportu, fiksavimo aparatais, kompiuterine įranga, archyvinės medžiagos apsaugos priemonėmis, taip pat užtikrinti jų darbuotojų kvalifikacijos kėlimą ir pan.);

2) pasinaudojant kitų šalių patirtimi akivaizdu, kad duomenys apie tradicinės kultūros ir folkloro objektus turėtų būti suvedami ne vienoje įstaigoje, bet kiekvienoje etninės kultūros vertybes kaupiančioje institucijoje, turinčioje tam tikro centro (respublikinio ar lokalinio) statusą; kita vertus, duomenų bazės programa galėtų būti naudojama ta pati arba tam tikru lygmeniu suderinta su Informacinio etninės kultūros vertybių kaupimo centro duomenų bazės programa.

2.. Abejonių kelia Registro rengėjų rekomendacija, sudarant vietos ekspertų komisijas („gyvuojančioms tradicinės kultūros vertybėms numatyti ir išaiškinti“), jų pirmininkais skirti aukščiausius savivaldos pareigūnus. Toks ekspertų komisijų „biurokratizavimas“ visai nebūtinai ir netgi kenksmingas, nes merai tik su labai retomis išimtimis yra etninės kultūros ekspertai, be to, jų buvimas meru nėra pastovus dalykas, priklauso nuo partinių interesų.

3. Visiškai nesuprantamas minėto Kultūros ministerijos rašto Priedas Nr. 2 „Etninės kultūros specialisto anketa“, kurioje reikalaujama pateikti ne tik asmeninius, bet ir duomenis apie šeimyninę padėtį, vedybų metus, sutuoktinio bei vaikų gimimo metus, profesiją ir pan. **Koks šių anketų tikslas?**

Yra ir daugiau pastabų paskelbtam Registro projektui, tačiau apie jas diskutuoti geriausia būtų pokalbio su Registro rengėjais metu, kuriame siūlyčiau aptarti iškilusias problemas ir kartu ieškoti jų sprendimo būdų.

Etninės kultūros paveldo komisijos pirmininkė dr. Dalia Urbanavičienė
2001 10 30

ARCHYVINĖS FOLKLORO MEDŽIAGOS SAUGYKLŲ PADĖTIS IR GALIMI JŲ PROBLEMŲ SPRENDIMO BŪDAI

Daugiausia archyvinės folkloro medžiagos saugoma Lietuvos literatūros ir tautosakos institute (virš 1.000.000 vnt., pagrindinė dalis – pasakojamoji tautosaka), Lietuvos muzikos akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriuje (virš 100.000 vnt., vyrauja dainuojamoji tautosaka), Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriuje (folkloras, paminėtas etnografiniuose aprašuose). Folkloro medžiagą kaupia ir įvairūs kultūros centrai (Lietuvos liaudies kultūros centras, Vilniaus etninės veiklos centras ir kt.), muziejai (pvz., labai gausų archyvą sukauptę Panevėžio kraštotyros muziejus), kultūros skyriai prie savivaldybių, taip pat folkloro ansambliai, pavieniai rinkėjai. Nemažus muzikinio folkloro garso įrašų fondus sukauptę ir Lietuvos radijas, o filmuotos medžiagos – televizija. Seniausiai pradėjusiose kaupti archyvinę folkloro medžiagą saugyklose (Lietuvių literatūros ir tautosakos institute, Lietuvos muzikos akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriuje, Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriuje) yra nemažai sukaupti ir unikalių senųjų rankraštinė užrašų (iš XX a. pirmosios pusės ir vidurio), tačiau daugiausia folkloras fiksuotas garso aparatais; prieš dešimtmetį folklorinėse ekspedicijose pradėta naudoti ir vaizdo įrašymo priemonės (anksčiausiai Lietuvos liaudies kultūros centras – nuo 1990 m.).

Nė viena iš paminėtų saugyklų dabar neturi archyvo statuso, nors saugo unikalią archyvinę medžiagą ir atlieka ne tik saugyklos, bet ir archyvo funkcijas (medžiaga inventorizuojama, sisteminama, tyrinėjama, naudojama įvairių visuomenės sluoksnių poreikiams). 1935 m. Kaune J. Balio įkurtas Lietuvos tautosakos archyvas (po II pasaulinio karo perimtas Istorijos instituto Etnografijos

sektorius, 1952 m. perkeltas į Lietuvių kalbos ir literatūros institutą) jau pokario metais buvo pervadintas rankraštynu ir nebeteko archyvo pavadinimo (dabar vadinamas Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto Lietuvos tautosakos rankraštynu). Kitos folklorinės medžiagos saugyklos tarybiniais metais pavadintos laboratorijomis, kabinetais, skyriais ir pan., bet taip pat ne archyvais. Pavadinimo *archyvas* tarybinis laikotarpis buvo vengiama, nes archyvo statusas leido Valstybinei archyvų direkcijai, pagal įsigalėjusią centralizuotą tvarką, žinybinį archyvą nedelsiant paversti valstybiniu ir pajungti jį saugumo kontrolei. Turint omenyje, kad tais laikais politiniais sumetimais folkloras buvo nepageidautinas (nes buvo pernelyg šviesios ir patriotinės praeities liudininkas), folklorinei medžiagai archyvuose grėsė net sunaikinimo pavojus.

Necentralizuotas folkloro medžiagos saugyklų valdymas turėjo ir teigiamų, ir neigiamų pasekmių. Kiekvienos saugyklos kūrėjai dirbo savarankiškai ir uždariai. Archyvinės folkloro medžiagos saugyklos pirmiausia buvo steigiamos prie mokslo institucijų. Jų fondai buvo lengvai prieinami tyrinėtojams, nevaržė valstybinių archyvų griežta tvarka ir biurokratinės kliūtys; be to, faktai buvo mažiau iškraipomi politiniais sumetimais. Kita vertus, daugiausia orientuojantis į mokslinį darbą, nepakankamai dėmesio kreipta į techninius reikalavimus. Išvengusios centralizuoto valdymo, tokios saugyklos nepanaudojo archyvinio darbo metodikos privalumų, negavo archyvinės medžiagos saugojimui reikalingų patalpų, beveik neturėta garso, vaizdo ir kitokios būtinos aparatūros specialistų – tam nebuvo skiriama nei reikiamų etatų, nei lėšų (tiksliau, jų skirti net nebuvo galimybės, nes tokie etatai neatitiko

institucijos profilio). Taigi dėl daug menkesnio finansavimo, palyginti su valstybiniais archyvais, folklorinės medžiagos saugyklų techninė bazė susiformavo labai menka.

Tokios padėties pasekmes jaučiame ir dabar, pasikeitus Lietuvos politinei situacijai. Archyvinės folkloro medžiagos saugyklos vis dar negauna reikiamos valstybinės globos, tarsi „iškrenta“ ir iš archyvų, ir iš kultūros paveldo sferos. Unikalioms vertybės šiose saugyklose saugomos visiškai netinkamomis sąlygomis, neatitinkančiomis ne tik tarptautinių UNESCO, IASA (Tarptautinės garso archyvų asociacijos) rekomendacijų, bet ir pasenusių sovietinių instrukcijų. **Archyvinei folkloro medžiagai akivaizdžiai gresia sunykimai**, ją nedelsiant reikia gelbėti (apie tai jau buvo kalbama 1990 m. I Kultūros kongreso rezoliucijose). Trūksta patalpų, technikos, archyvinės metodikos, šiam darbui parengtų specialistų, daug kur trūksta ir kitų etatų, nes veiklos baras tokiose saugyklose labai platus (archyvavimas, moksliniai tyrinėjimai, leidyba, dalyvavimas švietimo bei kultūrinėse programose ir t.t.).

Dažniausiai tokios saugyklos yra tik papildomi dariniai prie mokslo institucijų, neturi savarankiško statuso (juridinio asmens teisių), o kartais net visai neįvardinamos įstaigos struktūroje. Pavyzdžiui, Lietuvos muzikos akademijos struktūroje pažymėtas tik Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyrius, bet kad šiame skyriuje šalia mokslinės veiklos per 50 metų dar sukauptas vienas didžiausių Lietuvoje muzikinio folkloro archyvų – nematyti nei iš LMA statuto, nei iš kitų dokumentų, išskyrus inventorines knygas, kuriose *įrašyti kūriniai magn. juostose* įvertinti tik 201,01 Lt, o *eksp.*

medžiaga – 130,00 Lt. Realiai tai yra ne tik didžiulis garso įrašų fondas (per 100.000 vnt. dainų, raudų, giesmių ir pan.), bet ir vaizdo įrašų, nuotraukų, tekstų (rankraštinųjų rinkinių) fondai, 3 katalogai ir t.t., o šiuos fondus, tarsi atliekamu nuo mokslinio darbo metu, aptarnauja tik 9 etatų personalas. Toks gausus archyvas, beje, visai nebūtinai nei aukštosios mokyklos studijų procesui, nei mokslinei veiklai, todėl, mažėjant aukštųjų mokyklų finansavimui, etatų taupymas pirmiausia palies šį padalinį.

Dabartinė mokslo reforma Lietuvoje ypač nepalanki didžiulius folkloro turtus sukauptoms mokslo institucijoms. Planuojama mokslo institutus prijungti prie aukštųjų mokyklų, o tai reiškia, kad Lietuvių tautosakos rankraštinę (kuris dar yra palyginti neblogai finansuojamas, nes yra savarankiško instituto padalinys) gali ištikti toks pat likimas, kaip ir Lietuvos muzikos akademijoje sukauptą muzikinio folkloro saugyklą. **Aukštojo mokslo įstatymas** (Nr. VIII-1586, 2001.01.25) numato aukštosios mokyklos struktūroje mokslo institutus (beje, turinčius juridinio asmens teises ir steigiamus Vyriausybės, žr. 37 straipsnį), bet institutas gali veikti tik turėdamas ne mažiau kaip 20 mokslininkų (5.1 punktą iš Vyriausybės nutarimo **Dėl Universiteto mokslo instituto nuostatų patvirtinimo**, Nr. 181, 2001.09.11). Tuo tarpu Lietuvoje tapti mokslininku folkloro srityje darosi vis sunkiau, nes reikalaujama skelbti darbus tarptautiniuose leidiniuose (kurių beveik nėra, o esantiems nerūpi mūsų lietuviška mokslinė problematika). Kita vertus, pasivadinusios institutu, archyvinės folkloro medžiagos saugyklos vėlgi liktų tik mokslinė, bet ne archyvine institucija, tad negautų

papildomų lėšų archyvavimui, nepatektų į valstybinę archyvų ir kultūros paveldo globą.

Archyvo pavadinimo tokios saugyklos taip pat vis dar vengia, nes pagal **Lietuvos Respublikos archyvų įstatymą** (Nr. I-1115, Žin., 1995, Nr. 107-2389) Lietuvoje nenumatyta turėti mokslo įstaigos statusą turinčių archyvų, kaupiančių dvasines kultūros vertybes (nors tai jau seniai įteisinta kitose Europos valstybėse). Čia apibrėžta tik valstybinių archyvų teisė kaupti, saugoti, restauruoti ir tirti dokumentus, reikšmingus Lietuvos istorijai ir kultūrai. Turime pastebėti, kad ir dokumento sąvoka šiame įstatyme nėra pilnai apibrėžta: tik iš pavienių apibūdinimų galima suprasti, kad dokumentais laikytini norminiai, bendrosios raštvedybos, slaptosios raštvedybos, institucijų veiklos, mokslo, technikos, kūrybos dokumentai, o garso ir vaizdo įrašai su juose užfiksuotomis kultūros vertybėmis tarsi ir nepatenka į archyvinio dokumento sąvoką. Folkloro archyvų poreikių neatitinka ir tai, kad visą archyvų sistemą Lietuvoje dabar sudaro vien Lietuvos archyvų departamentas, valstybiniai archyvai ir kitos Lietuvos archyvų departamentui pavaldžios įstaigos (6 straipsnis). Tuo tarpu dabartinės folkloro medžiagos saugyklos dažniausiai yra žinybinės, pavaldžios arba Švietimo ir mokslo ministerijai, arba Kultūros ministerijai; žinybiniai yra ir Lietuvos televizijoje bei radijuje sukaupti fondai.

Archyvinės folkloro medžiagos išsaugojimo nenumato ir **Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas** (aktuali redakcija 2001.06.19, Nr. I-1119), kuriame prie kilnojamųjų kultūros vertybių priskiriami tik „*medžiaviniai kūriniai ir kiti daiktai, turintys didelę kultūrinę vertę, tai yra reikšmingi etniniai, archeologiniai, istoriniai, meniniai, moksliniai, techniniai, religiniai ir kitokiais požūriais, taip pat tuo, kad apibūdina tipiškus bei specifinius nacionalinio gyvenimo reiškinius; kilnojama vertybe gali būti ir vėliau nei prieš 50 metų sukurtas kūrinys, turintis didelę kultūrinę vertę*“ (1 straipsnis). Garso ir vaizdo juostelės, taip pat rankraščiai yra medžiaginiai daiktai, bet išoriškai juose kūrinių nematyti. Įstatyme visai neužsiminta, kad šie daiktai irgi turėtų būti pripažįstami kilnojama kultūros vertybe, nes juostelėse medžiagine forma užfiksuotos unikalioms dvasinės vertybės (juo labiau, kad tai dažniausiai yra vienietiniai originalūs įrašai).

Tik **Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatyme** (toliau – Etninės kultūros įstatymas) apibrėžta archyvinės etninės kultūros medžiagos sąvoka (2 straipsnis), į kurią patenka ir archyvinė folkloro medžiaga, o 6 straipsnyje teigiama:

1. Etninės kultūros valstybinę globą laiduojančios institucijos [Etninės kultūros globos taryba, Vyriausybė, ministerijos, joms pavaldžios institucijos, savivaldybės, apskričių administracijos] pagal kompetenciją plėtoja etninės kultūros vertybes kaupiančių, saugančių bei tyrinėjančių institucijų sistemą, pagrįstą tarpusavio veiklos koordinavimu ir bendra informacine sistema.

2. Kultūros, Švietimo ir mokslo ministerijos užtikrina, kad etninės kultūros archyvinės medžiagos saugojimo institucijose būtų sudarytos archyvinės apsaugos reikalavimus atitinkančios sąlygos ir įdiegtos kompiuterių sistemos.

Tačiau folkloro medžiagos saugyklų sistemos iki šiol vis dar nėra. Šia veikla užsiimančios institucijos nekoordinuoja veiklos, nėra pasidalinimo darbais, bendrų projektų.

Labai svarbi folkloro saugyklų problema – **medžiagos tvarkymas**, t.y. inventorizavimas, informacijos apdorojimas, apsauginių ir darbinių kopijų gaminimas. Ilgą laiką tam buvo (ir tebėra) naudojama tik gana prasta technika ir rankų darbas. Europos mastu turime bene gausiausias folkloro fondus, tad jų jau nebeįmanoma tvarkyti senais būdais, reikalinga šiuolaikinė technika. Šiuolaikinis informacijos apdorojimas – tai kompiuterinės duomenų bazės panaudojimas: suvedus duomenis apie archyvinę medžiagą į duomenų bazę, galima ne tik greitai ir įvairių duomenų paieška, bet ir produktyvesni moksliniai tyrinėjimai. Folkloro saugyklose, esančiose mokslo įstaigose, jau sukurti kai kurie tyrinėjimų duomenis pateikiantys katalogai, tačiau tik ranka arba spausdinimo mašinėle užpildytose kortelėse.

Labai svarbi problema, kad folkloro saugyklose rankraščiai, įrašai, foto **medžiaga daugiausia yra vienietiniuose originaluose**, o tai reiškia, kad nuolat naudojamas ir dėl to gadinamas unikalus vienintelis archyvinis egzempliorius. Originalų fondas pagal tarptautines UNESCO rekomendacijas privalo turėti nors dvi kopijas – darbo fondą ir apsauginį (arba neliečiamą) fondą.

Be to, Lietuvoje dar nepakankamai naudojamas **archyvinių fondų papildymas perimant kopijas iš asmeninių ir kitų archyvų**. Toks reiškinys ypač praktikuojamas užsienio šalyse, pvz., Austrijoje veikia puikiai suderintas centrinių ir lokaliųjų folkloro archyvų tinklas, o įrašų originalai atiduodami saugoti Valstybiniam garso ir vaizdo archyvui. Kopijų gausumas įvairiuose archyvuose naudingas šiais aspektais:

- 1) garantuoja įrašo išsaugojimą (jei ne vienoje, tai kitoje vietoje);
- 2) specializuotiems mokslinio profilio archyvams sukauptoms moksliniams tyrinėjimams reikalingą medžiagą iš kitų archyvų, sparčiau vyksta tyrinėjimai;
- 3) centriniai archyvai turi bendrą informaciją apie įvairių regionų folklorą, o regioniniai ar lokaliniai archyvai gali papildyti savo fondus senesne jų krašto medžiaga bei gauti metodinę-mokslinę paramą iš centrinių archyvų;
- 4) tokia archyvine sistema puikiai gali naudotis etninės kultūros puoselėtojai, renkantys medžiagą kultūrinėms ir švietėjiškoms programoms – taip jie skatina folkloro gyvybingumą.

Be paminėtų dalykų, būtina išspręsti ir folkloro medžiagos **kaupimo** problemą. Galima pasidžiaugti, kad pastaraisiais metais vis daugiau metodiškai paruoštų žmonių įsitraukia į folkloro rinkimą, tačiau būtina turėti ir tinkamas fiksavimo priemones, nes priešingu atveju didelės pastangos lieka be naudos. Šiuo metu ekspedicijose dažniausiai naudojama tik buitinė garso ir vaizdo aparatūra, su kuria padaryti įrašai pagal techninę kokybę netinka nei leidybai, nei transliacijai per televiziją. Dar viena labai opi šios srities problema – dar nėra **koordinuoto** folklorinės medžiagos kaupimo, nors senosios tradicijos nyksta „ne dienom, o valandom“.

Siūlymai:

Folkloro medžiagos saugyklos pagal svarbą turėtų būti ne tik prilygintos kitiems archyvams, bet net ir išskirtos: suvokiant, kad jose kaupiami ypatingos vertės kultūros paveldo dokumentai. Unikali folkloro medžiaga turėtų

būti saugoma neribotą laiką. Būtina įteisinti folkloro archyvus, paliekant jiems mokslo įstaigos statusą (folkloro medžiagą sisteminti gali tik šią sritį išmanantys mokslininkai). To siekiant, **reikia priimti Lietuvos Respublikos archyvų įstatymo pataisas**. Tada dabartinės archyvinės folkloro medžiagos saugykla galima būtų **reorganizuoti į folkloro archyvus** ir tokiu būdu užtikrinti jų įtraukimą į bendrą archyvų sistemą ir papildomą, archyvavimo darbams būtiną finansavimą.

Reikėtų **teikti pataisą ir Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymui**, kad medžiaginiu pavidalu užfiksuotų dvasines kultūros vertybes, t.y. rankraščiuose, garso ir vaizdo juostose, šie daiktai taip pat turėtų būti laikomi kilnojamosiomis kultūros vertybėmis. Tuo atveju folkloro archyvuose sukaupti fondai patektų ir į kultūros paveldo globą.

Ruošiant **archyvinės medžiagos suvedimo ir kompiuterines duomenų bazes** projektus, reikėtų šį darbą koordinuoti pasitelkiant įvairių institucijų specialistus, nes reikėtų sukurti bendrą objektyvių duomenų paieškos sistemą (ja turėtų būti galima naudotis ir internete). Subjektyvių (tyrinėjimo) duomenų paieškos pritaikymo duomenų bazei sukūrimą vertėtų pavesi

svarbiausioms tam tikrų folkloro šakų tyrinėjimo institucijoms: pvz., pasakojamosios tautosakos duomenų bazės programos sukūrimui produktyviausiai vadovautų Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, muzikinio folkloro – Lietuvos muzikos akademijos MI Etnomuzikologijos skyrius, etnografinės medžiagos – Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyrius.

Folkloro rinkėjų būrys dar labiau pagausėtų, jei būtų lengvai prieinamos metodinės priemonės, todėl siūlyčiau **informaciją apie folkloro rinkimą ir metodiką paskelbti internete** (šios informacijos parengimą įtraukiant įvairių institucijų specialistus). Be to, ekspedicijos galėtų būti koordinuojamos daug efektyviau, jei būtų įkurtas kompiuterizuotas ir internetui pateikiantis duomenis **informacinis folklorinės medžiagos kaupimo centras**, kuris teiktų ir nuolat papildytų apibendrintą informaciją apie įvairių įstaigų organizuojamas ekspedicijas, jose užrašomą medžiagą.

Etninės kultūros globos tarybos
pirmininko pavaduotoja dr. *Dalia Urbanavičienė*

**ŽINIASKLAIDOS KOMISIJA
(Pirmininkas Jonas Trinkūnas)**

Komisija tiria etninės kultūros sklaidos problemas. Nustatytos tokios strateginės komisijos veiklos kryptys:

1. Remti ir plėtoti modernią etninės kultūros sampratą, atsisakyti sustabarėjusių folkloro pristatymo formų.

2. Siūlyti LRT atskiras laidas apie liaudies šventes (ypač kalendorines), folkloro festivalius.

3. Rūpintis LRT archyvais.

4. Siūlyti TV videoarchyvus panaudoti mokyklų etnokultūriniam švietimui.

Komisija analizavo etninės kultūros padėtį žiniasklaidoje ir konstatavo daug problemų, egzistuojančių šioje srityje, teikė siūlymus ir rekomendacijas.

Buvo surengta keletas susitikimų su LRT etnokultūros laidų darbuotojais ir vadovais, pateikti siūlymai dėl LRT esančių archyvų išsaugojimo ir jų efektyvesnio naudojimo etnokultūriniam švietimui.

2001 11 07 komisijos nariai buvo susitikę su TV laidos „Duokim garo“ kūrybine grupe.

2001 11 04 komisijos nariai susitiko su LRT „Etnokultūros rato“ redaktorais, taip pat su etnokultūrinių radijo laidų vedėjais. Z. Kelmickaitė, kalbėdama apie bendrą etninės kultūros situaciją, nuogaštavo, kad etnokultūros laidos domina tik pagyvenusius ir kaimo žmones, o jie, kaip žinia, yra nemokūs. Dėl to kyla problemų su laidos „Etnokultūros ratas“ rėmėjų paieška. Lietuviškų etninių kalendorinių švenčių laidų vis sunkiau parengti, nes lengviau nupirkti užsienyje parengtas laidas, pavyzdžiui, kalėdines. LRT vadovybė nepriima tikslinės finansinės paramos, pavyzdžiui, paremti „Etnokultūros ratą“.

Apibendrinus žiniasklaidos srityje susiklosčiusią padėtį konstatuota, kad, nepaisant retų išimčių, didelės pažintinės informacinių priemonių galimybės (tai ypač būdinga komercinei žiniasklaidai) iš esmės lieka nepanaudotos.

LRT Tarybos prašyta atkreipti dėmesį į saviniekos tendencijas eterijoje, kai pajuokos objektu rodomas kaimo žmogus ir niekinama etninė kultūra.

Pastebėta, kad žinių blokui TV laidose trūksta informacijos apie etninę kultūrą, jos gyvosios tradicijos apraiškų formas.

Siūlyta rengti atskiras laidas, skirtas liaudies šventėms, ypač kalendorinėms, ir folkloro festivaliams.

EKGT pirmininkas R. Astrauskas siuntė LRT pirmininkui M. Martinaičiui ir LRT gen. direktoriui V. Milakniui raštą „Dėl etninės kultūros laidų eterijoje“ (2001 05 29), primindamas, jog Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas reikalauja užtikrinti etninės kultūros propagavimą per visuomenės informavimo priemones. Atsakymo negauta, o bendra LRT vadovybės nuostata etnokultūros atžvilgiu abejinga arba neigiama.

**ETNOKULTŪRAI SKIRTŲ PROGRAMŲ
LIETUVOS NACIONALINĖJE
TELEVIZIJOJE
EKSPERTIZĖ**

Lietuvos nacionalinė televizija pakankamai sistemingai ir kryptingai skirti dėmesio etninei kultūrai tegalėjo po 1990-ųjų Kovo 11-osios. Sovietiniu laikotarpiu būta transliacijų, taip pat ir laidų, skirtų lietuvių liaudies menui, tačiau neakcentuojant tautinio savitumo ir tapatumo. Tuomet net sąvoka „etninė kultūra“ buvo tarsi keiksmažodis. Tačiau saviveiklininkų, kaip darbo žmonių pasiuntinių, veikla nori nenori turėjo būti atspindėta. Buvo skatinami ir toleruojami dainų ir šokių ansambliai, kurie savo programose privalėjo turėti kūrinių, šlovinančių tarybų Lietuvą, šiuolaikinio tarybinio jaunimo siekius ir lūkesčius.

Televizijos žiūrovai galėjo matyti ansamblių „Lietuva“, „Sutartinė“ koncertus, nes su jais koncertuodavo ir žinomi profesionalūs dainininkai - V. Noreika, V. Daunoras ir kiti. Lietuvių liaudies dainų išdailos, atliktos profesionalių kompozitorių, buvo toleruojamos, o senosios kaimo tradicijos kaip atgyvenusios vertybės buvo niekinamos.

1970 m. prasidėjęs aktyvus kraštotyriminkų judėjimas Lietuvoje negalėjo neatsiliepti ir televizijoje. Liaudies buities muziejuje pradėti rengti festivaliai „Ant marių krantelio“, kuriuose dalyvavo visų Lietuvos etnografinių regionų talentingiausi dainininkai, muzikantai, pasakotojai, tai paskatino surengti ir pirmąjį TV liaudies meno festivalį „Daunoj lylio čiūto“. Labai gaila, kad tuometinės techninės galimybės neleido užfiksuoti ir archyve palikti tuometinių liaudies meno pateikėjų pasirodymų. Tai buvo vienkartinės tiesioginės transliacijos. Galima drąsiai teigti, kad būtent šis festivalis pirmą kartą taip plačiai TV auditorijai pristatė tradicinio Lietuvos kaimo talentingiausias žmones. Žiuri, sudaryta iš Lietuvos kultūros veikėjų, ypač akcentavo lokalinės tradicijos savitumą, liaudies meną puoselėjančių žmonių tarmiškumą ir pan. Tai buvo pirmosios rimtos etninės kultūros propagavimo pamokos per TV. Deja, tai truko neilgai.

Kaip pasakoja TV muzikos redakcijos senbuviai (redaktorė B. Bražinskaitė, režisierė G. Aleksandravičiūtė ir kt.), tuometinė televizijos valdžia reikalavė pramoginių elementų, kad jie vyrų saviveiklininkų koncertuose. Ypač tai pasakytina apie anuomet buvusią laidą „Užeikit, sveteliai“, kuri buvo kuriama ypač akcentuojant saviveiklininkų pramogiškumą, dažnai dirbtinį, plakatišką linksnumą. Repertuare vyravo prastas skonis, dirbtinis publikos juokinimas. Laida buvo pakankamai populiari tarp kolūkiečių, nes žmonės pamatydavo savo kaimo, miestelio žmones, labai dažnai kalbą tose laidose pasakėdavo atsakingi rajono asmenys.

Tačiau būtent TV redaktoriai ir režisieriai jau jautė kitokį etninės kultūros pulsą Lietuvoje, o ypač Vilniuje. Savą vaidmenį čia suvaidino ir 1980 m. itin didelis folkloro ansamblių sąjūdis Lietuvoje. Tuomet jų buvo priskaičiuota arti 900. Be to, sovietinė valdžia ėmė toleruoti ir tradicines šventes, ypač Užgavėnes, nors tai leido vadinti Žiemos palydomis. Taip pradėjo atklysti į Panoramą siužetai iš šių švenčių Liaudies buities muziejuje Rumšiškėse. Buvo sukurta ir laidelių apie folkloro ansamblius („Sadauja“,

Vilniaus universiteto, Puponių kaimo moterys ir kt.), tačiau sistemingai tai nebuvo daroma. Be to, specialaus redaktoriaus, galinčio atsидėti tik tradicinės kultūros įprasminimui TV ekrane, taip pat nebuvo. Pavyzdžiui, B. Bražinskaitė rengdavo ir estradinius koncertus, ir liaudies švenčių translaciijas.

Po 1990 metų TV muzikos redakcijos redaktorių ir režisierių iniciatyva pradėta daugiau dėmesio skirti etninei kultūrai (ne be Liaudies kultūros centro, Vilniaus savivaldybės Kultūros skyriaus paakinimo). Kinta ir požiūris į ją. Jei anksčiau programose ieškoti ir akcentuoti pramoginiai elementai, tai dabar, pasikvietus etnografus, etnologus, etnomuzikologus, imtos nagrinėti savitos etninės kultūros formos, žanrai. Taip atsirado analitinės laidos apie B. Buračą, apie lietuvių tautinį kostiumą ir kt. Kai kurių laidų pobūdį sąlygojo ir specifinės rubrikos: "Mūsų senoliai", "Senojo kaimo tradicijos". Buvo surengtas net TV festivalis "Žemyna", kuriame buvo stengtasi atkreipti dėmesį į beišnykstančius etninės kultūros reiškinius.

Tradicinės kultūros laidos TV ekrane ir po 1990 m. vis dėlto neturėjo savitovaus statuso (jau nekalbant apie etninės kultūros darbuotojų svajonę - atskirą liaudies muzikos ir tradicinės kultūros redakciją). Viskas priklausydavo nuo tuometinių (nuolat besikeičiančių) TV vadovų norų, nuotaikų, taip pat nuo oficialiųjų valstybės institucijų intencijų etninės kultūros atžvilgiu.

Įsikūrus Etninės kultūros draugijai pastebimai pagausėjo laidų, skirtų etninei kultūrai per Lietuvos nacionalinę TV. Didžia dalimi tai sąlygojo tuometinio draugijos pirmininko profesoriaus Norberto Vėliaus pastangos. Jis viešai reiškė savo nuomonę ir spaudoje, ir radijuje, kad nacionalinėje TV privalo būti kuo daugiau šviečiamojo pobūdžio laidų, tradicinės muzikos koncertų, pokalbių, interviu su tradicinės kultūros pateikėjais, gyvenančiais kaimuose ir miesteliuose. Jo gebėjimas

tradicinę kultūrą matyti kaip įvairialypį reiškinį įtikindavo ne vieną kultūros politikos oficialiųjų atstovą. Jo dėka buvo pradėta transliuoti daugiau kalendorinių švenčių reportažų, fiksuoti dabartinę tradicinės kultūros paveldą.

Galima drąsiai teigti, jog nuolatinis priminimas apie tradicinės kultūros vietą šiuolaikiniame gyvenime, dažnesnis etninės kultūros renginių paviškinimas spaudoje, radijuje, TV žadina ne tik žiūrovų susidomėjimą pačiu reiškiniumi, bet ypač politikų, visuomenės veikėjų sluokniuose, byloja ne muziejinę relikta, o gyvą reiškinį.

Tik 2000 metais TV muzikos redakcijoje pirmą kartą buvo įsteigtas specialus redaktorės, kuruojančios etninės kultūros laidas, etatas. Jį užėmė profesionali etnomuzikologė, magistrė Rasa Norinkevičiūtė. Net ir nevienareikšmiškai vertinamas TV liaudies muzikantų konkursas "Duokim garo" rengiamas ne etatinių TV darbuotojų, bet nepriklausomo prodiuserio S. Basijoko ir UAB "Rijeka". Taigi etninių laidų kokybė, pagaliau pati laidų strategija labai daug priklauso nuo požiūrio į tradicinės kultūros tęstinumą, kūrybinių grupių lankstumą, profesionalumą ir pastovumą. Nacionalinėje televizijoje vykstanti jau dešimt metų generalinių direktorių, TV direktorių, programų direktorių kaita negali neatsiliepti bendrai laidų strategijai.

Tradicinės kultūros buvimas TV ekrane turi keleriopą sklaidą:

- pažintinio pobūdžio laidos (senieji amatai, užmirštos tradicijos, jų rekonstrukcijos, aspektai ir pan.);
- renginio translaciijos (pvz., folkloro ansamblių jubiliejai, folkloristų sukaktys ir pan.);
- specialiai sukurtos programos kalendorinėms šventėms (Kalėdoms, Velykoms ir kt.);
- konkrečios etnografinės vietovės lokalinės tradicijos fiksavimas.

Laidų išliekamoji vertė ir pobūdis priklauso nuo daugelio dalykų: redaktoriaus ir režisieriaus įsigilinimo į

vieno ar kito etnokultūros reiškinio esmę, pateikimo stilių.

Pastaraisiais metais etnokultūrai skirtos laidos pasidarė įvairesnės, įvairiapusiškesnės. Ypač tai pasakytina apie laidas, kuriose bendradarbiauta su folkloristais profesionalais (pvz., T. Jurkuvienė - apie tautinį kostiumą, L. Burkštaitienė - apie Šeduvių vestuves ir pan.)

Tačiau ir šiuo metu etnokultūros laidos susiduria su pakankamai stipria priešprieša. Teigiama, jog tradicinės kultūros laidų žiūrovas - tik pensininkai, o jaunimui tai - muziejinės vertybės, neatitinkančios šiandieninių jų poreikių. Kodėlgi etnokultūra visais laikais atsiduria tarsi nuošalėje?

Gilioji kultūra, deja, niekada Lietuvoje nebuvo prioritetinga. Ji rėmėsi tik romantikų, idealistų pastangomis palaikyti vykstantį tradicijų tęstinumą.

Tačiau ar įmanoma tai atstatyti Lietuvos nacionalinėje televizijoje? Mano nuomone, įmanoma, jei to sieksime. Manau, kad laukiamų rezultatų nėra dėl kelių priežasčių:

- etnokultūros laidos niekada neturėjo pastovaus ir tinkamo eterio laiko, jos būdavo transliuojamos arba labai anksti ryte (pvz., 8 val.), arba vėlai vakare (22.30 val., kaip šiuo metu);
- etnokultūros laidos neturėjo pastovaus tęstinumo, kuris įgalina žiūrovus priprasti prie atitinkamos pozicijos;

c) etnokultūros laidos, jų rengėjai bei vedėjai niekada nėra atsidūrę reklamuojamose pozicijose, jiems niekada nebuvo paskirti puslapiai savireklamai "TV antenoje";

d) net ir per minėtą dešimtmetį (1990–2000 m.m.) buvo tikrai vertų dėmesio, prasmingų etnokultūrai skirtų laidų, koncertų, transliacijų, tačiau jos niekad nebuvo pasiūlytos apdovanojimams, tarptautiniams festivaliams ar konkursams.

Iš etnokultūros laidų sąvado matome, jog daugelį pozicijų galima būtų siūlyti vidurinėms mokykloms, etnokultūros centrums kaip puikią pagalbinę priemonę.

Dėl lėšų stygiaus net ir etnokultūros programų sąvadas nėra pakankamai išsamus, nes trūksta aparatinių peržiūrų, kur galima būtų aprašyti ir identifikuoti kitus atlikėjus, pasirodžiusius laidoje.

Švietimo, pažinimo reikmėms skirtos etnokultūros programos galėtų būti dauginamos ir platinamos už tikrai nedidelį mokestį. Jas galėtų įsigyti vietovių seniūnijos, savivaldybės, kurių liaudies meno pateikėjai užfiksuoti laidoje.

Rekomenduojama pasinaudoti laidų sąvadu visiems, kam rūpi etninės kultūros likimas. Parašę oficialų prašymą LRT generaliniam direktoriui ir nurodę norimos įsigyti laidos juostos numerį, galite sukaupti visai neblogą videoteką.

Rekomenduojama kooperotis vidurines mokyklas, etnokultūros centrus, nes perrašant 10 kopijų taikomos didelės nuolaidos.

Etnokultūros laidų būklė ir jų pobūdis atspindi mūsų valstybės požiūrį į etninę kultūrą apskritai. Jei nacionalinis kanalas bus skatinamas kurti tokio pobūdžio laidas, jei liaudies muzikantų, pasakotojų, užkalbėtojų, žolininkų, tradicinių gyvenimo būdą gyvenančių žmonių pasaulis bus įdomus ne tik patiems laidų autoriams, bet ir valstybei, kurioje tie žmonės gyvena, tuomet galima tikėtis gerų rezultatų.

Lietuvių etninės kultūros perlai dar gali nustebinti pasaulį - nė kiek neabejoju.

Lietuvos nacionalinis transliuotojas privalėtų su savo etninės kultūros programomis dalyvauti antropologiniuose festivaliuose, vykstančiuose įvairiose pasaulio šalyse.

Ekspertizę atliko:
Lietuvos muzikos
akademijos

doc. Zita Kelmickaitė

Pastaba: su TV etnokultūros laidų sąvadu, sudarytu Nemiro Poškienės, galima susipažinti Etninės kultūros globos tarybos sekretoriatoje.

Konferencijos

ETNINĖ KULTŪRA IR ATVIROJI VISUOMENĖ

Konferenciją šia tema 2000 m. gruodžio 15 d. Lietuvos mokslų akademijos rūmuose Taryba surengė drauge su Mokslininkų sąjunga. Pranešimus skaitė Tarybos nariai A. Vyšniauskaitė, M. Martinaitis, P. Kalnius, L. Klimka. Diskusijose kalbėjo Tarybos nariai R. Astrauskas, V. Kondratienė. Konferencijos dalyviai pasisakė už tradicinių vertybių prioritetų nustatymą, dialogą tarp oponentų – vertinančių tiek tautiškašias, tiek globaliašias vertybes.

Prof. habil. dr. **Angelė Vyšniauskaitė** nagrinėjo, kokie santykiai įsigali tarp lietuvių etninės kultūros ir šiandienos atviros visuomenės. Pranešėja pažymėjo, kad kai „įdėmiau pažvelgiame į nūdieną, noromis nenoromis tenka pripažinti, kad iš tikrųjų daug kas prapuolė, daug gražaus, būdingo lietuvių charakteriui, jo dvasiai, jau nekalbant apie buitį. Dar mano karta prisimena šienpjovių valiavimus, jaunimo dainas tyliais vasaros vakarais po sunkių dienos darbų, įvairių darbų talkas, jų pabaigtuves – patalkius su muzika, šokiais, vaišėmis. Kaimas tarsi gyveno bendrais rūpesčiais ir džiaugsmiais: visi buvo kviečiami ir šoko kaimynų vestuvėse, visi budėjo prie mirusiojo šermenyse, palydėdavo jį į kapines“.

Užtat ir kapinės, – toliau kalbėjo profesorė, – tiek miestelio, tiek nuošalios kaimo kapinaitės, buvo laikomos šventa vieta. Niekas nedrįso paliesti ten pastatyto paminklo, kryželio. Nusikinti pražyduosius gėlės žiedo ar prisirpusios žemuogės. Visa tai buvo laikoma ten besilsinčiųjų mirusiųjų nuosavybe. O svetima nuosavybė apskritai buvo šventas, ne tik įstatymų, bet ir sąžinės draudžiamas paliesti dalykas. Juk vogti draudžia vienas iš Dekalogo įsakymų. Beje, verta tik prisiminti, kaip to buvo laikomasi mūsų protėvių. Štai Mažosios Lietuvos įstatymai buvo įsakmiai nurodę sugautam vagižiui pirmąkart išperti kailį rykštėmis, už didesnę nusikaltimą – nupjauti nosį ar ausį. Jeigu pirmąkart sugautasis gaudavo šimtą rykštės kirčių, tai antrąkart sugautas – jau, be tiek kirčių, dar metus kalėjimo. Recidyvistas, sugautas vagiliaujant trečią kartą, būdavo uždaromas į kalėjimą 10-čiai metų ar visam amžiui. Na, o kalėjimuose nebuvo, kaip šiandien, televizorių...

Daugelio autorių ypač pabrėžiamas lietuvių bendruomeniškumas, pagalba nelaimės ištiktiesiems, padegėliams, našlėms, našlaičiams, seneliams, apskritai atjauta visokiems likimo nuskriaustiesiems. Tokia atjauta ėjo iš įgimto ir šeimos išugdyto bendruomeniškumo jausmo. Imkime gyvenamąją aplinką, namo, sodybos švarą ir tvarką. Bent keletą kartų per metus, ypač prieš didžiąsias šventes, vietos atlaidus, kai suvažiuoja giminės, būdavo iš pagrindų apsitvarkoma, nors merginos darželius, kiemo takelius nusišluodavo, smėliu pabarstydavo kiekvieno šventadienio pavakare. Nebuvo reikalo anuomet organizuoti, kaip daroma šiandien, aplinkotvarkos talkų. Pagaliau nebuvo ir tokių sąvartynų pakelėse, pamiškėse, paupiuose, paežerėse, kur ilsėtasi, pokyliauta...

Yra tokia romėnų patarlė – „Tempora mutantur et nos mutamur in illis“ – keičiasi laikai ir mes kartu keičiamės. Žinoma, niekada nebuvo amžino sąstingio. Visais laikais gyvenimas, tik, žinoma, ne tokiais šuoliais kaip dabar, keitėsi. Antraip nebūtų pažangos. Vis dėlto,

šalia pažangos būna ir „atžanga“. Šiandien esame gerokai apsišiuokšlinę ne tik aplinką, bet ir dvasią. Žmogaus dvasinių vertybių sampratos nuosmukis atsispindi žmonių, visos visuomenės santykiuose, elgesyje, kalboje, aprangoje ir kt.

Panašią situaciją turėdamas galvoje Jonas Rubikas „Dienovidyje“ (2000 12 09) rašė: „Atrodo, tapo nemadinga senamadiškai kalbėti, taisyklingai lietuviškai. Keiksmas prasideda ir baigiasi sakinyse“. Tai gali dažnai išgirsti gatvėje, jaunimo susibūrimuose. Netgi ir moksleivių mergaičių tarpe! O galėtume prisiminti vėlgį istoriją. Štai 1540 m. Prūsijos (Mažosios Lietuvos) valdžia buvo išleidusi potvarkį krašto seniūnams. Jame buvo nurodoma, jog jie, išgirdę ką nors besikeičiantį, turi priversti jį atsiklaupus pabučiuoti žemę ir dar sumokėti šilingą baudos beturčių naudai. Ar ne panašiai elgdavosi ir mūsų seneliai; išgirdę savo vaikus ar anūkus negražiai prakalbus, liepdavo atsiklaupyti ir pabučiuoti žemę, nes ji šventa, ji neturi girdėti keiksmų ar bjaurių žodžių. Tai liaudies pedagogoikos taisyklė, kurios visoje Lietuvoje buvo griežtai laikomasi.

Visa tai yra mūsų etninės kultūros sritis. Girdisi balsų, kad šiandien tai yra atgyvenos, anachronizmas, kad mūsų tautinė kultūra jau nereikalinga, nes „einame į Europą“. Propaguojama „multikultūra“. Netgi deklaruotoje Lietuvos tautinėje mokykloje. Dažnas užmirštame, kad grožis slypi įvairovėje. Siekiame būti priimti į Europos tautų šeimą apsaugai nuo galimų pavojų savai laisvei, nepriklausomybei. Bet turėtume suprasti, kad ten beveidžių, bestuburių niekas nelaukia. Tautų bendrijai svarbu ne vien tam tikri ekonominiai rodikliai, bet ir kultūros kokybė!

Kiekvienos tautos dvasinė kokybė ir vertė yra jos kultūros savitume. Juk kaip tik savitumu paremtas ir profesionalusis menas, muzika, literatūra. Šitai labai gerai suvokia visos kultūringosios tautos. Tik pažūrėkime kaip savo etninę kultūrą stengiasi kelti prancūzai, vokiečiai, Skandinavijos tautos. Europos tautų Sąjunga bus patraukli ir ekonominiu bendru potencialu, ir įvairove kultūrų, kurios turtais viena kita.

Neseniai teko girdėti per Vilniaus radiją rusų laidoje kalbant dabartinę Lietuvos kultūros ministrą poną Kėvišą. Nustebino jo susigūžimas, kad „mūsų, lietuvių, tauta maža, mūsų kalba nereikšminga“... Gaila, buvo pamiršta rusakalbiamis pažymėti, kad lietuvių kalba yra viena artimiausių sanskritui, kad jos mokomasi daugelyje pasaulio universitetų...

Ar panašios kalbos – tai ne raiška lietuviškojo „servilizmo“, apie kurį, kaip vieną ryškiausių lietuvių tautos būdo bruožų, yra kalbėjęs prof. Stasys Šalkauskis? Mes iš tikrųjų labai nuolankūs visiems kitiems, tikrai ne savo broliui lietuviui. Nebe reikalo sakoma: „Kur du lietuviai, penkios partijos“. Labai akivaizdžiai tą rodo mūsų kasdiena.

Taigi etninė kultūra nėra atgyvena. Ji vystosi drauge su visuomene. Svarbu, kad toji visuomenė brangintų savo savitumą, kad išlaikytų etninę savimone, savo tautinį identitetą. Kad nesileistų užgožiama svetimybų – ir kalbos, ir papročių, ir elgsenos, ir apskritai svetimimo gyvenimo būdo. Gyvenimui kitėjant, būtina išsaugoti esminius savosios etninės kultūros bruožus, savo **tautinį** orumą, savigarbą. Tuo labiau tai aktualu mūsų nedidelei tautai, turint omenyje jos dabartinę demografinę situaciją,

kai kasmet žymiai daugiau žmonių išmiršta negu gimsta.

Atvira visuomenė – tai ne tik priimanti, pasisavinanti, bet ir duodanti kitiems. Duoti gali tikrai turėdamas ką duoti, kuo dalintis. Čia, mano supratimu, yra pagrindinis klausimas mums visiems. Apie tai turime šiandien galvoti visi: šeima, mokykla, žiniasklaida, valstybė, Bažnyčia, visuomeninės organizacijos ir kiekvienas Lietuvos pilietis, pradėdamas nuo mažo vaiko iki senelio. Užmirškime tai, kad sovietmečiu buvome įpratinti tikrai imti iš valstybės, nes valstybė glemžė iš mūsų visa, nieko neatsiklausdama. Atviroje visuomenėje gyvendami privalome būti, Vydūno žodžiais tariant, „sau žmonėmis“. Tačiau ne egoistine, vartotojiškąja, o dvasine, žmogiškosios kultūros vertės suvokimo prasme.

Nepriklausomą valstybę turime didžiulių netekčių, kančių, kraujo aukų dėka. Tad privalome pirmiausia susigrąžinti tautos šimtmečiais ugdytą ir puoselėtą bei brangintą žmogiškąjį orumą, tautinę savigarbą. Tik tada galėsime drąsiai pasivadinti pasaulio piliečiais, nes būsimė ne elgetos, nuolatos tiesiantys ranką išmaldei – vadinamajai nuo kitų atliekančiai „multikultūrai“, o būsimė lygiaverčiai pasaulio tautų kultūros gausintojai ir tobulintojai.

Tėvai, mokytojai, žurnalistai, kultūros ir įvairių kitų sričių darbuotojai, juk tai mes, vyresnioji karta, privalome vaikus, jaunimą supažindinti su tautos istorija, su tais skaudžiais jos momentais, kai svetimieji stengėsi užtrinti tautos atmintį, jos vaikus stengdamiesi paversti nieko nenutuokiančiais, neišmanančiais „mankurtais“. Priaugančiajai kartai, jaunimui turime stengtis atskleisti lietuvių amžiais kurtus ir išsaugotus etninės kultūros paveldo lobius, neišskiriant ir muziejinių vertybių. Išsamoninkime juos, kad jaunimas tuo paveldu didžiuotųsi, kad savo darbais, elgesiu, visa jaunatviška veikla jį turtintų. Tikimės, kad pamažu atsiras ir mūsų kaime daugiau darbo vietų, vyrai svetimšalius turistus sužavės medžio, molio, geležies darbais, moterys – audiniais, mezginiais, nėriniais, lietuviškosios virtuvės patiekalais, o visi kartu – Lietuvos kraštovaizdžio, sodybų grožiu. Argi ne čia šviečiasi atviros visuomenės Lietuvoje ateitis: savo tautinės kultūros savitu grožiu ir patrauklumu sužavėti, pradžiuginti lig šiol mūsų nepažįstančius plačiojo pasaulio žmones. Tad eikime į ją būdami vydušniškąja prasme „sau žmonėmis“ – tikrais Lietuvos patriotais.

Lietuvos istorijos instituto mokslo darbuotojas dr. **Petras Kalnius** savo pranešime pažymėjo, kad diskusija šia tema yra kiek pavėluota, nes ilgai tais klausimais nediskutavus visuomenėje atsirado įtampos ir nesupratimų. Todėl Etninės kultūros globos taryba teisingai pasielgė, organizuodama tokią diskusiją. Iki šiol Lietuvos intelektualai moksliniuose darbuose bei populiariai parašytuose publicistiniuose straipsniuose, pasisakymuose per radiją ir televiziją, priklausomai nuo veiklos srities ir angažuotumo, gana kontraversiškai, neretai apologetiškai vertina etninės kultūros vietą ir svarbą atvirojoje visuomenėje. Etnokultūrininkų požiūris neretai disonuoja su kitų sričių intelektualų nuomone, nors geriau įsigilinus pastebėtume, kad čia esama daugiau nesuskalbėjimo negu požiūrių skirtumų.

Neginčijama yra tai, kad atvirosios visuomenės kūrimo idėjas aktyviai propaguojanti visuomenės dalis, į problemą neįsigilinus, jau yra pateikusi daug dezinformacijos apie etninę kultūrą, jos vietą visuomenėje, etninės

bendruomenės (tautos) esmę ir t. t. Pastaruosius keletą metų Lietuvoje buvo kuriamas mitas, jog etninę kultūrą respektuojanti visuomenė sueinanti į konfliktą su atvirąja visuomenė, o etniškumą kaip vertybę propaguojanti visuomenė nėra ir negalinti būti atvira. Jeigu tokia visuomenė nori būti atvira, ji turinti iš esmės peržiūrėti ligšiolines savo tautiškumo nuostatas.

Tačiau etnologiniai tyrinėjimai rodo, kad etninė kultūra visais laikais buvo ir šiuo metu yra atvira kitoms kultūroms. Taigi etnokultūrinių vertybių respektavimas nedeterminuoja visuomenės atvirumo arba uždaramo. Uždarumą/atvirumą labiausiai lemia valstybių, politinių partijų, organizacijų ideologinės, teisinės, politinės nuostatos.

Lietuvoje dažnai sąmoningai arba nevalingai painiojamos etniškumo ir ultranacionalizmo sąvokos, jos tapatinamos. Neretai skirtingos visuomenės grupės, atskiri autoriai viena ir tą patį terminą vartoja skirtingoms sąvokoms apibūdinti arba atvirkščiai – vieną ir tą pačią sąvoką apibūdina skirtingais terminais. Teiktini pavyzdžiai iš A. Smith'o, J. Fischman'o, H. D'Encoss, Raveli'o ir kitų nacionalizmo tyrinėtojų darbų, įrodančių, jog nacionalizmas negali būti tapatinamas ne tik su rasizmu, nacizmu, bet ir su šovinizmu (ultranacionalizmu). Tad ir nacionalizmas, suprastas etniškumo respektavimo prasme, nėra atvirosios visuomenės antipodas.

Skirtinas ir etnocentrizmas kaip natūrali etninės bendruomenės reakcija, pasireiškianti vedybine endogamija, kalbos, papročių, tradicijų preferencija nuo agresyvaus, ideologizuoto, praktiniais veiksmais pasireiškiančio etnocentrizmo.

Didesnio aiškumo reikia ir diskutuojant dėl tariamo prieštaravimo tarp etninės kultūros apsaugos bei Lietuvos integracijos į ES. Šių dalykų tariamas nesuderinamumas, pavojai etninei kultūrai yra mitas, kuriamas kai kurių politikų, jį palaiko ir dalis etnokultūrininkų. Žiniasklaida dažnai ekstrapoluoja vienaip galvojančių etnokultūrininkų teiginius visiems etnokultūrininkams, kalba jų vardu, neva gina etninę kultūrą nuo ES. Bet tai neturi rimto pagrindo ir iškelia platesnio aiškinamojo darbo šia tema reikšmę.

Multikultūriškumas Lietuvoje dėl savitos jos gyventojų etnodemografinės struktūros, istorinės patirties ir daugelio kitų veiksnių taip pat negali reikštis analogiškai JAV multikultūriškumui.

TRADICINIAI AMATAI IR VERSLAI ŠIANDIEN

Teorinę-praktinę konferenciją šia tema 2001 m. gegužės 12 d. Taryba surengė drauge su Lietuvių etninės kultūros draugija, Lietuvos tautodailininkų sąjunga ir UAB „Aulė“ administracija. Konferencijoje pranešimus skaitė Tarybos ekspertai, vyko diskusijos su amatininkais, verslininkais, amatų mokyklų pedagogais. Konferencijos išvadų pagrindu rengiamos įstatymų pataisos, skatinančios tradicinių amatų išsaugojimą ir plėtrą.

Jonas Rudzinskas pabrėžė, kad be valstybės paramos tradiciniai verslai, ypač tautodailė, nepajėgs atlaikyti kičinio „turgaus meno“ konkurencijos. Tad būtina pasirūpinti mokesčių lengvatomis tiems meistrams, kurie tęsia autentiškas etninės kultūros tradicijas.

Žemės ūkio rūmų darbuotoja Regina Sirusienė papasakojo, kaip šiandien kaimo bendruomenėse ugdomas verslas, plečiamos agroturizmo paslaugos ir pan. Albinas Vilčinskas iš Vilkijos supažindino su D. ir Z. Kalesninkų aukštesniosios liaudies amatų mokyklos moksleivių kūryba, papasakojo apie šios mokyklos veiklą jaunimą mokant tradicinių amatų. Libertas Klimka pasidalino mintimis, kaip vykdavo įvairios amatų šventės Vilniaus mieste, iškėlė nemažai pasiūlymų, kaip, pasirėmus šiomis tradicijomis, galima būtų plėtoti liaudies amatų propagavimą per įvairias Vilniuje vykstančias šventes, jomarkus, kermošius ir kt. Savo patirtimi rengiant amatų dienas Vilniuje pasidalino „Marceliukės klėties“ savininkas Vytenis Urba. Daugiausia juo iniciatyva ruošiami Pranciškaus turgūs rugsėjo mėnesį per Vilniaus dienas sulaukė prieštarų vertinimų, todėl buvo bandyta joms suteikti kuo autentiškesnę prasmę, drauge išsaugojant ir patrauklumą bei atraktyvumą, ypač pamėgtą vaikų. Žaisdami su senolių sugalvotais žaislais, vaikai išties lengvai ir gyvai suartėja su savo tautos tradicijomis.

Konferencijoje buvo aptartos įvairios etninės kultūros plėtotės kryptys bei galimybės, pvz., kulinarinio paveldo pritaikymas šiuolaikinių restoranų ir kavinių meniu (Birutės Imbrasienės propaguojama idėja).

Konferencijos dalyviai pasidžiaugė ir tuo, kad UAB „Aulė“, kurios patalpose ir vyko šis susitikimas, ir ypač jos prezidento, didelio tradicinių amatų entuziasto Antano Šakinio dėka virsta nauju etninės kultūros propagavimo ir skleidimo židiniu moderniaame sostinės Fabijoniškių mikrorajone.

ETNINĖ KULTŪRA TREČIAJAME TŪKSTANTMETYJE: LAIKO IŠŠŪKIS IR NAUJOS PARAMOS FORMOS

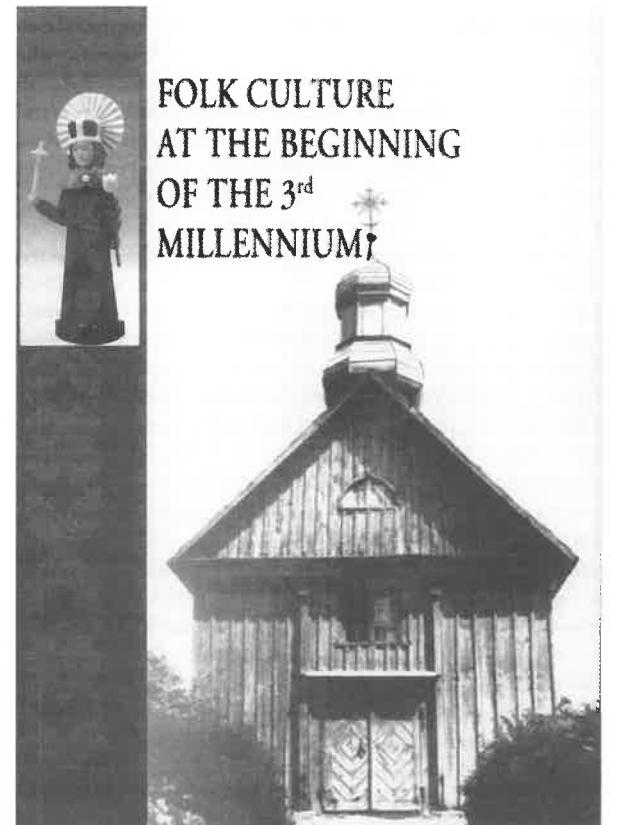
Lietuvos Respublikos Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komitetas, Etninės kultūros globos taryba prie Lietuvos Respublikos Seimo ir Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija 2001 metų birželio 7–8 dienomis Vilniuje surengė Tarpatautinės liaudies meno organizacijos remiamą konferenciją. Svarstymai vyko Lietuvos Respublikos Seime, dalyvavo keturiolikos šalių: Albanijos, Austrijos, Baltarusijos, Čekijos, Jugoslavijos (Serbijos), Latvijos, Lenkijos, Lietuvos, Olandijos, Rumunijos, Ukrainos, Vengrijos atstovai bei ekspertai iš Nigerijos ir Pietų Korėjos, mokslininkai, menininkai, folklorininkai, kultūros specialistai. Svarbiausias konferencijos tikslas buvo pratęsti 1998 ir 1999 metais Kipre bei Rumunijoje vykusią VI-osios ir VII-osios Europos šalių konferencijų darbą, toliau nagrinėti tradicinės etninės kultūros apsaugos ir puoselėjimo problemas atsižvelgiant į tai, kad „šiuo pereinamuoju socialinių bei ekonominių permainų laikotarpiu bei integruojantis į Europos Sąjungą išskyla nemaža grėsmių Vidurio ir Rytų Europos šalių tradicinėms kultūroms“.

Šiuokart Lietuva buvo pasirinkta ne tik todėl, jog Baltijos respublikoms tradicinės tautinės kultūros apsaugos, tolesnio išlaikymo savo piliečių tautinės savimonės stiprinimui problema itin aktuali, bet ir dėl to, kad Lietuvos Respublikos Seimas, beje, kol kas vienintelis Europoje, 1999 m. rugsėjo 21 d. priėmė Lietuvos Respublikos Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą ir įkūrė Etninės kultūros globos tarybą

kaip Seimo ir Vyriausybės ekspertę bei patarėją etninės kultūros valstybinės globos ir politikos klausimais. Svečiai buvo supažindinti su šio įstatymo nuostatomis, kurios įvertintos labai palankiai. Numatyta ir kitose šalyse kurti panašius įstatymus. Dalyviai iš 14 pasaulio šalių pritarė Lietuvos pastangoms išsaugoti lietuvių etninę kultūrą – tai paminėta ir konferencijos rezoliucijoje. Pati Taryba jau po konferencijos susilaukė nemažai prašymų iš užsienio valstybių konsultuoti rengiant teisės aktus, susijusius su etninės kultūros globa.

Seimo III-ųjų rūmų konferencijų salėje susirinkusius svečius ir visą labai gausią mūsų respublikos etninės kultūros padėtimi susirūpinusią auditoriją pasveikino LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkas prof. habil. dr. **Rolandas Pavilionis**, Lietuvos nacionalinės UNESCO komisijos generalinė sekretorė dr. **Leonarda Jekentaitė-Kuzmickienė** ir Tarptautinės liaudies meno organizacijos generalinis sekretorius **Alexanderis Veigl**. Konferenciją vedė Etninės kultūros globos tarybos pirmininkas dr. **Rimantas Astrauskas**.

Iš viso konferencijoje buvo perskaityta 22 pranešimai (aštuoni – Lietuvos mokslininkų). Tarsi įžanga buvo prof. habil. dr. **Angelės Vyšniauskaitės** tradicinei kultūrai ir kultūros politikai skirtas pranešimas „Etninė kultūra šiandien ir rytoj“. Kitų šalių mokslininkų pranešimuose buvo akcentuotos šiuo laikotarpiu daugeliui kraštų aktualios problemos: sumažėjęs jaunuomenės domėjimasis savo protėvių ir tėvų tradicijomis, gimtosios kalbos nebranginimas, pasidavimas kosmopolitiniam nihilizmui ir su tuo susiję nusikaltimai, kitos negerovės. Žymus lenkų etnologas profesorius dr. **Mieczyslawas Marczukas** ypač pabrėžė šeimos, mokyklos ir žiniasklaidos galimybes. Šiandieną, mažėjant dėmesiui asmeni ir visuomenės moralei, o kartu ir per amžius puoselėjami

tautinei kultūrai, šių institucijų įtaka labai svarbi. Į sąmoningą tautinės kultūros rėmimą, etnologo nuomone, būtina įjungti ir įstatymų leidėjus, ir vykdytojus: vyriausybes, savivaldos organus, bankininkus, kitus verslininkus.

Dr. **Vygandas Čaplikas** savo pranešime „Lietuvos etninė kultūra kelyje į Europos Sąjungą“ daug dėmesio skyrė etnografinių sričių savitumo išsaugojimui. Iš tikrųjų, ypač dabar, kai svarstomas naujas Lietuvos reorganizavimas, istoriškai susiformavusių, savitus žmonių santykius, tarmę, dvasinės ir medžiaginės kultūros bruožus ligi šiolei išlaikiusių etnografinių sričių kultūrinė niveliacija, pasiduodant globalizmo tendencijoms, galėtų būti labai rimta grėsmė lietuviškumui apskritai.

Viena svarbiausių pranešėjų minčių – skatinti imlų jaunimą mylėti savo tautos kultūrą, ją geriau pažinti, puoselėti, gėrėtis savo liaudies dainomis, žaidimais, šokiais, muzika. Pagaliau net didžiulis, kad, pavyzdžiui, Suvalkija išugdė ir mūsų Tautos himno autorių daktarą Vinčą Kudirką, ir lietuvių bendrinės kalbos tėvą Joną Jablonskį, ir nepriklausomybės kūrėją daktarą Joną Basanavičių.

Svečių - vengrų, albanų, rumunų, ukrainiečių, baltarusių pranešimuose nuolat girdėtas tas pats nerimas, kad daliai jaunimo jau tarsi nieko kito ir nebereikia, kad pakanka, anot Vinco Kudirkos, „trupinio aukso, gardaus valgio šaukšto“, nors yra jų šalyse puikių muziejų, archyvų, leidžiama reikšmingų leidinių. Vis dėlto ir Europoje, ir visame pasaulyje yra pakankamai entuziastų – tėvų, mokytojų, valstybės ir visuomenės veikėjų, kurie žino, kad žmogus, norėdamas būti kitų gerbiamas, pirmiausia turi gerbti save, kitaip sakant, būti tikru žmogumi – doru, sąžiningu, mylinčiu savo kraštą, kalbą, papročius, kultūrą. Ir Europa nelaukia mūsų beveidžių.

Savo pranešime prof. habil. dr. **Angelė Vyšniauskaitė** pabrėžė, kad etninė kultūra yra visų tautos socialinių sluoksnių kūrinys ir nuosavybė, kad ji gyva ir nuolat, priklausomai nuo gyvenimo sąlygų bei poreikių, atsinaujinanti, tačiau naujovių priimanti tik tiek, kiek tai atitinka šios kultūros kodą, nepažeidžia jos savasties, istorinės atminties, nes kaip tik istorinė atmintis yra vienas svarbiausių tautinės savimonės požymių. Tad klaidinga yra etninę kultūrą laikyti pračities atgyvena, vien palikimu ir, ją paniekinus, graibstytis svetimybių.

Lietuvių tautos etninė kultūra šimtmečiais formavosi žemdirbių visuomenės gyvenamos ir mąstysenos pagrindu, į krikščioniškojo gyvenimo normas integruojant senąjį baltiškąjį kultūrinį palikimą. Užtat lietuvių etninėje kultūroje iki pat XX a. vidurio (ir net ilgiau) išliko senosios – gamtinės – pasaulėjautos elementų. Nepataisomą žalą natūraliai lietuvių etninės kultūros raidai padarė sovietinės okupacijos penkiasdešimtmetis. Gyventojai masiškai buvo tremiami į Sibirą, žudomi, naikinama tautinė savimonė, propaguojama *sovietinių tautų susiliejimo* idėja. Tai buvo tikras tautos genocidas: kolektyvizacija sunaikino senąjį kaimą su jo tradicine bendruomene, papročiais, nusistovėjusia gyvenamos, tarpusavio santykių sankloda.

Lietuvai atkūrus savo valstybingumą, tautos kultūrai išliko naujų pavojų dėl iš Vakarų pradėjusių sklįsti kosmopolizmo, globalizacijos idėjų. Per žiniasklaidą, ypač televizijos kanalais, imta aktyviai formuoti etninį nihilizmą. Atviros visuomenės kūrimas, modernizacija, įsijungimas į socialinę bei ekonominę globalizaciją –

procesai neišvengiami ir reikalingi Lietuvai, tačiau mūsų visuomenėje, deja, įgauna iškreiptas ir vulgarias formas. Jeigu XX a. paskutiniaisiais dešimtmečiais, sovietinės okupacijos sąlygomis, susikūrė ir labai intensyviai reiškėsi įvairūs saviveiklos kolektyvai, folkloro ansambliai, vyko gana gausios etnografinės ir kraštotyros ekspedicijos, apėmusios visą kraštą, jų metu surinkta medžiaga buvo publikuojama, išleidžiamos lokalinės monografijos, buvo dedamos pastangos gaivinti bei šiek tiek rekonstruoti kalendorinių ir šeimos švenčių papročius, suaktyvėjo tautodailininkų veikla, kiti dvasinės etnokultūros rezistencijos reiškiniai, tai atkūrus nepriklausomybę tasai etninės kultūros gaivinimo ir propagavimo darbas daug kam, net intelektualiesiems visuomenės sluoksniams, pasirodė jau nebereikalingas. Pirmiausia iškilo poreikis atsiversti Vakarų kultūrai, tačiau praktiškai su „amerikietišku“, dažniausiai lėkštumu pasižyminčiu, masinės kultūros poreikiu. Nors buvo deklaruojama tautinės mokyklos kūrimo idėja, iš esmės mokykla virto tik bendro Europos pilietiškumo ugdytoja. Ne tik per žiniasklaidą, bet ir per mokymo įstaigas atsivėrė erdvė plisti kosmopolitinėms nuostatomis ir nuotakoms bei lietuvių etninei kultūrai nebūdingoms tradicijoms, pvz., Valentino dienos (vasario 14 d.) šurmulyš beveik užgožė mūsų Vasario 16-ąją – Lietuvos Nepriklausomybės šventę.

Iš tikrųjų kultūros globalizacija bei kosmopolitizacija kelia grėsmę kiekvienos tautos etninei savimonei, jos identitetui. Vis dėlto reikia manyti, kad dabar kartais vis pasireiškianti nihilistinė pažiūra į savo etninę kultūrą, prioritetą atiduodant ekonomikai, praeis, kaip praeina visos mados. Europa, į kurios struktūras stengiamės būti priimti, yra tautų ir kultūrų, kalbų ir dialektų, tradicijų ir savimonių įvairovė. Kultūrų įvairovė, bet ne vienodėjimas yra laikomas visos Europos vertybe, europinės tapatybės pagrindu. Taigi tautiškumas, pažymėtas gimtosios kalbos ir kultūros puoselėjimu, yra būtina, jei ne esminė, europietiško dalis.

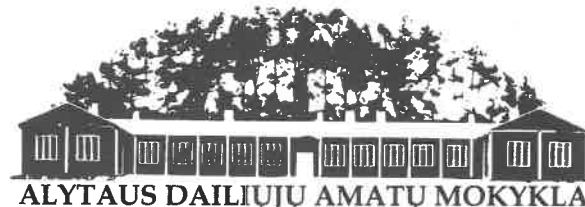
Tai, kad etninių kultūrų įvairovė yra nedaloma Europos ir pasaulio kultūros dalis – todėl ji turi būti saugoma ir puoselėjama – matyti ir iš įvairių Europos Parlamento bei UNESCO dokumentų, kuriuose nurodomas būtinumas remti kultūrinę tautų tapatybę ir palaikyti daugiakultūrę Europos įvairovę.

Mūsų šalyje vyksta daugybė įvairiausių kultūrinių renginių. Puoselėjant etninę kultūrą, ypač gyvasias tradicijas, didelį darbą atlieka Lietuvos liaudies kultūros centras, Kultūros ministerija, periferijoje veikiantys kultūros centrai; kultūros paveldu rūpinasi Lietuvos

nacionaliniai muziejus Vilniuje bei kiti muziejai; tautodailės tradicijų gaivinimu – Lietuvos tautodailininkų sąjunga; etnokultūrinės medžiagos kaupimu – kraštotyros, etninės kultūros ir kitos visuomeninės draugijos bei organizacijos, etninės kultūros tyrinėjimu – mokslo įstaigos. Taigi dėmesys etninei kultūrai Lietuvoje yra gyvas.

Kokia bus mūsų etninė kultūra ateityje? Tai priklausys nuo kiekvieno iš mūsų. Pagrindinis akcentas čia skirtinas šeimai, mokyklai ir žiniasklaidai. Reikia patiems gerai pažinti savo tautos kultūrinį paveldą, suvokti šios kultūros esminį bruožą – sugebėjimą integruoti priimtinas naujoves ir išlaikyti savą identitetą. Turime suvokti, kad lygiaverčiai partneriais pasaulio tautų bendrijoje būsime ne vien pasisavinę jų kultūros vertybes, bet ir jas savosiomis praturtinę.

Konferencijos medžiaga išleista Etninės kultūros globos tarybos atskiru leidiniu „Etninė kultūra trečiajame tūkstantmetyje“ (anglų kalba).

TRADICINIŲ AMATŲ AKTUALIJOS RINKOS SĄLYGOMIS

Konferencija 2001 12 07 vyko Alytaus dailiųjų amatų mokykloje, kurioje jau dešimtmetį puoselėjami ir ugdomi iš liaudies paveldėti amatai, jaunimas mokomas perimti geriausius dzūkų meistrų tradicijas.

Pirmoje konferencijos dalyje kalbėta apie aktualijas ir grėsmes, kurios rinkos sąlygomis iškyla tradicinei tautodaili, visiems su etnine kultūra susijusiems amatams bei verslams.

Kernavės archeologinio ir istorinio rezervato ryšių su visuomene skyriaus vedėjas Jonas Vitkūnas papasakojo, kaip šiuolaikinėmis sąlygomis Kernavėje ugdoma eksperimentinė archeologija. Liepos mėnesį vykstančių tradicinių renginių metu čia demonstruojami senieji amatai ir išvis senovės gamybos technologijos, propaguojamos senosios baltų tradicijos. Apie tai, kaip ir kiek nacionalinė mūsų valstybės teisės sistema užtikrina tradicinių amatų globą ir išsaugojimą, kalbėjo EKGTP pirmininko pavaduotoja Virginija Kondratienė.

Antroji konferencijos dalis buvo skirta plačiau susipažinti su Alytaus dailiųjų amatų mokyklos vykdoma kilnia misija. Mokyklos tikslas – padėti išlaikyti ir puoselėti tradicinius lietuvių liaudies amatus: pynimą, keramiką, rankdarbius, medžio drožybą, kalvystę, tradicinę tekstilę, baltišką juvelyrą.

Moksleiviai įgyja teorinių žinių ir praktinių įgūdžių, susipažįsta su tradicinių amatų istorija, raida, šiuolaikine situacija. Daug dėmesio skiriama seniesiems statiniams bei dirbiniams išsaugoti; mokoma restauravimo, kopijavimo, tradicinių amatų technikos bei metodų.

Europos Sąjungoje pastebima mokymosi visą gyvenimą tendencija populiarėja ir Lietuvoje. Suau-

gusiųjų profesinis mokymas – irgi svarbi mokyklos veiklos sritis. Rengiami trumpalaikiai ir ilgalaikiai įvairių sričių kursai: piešimo, tapybos, tautodailės, audimo, pynimo, glazūrinės ir juodosios keramikos, tekstilės, rankdarbių, baltiškos juvelyrkos, floristikos, žaislų gamybos, tautinių bei sceninių kostiumų kūrimo.

2001-aisiais mokykla baigė vykdyti du tarptautinius projektus. „Socrates“ fondo projektas „Elada – dvasinė europiečių tėvynė“ buvo vykdomas trejus metus – 1999–2001 m. Pagrindinė projekto tema – Europos šalių kultūrų pažinimas per graikiškos kultūros prizmę. Aktyviai domėtasi savo partnerių – prancūzų, vokiečių, lenkų – kultūros ypatybėmis, tirta senovės Graikijos kultūros įtaka šiuolaikinei bei etninei Europos kultūrai.

Sėkmingai vykęs projektas paskatino ieškoti naujų projektų partnerių. 2001 m. mokykloje lankėsi Švedijos Quarnarpo pastatų renovacijos mokyklos atstovai pasidalijo medinių pastatų renovavimo specialistų rengimo patirtimi. Partnerių veikla mokyklą labai sudomino, įsitikinta, kad bendradarbiavimas būtų abipusiškai naudingas.

Lietuvoje šiuo metu yra parengta daug universitetinio lygio restauravimo specialistų, tačiau amatininkai nerengiami. Kadangi regione yra Dzūkijos nacionalinis parkas su daugybe pastatų, mokykla numatė sau tikslą rengti specialistus, gebančius restauruoti kultūrinio paveldo statinius ir jų detales.

Be to, daug dėmesio skiriama neįgaliųjų ugdymui bei socialinei integracijai. 2000–2001 m. vykdytas Leonardo da Vinci fondo finansuotas projektas „Neįgaliųjų reabilitacinis ugdymas socialinės integracijos kontekste“: parengtos mokomosios programos neįgaliesiems, pasikeista patirtimi su Vokietijos partneriais.

Mokykla aktyviai dalyvauja ir vietiniuose kultūros projektuose, organizuoja tradicines šventes, populiarina etninę kultūrą. Patraukliai ir prieinamai demonstruojami darbo procesai, mokomi norintys jų išmokyti.

Ypač daug dėmesio skiriama ekologijai – visose specialybėse naudojamos medžiagos ir technologijos ekologiškai švarios, nekenksmingos gamtai ir žmogaus sveikatai.

Konferencijos rezoliucijoje, be kita ko, nurodoma, kad tradicinių amatų meistrus rengiančioms mokykloms reikalinga ypatinga valstybės parama, nes tokio tipo mokyklos negali konkuruoti su paklausiausios specialybės siūlančiomis mokyklomis. Nerimą kelia paviršutiniškas ir nelabai palankus visuomenės požiūris į tautodailę. Kičiniai gaminiai dažnai tapatinami su tautodailininkų kūryba arba ši apskritai priversta užleisti vietą masinei (dažnai mažiau vertingai ir pigesnei) kitų šalių produkcijai.

Dailiųjų amatų mokykla pasiryžusi pakeisti įsivyrąjančią nuomonę apie tautodailės konservatyvumą ir nelankstumą, ugdydama gerus etninių amatų meistrus, gebančius dirbti ir konkuruoti laisvos rinkos sąlygomis. Bet tam reikia ypatingos valstybės paramos, realios įstatyminės bazės, leidžiančios nevaržomai ir užtikrintai gyvuoti etninę kultūrą puoselėjančioms ugdymo įstaigoms, valstybiško požiūrio į liaudies amatų meistrus rengiančias mokyklas – kaip terpę liaudies kultūrai. Reikia ir palankesnio bei sąmoningesnio visuomenės požiūrio į etninę kultūrą, jos gyvąją tradiciją; tikslingo, sistemingo etninės kultūros vertybių propagavimo, gilesnio domėjimosi savo šaknimis skatinimo, kaimo turizmo infrastruktūros tobulinimo ir alternatyvių verslų skatinimo.

Seimas, vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Konstitucijos preambulės nuostatomis bei atsizvelgdamas į UNESCO 1989 m. rekomendacijas įsteigė Seimui atskaitingą ekspertų instituciją – Etninės kultūros globos tarybą, pavesdamas jai etninės kultūros valstybinės globos, priežiūros ir koordinavimo funkcijas.

Kaip įvertino tokį Seimo žingsnį visuomenė? Teikiame nuomonių santrauką, kuriose atsispindi naujai įsteigtos institucijos vertinimas per pirmuosius veiklos metus.

Susipažinus su ataskaita darytina teigiama išvada apie Tarybos veiklą. Prašau gerbiama Seimo Pirmininką užtikrinti, kad Etninės kultūros globos tarybai, globojančiai lietuvių etninę kultūrą ir jos gyvąją tradiciją, kaip pagrindą tautinei savimonei puoselėti ir pilietinei visuomenei formuoti, būtų sudarytos pačios palankiausios sąlygos, kad jos veikla būtų visokeriopai skatinama ir jai padedama.

Akademikas Algirdas Gaižutis

Susipažinus su Tarybos nepilnų pusantrų metų veiklos (kuri iki 2001 m. birželio 1 d. buvo vykdoma visuomeniniais pagrindais) ataskaita matyti, kad nuveikta daug. Tarybos ekspertų atliekamas darbas, kaip parodyta ataskaitoje, padėjo apčiuopti jautriausias etninės kultūros temas, apibrėžė ypač aktualias problemas ir nurodė būtinas priemones padėčiai pagerinti. Nemažai nuveikta remiant įvairią praktinę etninės kultūros puoselėjimo veiklą. Praktinis pasiūlymų įgyvendinimas dažniausiai priklausė ne nuo Tarybos, o nuo kitų valstybės institucijų.

Galima diskutuoti dėl Tarybos darbo stiliaus – praėjęs laikotarpis buvo jo ieškojimų metas. Tačiau akivaizdu, kad Tarybos savarankiška pozicija pasirodė nepriimtina prie kitokio darbo stiliaus pripratusiai kai kuriai kultūros valdininkijai, sukėlė norą keisti Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymą, o Tarybą panaikinti ir pakeisti Kultūros ministerijos vienam departamentų pavaldžiu padaliniu arba vienu kuriamos Paveldo komisijos pakomisijū. Manau, kad tai būtų didelė klaida – Lietuvoje neliktų aukšto statuso institucijos, besirūpinančios gyvąja lietuvių etnine kultūra, būtų paniekinta jos puoselėjimui pasišventusių žmonių pilietinė iniciatyva.

Taryba atskaitinga Seimui. Ji tokia ir turi išlikti, jeigu mūsų valstybėje tikrai norime ugdyti demokratinę pilietinę visuomenę.

Lietuvos mokslo tarybos pirmininkas prof. habil. dr. Kęstutis Makariūnas

Iš ataskaitos susidaro įspūdis, kad Taryba veikia labai daug ir smulkmeniškai, tačiau ji nesugebėjo sukurti strategijos, todėl tik dubliavo kitas kultūros ir švietimo bei mokslo įstaigas. Nelabai aišku, ar Taryba gerai žino tikrąją etninės kultūros padėtį Lietuvoje ir ar suvokia etninės kultūros specialistų rengimo, etninės kultūros tyrimo problemas.

Abejodamas paties įstatymo prasingumu, abejoju ir Tarybos ataskaita, juo labiau, kad joje nesijaučia visą Lietuvą vienijančios etninės kultūros veiklos strategijos.

Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto dekanas, Etnologijos ir folkloristikos katedros vedėjas prof. habil. dr. Romualdas Apanavičius

Mes kaip ekspertai, dalyvaujantys rengiant kaimo plėtros koncepcijas, programas, taip pat su šia veikla susijusius norminius aktus bei dirbantys kaip gyvosios etnokultūros tradicijos ugdytojai, remiame nusistovėjusią Etninės kultūros globos tarybos veiklos kryptį ir esame suserimę dėl galimų numatomos pertvarkos pasekmių būsimam etninės kultūros bei gyvosios tradicijos vaidmeniui, kurie gali suardyti susiformavusius pozityvius ryšius tarp kaimo plėtros bei etnokultūrinės plėtros koncepcijų ir jas detalizuojančių darbo grupių. Tai savo ruožtu gali apsunkinti pasirengimą priimti Europos Sąjungos priešįstojiminių ir būsimųjų struktūrinių fondų pagalbą kaimo materialinio bei dvasinio paveldo regeneravimui.

Doc. dr. S. Stankevičienė, Kaimo kultūros instituto direktorė, doc. dr. R. Povilaitis, Kultūrologijos ir filosofijos katedros vedėjas, doc. dr. B. Galdikienė, Kultūros centro vedėja, J. Čaplikas, Ekonomikos ir vadybos fakulteto dekanas, dr. V. Atkočiūnienė, Administravimo ir kaimo plėtros katedros e. v. p.

Kadangi valstybėje yra įvairių švietimo institucijų, kurios rūpinasi bendrosios ir etninės kultūros reikalais, išskirtinis etninės kultūros „globojimas“ gali būti vertinamas kaip funkcijų dubliavimas.

Galima būtų kelti klausimą, kiek reikalingos ir naudingos Tarybos paslaugos švietimo institucijoms ir ar jos pačios yra nepajėgios patenkinti etninės kultūros priežiūros savo bei samdomų ekspertų pajėgomis.

Neišvengiamas ir etnocentrizmo klausimas. Ataskaitos puslapiuose kalbama apie „etninės kultūros globą“, nors aišku, kad Taryba siekia užtikrinti tik lietuvių etninės kultūros valstybinę globą. Lietuvos valstybėje yra ir kitų etninių kultūrų su savo kultūros vertybėmis. Tarp Tarybos narių jų atstovų nėra, ir Taryba tomis kultūromis nesidomi.

Pirmininkas doc. A. Bumblauskas, sekretorė J. Leonienė

Mažome, kad naujas ataskaitos variantas neprisidėjo papildomos Tarybos veiklos. Sutvarkyta ataskaitos struktūra iš esmės nepakeitė turinio. Išvardintiems ataskaitoje darbams atlikti nereikia Etninės kultūros globos tarybos – juos visus gali atlikti atitinkamos institucijos, dirbančios etninės kultūros srityje.

Ir patobulinta ataskaita neįrodo Etninės kultūros globos tarybos buvimo prasmės.

Kultūros viceministrė Ina Marčiulionytė

Ataskaita liudija apie pasirinkto ir pavesto darbo reikalingumą ir sudėtingumą.

Taryba kaip tik atlieka koordinacinio centro funkcijas, ji tapo grandis tarp įstatymų leidėjų (parlamentas) ir vykdomosios valdžios.

Iš konkrečių reikšmingų darbų išskirtina 2001 m. birželio 7-8 dienomis Vilniuje vykusio tarptautinė konferencija „Liaudies kultūra trečiajame tūkstantmetyje: laiko iššūkis ir naujos paramos formos“.

Ši konferencija atskleidė etninės kultūros svarbą pasaulinės kultūros raidoje, o Lietuva pasirodė kaip viena iš aktyviai puoselėjančių šią kultūros sritį kitų šalių kontekste.

Etninės kultūros globos darbą laikome reikalingu tolesnei etninės kultūros apsaugai ir raidai.

Šiaulių universiteto Menų fakulteto dekanas doc. dr. Leonas Paulauskas, Muzikos teorijos ir fortepijono katedros vedėjas, Menotyros mokslinio centro direktorius doc. dr. Rytis Urniežius, Tapybos katedros profesorius, Dailininkų sąjungos narys, Mokslininkų sąjungos narys, Kraštotyros draugijos ir Tautodailininkų sąjungos Garbės narys prof. habil. dr. Vytenis Rimkus

Recenzuojamoji ataskaita, kaip veiklos koncepcija, t.y. kaip suplanuotų ir atliktų konkrečių darbų visuma, iš esmės palieka neblogą įspūdį ir, be abejo, vertintina teigiamai.

Neabejotinai sveikintinas Tarybos narių užsimojimas į savo tiesioginį interesą įtraukti:

1. Gyvosios tradicijos tęstinumo ir plėtros globą;
2. Rūpinimąsi regionų kultūros savitumo išsaugojimu;
3. Etninės kultūros pažinimo užtikrinimą, integruojant etnokultūrinį ugdymą į švietimo sistemą, rengiant specialistus, skleidžiant informaciją apie lietuvių etninę kultūrą žiniasklaidos priemonėmis;
4. Mokslinės etnokultūrinių tyrinėjimų bazės stiprinimą;
5. Etninės kultūros plėtros šaltinio – dvasinio ir materialaus paveldo – apsaugos bei prieinamumo užtikrinimą;
6. Etninės kultūros objektų ir subjektų globą.

Pagal recenzuojamos ataskaitos pateiktą medžiagą galima spręsti, jog administracinę etnokultūros globos Tarybos karkasą sudaro tik 3 etatiniai darbuotojai.

Problema čia ta, kad esant tokiai iš tikrųjų milžiniškai darbų apimčiai, kokia ji kaip tik išryškėja susipažinus su ataskaitos turiniu, minėtų 3 etatinių darbuotojų tikrai neužteks.

Priešingai, manyčiau, kad, remiantis tuo, kas jau padaryta, o padaryta tikrai nemažai, yra rimtas pagrindas reikalauti iš valdžios sudaryti visas įmanomas materialines ir administracines prielaidas šiai veiklai plėtoti ir tuo realiai prisidėti prie lietuvių tautos jaunosios kartos tautiškumo, patriotiškumo, etnokultūrinio savitumo ugdymo. Tik tokiu keliu eidami mes iš tikrųjų turime realų šansą išlikti ori, save gerbianti, savita lietuvių tauta net ir globalizacijos sąlygomis. Todėl ypač sveikintinas ataskaitoje numatytas etnokultūrinių ryšių su aukštosiomis mokyklomis plėtojimas. Priešingu atveju mes neišvengiamai virsime visoje Europoje, o ne vien tiktai Vilniuje, gyvenančiais savotiškais „tuteišais“, t.y. ne kažin kokią nacionalinę reputaciją turinčia žmonių bendrija, besibastančia tarp kitų kultūringų, savitų Europos ir pasaulio tautų, nors ir būtume priimti į Europos Sąjungą.

VPU Etikos katedros vedėjas doc. dr. J. Balčius

Sprendžiant iš pateiktos ataskaitos, nuo Tarybos įsteigimo 2000 m. liepos 13 d. iki 2001 m. birželio 1 d. savo veiklą ji faktiškai vykdė visuomeniniais pagrindais. Sprendžiant iš pateiktos ataskaitos, Taryba sėkmingai vykdė jai pavestas funkcijas. Ypač daug dėmesio skirta regionuose veikiančių etninės kultūros institucijų reformos analizei. Svarbūs darbai buvo atlikti švietimo srityje – išanalizuota tradicinių amatų ir verslų mokyklų situacija, etninės kultūros padėtis švietimo sistemos reformos laikotarpiu.

1. Tarybos veiklos apžvalgą reikėjo struktūrizuoti, akcentuojant dėmesį į veiklos strateginius klausimus.
2. Ataskaitoje menkai atskleista Tarybos ekspertinė veikla.

Tarybos veikla reikalinga visuomenei. Tai liudija jos pripažinimo augimas. Taryba sugebėjo sukurti etninę kultūrą puoselėjančių institucijų tinklą, aktyviai bendradarbiauja koordinuodama savo veiklą su kitomis valstybinėmis įstaigomis ir institucijomis. Taryba nustatė glaudžius kontaktus su analogiškais tarptautinėmis organizacijomis. Jos narių prašoma padėti kurti teisinę etninės kultūros globos bazę kaimyninėse šalyse.

Tokiu būdu pateikta ataskaita atskleidžia Tarybos veiklos pagrindinius uždavinius. Tie uždaviniai orientuoti į ateitį, ir galima tikėti, jog perspektyvoje Tarybos veikla bus dar gyvybingesnė ir naudingesnė visuomenei.

Lietuvos Teisės Universiteto Valstybinio valdymo fakulteto Viešojo administravimo katedros vedėjas habil. dr. prof. Edvardas Jančiauskas

Kaip rodo ataskaitoje pateikti duomenys, EKG T veikia prasminga, itin aktuali Lietuvos integravimuisi į tarptautinę bendriją Europos Sąjungos sąlygomis. Jos dėka yra realiai įmanomas Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymo funkcionavimas. Be šios Tarybos funkcionavimo Įstatymas iš esmės būtų tik deklaratyvus, neveikiantis.

Taryba atlieka ypač svarbią ekspertinę funkciją, atkreipia dėmesį į problemiškesnius su etnine kultūra susijusius dalykus, pateikia pagrįstas rekomendacijas įstatymdavystei bei vykdomajai valdžiai, savivaldybėms. Formuoja galimas etnokultūros raidos gaires šiuolaikinėmis sąlygomis, palaiko etnokultūroje besidarbuojančių subjektų iniciatyvas. Dabartinė ataskaita pakankamai akivaizdžiai rodo, kad tokia Taryba tiesiog būtina ir kad siekiai ją panaikinti yra aiškiai nepagrįsti.

Galimas dalykas, kad pačios Tarybos veiklos analizė išryškintų ir daugiau tos veiklos neišnaudotų rezervų, jos intensyvavimo galimybių. Tačiau tai, kas Tarybos realiai nuveikta per trumpą laiką ir gana sunkiomis sąlygomis, menkais finansiniais ištekliais, rodo, kad Taryba dirbo įtemptai ir kad jai reikalingas didesnis valstybės palaikymas, jos veikimo prielaidų stiprinimas.

Kultūros, filosofijos ir meno instituto direktorius dr. Vacys Bagdonavičius

Pasigendama konkrečių veiklos rezultatų, parengtų įstatyminių aktų, jų pataisų ar keitimo siūlymų, duomenų apie atliktų ekspertizų ir išvadų įgyvendinimą bei poveikį etninės kultūros raiškai.

Veiklos dokumentuose neanalizuojama kritinė padėtis Tarybos viduje, susidariusi beveik pusei narių sustabdžius įgaliojimus arba atsisakius dalyvauti darbe. Nenurodyta, kokiu būdu į Tarybos sudėtį neteisiškai įvesti nauji nariai, jeigu Etninės kultūros valstybinės globos įstatymas nurodo, kad personalinę sudėtį tvirtina LR Seimas.

Atkreiptinas dėmesys, kad nemaža dalis EKG T nurodytų darbų atlikta iš paminklosaugos srities. Galima daryti išvadą, kad LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto siūlymai sujungti Paminklosaugos bei Etninės kultūros globos tarybas yra visiškai pagrįsti ir atspindi realią padėtį.

VPU Baltų proto istorijos katedros doc. dr. Libertas Klimka

Lietuvos kraštotyros draugija atšaukia savo deleguotą narį Libertą Klimką iš Etninės kultūros globos tarybos <...> Manome, kad Tarybos vadovybė nesugebėjo organizuoti darbo, todėl per metus nepradėtas nė vienas Etninės kultūros valstybinės globos įstatyme numatytas darbas. Dalyvavimas tokioje Taryboje diskredituoja pačią organizaciją.

Lietuvos kraštotyros draugijos pirmininkė Irena Seliukaitė

Pateikta atsiliepimui ataskaita iš esmės demonstruoja, kaip respublikinis etnokultūrinės veiklos organizavimo ir koregavimo darbas pakeičiamas nesibaigiančiais vidiniais kabinetiniais savo nuostatų, rinkimų, reglamentų, santykių su kitomis tarybomis svarstymais. Manau, pateikta ataskaita yra puikus netikslingo veiklumo pavyzdys.

Tarybos veikla nebuvo visai tuščia turint omenyje, kad čia vis dėlto buvo palaikomi kažkokie etnokultūriniai ryšiai, organizuojamos išvykos, dalyvaujama bendruose projektuose. Tačiau visa ši veikla nerodo originalumo, naujumo, nepadaeda išspręsti egzistuojančių problemų, neatsiveria modernybės iššūkiams. Todėl labai abejotina tokios Tarybos egzistavimo prasmė. Kažin ar kas nors pasikeistų, jei šios Tarybos nebūtų?

Taryba labai didelį dėmesį skyrė bendradarbiavimui su įvairiausiomis ministerijomis (Aplinkos, Žemės ūkio, Kultūros), su institucijomis, komisijomis, kitomis tarybomis. Jei tai laikoma svarbiausiais ataskaitos akcentais, galima teigti, kad tai puikiai demonstruoja, kaip valstybės tarnautojai tarnauja vienas kitam.

Manau, kad Etninės kultūros globos tarybos ataskaita vertintina tik neigiamai.

Galbūt šis pabrėžtinai negatyvus ataskaitos vertinimas nulemtas pakankamų duomenų apie ataskaitą neturėjimo. Tokiu atveju ši ataskaita atsiliepimui buvo pateikta ne tam asmeniui.

Šiaulių universiteto Kultūrinės antropologijos centro direktorius doc. dr. Gintautas Mažeikis

Ataskaitą vertino Klaipėdos Universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedra bei Menų fakulteto Liaudies muzikos katedra.

Manome, kad Etninės kultūros globos tarybos, atskaitingos LR Seimui, ataskaita vertintina teigiamai. Atskaitiniu laikotarpiu nuveiktas didelis darbas puoselėjant etninės kultūros palikimą pačiuose įvairiausiuose Lietuvos visuomenės sluoksniuose, taip pat ir akademinio jaunimo tarpe. Ateityje linkime kryptingiesnio ir konstruktyvesnio dėmesio Tarybos veiklai, skatinant etninės kultūros globą ir puoselėjimą Lietuvos universitetuose ir kitose aukštosiose mokyklose.

Klaipėdos universiteto l. e. rektoriaus pareigas doc. dr. Vaidutis Laurėnas

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

2002 metai

Krescencijus STOŠKUS (Tarybos pirmininkas)	Lietuvių etninės kultūros draugijos tarybos narys; doc. dr.
Virginija KONDRATIENĖ (pirm. pavaduotoja, kuruojanti teisės klausimus)	Mažosios Lietuvos regioninės tarybos atstovė
Jonas RUDZINSKAS (pirm. pavaduotojas, kuruojantis etninės kultūros gyvosios tradicijos klausimus)	Lietuvos tautodailininkų sąjungos pirmininkas
Dalia URBANAVIČIENĖ (pirm. pavaduotoja, kuruojanti etninės kultūros paveldo klausimus)	Lietuvos muzikos akademijos Muzikologijos instituto Etnomuzikologijos skyriaus vedėja; dr.
Albertas AMŠIEJUS	LR Žemės ūkio rūmų pirmininko pavaduotojas
Rimantas ASTRASKAS	Lietuvos kompozitorių sąjungos Muzikologijos sekcijos narys; doc. dr.
Romas BALČIUS	Alytaus apskrities viršininko administracijos Regioninės plėtros departamento teritorijų planavimo skyriaus vedėjas, Dzūkijos regioninės tarybos pirmininkas
Irena ČEPIENĖ	Švietimo ir mokslo ministerijos ekspertė; doc. dr.
Petras KALNIUS	Lietuvos istorijos instituto Etnografijos skyriaus vyr. mokslo bendradarbis; dr.
Marcelijus MARTINAITIS	Lietuvos rašytojų sąjungos valdybos narys
Danguolė MICUTIENĖ	Marijampolės apskrities viršininko administracijos Regioninės plėtros departamento vyr. specialistė, Suvalkijos (Sūduvos) regioninės tarybos pirmininkė
Jūratė PALIONYTĖ	Valstybinės lietuvių kalbos komisijos pirmininko pavaduotoja
Egidijus SKARBALIUS	Žemaitijos regioninės tarybos atstovas, LR Seimo narys
Dalia TEIŠERSKYTĖ	LR Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto narė
Liudvika TRASYKYTĖ	Panevėžio miesto mero pavaduotoja, Aukštaitijos regioninės tarybos pirmininkė
Jonas TRINKŪNAS	Lietuvos ramuvų sąjungos pirmininkas
Rasa VASILIAUSKIENĖ	Aplinkos ministerijos Teritorijų planavimo departamento Kraštovaizdžio skyriaus vyriausioji specialistė
Ramunė VĖLIUVIENĖ	Radio ir televizijos komisijos narė
Angelė VYŠNIAUSKAITĖ	Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademikė; prof., habil. dr.

Pastaba: doc. dr. Vygandas ČAPLIKAS Dzūkijos (Dainavos) regioną Taryboje atstovavo nuo 2001 m. spalio mėn. iki 2002 m. rugsėjo mėn.; Jonas JUČAS - LR Seimą nuo 2001 m. spalio mėn. iki 2002 rugsėjo mėn.; Elvyra LAZAUSKAITĖ - Lietuvos nacionalinį muziejų nuo 2001 m. kovo mėn. iki 2001 spalio mėn.

TARYBOS PADALINIAI

REGIONINĖS ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBOS

Personalinė sudėtis patvirtinta Etninės kultūros globos tarybos 2002 10 16 posėdyje, protokolo Nr. 9

Aukštaitija

Liudvika TRASYKYTĖ (Regioninės tarybos pirmininkė)	Panevėžio m. mero pavaduotoja
Rima GARSONIENĖ (pirm. pavaduotoja)	Utenos etninės kultūros centro etnomuzikologė
Jonas VAIŠKŪNAS (pirm. pavaduotojas)	Lietuvos ramuvų sąjungos valdybos narys
Vitalija VASILIAUSKAITĖ (pirm. pavaduotoja)	Panevėžio kraštotyros muziejaus Etninės kultūros skyriaus vyr. muziejininkė
Laima BIKULČIENĖ	Širvintų kultūros centro etninės kultūros specialistė
Petras BLAŽEVIČIUS	Aukštaičių akademijos pirmininkas
Raimondas GARSONAS	Utenos etninės kultūros centro pirmininkas, etnomuzikologas
Zita KAPUČINSKIENĖ	Pakruojo r. Pamūšio kultūros namų specialistė
Regina KARALIŪNIENĖ	Jonavos krašto muziejaus direktorė
Zita KUKURAITIENĖ	Panevėžio apskrities viršininko pavaduotoja
Regina LUKMINIENĖ	Kėdainių krašto muziejaus etnografė
Vidas MAŽUKNA	Lietuvos tautodailininkų sąjungos Panevėžio skyriaus pirmininkas
Vanda STANEVIČIENĖ	Nalšios muziejaus Etninės kultūros skyriaus vedėja
Regina STUMBRIENĖ	Anykščių kultūros rūmų etnografė
Algis SVIDINSKAS	Lietuvių etninės kultūros draugijos Kauno teritorinio padalinio atstovas
Nijolė ŠATIENĖ	Lietuvos ūkininkų draugijos narė
Mečislovas TREINYS	Lietuvos žemės ūkio universiteto Ekonomikos fakultetas; prof. habil. dr.
Raimonda VALAITIENĖ	Panevėžio apskrities administracijos Socialinių reikalų ir švietimo departamento Kultūros, sporto ir turizmo skyriaus vedėja
Gvidas VILYS	Lietuvių etninės kultūros draugijos Aukštaitijos teritorinio padalinio atstovas
Jonas VITKŪNAS	Kernavės archeologijos ir istorijos muziejaus-rezervato Ryšių su visuomene skyriaus vedėjas

Dzūkija (Dainava)

Romas BALČIUS (Regioninės tarybos pirmininkas)	Alytaus apskrities viršininko administracijos Regioninės plėtros departamento teritorijų planavimo skyriaus vedėjas
Vygandas ČAPLIKAS (pirm. pavaduotojas)	Etninės kultūros globos tarybos ekspertas, Regionų komisijos pirmininkas; dr.
Algimantas ČERNIAUSKAS (pirm. pavaduotojas)	Dzūkijos nacionalinio parko Merkinės lankytojų centro vadovas
Arvydas ŠVIRMICKAS (pirm. pavaduotojas)	Alytaus dailiųjų amatų mokyklos mokytojas
Rimutė AVIŽIENĖ	Marcinkonių laisvalaikio ir pramogų centro direktorė
Giedrius BERNATAVIČIUS	Alytaus kraštotyros muziejaus etnografas
Rita ČERNIAUSKIENĖ	Merkinės Jaunimo etnokultūros klubo „Kukumbalis“ vadovė
Vytautas DABRUKAS	Lietuvos tautodailininkų sąjungos narys
Juozas DINGELIS	Lietuvai pagražinti draugijos pirmininkas
Vaida DŽERVIENĖ	Lietuvai pagražinti draugijos Alytaus m. ir r. pirmininkė, Alytaus parkų direkcijos direktorė
Jūratė FEDERAVIČIENĖ	Alytaus kolegijos dėstytoja
Danutė GUDELIENĖ	Kietaviškių pagrindinės mokyklos mokytoja, Kraštotyros muziejaus vadovė
Audronė GULBINAVIČIENĖ	Trakų r. savivaldybės administracijos Kultūros ir turizmo skyriaus vyr. specialistė
Audronė JAKUNSKIENĖ	Alytaus kraštotyros muziejaus direktorė
Aldona JANKAUSKIENĖ	Lietuvos tautodailininkų sąjungos Dzūkijos skyriaus pirmininkė
Saulius LAMPICKAS	Alytaus dailiųjų amatų mokyklos mokytojas, medžio drožėjas
Gintarė MARKEVIČIENĖ	Alytaus dailiųjų amatų mokyklos dailės mokytoja
Irena NAUJŪNIENĖ	Senosios Varėnos A. Ryliščio vid. mokyklos muzikos mokytoja
Zdislavas PALEVIČIUS	Šalčininkų r. savivaldybės mero pavaduotojas
Ona PETKEVIČIENĖ	Balninkų pradžios mokyklos direktorė, Lietuvai pagražinti draugijos Alytaus m. ir r. pirmininko pavaduotoja
Aušra PLYTNINKAITĖ	Alytaus „Sakalėlio“ darželio-mokyklos direktoriaus pavaduotoja ugdymui
Vilius REKEVIČIUS	Druskininkų savivaldybės administracijos Kultūros skyriaus vedėjas
Laima SAVIŠČEVIENĖ	Dzūkijos nacionalinio parko specialistė informacijai
Laimutė ŠIUŠIENĖ	Alytaus dailiųjų amatų mokyklos direktorė
Regina Jūratė TAMULEVIČIENĖ	Varėnos r. savivaldybės administracijos Švietimo, kultūros ir sporto skyriaus vyr. inspektorė
Vanda UMBRASIENĖ	Liaudies meistrė
Algirdas VOLUNGEVIČIUS	Leipalingio kraštotyros muziejaus direktorius
Aloyzas ŽYGAS	Alytaus kolegijos dėstytojas
Virginija ŽITKAUSKIENĖ	Alytaus dailiųjų amatų mokyklos mokytoja, tautodailininkė

Mažoji Lietuva

Genovaitė KIMBRIENĖ (Regioninės tarybos pirmininkė)	Lietuvos ūkininkų draugijos narė, Šilutės kredito unijos valdybos pirmininkė
Vigantas GIEDRAITIS (pirm. pavaduotojas)	Neringos m. savivaldybės mero pavaduotojas
Danutė NORUŠAITĖ (pirm. pavaduotoja)	Tilžės kultūros draugijos „Birutė“ pirmininkė
Giedrė SKIPITIENĖ (pirm. pavaduotoja)	Martyno Jankaus muziejaus direktorė
Nijolė SLIUŽINSKIENĖ (pirm. pavaduotoja)	Klaipėdos m. savivaldybės Etnokultūros centro direktorė
Roza ŠIKŠNIENĖ (pirm. pavaduotoja)	Šilutės muziejaus direktorė
Virginija KONDRATIENĖ (Mažosios Lietuvos regiono atstovė Etninės kultūros globos taryboje)	Prūsos ir Mažosios Lietuvos fondo prezidentė
Rimantas BALSYS	Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto prodekanas; dr.
Jonas BUKANTIS	Klaipėdos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto tarybos pirmininkas; doc., dr.
Vaida GALINSKIENĖ	Šilutės 1-oji gimnazijos mokytoja
Regina JOKUBAITYTĖ	Šilutės kultūros ir pramogų centro folkloro ansamblio „Verdainė“ vadovė
Dalia KISELIŪNAITĖ	Lietuvininkų bendrijos „Mažoji Lietuva“ seimelio narė, Klaipėdos universiteto kalbininkė; doc. dr.
Elena MATULIONIENĖ	Klaipėdos universiteto Baltų kalbotyros ir etnologijos katedros vyr. asistentė, Tautodailės kabineto vedėja
Vaclovas Algirdas MIŠEIKIS	Pagėgių savivaldybės meras
Helga NORUŠIENĖ	Tilžės kultūros draugijos „Birutė“ narė
Skirmantė PAPLAUSKIENĖ	Laikraščio „Šilo karčema“ korespondentė
Rimantas SLIUŽINSKAS	Klaipėdos universiteto doc. dr.
Elena STANKEVIČIENĖ	Pagėgių savivaldybės Viešosios bibliotekos direktorė
Alfonsas ŠEPUTIS	Švėkšnos seniūnas
Valdemaras ŠIMĖNAS	Prūsos ir Mažosios Lietuvos fondo viceprezidentas; doc. dr.
Jonas TRINKŪNAS	Lietuvos Prūsų bendruomenės narys
Inija TRINKŪNIENĖ	Lietuvos Prūsų bendruomenės pirmininkė

Suvalkija (Sūduva)

Danguolė MICUTIENĖ (Regioninės tarybos pirmininkė)	Marijampolės apskrities viršininko administracijos Regioninės plėtros departamento vyr. specialistė
Valentinas JEZERSKAS (pirm. pavaduotojas)	Lietuvos tautodailininkų sąjungos narys
Zenius ŠILERIS (pirm. pavaduotojas)	Etnokultūros žurnalo „Suvalkija“ vyr. redaktorius
Albinas VAIČIŪNAS (pirm. pavaduotojas)	Lietuvos zanavykų bendrijos pirmininkas
Asta VANDYTĖ (pirm. pavaduotoja)	Kauno tautinės kultūros centro direktorė
Antanas ŽILINSKAS (pirm. pavaduotojas)	Muziejaus direktorius
Vidas CIKANA	Lietuvos tautodailininkų sąjungos narys
Vitas DANILIAUSKAS	Lietuvai pagražinti draugijos narys, Šakių „Varpo“ vidurinės mokyklos direktorius
Vitalija FILIPOVA	Kazlų Rūdos etnokultūros centro specialistė
Vytautas Jonas GAULIA	Lietuvos Vytautų klubo Marijampolės skyriaus pirmininkas
Vytautas GRINIUS	Lietuvos prezidento K. Griniaus muziejaus direktorius
Nijolė GRUODIENĖ	Marijampolės kolegijos vyr. dėstytoja
Rasa JANUŠKIENĖ	Kalvarijos kultūros centro kultūros renginių organizatorė
Algirdas Petras KANAPKA	Graziškių parapijos klebonas, Marijampolės kolegijos dėstytojas
Augenija KASPERAVIČIENĖ	Šakių rajono savivaldybės Kultūros skyriaus vedėja
Albinas MITRULEVIČIUS	Marijampolės apskrities viršininkas
Giedrė PEČIULIENĖ	Kauno raj. I-osios muzikos mokyklos mokytoja
Romualdas POVILAITIS	Lietuvos žemės ūkio universiteto, Kaimo kultūros in-to Kultūrologijos ir filosofijos katedros doc. dr.
Lina SINKEVIČIENĖ	Kačerginės kultūros centro direktorė
Nijolė SKINKIENĖ	Vilkaviškio kultūros skyriaus etnografe
Alvydas TOTORIS	Kalvarijų savivaldybė
Nijolė Teresė VASYLIENĖ	Marijampolės kolegijos Dailės ir šokio pedagogikos katedros vedėja
Arvydas VIDŽIŪNAS	LR Seimo narys
Jaunius VYLIUS	Kraštotyros muziejaus metodininkas
Angelė VYŠNIAUSKAITĖ	Lietuvių katalikų mokslo akademijos akademikė; prof. habil. dr.
Teresė VIZBARIENĖ	Lietuvos ūkininkų draugijos Liudvinavo skyriaus narė
Inga ŽILIONIENĖ	Kazlų Rūdos savivaldybės vyresnioji kultūros paveldo specialistė

Žemaitija

Alfredas VAURAS (Regioninės tarybos pirmininkas)	Telšių r. tarybos narys
Vacys VAIVADA (pirm. pavaduotojas)	Klaipėdos universiteto mokslinis bendradarbis
Algirdas ŽEBRAUSKAS (pirm. pavaduotojas)	Telšių r. savivaldybės rajono architektas
Egidijus SKARBALIUS (Žemaitijos regiono atstovas Etninės kultūros globos taryboje)	Žemaičių kultūros draugijos narys, LR Seimo narys
Alfredas BRAUKLYS	Raseinių r. kultūros centro direktorius
Adelė CHOLODINSKIENĖ	Mažeikių muziejaus direktorė
Genoveita GRICIENĖ	Sedos vidurinės mokyklos direktorė
Aleksandras ILGINIS	Žemaitijos dailininkų sąjungos pirmininkas
Augustinas JONUŠAS	Žemaičių kultūros draugijos narys
Stasys KASPARAVIČIUS	Žemaičių kultūros draugijos pirmininkas
Edmundas MICKŪNAS	Žemaičių kultūros draugijos tarybos narys
Lidija Joana PRANIENĖ	Šiaulių miesto savivaldybės vyr. specialistė
Milda RIČKUTĖ	Telšių aukštesniosios dailės mokyklos Pedagogikos skyriaus vedėja
Vytenis RIMKUS	Šiaulių universiteto prof. habil. dr.

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBOS SEKRETORIATAS

Direktorė Virginija Kondratienė
Vyriausioji specialistė Lolita Prielaidienė
Vyresnioji specialistė Dalia Malinauskaitė

Žygimantų g. 1/8, LT-2600 Vilnius, Lietuva

Tel.: 2107161, Faksas: 2107160
Mobil.: (+370) 69904238
El. paštas: etnogloba@mab.lt